

АЛЬМАНАХ

"ГОМОНУ УКРАЇНИ"

1988

988 -
1988

Тисячоліття Хрищення
Руси-України...

**А Л Ь М А Н А Х
„ГОМОНУ УКРАЇНИ”
1988**

D. Pasichniak

213 Witney Avenue South
Saskatoon, Sask.

БІБЛІОТЕКА ВИДАВНИЦТВА „ГОМІН УКРАЇНИ”

№ 66

LIBRARY OF “HOMIN UKRAINY” PUBLISHING CO. LTD.

Ч. 66

ЗРЕДАГУВАЛА АРІЯДНА СТЕБЕЛЬСЬКА

EDITED BY ARIADNA STEBELSKYJ

Обкладинка мистця Володимира Беднарського

Cover design by Volodymyr Bednarskyj

**Published and printed by
“Homin Ukrainy” (Ukrainian Echo) Publishing Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3**

АЛЬМАНАХ

»ГОМОНУ УКРАЇНИ«

В ЮВІЛЕЙНОМУ РОЦІ

УДЕРЖАВЛЕННЯ
ХРИСТИЯНСТВА

В

УКРАЇНІ

988-1988

Накладом і друком Видавничої Співки „Гомін України”

140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

A L M A N A C

OF

„HOMIN UKRAINY“

IN COMMEMORATION

OF THE

MILLENNIUM OF

UKRAINE'S CHRISTIANITY

988-1988

Св. апостол Андрій Первозваний — мозаїка з 1108 р. із знищеного Московою в 1934 році Михайлівського Золотоверхого Собору в Києві.

НДРІЙ, ЯКИЙ УЧИВ У СИНОПІ, ПРИБУВ У КОРСУНЬ, І ДІЗНАВСЯ ВІН, ЩО НЕДАЛЕКО ВІД КОРСУНЯ Є ГИРЛО ДНІПРА. ВІН ЗАХОТИВ ОДВІДАТИ РИМ І ПРИПЛИВ У ГИРЛО ДНІПРОВСЬКЕ, І ЗВІДТИ ВИРУШИВ УГОРУ ДНІПРОМ. І СТАЛОСЯ ТАК, ЩО ВІН ПРИЙШОВ І СТАВ ПІД ГОРАМИ НА БЕРЕЗІ. ВРАНЦІ ПРОКИНУВСЯ І СКАЗАВ УЧНЯМ, ЯКІ БУЛИ З НИМ:

— БАЧИТЕ ГОРИ ОЦІ? НА ЦИХ ГОРАХ ВОЗСІЯЄ БЛАГОДАТЬ БОЖА, БУДЕ ГОРОД ВЕЛИКИЙ, І ВОЗДВИГНЕ БОГ БАГАТО ЦЕРКОВ.

І ЗІЙШОВ НА ГОРИ, БЛАГОСЛОВИВ ЇХ, І ПОСТАВИВ ХРЕСТ, І ПОМОЛИВСЯ БОГУ.

(„Повість давніх літ”)

Собор св. Софії у Києві. Реконструкція.

П. Магденко. Володимир Великий. Бронза.

Монети з часів володіння Володимира Великого.

Счень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Боніфатія, мч.	НАЙМ. ХР. ВАС. ВЕЛ.
2 20 С	Ігнатія Богоносця, свщ.	Сильвестра папи
3 21 Н	перед РІЗДВОМ — ОТЦІВ	перед ПРОСВІЩЕННЯМ
4 22 П	Анастасії, вмч.	Собор 70 Апостолів
5 23 В	10 мучеників у Криті	Навечір'я Богояв. Теопемта
6 24 С	Навечір'я Різдва, Євгенії, мч.	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСП.
7 25 Ч	РІЗДВО ХРИСТОВЕ	Собор Івана Хрестителя
8 26 П	Собор Пресв. Богородиці	Юрія, Омеляна, Домін., пр.
9 27 С	Степана, первомуч.	Полієвкта, мч.
10 28 Н	по РІЗДВІ	по ПРОСВ., Григорія
11 29 П	Дітей у Вифлеємі вбитих	† Теодосія Вел., пр.
12 30 В	Анісії, мч., Зотіка, пр.	Тетяни, мч.
13 31 С	Меланії Римлянки, пр.	Єрмила і Стратоніка, мч.
14 1 Ч	НАЙМЕН. ХР., ВАС. ВЕЛ.	Отців із Синаю і Раїфи, Ніни
15 2 П	Сильвестра папи	Павла і Івана, пр.
16 3 С	Малахії прор., Гордія, мч.	Поклін оковам Ап. Петра
17 4 Н	перед ПРОСВ., Соб. 70 Ап.	32 п. ЗШЕСТЯ, † Антонія Вел.
18 5 П	Навечір'я Богояв., Теопемта	Атанасія і Кирила, Олекс.
19 6 В	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСП.	Макарія преподобного
20 7 С	Собор Івана Хрестителя	† Євтимія Великого, пр.
21 8 Ч	Юрія, Омеляна, Домініки, пр.	Максима, ісп. Неофіта, мч.
22 9 П	Полієвкта, мч.	Тимотея, ап., Анастасія, пр.
23 10 С	Григорія з Нісси, Дометіяна	Климентія, свщ.
24 11 Н	по ПРОСВ., † Теодосія Вел. пр.	про МИТАРЯ Й ФАРИСЕЯ
25 12 П	Тетяни, мч.	† Григорія Богослова
26 13 В	Єрмила і Стратоніка, мч.	Ксенофонта і Марії, пр.
27 14 С	Отців із Синаю і Раїфи, Ніни	† Перен. мощів Івана Золот.
28 15 Ч	Павла і Івана, пр.	Єфрема із Сирії, пр.
29 16 П	Поклін оковам Ап. Петра	Пер. мощів Ігнатія Богоносця
30 17 С	† Антонія Великого, пр.	Трьох Святителів
31 18 Н	про МИТАРЯ Й ФАРИСЕЯ	про БЛУДН. СИНА, Кира і Ів.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1909 * Степан Бандера, голова Проводу ОУН 1940-1959
1. 1919 Закон УНР про Автокефалію УПЦеркви
1. 1938 * поет Василь Стус
3. 1918 Договір про з'єднання ЗУНР із УНРеспублікою у Києві
5. 1585 У Львові закладено Ставропігійське Братство
6. 1846 У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство
6. 1918 Засновано Держ. Банк УНР, перші укр. гроші (гривні)
7. 1864 * поет Степан Руданський
7. 1918 У Києві почався Всеукр. Правосл. Церковний Собор
8. 1953 † актор і режисер Володимир Блавацький
10. 1946 Російська армія розпочала „Велику ब्लокаду УПА”
11. 1647 † митр. Петро Могила, ректор Київської Академії
12. 1878 * письменник Василь Пачовський
13. 1906 Перший укр. щоденник у Києві „Громадська Думка”
14. 1649 Тріюмфальний в'їзд геть. Б. Хмельницького до Києва
14. 1880 появився у Львові укр. щоденний часопис „Діло”
15. 1941 Большевицький суд над 59 членами ОУН у Львові
17. 1869 * маляр Іван Труш
17. 1921 відкриття Українського Вільного Університету у Відні
18. 1957 † археолог, антрополог, етнолог Вадим Щербаківський
19. 1912 * Ярослав Стецько, голова УДП у 1941 р. і голова Проводу ОУН
19. 1939 † поет Михайло Драй-Хмара
20. 1897 * поет і есеїст Євген Маланюк
21. 1803 † останній гетьман України Кирило Розумовський
21. 1919 Закарпатські українці рішили приєднатися до УНР
22. 1918 Прогол. самостійности України IV-им Універсалом
22. 1919 Проголошення соборности України і початок Конгресу Трудового Народу України
23. 1921 Большевики вбили композитора М. Леонтовича
23. 1667 Андрусівським договором Польща і Москва поділили між собою Україну (Правобережжя і Лівобережжя)
25. 1942 † мово- і сходознавець Агатангел Кримський
27. 1860 вийшов перший повний „Кобзар” Тараса Шевченка
28. 1919 Труд. Конгрес прийняв Тимчасову конституцію УНР
- 28-3. 2. 1929 I. Конгрес Українських Націоналістів у Відні, на якому створено ОУН під пров. полк. Є. Коновальця
29. 1633 † архієп., вчений, публіцист Мелетій Смотрицький
29. 1918 бій під Крутами
31. 1918 † світової слави рентгенолог проф. І. Пулюй
- 1949 загинув полк. О. Гасин-„Лицар”, шеф Гол. Штабу УПА

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макарія преподобного	Трифона, мч.
2 20 В	† Євтимія Великого, пр.	Стрітєння Господнє
3 21 С	Максима, ісп., Неофіта, мч.	Симеона й Анни, прор.
4 22 Ч	Тимотея, ап., Анастасія, пр.	Ісидора, пр.
5 23 П	Климентія, свящ.	Агафії, мч.
6 24 С	Ксені Римлянки, пр.	Вукола, пр.
7 25 Н	про БЛУДН. СИНА, † Григорія	М'ЯСОП., Партенія і Луки
8 26 П	Ксенофонта і Марії, пр.	Теодора, Страт., Вмч.
9 27 В	† Перен. мощів Івана Золот.	Никифора, мч.
10 28 С	Єфрема із Сирії, пр.	Харлампія, мч.
11 29 Ч	Пер. мощів Ігнатія Богоносця	Власія, свц.
12 30 Ч	† Трьох Святителів	Мелетія з Антіохії, свт.
13 31 С	Кира й Івана, безср.	Мартиніяна, пр.
14 1 Н	М'ЯСОПУСНА, Трифона, мч.	СИРОПУСНА, † Кирила, ап.
15 2 П	СТРІТЕННЯ Господнє	Онисима, ап., 1-ий д. В. Посту
16 3 В	Симеона й Анни, прор.	Памфіла і Порфїрія. мч.
17 4 С	Ісидора, пр.	Теодора Тирона, вмч.
18 5 Ч	Агафії, мч.	Льва, папи Римського
19 6 П	Вукола, пр.	Архипа, ап.
20 7 С	Партенія і Луки, пр.	Льва Катанського, свт.
21 8 Н	СИРОПУСНА, Теодора, страт.	1 ПОСТУ, Тимотея, пр.
22 9 П	Никифора, 1-ий д. В. Посту	Найд. мощів у Євгенії
23 10 В	Харлампія, мч.	Полікарпа із Смирни, свц.
24 11 С	Власія, свц.	† 1 і 2 Найд. Гол. Івана Хр.
25 12 Ч	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт.,
26 13 П	Мартиніяна, пр.	Порфїрія з Гази, свт.
27 14 С	† Кирила, ап. Слов'ян	Прокопія Декаполїта, ісп.
28 15 Н	1 ПОСТУ, Онисима, ап.	2 ПОСТУ, Василія, ісп.
29 16 П	Памфіла і Порфїрія, мч.	Касіяна, пр.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 1919 Симон Петлюра став головою Директорії УНР
2. 1936 на Соловках загинув поет Євген Плужник
3. 1067 † кн. Ростислав (внук Яр. Мудрого), основник галицької династії Ростиславичів
3. 1864 * письменник Володимир Самійленко
7. 1933 † актор і режисер Микола Садовський (Тобілевич)
7. 1942 Собор єпископів УАПЦ у Пинську
9. 1918 у Бересті Центральні держави визнали укр. державу
9. 1918 большевики вимордували в Києві 5000 осіб
9. 1942 Гестапо арештувало сотні українців у Києві
9. 1963 Прибув до Риму із заслання патріарх Йосиф Сліпий
10. 1900 в Харкові засновано Революційну Українську Партію
10. 1940 покликано Револуц. Провід ОУН під пров. С. Бандери
10. 1946 бойкот виборів до Верх. ради ССРСР на заклик УГВР
11. 1908 † письм., диригент і композитор Анатоль Вахнянин
12. 1924 поляки замучили Ольгу Басараб, члена УВО
12. 1939 вибори до першого Союму Карпатської України
12. 1945 в бою з большевиками згинув полк. Дм. Клячківський (Клим, Савур), Командир УПА-Північ
12. 1871 * письменник Лесь Мартович
13. 1795 † письменник Григорій Кониський
15. 1968 † поет і есеїст Євген Маланюк
16. 1918 проголошення самостійности Кубані
17. 1892 * патріарх і кардинал Йосиф Сліпий
19. 1900 М. Міхновський промовляв н. т. „Самостійна Україна”
20. 1054 † вел. кн. Ярослав Мудрий
21. 1942 німці розстріляли в Києві поетесу Олену Телігу
- 21-22. 1940 НКВД арештувало багато осіб, пов'язаних з ОУН
23. 1921 Ліга Націй визнала, що Польща окупувала ЗУНР
24. 1865 * письменник Іван Липа
24. 1574 перша видрукувана у Львові книжка „Апостол”
25. 1738 згинув у бою з татарами літописець Гр. Граб'янка
25. 1764 Катерина II зліквідувала українські монастирі
25. 1871 * поетеса Леся Українка
25. 1946 загинув у бою полк. Грегіт-Різун (Василь Андрусак)
25. 1964 † скульптор світової слави Олександр Архипенко
26. 1886 * графік Юрій Нарбут, † 23.5.1920
26. 1942 † письменник Микола Чирський
27. 1664 поляки розстріляли п. Новгородом-Сів. полк. І. Богуна
28. 1772 москалі замучили митр. Арсенія Мацієвича

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 16 В	Теодора Тирона, вмч.	Євдокії, прмч.
2 18 С	Льва, папи Римського	Теодота, свц.
3 19 Ч	Архипа, ап.	Євтропія, Клеоніка і Вас.
4 20 П	Льва Катанського, свт.	Гарасим, пр.
5 21 С	Тимотея, пр., Євстахія	Конона, мч.
6 22 Н	2 ПОСТУ , Відн. мц. у Євгенії	ХРЕСТОПОКЛІННА
7 23 П	Полікарпа із Смирни, свц.	Василія, Єфрема і ін. мч.
8 24 В	+ 1 і 2 Найд. Гол. Івана Хр.	Теодфілакта, ісп.
9 25 С	Тарасія, свт.	+ 40 мучеників із Севасти
10 26 Ч	Порфірія з Гази, свт.	Кодрата й інших муч.
11 27 П	Прокопія Декаполіта, ісп.	Софронія, патр. Єрусал., свт.
12 28 С	Василія, ісп.	Теодана, ісп.
13 29 Н	ХРЕСТОПОКЛІННА	4 ПОСТУ , П. мц. Никифора
14 1 П	Євдокії, прмч.	Венедикта, пр.
15 2 В	Теодора, свц.	Агапія й інших муч.
16 3 С	Євтропія, Клеоніка, і Вас.	Савина і Папи, муч. (Поклони)
17 4 Ч	Гарасима, пр.	Олексія, пр.
18 5 П	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19 6 С	42 мучеників в Аморії	Хризанта і Дарії, мч.
20 7 Н	4 ПОСТУ , Василія	5 ПОСТУ , Отців вбитих
21 8 П	Теодфілакта, ісп.	Якова, ісп.
22 9 В	+ 40 мучеників із Севасти	Василія, свящ.
23 10 С	Кодрата й ін. муч. (Поклони)	Никона, прмч., учнів його
24 11 Ч	Софронія патр. Єрусал., свт.	Захарії, прор., Артемона
25 12 П	Теодана, ісп.	БЛАГОВІЩ. ПР. БОГОР.
26 13 С	Перен. мощів Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 Н	5 ПОСТУ , Венедикта, пр.	КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ
28 15 П	Агапія й інших муч.	Лларіона, пр., Стефана, чуд.
29 16 В	Савина і Папи, муч.	Марка, пр., Кирила, пр.
30 17 С	Олексія, пр.	Івана Лівствичника, пр.
31 18 Ч	Кирила з Єрусалиму, свт.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсти)

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 СРСР визнав: в Україні 38% нас. голодує, пом. $\frac{1}{2}$ міл.
2. 1861 скасовано кріпацтво в Україні (під царською Росією)
3. 1947 † композитор і музикознавець Філарет Колесса
- 4-10. 1959 в Івано-Франківському москалі засудили 7 членів Об'єднаної партії за визволення України
5. 1827 * видатний байкар Леонід Глібов
5. 1950 згинув у бою ген. Роман Шухевич — Чупринка, голова Проводу ОУН в Україні, Головний Командир УПА, голова Генерального Секретаріату УГВР
6. 1939 Відкрито в Києві пам'ятник Т. Шевченкові
6. 1967 † маляр Борис Крюків
8. 1169 Суздальський кн. Андрій здобув і зруйнував Київ
- 8-10. 1946 росіяни формально зліквідували УКЦ у Львові
9. 1814 * Тарас Шевченко, геніяльний поет
- 9.3.- 19.4. 1930 судилище над 43 членами СВУ і СУМ у Харкові
10. 1861 † Тарас Шевченко
14. 1923 Рада амбасадорів визнала окупацію Зах. України Польщею
15. 1672 Іван Самойлович обраний гетьманом Лівобережжя
15. 1939 проголошення самостійности Карпатської України
16. 1664 поляки розстріляли геть. Івана Виговського
17. 1874 * Августин Волошин, президент Карпатської України
17. 1917 утворено в Києві Українську Центральну Раду
19. 1864 * Василь Липківський, митрополит УАПЦ
19. 1930 * поетеса Ліна Костенко
19. 1939 в бою з мадярами загинули полк. Михайло Колодзінський-Гузар, Шеф Штабу Карп. України, і його заст. пор. Зенон Тарнавський — З. Коссака, член КП ОУН
20. 1632 * Іван Мазепа, гетьман України
20. 1921 † Адріян Кащенко, автор історичних повістей
20. 1944 УПА зліквідувала нім. генерала „СА" Віктора Люце
20. 1945 розпочалася друга російська офензива проти УПА
21. 1888 * Василь Іванис, голова уряду Кубанського Краю
21. 1908 † історик, археолог і етнограф Володимир Антонович
21. 1942 † письменниця Ольга Кобилянська
23. 1842 * композитор Микола Лисенко
25. 1651 полк. І. Богун переміг поляків під Вінницею
26. 1909 † історик, автор опери „Катерина" М. Аркас
28. 1947 УПА зліквідувала ген. „Вальтера"-Сверчевського
29. 1972 † митр. УГПЦ в Канаді Іларіон (Іван Огієнко)
30. 1973 † Дмитро Донцов, ідеолог і публіцист

Квічень - April

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Хризанта і Дарії,	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
2 20 С	Отців вбитих у ман. св. Сави	ВЕЛИКА СУБОТА
3 21 Н	КВІТНА (Вербна), Якова, ісп.	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТ.
4 22 П	Василія, свщ.	Світлий понеділок
5 23 В	Никона, прмч., учнів його	Світлий вівторок
6 24 С	Захарії, прор., Артемона	† Методія, ап.
7 25 Ч	ВЕЛ. ЧЕТВЕР, БЛАГОВІЩ.	Юрія, пр.
8 26 П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	Іродіона і ін. ап.
9 27 С	ВЕЛИКА СУБОТА	Євпсихія, мч.
10 28 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТ.	ТОМИНА, Терентія
11 29 П	Світлий понеділок	Антипи, свщ.
12 30 В	Світлий вівторок	Василія, ісп.
13 31 С	Іпатія, пр.	Артемона, свщ.
14 1 Ч	Марії Єгиптянки, пр.	Мартина, папи, ісп.
15 2 П	Тита, прп.	Аристарха і ін. ап.
16 3 С	Никити, ісп.	Агапії й Ірини, мч.
17 4 Н	ТОМИНА	МИРОНОСИЦЬ, Симеона
18 5 П	Теодула й Агатопада, мч.	Віктора, івана, пр.
19 6 В	† Методія, ап.	Івана Староп., пр.
20 7 С	Юрія, пр.	Теодора, пр.
21 8 Ч	Іродіона і ін. ап.	Януарія, свщ.
22 9 П	Євпсихія, мч.	Теодора, пр. Віталія
23 10 С	Терентія й ін. мч.	† Юрія, великомученика
24 11 Н	МИРОНОСИЦЬ, Антипи	про РОЗСЛАБЛЕНОГО
25 12 П	Василія, ісп.	† Марка, ап. і еван.
26 13 В	Артемона, свщ.	Василія, свщ.
27 14 С	Мартина папи, ісп.	Симеона, свщ.
28 15 Ч	Аристарха й ін. ап.	Ясона і Сосипатра, ап.
29 16 П	Агапії й Ірини, мч.	9 мучеників в Кизиці
30 17 С	Симеона, прп. Акакія, єп.	† Якова, ап. брата Івана Бог.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 1-3. 1941 ІІ. Великий Збір ОУН
2. 1944 Москва кинула проти УПА 10 дивізій ЧА і НКВД
5. 1710 в Бендерах обрано гетьманом Пилипа Орлика
5. 1882 * історик Вячеслав Липинський, ідеолог гетьманців
7. 1340 † останній галицький князь Болеслав-Юрій ІІ
7. 1918 у Владивостоці ств. Далеко-Сх. Укр. Крайову Раду
8. 1929 Москва проголосила заборону УАПЦ і її ліквідацію
10. 1931 поляки замучили Ст. Охримовича, голову КЕ ОУН
11. 1945 росіяни вивезли на Сибір 7 єпископів УКЦ
12. 1596 перемога Наливайка і Лободи над поляками
12. 1653 союз геть. Б. Хмельницького з султ. Магометом ІV
12. 1908 М. Січинський убив ціс. намісника Потоцького
15. 1918 † письменник і публіцист Іван Нечуй-Левицький
15. 1944 † генерал Ватутін, поран. упівцями командира Енея
16. 1946 І. Конгрес АБН
17. 1873 † композитор С. Гулак-Артемівський
- 17-21. 1917 Всеукраїнський національний конгрес у Києві
17. 1949 згинув полк. Василь Шелест-Сидор, команд. УПА-Захід
19. 1885 † історик, письм. і етнограф Микола Костомаров
20. 1622 † гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний
20. 1891 * ген. Юрко Тютюнник, командир ІІ. Зимового походу
20. 1918 полк. П. Болбочан розпочав визволення Криму
20. 1922 † композитор Кирило Стеценко
22. 1910 † Марко Кропивницький, батько модерного укр. театру
- 22-25. 1944 5000 воїнів УПА звели битву з 30,000 військ НКВД
23. 1185 похід проти половців кн. Ігоря Святославича
25. 971 битва вел. кн. Святослава проти Візантії за Доростол
25. 1913 † письменник Михайло Коцюбинський
26. 1890 * Микола Зеров, неокласик-поет і літературознавець
26. 1945 † гетьман Павло Скоропадський
28. 1132 † тмутороканський кн. Мстислав, брат Яр. Мудрого
28. 1915 бої УСС на Маківці проти москалів
28. 1922 В Подебрадах на Чехії засн. Укр. Госп. Академію
28. 1932 Поляки повісили членів ОУН — Голояда і Пришляка
28. 1938 † на засланні митрополит Василь Липківський
29. 1648 Богдана Хмельницького обрано гетьманом України
29. 1928 Українізація чорноморської фльоти. Свято моря
30. 1918 Павла Скоропадського проголошено гетьм. України

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 Н	про РОЗСЛАБЛЕНОГО	про САМАРЯНКУ
2 19 П	Івана Староп., пр.	Атанасія Вел., свт.
3 20 В	Теодора, пр.	† Теодосія печ., пр.
4 21 С	Януарія, свщ.	Пелагії, мч., Славомира
5 22 Ч	Теодора, пр., Віталія	Ірини, мч., Никифора, пр.
6 23 П	† Юрія великомученика	Йова многотрадального
7 24 С	Сави Стратилата, мч.	Поява Чес. Хр., Акакія
8 25 Н	про САМАРЯНКУ	про СЛІПОНАРОДЖ.
9 26 П	Василія, свящ.	† Перен. м. св. Миколая
10 27 В	Симеона, свщ.	† Симеона Зилоти, ап.
11 28 С	Ясона і Сосипатра, ап.	† Кирила і Методія, ап. Сл.
12 29 Ч	9 мучеників в Кизиці	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
13 30 П	† Якова, ап. брата Ів. Богос.	Гликерії, мч.
14 1 С	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 Н	про СЛІПОНАРОДЖ.	ОТЦІВ , Пахомія
16 3 П	† Теодосія Печ., пр.	Теодора Осв., пр.
17 4 В	Пелагії, мч., Славомира	Андроніка й ін. ап.
18 5 С	Ірини, мч., Никифора, пр.	Теодота, Петра, Діонісія, мч.
19 6 Ч	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	Патрикія, свщ., й ін. муч.
20 7 П	Поява Чес. Хр., Акакія	Талалея, мч.,
21 8 С	† Івана Богослова	† Константина й Олени
22 9 П	ОТЦІВ	ЗШЕСТИЯ СВЯТОГО ДУХА
23 10 П	† Симона Зилоти, ап.	Пресвятої Трійці
24 11 В	† Кирила і Методія, ап. Сл.	Симеона Дивногор., пр.
25 12 С	Епіфанія і Германа, свт.	† З Найд. голови Івана Хр.
26 13 Ч	Гликерії, мч.	Карпа, ап.
27 14 П	Ісидора, мч.	Тералонта, свщ.
28 15 С	Пахомія Великого, пр.	Никити, пр.
29 16 Н	ЗШЕСТИЯ СВЯТОГО ДУХА	ВСІХ СВЯТИХ
30 17 П	Пресвятої Трійці	Ісаакія Далмат., пр.
31 18 В	Теодота, Петра, Діонісія, мч.	Єрмія, ап., Єрмея, мч.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 відновлено Літ. Наук. Вістник за ред. Д. Донцова
1. 1949 Створено Лігу Визволення України в Торонті
2. 1848 у Львові створено Головну Руську Раду
2. 1967 † педагог Григорій Ващенко
3. 1074 † Преподобний Теодосій Печерський
3. 1924 москалі замордували Миколу Міхновського
3. 1946 відділ УПА зліквідував ген.-полк. НКВД Москаленка
4. 1733 † запорозький кошовий от. Кость Гордієнко
6. 1910 † письменник і громадський діяч Борис Грінченко
6. 1947 ССРСР, Польща і ЧССР підписали договір проти УПА
7. 1840 * драматург Марко Кропивницький
10. 1879 * Гол. От. Симон Петлюра, голова Директорії УНР
12. 1943 Битва УПА з нім. військ. з'єднаннями в м. Колки
13. 1849 * великий письменник Панас Мирний
14. 1871 * Василь Стефаник
16. 1648 Перемога Хмельницького н. поляками п. Жовт. Водами
16. 1954 вибухло повстання політв'язнів у Кінгірі
- 18-25. 1917 І. Український Військовий З'їзд у Києві
20. 1949 відділ УПА зліквідував полк. НКВД Колодяжного
- 20-26. 1961 суд над членами Укр. Робітничо-Селянської Спілки
(Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун, О. Лібович, В. Лупьків, І. Кіпиш, Ю. Босовницький)
22. 1861 з Росії перевезено тіло Т. Шевченка до Канева
22. 1920 поляки замучили композитора Остапа Нижанківського
23. 1938 згинув полк. Є. Коновалець, засновник УВО і ОУН
24. 1125 † вел. кн. Володимир Мономах
24. 1742 † гетьман Пилип Орлик в Яссах під Туреччиною
24. 1964 росіяни спалили бібліотеку Української Акад. Наук
25. 1926 у Парижі загинув Гол. От. Симон Петлюра
25. 1936 розпочався львівський „процес Бандери”
26. 1909 † композитор Денис Січинський
26. 1944 згинув М. Палідович-Карпатський, ред. „Ідеї і Чину”
27. 1946 відділи УПА атакували з польською ВіН м. Грубешів
28. 1634 † гравер, поет і друкар Степан Беринда
28. 1916 † великий письменник Іван Франко
28. 1918 переговори в Києві з Кубанню про об'єднання
29. 1952 † ген.-полк. М. Омелянович-Павленко, Нач. Вождь УГА
30. 1887 * скульптор Олександр Архипенко
30. 1876 цар видав Емський указ про заборону укр. мови
31. 1223 битва княжих військ з татарами над Калкою
1922 на Кубані розстріляно десятки тисяч українців

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Патрікія, свц., й ін. муч.	Юстина Философа, мч.
2 20 Ч	Талалея, мч.	Пресвятої Євхаристії
3 21 П	† Константина й Олени	Лукиліяна й ін. муч.
4 22 С	Василиска, мч.	Митрофана, свт.
5 23 Н	ВСІХ СВЯТИХ	2 після ЗШЕСТЯ, Доротей
6 24 П	Симеона Дивногор., пр.	Висаріона, Іларіона, пр.
7 25 В	† З Найд. голови Івана Хр.	Теодота, свц., Богдана
8 26 С	Карпа, ап.	Теодота Страт., вмч.
9 27 Ч	Пресвятої Євхаристії	Кирила Олександрійського, свт.
10 28 П	Никити, пр.	Христа Чоловіколюбця
11 29 С	Теодосії, прмч.	Сострад. Пр. Богородиці
12 30 Н	2 після ЗШЕСТЯ, Ісаакія	3 після ЗШЕСТЯ, Онуфрія
13 31 П	Єрмія, ап., Ермея, мч.	Акилини, мч.
14 1 В	Юстина, философа, мч.	Єлисея, прор., Метод. свт.
15 2 С	Никифора, исп.	Амоса, прор., Єроніма, пр.
16 3 Ч	Лукиліяна й ін. муч.	Тихона з Аматуни, свт.
17 4 П	Христа Чоловіколюбця	Мануїла, й ін. муч.
18 5 С	Сострад. Пр. Богородиці	Леонтія, мч.
19 6 Н	3 після ЗШЕСТЯ, Висаріона	4 після ЗШЕСТЯ, † Юди Тадея
20 7 П	Теодота, свц., Богдана	Методія, свц.
21 8 В	Теодота Страт., вмч.	Юліана з Тарсу, мч.
22 9 С	Кирила Олександрійського свт.	Євсевія, свц.
23 10 Ч	Тимотея, свц.	Агрипини, мч.
24 11 П	† Вартоломея і Варнави, ап.	Різдво Івана Христителя
25 12 С	Онуфрія, пр., Петра Атон.	Февронії, прмч.
26 13 Н	4 після ЗШЕСТЯ, Акилини	5 після ЗШЕСТЯ, Давида
27 14 П	Єлисея, прор., Метод. свт.	Самсона, пр.
28 15 В	Амоса, прор., Єроніма, пр.	Перен. моців Кира й Івана
29 16 С	Тихона з Аматуни, свт.	Петра і Павла, Верх. Ап.
30 17 Ч	Мануїла, й ін. муч.	† Собор 12 Апостолів

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1630 Тарас Трясило розгромив поляків біля Переяслава
1. 1891 † Василь Мова (Лиманський), укр. поет. і письм. Кубані
- 1-15. 1944 УПА знищила рос. партизанів Кулагіна-Артаманова
1. 1933 День пам'яті замучених голодом 7 міл. укр. в УРСР
2. 1935 † автор історичних повістей Андрій Чайковський
5. 1708 союз І. Мазепи з шведським королем Карлом XII
5. 1775 рос. цариця Катерина II знищила Запорозьку Січ
5. 1956 † історик Борис Крупницький
6. 1937 † поет Богдан Ігор Антонич
7. 1843 † письменник і педагог Маркіян Пашкевич
7. 1930 † маляр Петро Холодний
7. 1942 † Вячеслав Прокопович, голова Ради міністрів УНР
8. 1668 Петра Дорошенка обрано гетьманом України
8. 1855 * письменниця Наталя Кобринська
8. 1919 початок офензиви УГА проти поляків під Чортковом
9. 1919 Євген Петрушевич став диктатором ЗУНР
9. 1944 німці закатували поета Олега Ольжича-Кандибу
- 10-16. 1917 І. Всеукраїнський селянський з'їзд у Києві
10. 1944 загинув полк. Грабець-„Батько”, команд. УПА-Південь
11. 1931 † історик Вячеслав Липинський, теоретик гетьманату
13. 1918 росіяни замордували в Ростові М. Рябовола, голову Законодавчої Крайової Ради Кубані
14. 1569 Люблинська унія
14. 1891 * полк. Євген Коновалець
15. 1934 Г. Мацейко, чл. ОУН, убив польськ. мін. Б. Перацького
- 17-23. 1917 ІІ. Всеукраїнський військовий з'їзд у Києві
- 18-22. 1919 битва УГА з поляками під Бережанами
19. 1205 в бою з поляками під Завихостом згинув кн. Роман
20. 1929 † Євген Чикаленко, письменник, меценат, гром. діяч
23. 1917 І-м універсалом проголошено автономію України
- 23-27. 1934 Світ. конгрес українського жіноцтва в Станіславові
26. 1954 500 українських жінок згинulo в Кінгрі
27. 1709 битва під Полтавою
27. 1964 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні
29. 1918 † Федір Вовк, археолог, антрополог і етнограф
29. 1938 † ген. Мирон Тарнавський, Нач. Вождь УГА
30. 1704 геть. І. Мазепа об'єднав Право- і Лівобережну Україну
30. 1941 Акт відновлення укр. держави; прем'єр — Я. Стецько
- 1955 Націоналісти поч. визв. повст. на Воркуті, табір ч. 3

липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Леонтія, мч.	Косми і Дам'яна, безср.
2 19 С	† Юди Тадея, ап.	† Пол. Ризи Пр. Богород.
3 20 Н	5 після ЗШЕСТЯ , Методія	6 після ЗШЕСТЯ , Якинта
4 21 П	Юліана з Тарсу, мч.	Андрея Крит, свт.
5 22 В	Євсевія, свщ.	† Атанасія Атонського, пр.
6 23 С	Агрипини, мч.	Сисоя Вел., пр.
7 24 Ч	Різдво Івана Христителя	Томи й Акакія, пр.
8 25 П	Февронії, прмч.	Прокопія, вмч.
9 26 С	Давида, пр.	Панкратія, свщ.
10 27 Н	6 після ЗШЕСТЯ , Самсона	7 після ЗШЕСТЯ , † Антонія
11 28 П	Перен. мощів Кира й Івана	Ольги, кн. Київ., Евфимії
12 29 В	Петра і Павла , Верх. Ап.	Прокла й Іларія, мч.
13 30 С	† Собор 12 Апостолів	Собор Архангела Гавриїла
14 1 Ч	Косми і Дам'яна, безср.	Акили, мч.
15 2 П	† Полож. Ризи Пр. Богор.	† Володимира, кн. укр.
16 3 С	Якинта, мч.	Антиногена, свщ.
17 4 Н	7 після ЗШЕСТЯ , Андрея	8 після ЗШЕСТЯ , Марини
18 5 П	† Атанасія Атонського, пр.	Якинта і Єміліяна, мч.
19 6 В	Сисоя Вел., пр.	Макрини, пр.
20 7 С	Томи й Акакія, пр.	† Іллі пророка
21 8 Ч	Прокопія, вмч.	Симеона, пр.
22 9 П	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, мирон.
23 10 С	† Антонія Печерського, пр.	Трофима, Теофіла, мч.
24 11 Н	8 після ЗШЕСТЯ , Ольги, кн.	9 п. ЗШЕСТЯ , † Бориса і Гліба
25 12 П	Прокла й Іларія, мч.	† Успіння св. Анни
26 13 В	Собор Архангела Гавриїла	Єрмолая, свщ., Параскевії
27 14 С	Акили, мч.	† Пантелеймона, влмч.
28 15 Ч	† Володимира, кн. укр.	Прохора, Ніканора й ін.
29 16 П	Антиногена, свщ.	Калиника, мч.
30 17 Ч	Марини, мч., Богдана	Сили, Силуана й ін. ап.
31 18 Н	9 після ЗШЕСТЯ , Якинта	10 після ЗШЕСТЯ , Євдокима

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1910 поляки вбили студента Адама Коцка у Львові
1. 1918 засновано Український Унів. у Кам'янці Подільському
1. 1966 † письменниця Наталена Королева
2. 1943 німці спалили кількасот людей в с. Губків (Рівенщина)
5. 1986 † Голова УДП і Голова Проводу ОУН, Я. Стецько
6. 1961 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі
8. 1659 геть. І. Виговський розгромив москалів п. Конотопом
8. 1919 у літунській катастрофі загинув полк. Д. Вітовський
8. 1919 большевики розстріляли літературозн. Вол. Науменка
9. 1920 † ген.-хор. Євген Мешковський, Нач. штабу Армії УНР
- 9-14. 1943 перемога УПА над нім. військ. з'єднаннями
10. 1866 † останній кошовий от. Задунайської Січі О. Гладкий
11. 969 † вел. кн. св. Ольга
- 12-14. 1917 Всеукраїнський з'їзд залізничників у Харкові
11. 1944 створення Української Головної Визвольної Ради
- 13-14. 1943 Міжнародня комісія розкрила Вінницький злочин:
НКВД вимордувало в 1937-41 рр. 9500 українців
15. 1944 І. Вел. Збір УГВР обрав гол. Ген. Секр. Р. Шухевича
17. 1849 * письменниця Олена Пчілка
17. 1907 * Роман Шухевич (ген. Тарас Чупринка)
- 17-22. 1944 битва І. УД УНА з москалями під Бородами
17. 1959 закон Конгр. ЗСА про „Тиждень Поневолених Націй”
18. 1863 „Валуєвський указ” про заборону української мови
18. 1871 † Анатоль Свидницький
18. 1917 у Києві повстання проти російської окупації
21. 1941 † письменник Богдан Лепкий
22. 1944 † поет Олександр Олесь у Празі
5. 1986 † Голова УДП і Голова Проводу ОУН, Я. Стецько
25. 1687 Івана Мазепу обрано гетьманом України
25. 1942 у Києві німці розстріляли Дмитра Мирона-Орлика, Кр.
пров. ОУН на СУЗ, 2-го пров. Пох. Групи „Північ”
27. 1147 Клима Смолятича обрано митрополитом Русі-України
27. 1657 † гетьман Богдан Хмельницький
27. 1672 гетьм. П. Дорошенко розбив поляків б. Четвертинівки
27. 1834 відкриття у Києві університету ім. св. Володимира
29. 1015 † вел. кн. св. Володимир Великий
30. 1947 † маляр Федір Кричевський
30. 1899 *адвокат Володимир Горбовий
30. 1944 загинув у бою з москалями ген. Гончаренко (Л. Ступницький), полк. УНР, шеф штабу УПА-Північ
- 1920 засновано УВО під проводом Є. Коновальця
- 1967 судилище у Львові над 9 членами Укр. Нац. Фронту

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макрини, пр.	7 Макавейських мучеників
2 20 В	† Іллі, прор.	Перен. мощів Стефана
3 21 С	Симеона, пр.	Ісаакія, Далматія, Фавста
4 22 Ч	Марії Магдалини, мирон.	7 молодців з Ефезу, мч.
5 23 П	Трофима, Теофіла, мч.	Євсигнія, мч.
6 24 С	† Бориса і Гліба, мч.	Преображення Господнє
7 25 Н	10 п. ЗШЕСТЯ, † Усп. Анни	11 Після ЗШЕСТЯ, Дометія
8 26 П	Єрмолая, свщ. Параскевії	Єміліяна, ісп.
9 27 В	† Пантелеймона, влмч.	† Матія, ап.
10 28 С	Прохора, Ніканора й ін.	Лаврентія, архид., і мч.
11 29 Ч	Калиника, мч.	Євпла, мч.
12 30 П	Сили, Силуана й ін. ап.	Фотія й Анікити, мч.
13 31 С	Євдокима, пр.	Максима, ісп.
14 1 Н	11 п. ЗШЕСТЯ, Макав., мч.	12 п. ЗШЕСТЯ, П. м. Теодосія
15 2 С	Перен. мощів Стефана	УСПІННЯ ПР. БОГОРОД.
16 3 В	Ісаакія, Далматія, Фавста	Діюмида, мч.
17 4 С	7 молодців з Ефезу, мч.	Мирона, мч.
18 5 Ч	Євсигнія, мч.	Флора і Лавра, мч.
19 6 П	Преображення Господнє	Андрея Страт., мч.
20 7 С	Дометія, прмч.	Самуїла, прор.
21 8 Н	12 після ЗШЕСТЯ, Єміліяна	13 після ЗШЕСТЯ, Тадея
22 9 П	† Матія, ап.	Агатоніка, мч.
23 10 В	Лаврентія, архид., і мч.	Луппа, мч., Іринія, свщ.
24 11 С	Євпла, мч.	Євтиха, свщ.
25 12 Ч	Фотія й Анікити, мч.	Вартоломея і Тита, ап.
26 13 П	Максима, ісп.	Адріяна і Наталії, мч.
27 14 С	Перен. мощів Теодосія Печ.	Пімена, пр.
28 15 Н	13 п. ЗШ., УСП. ПР. БОГОР.	14 після ЗШЕСТЯ, Мойсея
29 16 П	Діюмида, мч.	† Усік. Голови Івана Хрест.
30 17 В	Мирона, мч.	Олександра, Івана і Павла
31 18 С	Флора і Лавра, мч.	† Пол. Пояса Пр. Богородиці

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1876 * Володимир Чехівський, голова Ради міністрів УНР
1. 1913 † Леся Українка
1. 1914 у Львові утворено Головну Українську Раду
1. 1931 † ген.-полк. Микола Юнаків, Нач. Штабу Укр. Армій
1. 1953 Масахра укр. політв'язнів у Воркуті, табір ч. 29
4. 1899 * письменник Борис Антоненко-Давидович
4. 1914 у Львові засн. Союз Визволення України
5. 1940 † археолог, етнограф, історик Дмитро Яворницький
8. 1819 * Пантелеймон Купіш
8. 1918 підписано державний договір України з Дон. Військом
10. 1907 † письменниця Марко Вовчок
13. 1953 москалі змасакували укр. політв'язнів Норильська
14. 988 Вел. кн. Володимир встановив християнство в Україні
15. 1965 † світової слави економіст Володимир Тимошенко
16. 1945 СССР приділив Лемківщину Польщі
17. 1245 перемога короля Данила над мадярами
17. 1883 * Дмитро Донцов, ідеолог українського націоналізму
18. 1836 * Олександр Кониський
20. 1649 договір Хмельницького з польськ. королем у Зборові
20. 1843 † письменник Григорій Квітка-Основ'яненко
20. 1891 * поет-неокласик Павло Филипович
21. 1627 Перший словник укр. мови Беринди в Києві
- 21-25. 1943 III. Надзвичайний Великий Збір ОУН
22. 1932 Москва розпочала народоббивчий голод в Україні
22. 1944 згинув Рост. Волошин-Павленко, голова Збору УГВР
22. 1944 згинув Клемпущ-Лопата, Провідн. ОУН на Закарпатті
25. 1698 в московській неволі загинув геть. Петро Дорошенко
25. 1792 на Тамань прибула фльота козаків полк. Сави Білого, що дала початок українського заселення Кубані
26. 1657 в Чигирині обрано гетьманом Івана Виговського
27. 1856 * Іван Франко, учений, письменник, поет
28. 1921 большевики розстріляли повстанського провідника і поета Гр. Чупринку, сотн. Андруха, ком. УВО, сотн. Опоку і 36 членів Центр. Повстанського Комітету
29. 1868 * письменниця Л. Старицька-Черняхівська, член СВУ
29. 1940 † у Берліні Євген Петрушевич, президент ЗУНР
31. 1919 Армії УНР і УГА визволили Київ від москалів
31. 1944 згинув Юрій Липа, лікар УПА, публіцист, поет
- 1919 у Москві розстріляли ген.-чет. Осипа Микитку

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Ч	Андрея, Страт., мч.	† Початок церковного року
2 20 П	Самуїла, прор.	Маманта, мч.
3 21 С	Тадея, ап., Васси, мч.	Антима, свщ., Теоктиста
4 22 Н	14 п. ЗШЕСТЯ, Агатоніка	15 після ЗШЕСТЯ, Вавила
5 23 П	Луппа, мч., Іриней, свщ.	Захарії, прор.
6 24 В	Євтиха, сщ.	Чудо Арх. Михаїла.
7 25 С	Вартоломея і Тита, ап.	Созонта, мч.
8 26 Ч	Адріана і Наталії, мч.	Різдво Пресв. Богородиці
9 27 П	Пімена, пр.	Йоакима й Анни, Северіяна
10 28 С	Мойсея пр., Августина, єп.	Минодори, Митрод., Нимфод.
11 29 Н	15 п. ЗШ., † Усік. Гол. Івана Хр	16 після ЗШЕСТЯ, Теодори
12 30 П	Олександ. Івана, Павла, свт.	Автонома, свщ.
13 31 В	† Полож. пояса Пр. Богородиці	Корнилія, мч.
14 1 С	† Початок церковного року	Воздвиження Чесного Хр.
15 2 Ч	Маманта, мч.	Никити, втч.
16 3 П	Антима, свщ., Теоктиста	Євфимії, втч.
17 4 С	Вавила, свщ., Мойсея, пр.	Софії, Віри, Надії, Любови
18 5 Н	16 після ЗШЕСТЯ, Захарії	17 після ЗШЕСТЯ, Євменія
19 6 П	Чудо Арх. Михаїла	Трофима і Савватія, мч.
20 7 Н	Созонта, мч.	Євстатія і Плакиди, мч.
21 8 С	Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата, ап.
22 9 Ч	Йоакима й Анни, Северіяна	Фоки, свщ., Йони, прор.
23 10 П	Минодори, Митрод., Нимфод.	Зачаття Івана Христителя
24 11 С	Теодори, преподобної	Теклі, мч.
25 12 Н	17 після ЗШЕСТЯ, Автонома	18 п. ЗШЕСТЯ, Євфросимії
26 13 С	Корнилія, мч.	† Івана Богослова, ап.
27 14 В	Воздвиження Чесного Хр.	Каллістрата і друж. мч.
28 15 С	Никити, втч.	† Харитона, ісп.
29 16 Ч	Євфимії, втч.	Киріяка, пр.
30 17 П	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщ.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1722 * філософ Григорій Сковорода
1. 1939 Початок Другої світової війни
1. 1947 згинув владика Теодор Ромжа, єпископ закарпатців
2. 1938 в Ужгороді засновано Українську Націон. Оборону
3. 1941 в Дніпропетровську закінчився марш Похідної Групи „Південь” під пров. З. Матли; розпочав діяти Провід ОУН Південного Краю під пров. Святослава Вовка
5. 911 договір кн. Олега Віщого з греками у Царгороді
6. 1672 геть. Петро Дорошенко здобув Кам'янець Подільський
7. 1984 † патріарх УКЦ Йосиф Сліпий
7. 1656 „Трактат вічної приязні” Хмельницьк. з Ю. II Ракочі
7. 1921 згинули Віра Бабенко і 62 повстанці
7. 1962 † письменник і поет Тодось Осьмачка
9. 957 відвідини вел. кн. Ольги в Царгороді
9. 1769 * Іван Котляревський, письменник і поет
9. 1944 польсько-російський договір про виселення лемків
11. 1910 † філолог, історик і фольклорист Василь Доманицький
12. 1903 Відкриття в Полтаві пам'ятника І. Котляревському
12. 1947 прихід першого відділу УПА в Зах. Німеччину
15. 1907 † драматург Карпенко-Карий (Іван Тобілевич)
15. 1941 Гестапо виарештувало тисячі націоналістів
16. 1658 договір з Польщею у Гадячі
17. 1864 * видатний письменник Михайло Коцюбинський
17. 1945 згинув Олександр Бусел, член Проводу ОУН
19. 1676 Москва заслала гетьм. П. Дорошенка на Сибір
19. 1929 * літ. критик і поет Іван Світличний
20. 1655 гетьм. Б. Хмельницький розбив поляків під Городком
20. 1947 згинув у бою з поляками Ярослав Старух, Крайовий провідник на ЗОУЗ, член Проводу ОУН, публіцист
21. 1944 † диригент і композитор Олександр Кошиць
22. 1709 у Бендерах помер гетьман Іван Мазепа
22. 1918 у Києві відкрито український університет
23. 1648 Б. Хмельницький розгромив поляків під Пилявцями
23. 1872 * Соломія Крушельницька
25. 1921 Невдалий атентат С. Федака на Підсудського у Львові
29. 1866 * історик Мих. Грушевський, голова Укр. Центр. Ради
30. 1930 поляки замордували сотн. Ю. Головінського, КК УВО
30. 1930 польська „пацифікація”, багато забитих і ранених
30. 1945 перемога УПА ком. Яструба над больш. під Угневом
30. 1947 згинув Степан Хрін, команд. відтинку УПА „Маківка”

Жовтень ~ October

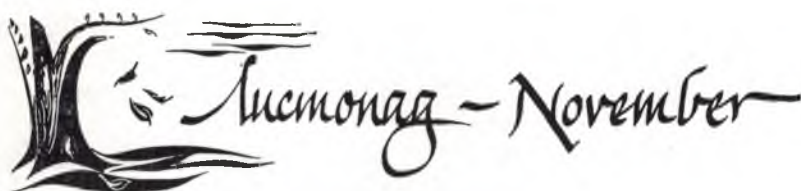

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліянський:	Григоріанський:
1 18 С	Євменія, пр.	Покров Пресв. Богородиці
2 19 Н	18 після ЗШЕСТЯ, Трофима	19 після ЗШЕСТЯ, Кипріяна
3 20 П	Евстатія і Плакиди, мч.	Діонісія, свщ.
4 21 В	Кондрата, ап.	Єротея, свщ.
5 22 С	Фоки, свщ., Йони прор.	Харитини, мч.
6 23 Ч	Зачаття Івана Хрестителя	† Томи, ап.
7 24 П	Теклі, мч.	Сергія і Ваха, мч.
8 25 Ч	Євфросинії, пр.	Пелагії, пр.
9 26 Н	19 п. ЗШЕСТЯ, † Івана Богосл.	20 після ЗШЕСТЯ, † Якова
10 27 П	Каллістрата і друж. мч.	Євлампія і Євламπίї, мч.
11 28 В	† Харитона, исп.	Филипа, дияк., Теофана, мч.
12 29 С	Киріяка, пр.	Прова й ін. мч., Косми, пр.
13 30 Ч	Григорія, свщ.	Карпа й ін. мучеників
14 1 П	Покров Пресв. Богородиці	Назарія, Гервасія й ін. мч.
15 2 С	Кипріяна, свщ.	Євтимія пр., Лукіяна, мч.
16 3 Н	20 після ЗШЕСТЯ, Діонісія	21 після ЗШЕСТЯ, Лонгіна
17 4 П	Єротея, свщ.	Осії, прор., Андрія, прмч.
18 5 Н	Харитини, мч.	† Луки, ап. і Єван.
19 6 С	† Томи, ап.	Йоїла, прор., Уара, мч.
20 7 Ч	Сергія і Ваха, мч.	Артемія, вмч.
21 8 П	Пелагії, пр.	Іларіона Вел., пр.
22 9 С	† Якова Алфеева, ап.	Аверкія, свт.
23 10 Н	21 після ЗШЕСТЯ, Євлампія	22 після ЗШЕСТЯ, Якова
24 11 П	Филипа, дияк., Теофана, мч.	Арети, й ін. мч.
25 12 В	Прова й ін. мч., Косма, пр.	Маркіяна і Мартирія, мч.
26 13 С	Карпа й ін. мучеників	† Димитрія Великомученика
27 14 Ч	Назарія, Гервасія й ін. мч.	Нестора, мч.
28 15 П	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.	Параскевії, Неонілі, мч.
29 16 С	Лонгіна сотника, мч.	Анастасії, прмч., Артемія
30 17 Н	22 після ЗШЕСТЯ, Осії	23 після ЗШЕСТЯ, Зиновія
31 18 П	† Луки, ап. і Єван.	Стахія й ін. ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1187 † кн. Ярослав Осмомисл, поширив державу по Дунай
1. 1665 Петра Дорошенка обрано гетьманом Правоб. України
1. 1727 Данила Апостола обрано на геть. Лівобер. України
1. 1929 масові арешти членів і симпатиків СВУ
3. 1078 на Нежатії Нпві б. Чернігова загинув вел. кн. Ізяслав
3. 1930 † письм., етнограф і перекладачка Олена Пчілка
3. 1953 † публіцист Юліан Вассиян
4. 1891 * поет Юрій Клен
5. 1909 * поет Богдан Ігор Антонич
6. 1881 * драматург Іван Кочерга
7. 1253 коронація кн. Данила в Дорогичині
8. 1862 † кубанський письменник і отаман Яків Кухаренко
8. 1938 загинув в ґулагу Гнат Хоткевич
10. 1621 перемога П. Сагайдачного над турками під Хотиним
10. 1893 † видатний байкар Леонід Глібів
11. 1968 † маляр Никифор із Криниці
13. 1948 † поет, письменник і публіцист Леонід Мосендз
14. 1942 за наказом ОУН оформлено 1-ий відділ УПА під ком. Сергія Качинського-„Остапа”; Свято УПА
- 14-22. 1921 в Києві відбувся Всеукраїнський Собор УАПЦ
15. 1959 больш. агент Б. Сташинський вбив голову Пров. ОУН Степана Бандеру, а 12. 10. 1957, він вбив д-ра Л. Ребета
- 16-20. 1596 на Соборі у Бересті проголошено церковну унію
16. 1876 * Сергій Єфремов, голова СВУ, загинув 1937 р.
- 16-20. 1917 Всеукр. з'їзд Вільного Козацтва в Чигирині
- 19-25. 1848 у Львові відбувся Собор Руських Учених
19. 1918 Створено Українську Нац. Раду у Львові
- 19-21. 1947 москалі вивезли 150,000 українців на Сибір
19. 1962 суд у Карльсруе засудив Б. Сташинського за вбивство С. Бандери і Л. Ребета з наказу Москви
21. 1921 В. Липківський висвячений на митрополита УАПЦ
22. 1933 М. Лемик вик. атентат у російськ. консуляті у Львові
22. 1953 † митрополит УАПЦ Полікарп
24. 1955 договір АБН (Я. Стецько) з Китаєм (Ку Ченг канг)
29. 1794 † філософ Григорій Сковорода
30. 1947 † поет і літературознав. Юрій Клен (Освальд Бурггардт)
- 1949 Звернення Воюючої України до української еміграції

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 В	Йоїла прор. Уара, мч.	Косми і Дам'яна, чуд., безср.
2 20 С	Артемія, вмч.	Акиндина й ін. мч.
3 21 Ч	Ларіона Вел., пр.	Акипсима й ін. мч.
4 22 П	Аверкія, свт.	Йоанікія, пр., Єрмея, мч.
5 23 С	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6 24 Н	23 після ЗШЕСТЯ, Арети	24 після ЗШЕСТЯ, Павла
7 25 П	Маркіяна і Мартирія, мч.	Єрона й ін. мч., Лазаря
8 26 В	† Димитрія Великомученика	Собор Михаїла Архангела
9 27 С	Нестора, мч.	Матрони, пр.
10 28 Ч	Параскевії, Неоніли, мч.	Родіона, Єраста, Олімпа, ап.
11 29 П	Анастасії, прмч., Артемія	Вінкентія, Віктора, мч.
12 30 С	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.
13 31 Н	24 після ЗШЕСТЯ, Стахія	25 п. ЗШ., † Івана Золотоуст.
14 1 П	Косми і Дам'яна, чуд., безср.	† Филипа, апост.
15 2 В	Акиндина й ін. мч.	Гурія, Самона, Авіва, мч.
16 3 С	Акипсима й ін. мч.	† Матея, ап. і сван.
17 4 Ч	Йоанікія, пр., Єрмея, мч.	Григорія Неокес., сп.
18 5 П	Галактіона, мч.	Платона і Романа, мч.
19 6 С	Павла, ісп.	Авдія, прор., Варлаама
20 7 Н	25 після ЗШЕСТЯ, Єрона	26 після ЗШЕСТЯ, Григорія
21 8 П	Собор Михаїла Архангела	Введ. в Храм Пр. Богород.
22 9 В	Матрони, пр.	Филимона й ін. апост.
23 10 С	Родіона, Єраста, Олімпа, ап.	Амфілохія і Григорія, свт.
24 11 Ч	Вінкентія, Віктора, мч.	Катерини, вмч.
25 12 П	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.	Климентя, папи, Петра, свщ.
26 13 С	† Івана Золотоустого, свт.	Алипія, пр.
27 14 Н	26 після ЗШЕСТЯ, Филипа	27 після ЗШЕСТЯ, Якова
28 15 П	Гурія, Самона, Авіва, мч.	Стефана, прмч.
29 16 В	† Матея, ап. і сван.	Парамона і Філумена, мч.
30 17 П	Григорія Неокес., сп.	† Андрія, апост.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1918 Листопадовий чин. Українські війська зайняли Львів
1. 1889 * письменник гуморист Остап Вишня
1. 1944 Хрущовська офенз. пр. УПА, згинув ген. ЧА Федоров
1. 1944 † у Львові митрополит Андрій Шептицький
1. 1964 † полк. Андрій Мельник
2. 1917 розпочався в Києві Всеукраїнський Військовий З'їзд
- 3-7. 1927 Конференція Українських Націоналістів покликала
Провід Укр. Націоналістів очолений Є. Коновальцем
3. 1941 москалі зруйнув. Успенську церкву Печерської Лаври
4. 1921 розпочався ІІ. Зимовий похід під ком. Ю. Тютюнника
5. 1968 в Києві самоспалився Василь Макух
6. 1912 † композитор Микола Лисенко
6. 1918 Кр. Ком. ЗУНР на Буковину перебр. владу в Чернівцях
9. 1918 встановлено Державний Секретаріат ЗУНР
10. 1709 москалі зруйнували гетьманську столицю Батурин
13. 1923 † одеський діяч Іван Липа
14. 1918 створено Директорію УНР
14. 1918 у Києві засновано Українську Академію Наук
15. 1879 * поет Григорій Чупринка
15. 1945 в Авгсбурзі заснов. Українську Вільну Академію Наук
16. 1917 договір України з Кубанню (торг., консул., морськ.)
- 16-19. 1967 І. Світовий Конгрес Вільних Українців у Нью-Йорку
18. 1918 бій під Мотовилікою
19. 1698 † гетьман Петро Дорошенко
20. 1917 ІІІ. Універсал УЦРади; створення УНРеспубліки
20. 1918 розпочалася друга большевицька інвазія України
20. 1919 денік. повіс. кубанського політ. о. Олексу Кулабұхова
- 21-23. 1943 І. Конференція поневол. Росією народів дала поча-
ток Антибольшевицькому Бльоку Народів (АБН)
23. 1873 † історик Мих. Максимович, ректор Київськ. унів.
23. 1921 большев. розстріляли 359 укр. полон. вояків п. Базаром
24. 1934 † на засланні історик Михайло Грушевський
25. 1838 * Іван Нечуй-Левицький
26. 1925 * маляр і мистецтвознавець Панас Заливаха
27. 1943 вел. битва УПА з 2 нім. дивізіями в Чорному лісі
28. 1950 згинув О. Дяків-Горновий, пров. ОУН на Львівщині
28. 1970 у Києві москалі замордували Аллу Горську
- 1932 росіяни вивезли на Сибір 30,000 українців із Полтавсь-
кої Станиці на Кубані
30. 1932 Загинули бойовики ОУН Старик і Березинський

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 Ч	Платона і Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 П	Авдія, прор., Варлаама	Аввакума, прор.
3 20 С	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4 21 Н	27 п. Зш., Введ. в Хр. Пр. Бог.	29 після ЗШЕСТЯ, Варвари
5 22 П	Филимона й ін. апост.	† Сави Осв., пр.
6 23 В	Амфілохія і Григорія, свт.	Миколая Чудотворця, свт.
7 24 С	Катерини, вмч.	Амвросія, свт.
8 25 Ч	Климентя, папи. Петра, еп.	Патапія, пр.
9 26 П	Аліпія, пр.	Непороч. Зач. Богородиці
10 27 С	Якова, мч., Палладія, пр.	Мини. Єрмогена, й ін. мч.
11 28 Н	28 після ЗШЕСТЯ, Стефана	ПРАОТЦІВ, Даниїла
12 29 П	Парамона і Філумена, мч.	Спиридона, пр.
13 30 В	† Андрія, апостола	† Ореста, Євгена й ін. мч.
14 1 С	Наума, прор.	Тирса, Левкія й ін. мч.
15 2 Ч	Аввакума, прор.	Єлевтерія, свц., Павла
16 3 П	Софонії, прор.	Агтея, прор.
17 4 С	Варвари, вмч., Івана Дамаск.	Даниїла, прор.
18 5 Н	29 після ЗШЕСТЯ, † Сави	ПЕРЕД РІЗДВОМ, ОТЦІВ
19 6 П	Миколая Чудотворця, свт.	Боніфатія, мч.
20 7 В	Амвросія, свт.	Ігнатія Богоносця, свц.
21 8 С	Патапія, пр.	Юліанії, мч.
22 9 Ч	Непороч. Зач. Богородиці	Анастасії, вмч.
23 10 П	Мини, Єрмогена, й ін. мч.	10 мучеників у Криті
24 11 С	Даниїла стовпника, пр.	Навеч. Різдва, Євгенії, мч.
25 12 Н	ПРАОТЦІВ	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
26 13 П	† Ореста, Євгена, й ін. мч.	Собор Пресв. Богородиці
27 14 В	Тирса, Левкія й ін. мч.	Степана, первомученика
28 15 С	Єлевтерія, свц., Павла	Мучеників у Нікомидії
29 16 Ч	Агтея, прор.	Дітей у Вифлєємі вбитих
30 17 П	Даниїла, прор.	Анісії, мч., Зотіка, пр.
31 18 С	Севастіяна і друж., мч.	Меланії Римлянки, пр.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 1919 Поч. І. Зим. походу ген.-полк. М. Омеляновича-Павленка
4. 1803 † на Соловках ост. кош. Зап. Січі — П. Кальнишевський
7. 1936 † письменник Василь Стефаник
8. 1868 у Львові засновано товариство „Просвіта”
9. 1963 * Борис Грінченко
11. 1891 † учений-лінгвіст Олександр Потебня
12. 1944 загинув полк. Савур-Клячківський, ком. УПА-Північ
13. 1928 * літературний критик Євген Сверстюк
13. 1963 † поет Василь Симоненко
- 14-16. 1917 І Всеукраїнський робітничий з'їзд у Києві
14. 1840 * Михайло Старицький
14. 1942 Гестапо замордувало у Львові Івана Климова-Легенду, Крайового провідника ОУН (1939-41)
15. 1934 Большевики розстріляли у Києві 28 українців (О. Влизько, Д. Фальківський, Гр. Косинка і ін.)
15. 1948 Почав виходити „Гомін України” в Торонті
16. 1637 битва козаків Павлюка і Гуні з поляк. під Кумейками
- 16-23. 1961 судилище над 20 членами Укр. Нац. Комітету
17. 1917 Ультим. Леніна УЦРаді; поч. больш. інвазії України
17. 1939 В копальнях Камчатки загинув поет М. Драй-Хмара
17. 1944 б. Стрілиськ Нових загинув майор Дм. Карпенко-Яструб, командир чужонаціональних частин в УПА
19. 1240 Батий зруйнував Київ
19. 1870 † композитор Михайло Вербицький
19. 1918 Директорія УНР перебр. владу від П. Скоропадського
19. 1920 * Микола Руденко
19. 1945 загинули в ЧССР Дм. Маївський, чл. Проводу ОУН, і ген. Дм. Грицай-Перебийніс, шеф штабу УПА
20. 1616 в Києві видрукувано першу книжку „Часослов”
21. 1930 † історик і публіцист Степан Томахівський
21. 1764 Катерина II зліквідувала гетьманську державу
21. 1944 згинув ген. секр. інформ. УГВР Й. Позичанюк-Шугай
23. 1873 у Львові засновано Наукове Тов. ім. Шевченка
23. 1932 героїчна смерть членів УВО-ОУН Біласа і Данилишина
24. 1920 * Святослав Караванський, літературозн., кол. політв.
26. 1918 постала Рада Нар. Мін. УНР, очолена Вол. Чехівським
29. 1723 † в тюрмі в Петербурзі наказн. гет. Павло Полуботок
31. 1637 у Варшаві закатовано провідника козацького повстання Павлюка (Павла Бута)
- 1924 засн. Спілку Визвол. України, очолену С. Єфремовим

ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДЛЯ ВІДМІЧЕННЯ В 1988 Р.

1000-РІЧЧЯ УДЕРЖАВЛЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА В УКРАЇНІ — 988-1988

50-РІЧЧЯ ВІД СМЕРТИ МИТРОПОЛИТА ВАСИЛЯ ЛИПКІВСЬКОГО

35-РІЧЧЯ ВІД СМЕРТИ МИТРОПОЛИТА ПОЛІКАРПА СІКОРСЬКОГО

340 РОКІВ ВІД ОБРАННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ГЕТЬМАНОМ
УКРАЇНИ

320 РОКІВ ВІД ОБРАННЯ ПЕТРА ДОРОШЕНКА ГЕТЬМАНОМ УКРАЇНИ

280 РОКІВ — СОЮЗ ІВАНА МАЗЕПИ З КАРЛОМ XII

180 РОКІВ ВІД СМЕРТИ ПЕТРА КАЛЬНИШЕВСЬКОГО, ОТАМАНА
ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО

70-РІЧЧЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ — 22 СІЧНЯ 1918 Р.

50-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ СМЕРТИ ПОЛК. ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ — ТВОРЦЯ
УВО І ОУН

35-РІЧЧЯ БИТВИ УПА З НІМЦЯМИ БІЛЯ КОЛОК І В ЧОРНОМУ ЛІСІ

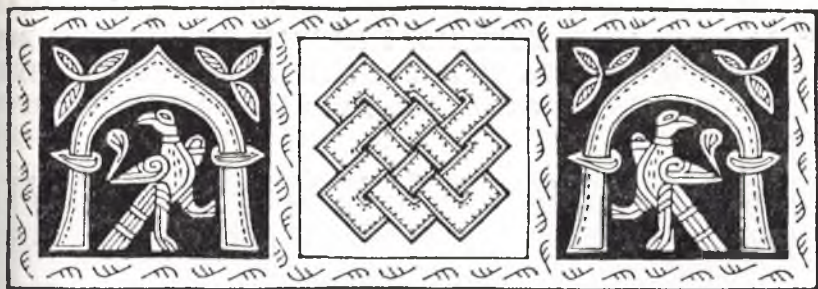
75-ЛІТТЯ ВІД СМЕРТИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

50-ЛІТТЯ ВІД НАРОДЖЕННЯ ВАСИЛЯ СТУСА

25-ЛІТТЯ ВІД СМЕРТИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

20-ЛІТТЯ ВІД СМЕРТИ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

...ПОСЛАВ ВОЛОДИМИР ПО ВСЬОМУ МІСТІ СКАЗАТИ:
— ЯКЩО НЕ ПРИЙДЕ ХТО ЗАВТРА НА РІЧКУ — ХАЙ
ТО БАГАТИЙ, ЧИ БІДНИЙ, ЧИ НУЖДЕННИЙ, ЧИ РАБ, —
БУДЕ МЕНІ ВОРОГОМ.

ПОЧУВШИ ПРО ТЕ, ПІШЛИ ЛЮДИ З ГОМОНОМ ДО
ДНІПРА, РАДІЮЧИ Й КАЖУЧИ:

— ЯКБИ НЕ БУЛО ЦЕ ДОБРИМ, ТО НЕ ПЕРЕЙНЯЛИ Б
ТОГО КНЯЗІ Й БОЯРИ.

НАСТУПНОГО ДНЯ ВИЙШОВ ВОЛОДИМИР З ПОПАМИ
КОРСУНСЬКИМИ НА ДНІПРО, І ЗІБРАЛОСЯ ТАМ ЛЮДУ
СИЛА-СИЛЕННА. ЗАБРЕЛИ У ВОДУ, І СТОЯЛИ ТАМ ОДНІ
ПО ШИЮ, ІНШІ ПО ГРУДИ, ДЕХТО ТРИМАВ ДІТЕЙ, МО-
ЛОДЬ ТИСЛАСЬ ДО БЕРЕГА, А ДОРΟΣЛІ БРОДИЛИ; ПОПИ
Ж СТОЯЛИ НА МІСЦІ І ТВОРИЛИ МОЛИТВИ. ЛЮДИ, ОХРИ-
СТИВШИСЬ, РОЗІЙШЛИСЯ ПО ДОМІВКАХ. І ЗВЕЛІВ ВОЛО-
ДИМИР БУДУВАТИ ЦЕРКВИ І СТАВИТИ ЇХ НА ТИХ МІС-
ЦЯХ, ДЕ КОЛИСЬ СТОЯЛИ ДЕРЕВ'ЯНІ КУМИРИ.

ВІН ПОСТАВИВ ЦЕРКВУ ВО ІМ'Я СВЯТОГО ВАСИЛЯ НА
ТІЙ ГОРІ, ДЕ СТОЯВ ПЕРУН ТА ІНШІ БОГИ І ДЕ ПОКЛОНЯ-
ЛИСЯ КНЯЗЬ І ЛЮДИ. І В ІНШИХ ГОРОДАХ ПОЧАЛИ СТА-
ВИТИ ЦЕРКВИ І ПРОВОДИТИ ЛЮДЕЙ НА ХРИЩЕННЯ — З
УСІХ МІСТЕЧОК І СІЛ. ПОСИЛАВ КНЯЗЬ ЗБИРАТИ У КРА-
ЩИХ ЛЮДЕЙ ДІТЕЙ І ВІДДАВАТИ ЇХ У КНИЖНУ НАУКУ.

В ЛІТО 989. ЗАДУМАВ ВОЛОДИМИР ПОСТАВИТИ ЦЕРК-
ВУ ПРЕСВЯТІЙ ВОГОРОДИЦІ І ПОСЛАВ ПРИВЕСТИ МАЙ-
СТРІВ З ГРЕЦЬКОЇ ЗЕМЛІ.

І ПОЧАВ ЇЇ БУДУВАТИ В КИЄВІ, А КОЛИ ЗАКІНЧИВ,
ДОРУЧИВ ЇЇ АНАСТАСУ КОРСУНЯНИНУ І ПОСТАВИВ СЛУ-
ЖИТИ У НІЙ КОРСУНСЬКИХ ПОПІВ, ДАВШИ ЇЇ УСЕ, ЩО
ВЗЯВ ПЕРЕД ТИМ У КОРСУНІ: ІКОНИ, ПОСУДИНИ, ХРЕ-
СТИ. І СКАЗАВ ТАК:

— ДАЮ ЦЕРКВІ ЦІЙ ДЕСЯТУ ЧАСТИНУ ВІД МОЇХ БАГАТСТВ І ВІД МОЇХ ГОРОДІВ. І НАЗВАВ ВІН ЦЕРКВУ ВО ІМ'Я БОГОРОДИЦІ, ТА В НАРОДІ ПРИКЛАЛАСЯ ДО НЕЇ ІНША НАЗА — ДЕСЯТИННА, ВІД ДЕСЯТОЇ ЧАСТИНИ ЙОГО БАГАТСТВ.

Пам'ятник кн. Володимирові у Києві.

П'ЯТНАДЦЯТИЙ ДЕНЬ. ПОМЕР ВІН У БЕРЕСТОВІ, У КНЯЗІВСЬКОМУ СЕЛІ ПІД КИЄВОМ. І НЕ СКАЗАЛИ ПРО ЙОГО СМЕРТЬ НІКОМУ, ВТАЇЛИ, ЧЕКАЛИ, КОЛИ ПОВЕРНЕТЬСЯ З ПОХОДУ БОРИС. БО В ЦЕЙ ЧАС БУВ У КИЄВІ СВЯТОПОЛК. УНОЧІ РОЗІБРАЛИ ПОМІСТ МІЖ ДВОМА ДЕРЕВ'ЯНИМИ БУДІВЛЯМИ, ЗАГОРНУЛИ ВОЛОДИМИРА В КИЛИМ І СПУСТИЛИ ЛИНВАМИ НА ЗЕМЛЮ. ПОТІМ, ПОКЛАВШИ ЙОГО НА САНИ, ВІДВЕЗЛИ Й ПОСТАВИЛИ У ДЕСЯТИННІЙ ЦЕРКВІ, ЯКУ ВІН САМ ЗБУДУВАВ. ТА ПОЧУЛИ ПРО ЙОГО СМЕРТЬ ЛЮДИ, ЗІЙШЛИСЬ БЕЗ ЛІКУ Й ЧИСЛА І ПЛАКАЛИ ЗА НИМ — БОЯРИ ЯК ЗА ЗАСТУПНИКОМ ЗЕМЛІ, БІДНІ Ж ЯК ЗА СВОЇМ ЗАСТУПНИКОМ І ГОДУВАЛЬНИКОМ. І ПОКЛАЛИ ЙОГО В ТРУНУ МАРМУРОВУ, ПОХОВАЛИ ТІЛО ЙОГО, ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ, З ПЛАЧЕМ.

В ЛІТО 1037. ЗАКЛАВ ЯРОСЛАВ МІСТО ВЕЛИКЕ, БІЛЯ ТОГО МІСТА ЗОЛОТІ ВОРОТА. ЗАКЛАВ І ЦЕРКВУ СВЯТОЇ СОФІЇ, МИТРОПОЛИЧУ, ПОТІМ ЦЕРКВУ НА ЗОЛОТИХ ВО-

РОТАХ, А ПОТІМ МОНАСТІР СВЯТОГО ГЕОРГІЯ І СВЯТОЇ ІРИНИ. І СТАЛА ПРИ НЬОМУ ВІРА ХРИСТІЯНСЬКА ПЛОДИТИСЯ І ПОШИРЮВАТИСЯ. І ЧЕНЦІ-ЧОРНОРИЗЦІ ПОМНОЖУВАТИСЯ, МОНАСТІРІ Й ХРАМИ БУДУВАТИСЯ І ВОЗВЕЛИЧУВАТИСЯ. ЛЮБИВ ЯРОСЛАВ КНИГИ, ЧИТАВ ЇХ ЧАСТО І ВДЕНЬ, І ВНОЧІ. І ЗІБРАВ СКОРОПИСЦІВ БАГАТО, І ПЕРЕКЛАДАЛИ ВОНИ З ГЕЦЬКОГО НА СЛАВ'ЯНСЬКЕ ПИСЬМО. НАПИСАЛИ ВОНИ КНИГ ВЕЛИКУ СИЛУ, НИМИ ПОВЧАЮТЬ-

Князь Ярослав Мудрий

СЯ ВІРУЮЧІ ЛЮДИ І ТІШАТЬСЯ ПЛОДАМ ГЛИБОКОЇ МУДРОСТІ. НАЧЕБТО ОДИН ХТОСЬ ЗОРАВ ЗЕМЛЮ, А ДРУГИЙ ПОСІЯВ, А ІНШІ ЖНУТЬ І СПОЖИВАЮТЬ БАГАТУ ПОЖИВУ, — ТАК І ТУТ: БАТЬКО ВСЬОГО ЦЬОГО ВОЛОДИМИР, ВІН ЗЕМЛЮ ЗОРАВ І РОЗПУШИВ ЇЇ, ТОБТО ПРОСВІТИВ ХРИСТІЯНСТВОМ. А СИН ЖЕ ЙОГО ЯРОСЛАВ ЗАСІЯВ КНИЖНИМИ СЛОВАМИ, А МИ ТЕПЕР ПОЖИНАЄМО, ПРИЄМЛЕМО СЕРЦЕМ КНИЖНУ НАУКУ. ВЕЛИКА-БО КОРИСТЬ ВІД НАВЧАННЯ КНИЖНОГО. КНИГИ — МОВ РІКИ, ЯКІ НАПОЮЮТЬ СОБОЮ УВЕСЬ СВІТ; ЦЕ ДЖЕРЕЛО МУДРОСТІ, В КНИГАХ — БЕЗДОННА ГЛИБИНА; МИ НИМИ ВТІШАЄМОСЯ В ПЕЧАЛІ, ВОНИ — УЗДА ДЛЯ ТІЛА Й ДУШІ. В

КНИГАХ — СВІТИЛО МУДРОСТИ, А ПРО МУДРІСТЬ СКА-
ЗАНО: ЛЮБЛЯЧИХ МЕНЕ — ЛЮБЛЮ, А ХТО ДОШУКУЄТЬ-
СЯ МЕНЕ — ЗНАЙДЕ БЛАГОДАТЬ. І ЯКЩО СТАРАННО ПО-
ШУКАТИ В КНИГАХ МУДРОСТИ, ТО ЗНАЙДЕШ ВЕЛИКУ
ВТІХУ І КОРИСТЬ ДЛЯ СВОЄЇ ДУШІ. БО ТОЙ, ХТО ЧАСТО
ЧИТАЄ КНИГИ, ТОЙ ВЕДЕ БЕСІДУ З БОГОМ І НАЙМУДРІ-
ШИМИ МУЖАМИ.

Собор св. Софії у Києві

ЯРОСЛАВ ЖЕ, ЯК МИ ВЖЕ СКАЗАЛИ, ЛЮБИВ КНИГИ,
БАГАТО ЇХ НАПИСАВ І ПОКЛАВ ЇХ У ЦЕРКВІ СВЯТОЇ СО-
ФІЇ, ЯКУ САМ ЗБУДУВАВ, ОЗДОБИВ ЇЇ СРІБЛОМ І ПОСУДИ-
НАМИ ЦЕРКОВНИМИ, І ВОЗНОСЯТЬ У НІЙ ВРОЧИСТІ СПІ-
ВИ В ПРИЗНАЧЕНУ ГОДИНУ.

І В ІНШИХ МІСТАХ І СЕЛАХ ВІН СТАВИВ ЦЕРКВИ,
ПРИЗНАЧАЮЧИ ТУДИ ПОПІВ І ДАЮЧИ ЇМ ВІД БАГАТСТВ
СВОЇХ ПЛАТУ, НАКАЗУЮЧИ ЇМ УЧИТИ ЛЮДЕЙ. РАДУВАВ-
СЯ ЯРОСЛАВ, БАЧАЧИ ВЕЛИКУ СИЛУ ЦЕРКОВ І ЛЮДЕЙ
ХРИСТИЯНСЬКИХ, А ВОРОГ НАРІКАВ І РЕМСТВУВАВ, ПЕРЕ-
МОЖЕНИЙ НОВИМИ ЛЮДЬМИ ХРИСТИЯНСЬКИМИ.

(З „Повісти минулих літ”)

Успенський Собор Києво-Печерської Лаври, висадженої підложеною більшовиками бомбою в 1941 році. Гравюра з 1693 року.

Бо ж закон попередником був і слугою благодати і істини; істина ж і благодать — слуга майбутньому вікові, життю неглінному. Як закон привів узаконених до охрищення, так і охрищення переводить синів своїх до вічного життя...

І чого досяг закон, а чого благодать? Спершу закон, потім — благодать; спершу тінь, а потім істина...

Похвалимо ж і ми, по силі нашій, малими похвалами нашого учителя і наставника, що створив велике і гідне подиву, великого кагана нашої землі Володимира, внука старого Ігоря, а сина славного Святослава, який в роки свого владування (владичествующе) мужністю і хоробрістю уславився в багатьох країнах, а перемоги і сила якого і тепер згадуються і уславлюються. Бо не в поганій і не в невідомій землі владичествував, а в землі руській, про яку знають і чують в усіх кінцях землі...

Встань, о чесна голово, з гробу твого, встань, прожени сон! Ти ж бо не вмер, а спиш до спільного для всіх пробудження.

Встань, ти ж не вмер, бо ж не добре вмерти тобі, що увірував у Христа — життя всього світу.

Митрополит Іларіон
„Слово про закон і благодать”

НАРІД УКРАЇНСЬКИЙ – ХРИСТІЯНСЬКИЙ

Об'явленням Божим надхнений, князь Володимир завершив процес християнізації України, офіційним прийняттям віри в науку Христа. Від 988 року Церква Христова стала Церквою цілого українського народу, який до дати удержавлення християнства готовився від апостольських часів, від того часу, коли апостол Андрій вступив на гори Київські.

Свідки відкриття масових могил у Вінниці. Відкопані трупи жертв сталінської різні в Україні.

Тому Церква Українська своїм походженням вважається апостольською. Тому Церква Українська, не зважаючи на пов'язання із Царгородом, і його впливи у світі, відразу уважала себе помісною і незалежною від політичних чинників будь-якої державної потуги, що бажала б під параваном церковної місії просувати імперські тенденції територіального, національного чи культурного характеру.

Українська Церква від початків свого існування намагалася вдержати свою помісність. Свідченням того є „Слово о законі і благодаті” митрополита Іларіона, який розрізняє „закон” від „благодаті”. Щобільше він вважає, що Новий Завіт, як нове вино, потребує нових мішків. І коли Старий Завіт спирався на законі і місії обраного народу, Новий Завіт є благодаттю Христа даною усім народам, що прийняли Христа, не зважаючи у якому часі це сталося.

Благодать Христа зійшла через князя Володимира Києву та усьому українському народові, який став новим мішком нового вина — Христового вчення. Він сам прийняв віру Христову і ніхто не навертав народу українського. Він до прийняття віри християнської був приготований. На ньому спочила благодать Божа. Бо каже Іларіон про Володимира: „...Ти, Блаженний, без тих всіх апостолів прибіг до Христа, бо ти з благородним помислом і з просвіченим умом зрозумів, що є один Бог і повірив у Нього”.

Перевага благодаті над законом виявляється в тому, що закон суха формула, яка змагає до покари за злочин і виявляє елемент пімсти, благодать впливає із любови і справедливости, а тому знає прощення. Цього не знає Старий Завіт. І тому місію Нового Завіту мусіли перейняти нові народи, в тому і український.

Велика культурна спадщина, якою наділили український нарід його предки від тисячоліть традиції, створили той культурний ґрунт духового розвитку християнства на Україні у всіх ділянках матеріального, соціального і духового життя, що на ньому зацвіло християнство оригінальними різновидами літератури церковної і світської. Видало зразки поезії і прози, незрівняльні проповіді змістом і формою митрополита Іларіона та Кирила Түрівського, „Житія” святих монастиря Печерської Лаври, „Поучення дітям” — вершин виховної думки князя Мономаха, „Руську Правду” — гуманні закони від Ярослава Мудрого починаючи, літописи Нестора і багато, багато скарбів, що вчинило Київ містом мудрости Божої.

Зацвив Київ церквами незліченними, храмами Божими, з розписами монументальними на стінах, з мозаїками та іконами, і наслідували красу Києва усі землі, усі міста, не лише Київської імперії, але й сусідів, що подивлялися його.

Нещастям України було її багатство, її чорноморські степи, що буйними травами зеленіли і приманювали кочові племена азійських варварів. Вони зломали силу України, красу мистецтва, храмів Божих, але народу українського не знищили, ані його віри християнської.

Січ Запорозька, як колись Дружинники княжі, хоронила Європу і люд хрещений від магометанських наїзників. В історії християнства козацькі війни не менше славні як хрестоносні походи європейського лицарства до св. Землі. Але у боротьбі з татарами терпіло за Христову віру і змагалось не лише лицарство, а весь нарід український цілі століття.

Собор Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря, зруйнований большевицькою владою в 1934 році. Собор був збудований на початку 12-го сторіччя, відновлений Іваном Мазепою.

І не всі народи християнські були народами християнськими по звичаях. І не все їх місія християнська велася за віру Христову. І хоч були християнами польські єзуїти, чинили на християнській українській землі не менше лихо як магометанські татари.

А вже найгірше лихо вчинив Україні московський нарід, що розбоями і війнами віддячив їй за її місію християнську, за скарби культури, занесені з України, за людей славних і великих, що їм добро чинили.

І панщина і кріпацтво, визиск і грабіж, терор і вбивство — залишаться великим п'ятном ганьби народам, що себе християнськими називають, а благодаті Божої не прийняли, любови ближнього не знають, а тільки ненависть і вбивства. Бо як назвати народи християнськими, що храми християнські руйнують, що гроби християн знечещують, хрести на гробах розбивають.

З радістю і смутком у цьому році зустрічаємо 1000-ліття удержавлення християнства в Україні. З радістю тому, що відмічуємо перемогу Христового слова у нашій землі, перемогу нашого духа, що приніс великі скарби християнської культури нащадкам, якою тепер живемо і гордимось нею; а зі смутком тому, що в руїнах вона, її пам'ятки. Поруйнований Київ! Немає Золотоверхого Михайлівського собору і в руїнах лежить Успенський собор Печерської Лаври. І десятки церков княжої доби та тисячі церков усієї України від Холмщини, Підляшшя та Лемківщини починаючи, по Чернігівщину, Донщину і Кубань кінчаючи.

Наче буря, мов гурган, як землетрус пролетіли їдці Апокаліпси через нашу землю і прикрили нею мільйони її синів та доньок в Україні і на далекому засланні.

Тому і книга ця, крім ясних і радісних сторінок нашої слави, принесе Вам, дорогі читачі і сумні сторінки трагедії народу, що був і залишився вірним Богові та Його правді на землі.

Дав український нарід мучеників великих за своє майбутнє і за віру Христову і тепер він має на чолі своєму терновий вінець, свою Голгофу, яку призначив йому Бог. Але, вірно, в новому тисячолітті прийде остаточна преремога і воскресіння. Так було із Христом, так і буде з його народом. Він переможе і буде у славі!

Богдан Стебельський

„Анна Регіна” живопис на склі
Ярослави Мүзики

КИРИЛО ТУРІВСЬКИЙ

КАНОН В ЧЕСТЬ СВ. ОЛЬГИ

(Переклад на сучасну мову Ганни Селецької)

*Державною рукою
і сильним умом
небо й землю сотворив еси,
їх своєю ж кров'ю іскупив;
через Тебе Церква Твоя утвердилася,
взиваючи,
що нема святішого за Тебе Господи!*

*Державною рукою
та мудрими словами
учила Ти свого сина Христового закону,
а людям заборонила поклонятися ідолам,
Ольго преславна,
і нині
ми,*

*в Твою пам'ять зібравшись,
Тебе прославляємо!
Ти сьогодні, як бджола розсудлива,*

далеко цвітучу Христову віру
прищепила святим хрищенням,
що в Царгороді віднайшла,
щоб своєму родові й людям передати;
і ми, духово обновлені,
від гріховного горя втікаємо!
Всі похвальні співи з мольбою
Тобі, Ольго, посилаємо,
бо через Тебе ми Бога пізнали,
перед яким Ти нині стоїш.
Проси миру князям,
а над поганями перемоги,
проси за вібпущення гріхів тим,
що славлять Тебе!

Як голубка невинна,
злітає посрібленими хрищенням крилами
на дактиль-дерево,
щоб там вгніздившись,
райською стравою насичуватися!
Як поза виноградником духовним
і скорше від винограду
царська маслина процвітає,
животворче гроно вищоуючи,
так посадила Ти на Русі
тим, що творять плід каяття, —
тому (всі) радійте!

Нова учениця Христова на Русі з'явилася,
обходячи міста і села,
ідолів руйнуючи,
людей навчаючи,
Єдиному Богові поклонитися,
Моли Його за тих, що славлять Тебе!
О, блаженна Ольго!
помолися за своїх нащадків Богу,
спокій ненарушимий князям в'ймоли
і над поганями перемогу
і відпущення гріхів тим, що прославляють Тебе!
Народові нашому, Плесківській країні,
Богом вибраному, варязькому князю родові,

праматір'ю нареклася Ольга:
всіх тих, що колись ходили у темі,
чесним освітила Хрестом,
і знов святим освятила Хрищенням
і ним ідольську обмила нечисть,
а праведних людей навернула до Бога,
до Нього, за нас, маючи сміливість, молися!
Як Юдита Ти вчинила:
помежи ідольських подобищ увійшла еси,
і демонопоклонників засороміла
і всіх людей навчила в чистоті співати Христові:
Благословен еси на престолі Слави Царства Твого!
Премудрість Божя раніш про Тебе написала:
це є правдива моя,
і пристрастей житейських нема в Тобі,
промінь обличчя Твого, як фіміяму пахощі
знаменує про Твоє, Ольго, хрищення,
яке серед ідольських облуд відчув Христос
і всіх нас від демонського мороку
до каяття привів!
Із раю виведений рід наш через прабабу,
а Ти покликала нового Адама,
породивши нам Христа в двоїстоті, Діво пречиста
І зрадів Адам, як прадід,
позбувшись першого прокляття.
Ми ж Тобою гордимось,
бо через Тебе Бога пізнали,
і Тебе величаємо:
Веселися Єво, прародичко,
бо хоч через спокусу ти з раю вигнана,
нині перемагаєш своїми нащадками.
Се бо Ольга животворче дерево хреста Христового
посадила,
через котре всім вірним рай відчиниться.
Ми ж тобою славимось,
бо через Тебе Бога пізнали,
з мучениками Тебе величаємо!
Жінкою Тебе по істоті називаємо,
але понад жіночу силу піднеслася Ти,

*Все своє золото темряви розкинула Ти,
щоб прийняти своїм учителем Христовий Закон,
яким всю землю Руську просвітила.
Ми Тобою похваляємося,
бо через Тебе Бога пізнали,
з Володимиром Тебе величаємо!
Це церква, це двері, це гора Божя,
це жезл і сосуд золотий,
це джерело зазначене,
це рай Адамові новому,
це Престол страшний,
це Мати Божя, пречиста і заступниця нам усім,
Тебе величаємо!*

Св. княгиня Ольга.

Київ. Поділ. Гравюра Леонтія Тарасевича з 1702 р.

АВТОР „КАНОНУ СВ. ОЛЬЗІ” – СВ. КИРИЛО ТУРІВСЬКИЙ

Кирило Турівський — це постать дуже відома в літературі княжої доби, дуже популярна і високо ціненна, на жаль, мало відома і мало ціненна в наші дні. Давній біограф св. Кирила, що написав його „Житіє”, помежи життєписами інших святих у „Пролозі” називав св. Кирила „Златоустим” і „найславнішим на Русі”. Біографічних даних про великого проповідника в проложнім „житті”, одначе, дуже мало. Що жив він в половині XII ст., це відомо з його активної участі в боротьбі проти „єресі”, як він висловлювався, єпископа-самозванця Федорця Ростовського, поставленого на єпископську катедру Андрієм Боголюбським. Численні послання, які він написав Андрієві, хоч згадані біографом, не захоронилися. Не є виключене, що твори ці були знищені Москвою для рятуння престіжу Андрія, гореславного грабіжника Києва. Оборона Київської митрополії Кирилом Турівським виказана в творі, за опінією Франка, одному з цікавіших між тогочасною белетристикою, „Притчі про сліпого й кривого, або про душу й тіло”. Історики літератури називають цю притчу „памфлетом” викриваючим Федора Ростовського як самознавця. В деяких проповідях є натяки на актуальні події. В проповіді „Про розслабленого” є ще натяк на справу Федорця, а в проповіді „На не-

ділю мироносиць" звернення молитовне за опікою над містом, що є в небезпеці, яке може мати відношення до облоги міста Турова і палення сіл, про що згадує літопис. Кирило Турівський був відомий як великий аскет, стовпник, жив він не довше 50-ти літ. До часу походу князя Ігоря на половців у 1185 р. правдоподібно не дожив. Деякі вчені вважають його дату смерті ранішою як 1182 рік, коли в літописі є згаданий уже інший єпископ, Лаврентій на турівській катедрі. Інші припускають його добровільне уступлення з цього посту.

Кирило Турівський — це один з найбільших не лише українських, але й загалом слов'янських проповідників і поетів середньовіччя. Твори Кирила курсували в дуже численних відписах по всіх землях східних та південних слов'ян. Найстарші рукописи захоронені на Півночі в монастирських бібліотеках, писані на пергамені, з XIII століття. Тепер рукописи знаходяться в державних бібліотеках у Москві і Ленінграді. На цьому континенті доступ до творів Кирила Турівського можливий через „Хрестоматію давньої української літератури" (Ред. О. Білецький), „Історію української літератури" М. Грушевського (там поміщений „Канон св. Ользі" в оригінальній мові), „Історію української літератури" Д. Чижевського (крім уривків з проповідей Чижевський помістив уривок молитви в перекладі на сучасну українську мову), „Історію української літератури" М. Возняка, видання А. Стендер-Петерсона, статті в французьких журналах славістичних та ін.

Останньо знявся виданням творів Кирила Турівського вчений Ігор Єремін, українець, що, на жаль, живучи в підсоветських умовах, не надто тим афішується. Єреміну ми завдячуємо також видання творів Теофана Прокоповича, в якому він, тримаючись наукової правди, помістив присвяту Прокоповичевого „Владимира" гетьманові Іванові Мазепі, факт, який залюбки московські видавці оминають. Єремін — це один із більших авторитетів у ділянці старої й середньої доби української літератури (хоч в творах наукових він називає її „староруською" літературою). Його статті з тієї ділянки незвичайно глибокі, з іскоркою нового погляду, при тім науково обґрунтовані.

Єремін видав у публікаціях Академії Наук СРСР (т. зв. „Труды Отдела древнерусской литературы") усі проповіді Кирила Турівського в числі вісім, яких авторство доказане,

„Притчу про душу й тіло”, „Повість про безпечного царя” і „Поучення чорноризцям”. Усі твори мають дуже довгі заголовки, майже в кожному відписі в іншому варіанті. Канонів та молитов Кирила Түрівського Єремін не видав, вважаючи цю ділянку творчості проповідника ще не достатньо дослідженою.

Кожну проповідь Кирила Єремін забезпечив повними інформаціями про існуючі рукописи, подав, якими рукописами користується. Це перше повне видання творчості Кирила Түрівського, як гоміліста, в нашому столітті. Видання, які були доконувані в ХІХ столітті, не були перевірені з найстаршими рукописами, а тепер є малодоступні навіть спеціалістам у Москві.

Кирило Түрівський, що носить прізвище від міста, в якому народився, в якому теж займав пост єпископа, належить теж до літературної школи Києва, так як і Клим Смолятич, високоосвічений український проповідник, другий по Іларіоні, митрополит — українець в Києві, з творів якого залишилось, на жаль, дуже мало. Що Кирило Түрівський належав до київської літерат. школи ХІІ ст., до якої належить і „Слово про Ігорів похід” доказують не тільки Грушевський, Чижевський і Єремін, але й ще один великий знавець літератури княжої доби, росіянин, поважний вчений, Ліхачов.

В Кирила Түрівського його приналежність до Києва не обмежується виключно літературним стилем. Кирило Түрівський, подібно авторові „Слова про Ігорів похід”, боронив престижу Києва, як столиці так державної, як і церковної. Крім справи Андрія Боголюбського й Федора Ростовського доказом на таку „соборну” настанову Кирила є його часті звернення в молитвах за „згоду й мир між князями”, що повторяється тричі в „Каноні св. Ользі”, також розуміння державности й могутності Києва, що започаткувала Ольга, виказане в „Каноні” в поетичній формі.

Кирило Түрівський — це один із найбільших авторів, які з’явились на нашій землі. Вихований він був, так як Тарас Шевченко, на найбільших авторах світу, особливо християнського Сходу. Науково доказаний факт, що він користувався взірцями писань Трьох Святителів та інших великих проповідників патристичної доби, не поменшує вартости його творів. Єремін твердить, що це був вияв „особливого середньовіч-

ного пуризму”, який вимагав опертя на писаннях св. Отців, забороняв відхилення від прийнятих норм. Довговікова традиція грецької риторики і поетики також знайшла відбиток на творах Кирила. Коли конфронтуємо ці твори з „Риторикою” Арістотеля, видно в Кирила стільки знання клясичних законів ораторства, що сміємо припускати його обізнання не лише із творами проповідників, але й теоретичними трактатами, від Арістотеля почавши.

Протестанські університети видають тепер масово твори Івана Золотоустого та інших Отців Церкви, щоб підбудовувати морально й художньо своїх сучасних проповідників. Але тільки ми, українці, є щасливі тим, що маємо свого власного „Золотоустого”, на якому можуть виховуватись наші поети, проповідники й промовці.

„Канон св. Ользі” — це тільки невеличкий уривок з величезного артистичного вкладу нашого великого аскета і Святителя в українську літературу. Треба сподіватись, що твори Кирила Турівського дочекаються публікації та популяризації на цьому континенті.

А. Ш.

**Андріївський собор у Києві,
збудований у XVIII ст.**

КИРИЛО-МЕТОДІЇВСЬКА ЦЕРКВА НА ПІВНІЧ ВІД КАРПАТ

Автор цієї статті, Михайло Калиняк, називає „Кирило-Методіївською” Церкву східного (грецького) обряду, в якій Богослужіння відправлялися староцерковнослов'янською мовою, зрозумілою для слов'янського населення. Святі „апостоли слов'ян”, солунські брати Костянтин (Кирило — монаше ім'я) та Методій провадили місійну працю в половині 9-го сторіччя на території теперішньої Болгарії, України, Чехословаччини, Польщі та Німеччини в дуже несприятливих умовах, тому що латинський обряд і мова були в руках німецьких єпископів знаряддям германізації слов'янського населення. Після віднайдення мощів св. Климента — папи на Криму вдалося Кирилові дістати офіційний дозвіл від папи Адріана на вживання слов'янської мови в Богослужбах, бо до того часу трьома „сакральними” мовами були три мови: гебрейська, грецька і латина, як мови з напису на хресті Спасителя. Проте Методій після смерті Кирила не уникнув переслідувань і ув'язнень.

Для нас дуже цікавим є досліді Калиняка, бо дошукуючись слідів Церкви слов'янського східного обряду, автор знаходить існування українського населення та української культури далеко на заході, аж до Шлезька. Ці археологічні та мовні докази життя й діяльності українців не лиш на правобережній, але і лівобережній надвислянській території, кидає нове світло на справжні етнографічні границі України. (ред.)

Безпосередніх даних про виникнення, зріст і упадок Кирило-Методіївської Церкви на північ від Карпат історія до нас не донесла, — як і багато інших фактів, що торкаються давньоминулих часів. Але існування і діяльність цієї Церкви на згаданій території — безсумнівний факт, доведений посередніми джерелами, як географічні та історичні дані, релігійні згадки, сліди церковнослов'янської та білохорватської мов у назвах рік, гір та місцевостей, іменах, прізвищах та мові населення цієї території, врешті — археологічні розкопки. Звідти випливають далші відомості про час діяльності згаданої Церкви на цій території, обсяг діяльності, склад ієрархії, форми обряду, боротьба вірних за збереження слов'янської богослужбової мови.

ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЇ

З'ясовуючи можливість поширення Кирило-Методіївської Церкви на північ від Карпат треба спершу встановити, які племена жили на цих землях, кому вони підлягали та з ким межували. На цю тему є багато географічно-історичної літератури, спробуємо її хоч побіжно розглянути.

В найстаршому „Описі городів і територій з північної сторони Дунаю”, інакше званому „Баварським географом” (866—890 рр.) говориться, що на північ від Карпат і Судетів жили сілезіяни, висляни, хорвати, лужани, уличі та інші племена^{1)*}. „Опис Германії” короля Альфрета (або Альфреда) (871—901 рр.) згадує край вислян²⁾.

З „Книги доріг” арабського письменника Гурдаберга (коло 885 р.) довідемося, що близько Карпат, в державі слов'янського князя Святополка (870—898), відомий був слов'янський торговельний осередок Горват. То міг бути Перемишль або Краків. Т. Левицький вважає, що то був Краків³⁾ (стор. 12).

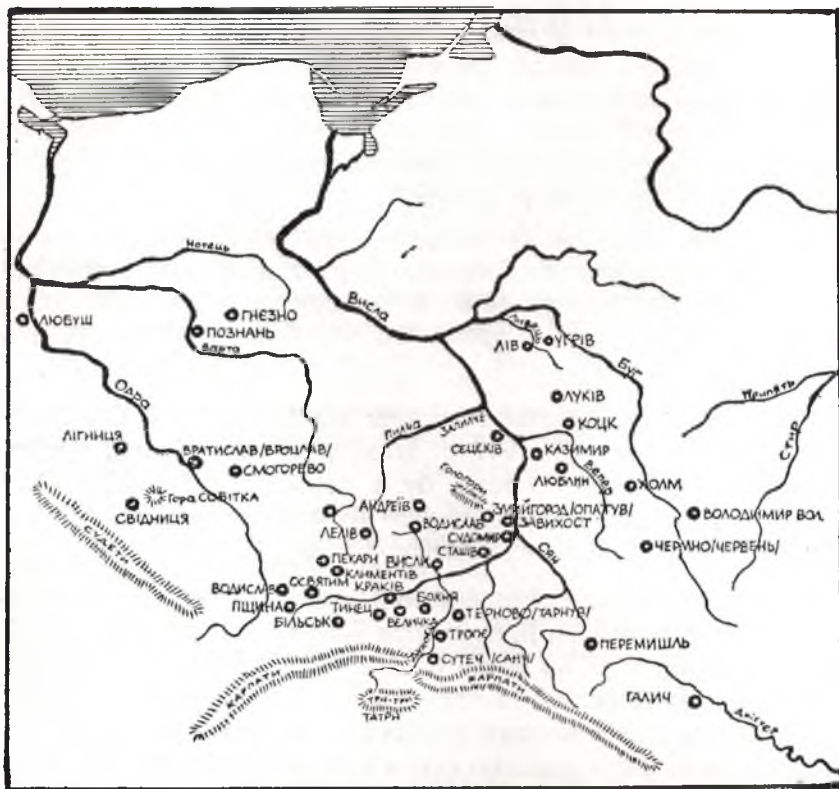
Арабський мандрівник і історик аль Масуді († 957) в своїй книжці „Золоті луки” з 947 р. згадує, що на схід від країни чехів, де видобували золото, була держава (А)льд(а)ір (А)ld (a)ir. Т. Левицький вважає, що то була держава „вислян”, а „Горвати” була її етнічною назвою³⁾ (стор. 29-32).

Історик з X ст., візантійський цар Констянтин Богрянородний стверджує в своїй праці про Білу Горватію” (Хорватію), що на захід від дулібів жило руське плем'я горвати (хорвати). При цьому пояснює, що за часів імператора Іраклія (610—641) під натиском аварів частина сербів і хорватів перейшла на південь, звідти взялися південні серби і хорвати⁴⁾ (стор. 200, 212—213). І в сторії Чехословаччини читаємо, що північно-східні землі Чехії заселяло сильне плем'я хорватів⁵⁾ (стор. 41).

Костянтин Багрянородний означає назвою „білих сербів” усіх північно-західних слов'ян. Станіслав Тарковський пише, що держава Мешка I входила до складу білосербських племен, звалася вона Польонія і охоплювала плем'я полян над Вартою і Нотецею, Кувяви і Мазовше⁶⁾ (стор. 151).

Арабський історик з X ст., Бен'ямин з Туделі, вважає руською всю територію від чеської Ельби аж до руського Новгороду. Кароль Шайноха старається довести, що Русею називали тоді й поляків⁷⁾ (стор. 190).

Арабський географ з XII ст., аль Ідрізі, стверджує, що були дві сусідні країни — „ар Русія” та полянська „Бультія”, а границя між ними проходила чудовими горами, які протяглися з півночі на південь. Інакше кажучи, етнічну територію Русі відділяли від Польщі Лисі гори (Гологори), названі пізніше Горами Святого Хреста⁹⁾ (стор. 167—168).

Територія Кирило-Методіївської Церкви на північ від Карпат.

Про руські племена дулібів і хорватів згадує літопис Нестора. Читаємо там, що в поході київського князя Олега на Царгород в 907 р. разом з іншими руськими племенами брали участь також племена дулібів та хорватів, а в описі походу Ігоря на Царгород в 944 р. згадується лише участь хорватів. В літописі є згадка, що договір з греками від руських князів підписали послы Ігоря, Ольги, Святослава і Водислава — звідти висновок, що останній був князем хорватів⁹⁾. Цей факт підтвер-

джується в назві місцевості „Водислав” яка досі збереглася в Сілезії і Судомирській області.

Під володінням князя Болеслава II могутніе Чеська держава, особливо значення набирає в ній стан воїнів, званий лехами. В 935-967 рр. чехи підбивають майже всі області Велико-моравської держави на північ від Карпат, тобто землі, що межували з серболужичанами на заході і з польськими племенами на півночі, а на сході сягали до Бугу і Стрию, чи навіть далі на південь — аж до Пруту¹⁰⁾ (стор. 368).

Описуючи свої подорожі з початку другої половини X ст. по слов'янських країнах, арабський історик Ібрагім Ібн Яків згадує про чотирьох слов'янських королів: короля болгарів — Бориса, короля Праги — Болеслава, короля півночі — Мешка і короля заходу — Гакона. При описі краю Болеслава читаємо, що довжина цього краю від міста Фарага до міста Каракко вимагає трьох тижнів подорожі. Ця країна межується з країнами турків (угрів). Місто Прага побудоване з каменю і вална, багате воно товарами, прибувають до нього з міста Каракко руси і словени¹¹⁾ (стор. 48—49). Додаймо, що на переломі IX і X ст., як виникає з аналізу договорів між київськими князями і царгородськими імператорами, назвою „руси” окреслювано нормандських наємників, а не наїзників, а „словенами” — слов'ян-русинів⁹⁾.

Чеський історик Фр. Паляцький стверджує, що Краків з сусідніми землями в X ст. належав до празького єпископства, а його границі були затверджені цісаром Оттоном I і папою Бенедиктом IV та перейшли в затверджену грамоту римського цісаря Гейнріха IV з 1086 р. Ті границі, що охоплювали Краків і провінцію Ваг, доходили до рік Бугу і Стиру (чи Стрия) та гір „Трі-Трі” („Три-Три”, „Татри”) і границі з уграми²⁾ (стор. 147).

Що Краків за Мешка I не входив у склад Польщі, про це свідчить найдавніша папська булла, часто звана „Dagome index”, згідно з якою Мешко I і його жінка Ода з двома синами віддали своє князівство на власність святому Петрові, тобто папі римському, щоб отримати його враз з опікою як ленно. В цьому документі вказано границі Польщі: „море до границі з Прусією, дальше границею з Прусією аж до границі з Русією, далі границею з Русією до Кракова і від самого Кракова аж до ріки Одри” і т. д.¹²⁾

Не перечить цьому запис в літописі Нестора під 981 роком: „Иде Володимерь к Ляхамъ и зая грады их Перемышль, Червень и ини грады, иже суть и до сего дня”. Фр. Дворнік твердить, що Володимир пробував зайняти східні землі „Імперії Білої Хорватії” ¹³⁾ (стор. 300).

Назва „ляхи” виникла серед хорватсько-руського населення під впливом назви чеських воїнів — „лехів” („ляхів”), які верховодили в приєднаних до чехів землях. З „Життя Методія” знаємо, що й князя Паннії (Паннонії) Коцела називали „лядським” князем.

Літописець Нестор вживає назву „ляхи” не в етнічному, а в політичному значенні, бо етнічним населенням цієї території було хорватсько-руське плем'я. Володимир відібрав частину хорватсько-руських земель не від поляків, а від чеських воїнів — „лехів” (ляхів). Краків та інші білохорватські землі над горішньою Вислою і горішньою Одрою здобуває від чехів щойно в 999 р. син першого історичного польського князя Мешка I та чеської князівни Добравки — Болеслав Полянський (Польський) чи Лядський та приєднує до Польщі. Варто зауважити, що вістка про похід Володимира на „ляхів” увійшла до останньої редакції літопису Нестора біля 120 років пізніше, коли влада нових „ляхів” — польських князів на землях білохорватських зміцнилася.

Об'єднана Болеславом Кривоустим Польща з перелому XI і XII ст. була вже для Києва могутньою державою. І літописець з тим рахується. Значення назви „ляхи”, під якою народ розумів чеських чи польських завойовників, літописець поширює (хоч і не завжди послідовно) на всі польські племена, що входили до складу тодішньої Польщі. Генезу назви літописець збуває просто: „Ляхи” і інші лядські племена прийшли з-над Дунаю”

Таким чином літописна вістка про зайняття Володимиром Червенських городів від ляхів не доводить, що ті городи були етнічно польськими, бо історичні та релігійні джерела вказують, що вони були білохорватсько-руськими. До такого висновку доходять і сучасні польські дослідники археологічних розкопок в городі Чермні (Червені), проведених після Другої світової війни. „Оцінюючи всі ці справи на підставі археологічних досліджень з 1952 р., — пише Кондрад Яжджевський, — треба виразно підкреслити, що в культурному відношенні Червень виразно орієнтується на схід, до Русі, а слабкі зв'язки проявляє з Польщею” ¹⁴⁾ (стор. 67, 75, 80 і 85).

ІСНУВАННЯ ДВОХ ОБРЯДІВ

Про заходи в поширенні християнської віри на північ від Карпат знаходимо першу вістку в „Житії св. Методія” з кінця IX ст.: — „Дуже сильний поганський князь, що сидів у Вислах, висміював християн і робив їм різні прикрості”. Методій старається переконати князя, щоб він охрестився. „По доброму охрестися, сину, з власної волі, на власній землі, а не поневоле, силою, на чужій землі”. І так сталося — додає автор. Отже християнство слов'янського обряду було там вже у IX столітті.

Польща прийняла християнську віру латинського обряду в 965 р. за панування першого історичного князя Мешка I. Три роки пізніше в Познані засновано місійне єпископство латинського обряду, що охоплювало полян, Куявію, Мазовію та землі серадську і ленчицьку. Воно підлягало магдебурзькій митрополії, першим познанським єпископом був Йордан¹⁵⁾ (стор. 236). Після приєднання до Польщі в 999 р. Кракова і Вратислава (Вроцлава) з білохорватськими землями, на з'їзді в Гнезні 1000 р. римський цісар Оттон III погодився відібрати від празької єпархії Вратислав і Краків та приєднати до познанської митрополії. Одночасно іменував п'ять єпископів — для Гнезна, Познаня, Колобжега, Братислава і Кракова. Першим краківським єпископом став Поппон.

Про два обряди в Польщі згадує вже перший польський літописець, монах-француз, Безіменний Галь („Анонім”). По смерті короля Болеслава Польського¹⁾, Галь закликає в своїй літописі жителів слов'янських і латинських сіл поклонитися великому королеві¹⁶⁾. В іншому місці Галь пише, що за панування Болеслава Великого в Польщі було двох митрополитів зі своїми суфраганами (помічниками)¹⁶⁾. Зі списків краківських єпископів видно, що перед єпископом Паппоном — першим представником латинського обряду — були тут архієпископи Прогор і Прокульф. Звичайно, були це представники слов'янського обряду²⁾ (т. III, стор. 313). „Краківський капітульний річник” з 1027 р. повідомляє про смерть архієпископа Іполита і призначення Боссута, а з 1028 р. — про смерть архієпископа Стефана³⁾ (т. II, стор. 794). Ця вістка повторюється в Річнику Красінських²⁾ (т. III, стор. 130). Таким чином підтверджуються записки в літописі Галя про одночасне існування двох митрополитів чи архієпископів, хоч ніде не

говориться, що вони очолювали два різні обряди. Згадуючи про молебні духовенства за душу Болеслава, Галь без винятку вживає множини, що молилися архієпископи, єпископи, ігумени і т. д.¹⁷⁾

Сліди двох обрядів є на Горішньому Вавелю в Кракові, де з традиційних церков слов'янського обряду знаходяться церкви: св. Спаса, Пречистої Діви Марії, св. Юрія, св. Марії з Єгипту, базиліка св. Михайла, а також романська базиліка — латинська катедра, доказ пізнішого поширення на Краків латинського обряду. Цей двообрядовий, отже й двомовний період проіснував у Кракові до так зв. „поганської реакції”¹⁸⁾.

За даними „Сілезьких річників”¹⁹⁾ (стор. 538), єпископство слов'янського обряду було і в Смогореві (Smogorzew) у Сілезії. Першого єпископа призначено туди в 966 р. Він збудував церкву посвячену пам'яті Івана Хрестителя. Чех Стредовський твердить, що церкву збудовано ще до 966 р.²⁰⁾ (стор. 538). Богослуження відправлялося в ній двома мовами — слов'янською і латинською. На думку Пішкріля єпископство в Смогореві біля Намислова заснував ще св. Методій. За часів Казимира Обновителя Смогорівське єпископство перенесено до Вратислава (Вроцлава)²¹⁾ (стор. 113). В 1816 р. у відстані 24 км від Вратислава знайдено в гробі рештки чоловічого скелету, при якому була бронзова ікона Божої Матері з благословляючим Ісусом Христом та бронзовий ланцюг, що знаменувало єпископа слов'янського обряду.

З половини XI ст. збереглася булла папи Бенедикта IX (1033—1045), якою папа іменує єпископа Аарона — бувшого ігумена слов'янського монастиря в Тинці під Краковом — архієпископом слов'янського обряду на все польське королівство²⁾ (передмова XXV).

Святі брати, прибувши до Великоморавської держави, заснували біля Велеграду в Моравії перший монастир слов'янського обряду в парохії Освятимах. Звідти монастирі ці поширилися на північ від Карпат. Один з них був на горі св. Климентія в Лужинах у віддалі 8 км від Освятима. Пішкріль згадує, що ще в XIX ст. в Глогівці і в Глубчицях Опольського воевідства були з часів Кирила і Методія церковці, які місцеве населення іменувало „поганськими святинями”. Тепер по них і слід пропав.

На схід від Свидниці, на горі по вигаслому вулькані, званій „Чубаткою”, а пізніше Собіткою, було місце культу сло-

в'янських богів: сонця — „Сварога” і богині врожаїв „Живи”. Є перекази, що св. Методій заснував тут один з осередків місійної християнської діяльності, побудував дерев'яну церковцю на честь св. Варвари та наказав викувати в скелі хрест. На місці тієї церкви побудовано в 1471 р. костел на честь св. Катерини. Одначе пам'ять про перших місіонерів християнства в Сілезії не загинула; збереглася вона в піснях про Кирила і Методія¹⁸⁾ (стор. 114).

З приєднання Сілезької, Краківської і Судомирської областей до польського князівства, князь Болеслав Польський стався здобути прихильність слов'янських монахів, обдаровуючи монастирі цілими селами. Такі подарунки мали напр. монастирі в Тинці біля Кракова, на Лисій горі, в Жмийгороді над річкою Лукавою.

Все це були монастирі чину Василіян. Нема досі докладних відомостей, коли і в яких обставинах сталися вони осідком Бенедиктинів слов'янського обряду. Відомо тільки, що переслідування монахів слов'янського обряду почалося коло 1018 р., після походу Болеслава Великого на Київ та приєднання до Польщі Червенських городів. А. Бельовський пише про це, що деякі монастирі слов'янського обряду допустилися певних провин і Болеслав прогнав звідти слов'янських монахів, а на їх місце спровадив Бенедиктинів латинського обряду з Монте Касіно³⁾ (т. IV, стор. 810 і далші).

Факти переслідування і вигнання з Польщі монахів слов'янського обряду описані в різних джерелах. Знайдемо такі описи в Патерику „Житіє Мойсея Угриня”, в чеського літописця Космаса під 1022 роком²⁰⁾ (стор. 33—34, 23, 24) та ін., а літописець Нестор згадує про нього посередньо, розповідаючи про непорозуміння між київським князем Ізяславом та печерськими монахами. В той спір вмішалася дружина князя — дочка Мешка II з такими словами: — „Послухай, пане, і не гнівайся. Таке саме було і в нашому краю. Коли з якоїсь причини чорноризці мусили втікати, много нещастя сталося через те в нашій землі. Вважай, пане, щоб таке не сталося в твоїй землі⁹⁾”.

Внаслідок переслідувань покинули свою пустелю над Дунайцем також монахи слов'янського обряду бенедиктинського чину об'єднання свято Ромуальда. Вони розійшлися до багатьох монастирів слов'янського обряду, що існували в Угорщині

на руських і словацьких землях. Покинув тоді свою оселю над Дунайцем і монах Свирид — пізніший монах монастирів слов'янського обряду в Нитрі і Скалці над Вагом, канонізований в 1083 р. В пустелі, де він жив, на переломі XI і XII століть бенедиктини збудували церкву в романському стилі²⁵ (стор. 72).

Переслідування християн слов'янського обряду, започатковане при пануванні Болеслава Польського і продовжуване при його синові Мешкові, довело в 1034—1038 роках до повстання християн слов'янського обряду, названого в польській історії періодом поганської реакції. Внук Болеслава Великого — Болеслав Забутий, був якщо не прихильним, то толерантним до слов'янського обряду. За це викляла його мати-німкеня, королева Ріхеза, ісповідниця латинського обряду. Болеслав загинув, а ім'я його було викляте і вимазане з пам'яті народу.

По смерті Болеслава Забутого повстали не погани, але вірні слов'янського обряду. Чеський літописець Космас не згадує про поган — хоч і міг би в той час виправдовувати наїзд чехів на Польщу повстанням поган.

Rocznik Swietokrzyski з XII ст. говорить про профанації християнської віри, а поганською реакцією називають це повстання щойно джерела з XIV—XVI ст.ст.²⁶ (стор. 23—33).

Латинському обряду допоміг Рим. Папа дозволив синові Мешка II — Казимирові виступити з монастиря. Королевич потім одружеться з дочкою князя Ярослава і з підтримкою могутнього тестя здушує повстання.

Слід зауважити, що це діялося ще перед розколом Церкви на східну — Православну і західну — Римо-католицьку.

Про існування християнства слов'янського обряду можна винести також висновок з листа Матильди — княгині з Швабії до Мешка II. Посилаючи Лешкові літургічну книгу "Ordo Romanus" (Обряд римський — закон римський), Матильда пише, що латинська мова й обряд дадуть йому, як королеві, більшу пошану. З цього видно, що візантинізм неабияк впливав на Мешка II. Нічого дивного; адже в 1002—1030 рр., за панування Болеслава Великого і Мешка II, крім слов'янського архієпископа в Кракові і в Судомірі була резиденція слов'янського єпископа Романа. Дехто вважає, що йому підлягав також Перемишль, але доказів на це нема жодних.

Папа Григорій VII писав до Болеслава Сміливого: „В Вашій землі бувають єпископи, що не мають означеного митро-

полією осідку і переносяться з місця на місце. Таких треба звільнювати". Розуміється — йшлося про єпископів слов'янського обряду. В іншому листі той же папа вказує Болеславу, щоб поновив архієпископство слов'янського обряду у Кракові (у Познані було римо-католицьке). Як видно, слов'янський обряд був ще настільки сильний, що вимагав цього поновлення.

Спираючись на німецькі джерела, Лямберт з Герсфельду стверджував, що на коронації Болеслава Сміливого в 1076 р. було 15 єпископів²⁷⁾, а двадцять літ пізніше Галь нараховує тільки 6 — звичайно, латинського обряду. З того висновок, що на коронації більшість єпископів була слов'янського обряду.

Хвиля фанатичної боротьби зі слов'янським обрядом то посилювалася, то опадала. При Болеславі Сміливому поновилися діяльність слов'янських монахів у Тинці під Краковом, в Жмийгороді, на Лисій горі та в Сецехові. По смерті Болеслава Сміливого наступ на слов'янський обряд посилюється. Петро Власт латинізує монастир на горі Собітка. Пізніше перенесено той монастир до Пісків у Братиславі — августинського осередка в Сілезії.

Король Болеслав Кривоустий наполегливо підтримував латинників. За його панування, в 1124 р., папський легат Ідзі офіційно зарядив латинізацію слов'янського обряду в Польщі²⁸⁾.

Краківський єпископ латинського обряду Матвій гербу Холева писав (1143—1145 рр.) ігуменові Бернардові з Клерво, щоб хтось приїхав і поміг викоринити безбожний обряд і вірування русинів, бо той руський нарід не перестерігає заповідей правовірної віри і не захоче правдивої релігії. Той народ не погоджується ані з латинською, ані з грецькою церквою, з жодною з них не з'єднується при прийнятті святих тайн²⁹⁾ (стор. 141³⁰⁾).

Ліквідація проходила нелегко. На захист слов'янського обряду ставали галицько-волинські князі. Перемиський князь Володимир II Володарович організував в 1135 р. похід за Вислу і здобуває місто Висли — Вислицю, де було єпископство слов'янського обряду, але втриматися там не має сили. За свідченням Яна Длугоша, князь Роман Мстиславич, вбитий у 1205 р. під Завихостом (де, правдоподібно, також було тоді єпископство слов'янського обряду), грозив, що не тільки знищить польське королівство, але й вимаже сліди латинського обряду.

Ще в XIII ст. жило багато вірних слов'янського обряду по обох боках Висли. Князь Генрих Бородатий просив Апостольську столицю визначити єпископа для Надвислянської Русі. Папа згодився і в 1236 р. іменував руським єпископом Готарда — ігумена Цистерсів зі Жмийгорода (Опатова). Князь Генрих Бородатий подарував руському єпископові Жмийгород та 16 сіл³¹⁾ (стор. 126, 187, 383 і 388).

Коли Данило Галицький у 1244 р. приєднав Люблинщину на 57 років (до 1301 р.) до Галицько-Волинського князівства, зменшилася територія Надвислянської Русі. Решту вірних слов'янського обряду, що жили біля Жмийгорода, Генрих Бородатий приділив під опіку Любуського єпископа, який пізніше називався „Руським єпископом”.

Латинізація і колонізація територій слов'янського обряду причинилася до того, що церкви мали по двох священиків, а служба відправлялася слов'янською і латинською мовами. Настоятелі церкви обложені були даниною, званою „Святим Петром”, отже в тих випадках платили її по половині, як напр. у краківській єпархії — в Березю неговецького деканату, в Великокняжому плесинського деканату, в Хороброму чорторийського деканату³²⁾.

В 1301 р. Люблинщину знову приєднано до Польщі. В листі до папи Іоана XII король Локетек просить допомоги проти „русинів з-над Висли”. — „Русини — каже він — не хочуть платити наложену нами на їх землі повинність, звану „Святим Петром”, яку ми зобов'язані папі щороку передавати (*Tegram Ruthenorum nostris contingam metis, de qua annua tributa consuerant Parap percipere*)^{32 33)} (стор. 64—68).

Християнство слов'янського обряду було поширене й на білохорватських землях, де стабілізувалася руська державність, а його центром, ще від Кирила і Методія, був Перемишль. Звідти поширюється воно в північному напрямку на Червень, Холм, Володимир Волинський, Турів, у східному — на Галич та підлеглі землі.

Татищев твердить, що в 991 або 992 р. ходив Володимир над Дністром, багато людей навчав і хрестив. У Червенській землі збудував город Володимир та церкву Пресв. Богородиці, залишив тут єпископа Стефана і вернувся з радістю³⁴⁾ (стор. 73). Ніковський літопис згадує, що перед Стефаном був з 988 р. грек Фома.

Уніятський митрополит Лев Кишка, бувший володимирський єпископ, пише: „В старовинній історії цього городу і чину згадується про п'ятьох єпископів володимирських, що були перед єпископом Стефаном, а саме: Івана, Антона, Анита, Кодрія і Ілля. Якщо й справді шостим єпископом був Стефан з кінця X ст., то — начислюючи кожному з його п'яти попередників по 15 років душпастирської служби — можна віднести початок єпископства на 917 рік. Це дає підстави вважати організацію єпископства наслідком діяльності учнів св. Методія”.

А. С. Петрушевич твердить, що від 880 до 1250 р. в Передкарпатській Хорватії було п'ять столиць слов'янських єпископів: краківська, червено-володимирська, перемиська, галицька і угровицько-холмська, заснованих учнями Кирила і Методія³⁰⁾ (стор. 14);³⁵⁾ (стор. 5—8). Маємо докази, що були ще такі ж єпископства в Смогорові, у Вислах (Вислиці), Судомірі, Завихості, Опатові і в Түрові. Очолювала їх митрополія слов'янського обряду, що містилася в Кракові, а пізніше в Судомірі.

Борячись протягом століть з латинізацією, Кирило-Методіївська Церква в Польщі гине при кінці XV ст. Решта її вірних, правдоподібно, приєдналася до найближчої — Київської Церкви.

Після перенесення в 1299 р. митрополичного уряду з Києва до Володимира над Клязьмою, за згодою патріярха Анастасія створено в 1302—1303 рр. Галицько-Волинську митрополію з центром у Галичі. Вона охопила Галич, Перемишль, Володимир, Луцьк, Түрів і Холм — тобто єпархії давньої Кирило-Методіївської Церкви.

7 квітня 1340 р. бояри отруїли галицько-волинського князя Юрія II Тройденовича, а 12 днів пізніше польський король Казимир напав на Львів, виправдовуючись перед папою, що Юрія вбили схизматики за його католицьке походження. По завоюванні Червоної Русі папа Григорій XI акцептував у 1375 р. просьбу польського і угорського короля Людвіга про створення латинських єпископств у Перемишлі, Холмі і Володимирі та архієпископства в Галичі.

Чехи на той час сприяють розвиткові слов'янського обряду, будують монастирі для слов'янських Бенедиктинів, прогнаних з Хорватії, Дальматії та Боснії. З огляду на це деякі полегшення дає також польський король Ягайло. Його дружина Ядвіга — дочка босняцької княжни Єлисавети запрошує в

1390 р. слов'янських монахів з Праги та засновує для них монастир у Клепарові, де слов'янські богослуження перетривали до 1480 р. Але все це не спиняло процесу латинізації.

Ще в XV ст. в Казимирі над Вислою (давніше Вітрова гора над Городарою) була церква сошествія Св. Духа. Про це свідчить дарчий напис на напрестольній Тетроевангелії, куплений міщанином Іваном Шапником Леонтієвичем для згаданої церкви³⁵⁾ (стор. 5—8);³⁶⁾ (стор. 185). В сусідньому Чмелеві збереглася на тому місці, де стояв колись замок, знищений пізніше шведами³⁷⁾ (стор. 75). В 1505 р. король Олександр переводить містечко на магдебурське право, уневажуючи рівночасно польські та руські звичаї, незгідні з цим правом.

В половині XV ст. київський митрополит Ізидор (пізніший римський кардинал) вертався з флорентійського собору через угорські землі в Русь. За даними Длугоша, вітав його в Сутечі (Новому Санчі) краківський єпископ латинського обряду Збігнев³⁸⁾ (під 1440 роком). Митрополит Ізидор відправив службу в тамошній парафіяльній церкві св. Марії. В Кракові натовість відправляв Службу Божу в катедрі, бо руської церкви вже не застав. Був також митрополит і в Терновому, де відправив Службу Божу на передмістю Борку в церкві Пресвятої Богородиці.

Окремі церкви слов'янського обряду були ще тоді на захід від Дунайця. Длугош згадує їх шість: в Засові коло Старого Санча, в Репенниках коло Тяжковиць, в Величці коло Кракова, в Чернині коло Мільця, в Судинах коло Пильчі і — найдалі на північ — в Деркові коло Лельова. Більшість населення краківської єпархії визнавала вже тоді латинський обряд. Було це наслідком кольонізації з XI, XII і XIII ст., коли-то на Краківське підгір'я прибуло стільки переселенців з Мазовша, що краков'ян стали звати мазурами.

Домініканський літописець К. Сейковський пише, що старовинний костюл св. Яцка в Судомирі належав до руських монахів чину св. Василя, а щойно після 1226 р. поселилися в ньому домінікани за дорученням краківського єпископа Івона³⁹⁾. Руське походження костюла можна пізнати по дорогому каменеві перед великим престолом, де вправлено єпископські мітри — чотири по боках і одну в середині. Є там навіть — писав історик — напівсрібний дзвін „Димитрій” з найкращим серед усіх судомирських дзвонів голосом та характерним написом грецькими буквами. Зокрема питомі руському

будівництву дзвіниці та дверей до церкви, чи пак костьола⁴⁰) (стор. 147). В 1211 р. поховано тут Аделяйду — дочку Казимира Справедливого та онуку (по матері) князя Всеволода Мстиславича.

Приєднавши до Галицько-Волинського князівства Люблин, Данило обвів його муром, збудував оборонну вежу, а в замку — церкву Святої Трійці, яку пізніше перероблено на костьол. Осталися тільки малюнки слов'янсько-грецького стилю. Деякі дослідники кажуть, що костьол побудовали католики, а Ягайло прикрасив його малюнками.

Люблин ще в XVI—XVIII ст. був одним з видатних центрів православ'я. На початку XVI ст. князь Глинський, роздаючи гроші з майна князя Дмитра Путятича на важливіші православні святині, дає на церкву св. Спаса в Люблині п'ять кіп, а під час братського руху кінця XVI ст. — в 1594 р., з ініціативи „міщан релігії святого грецького закону”, засновано при тій церкві православне братство.

Канонік Красінський († 1612 р.), описуючи границі Русі, веде їх з-під Кракова (*"non longe urbe Cracovia"*) і між руськими округами згадує Люблинщину⁴¹) (стор. 48). Нічого дивного, що в звіті до Апостольської столиці — папи Олександра про стан перемиської єпархії латинського обряду Станіслав Сарновський (перемиський єпископ латинського обряду) пише: перемиська уніятська єпархія має 3 400 парафій та 3 000 000 душ.

Латинізовано православних і уніятів. В 1845 р. перемиська греко-католицька єпархія мала вже тільки 700 парафій та 770 000 вірних³⁹).

СВІДКИ ДАВНИНИ — СЛОВ'ЯНСЬКІ НАЗВИ

Святі брати Кирило і Методій дуже шанували пам'ять св. Климентія — першого римського єпископа (якого мощі знайшов Кирило на переломі 860/861 рр. в Криму), солунянина — св. Димитрія, основника чину о. Василіян (до якого й самі належали) — св. Василія, а також св. Андрія, св. Юрія, св. Івана, св. Миколу, св. Прокопія. Ці імена були дуже популярні в басейні Горішньої Одри, Висли, Буга, Сяну, Дністра і Прута. Кирило і Методій, їх учні та послідовники будували і посвячували пам'яті тих святих церкви, називали їх іменем оселі, монастирі, дзвони тощо на всій території Великоморавської держави і на північ від Карпат. Чимало з тих пам'яток

дожило наших часів, стаючи доказом існування на тих землях Кирило-Методіївської Церкви.

В Мідній біля Пщини в Сілезії зберігся костюл присвячений св. Климентієві. Коло Більська є гора св. Климентія, звана Клімчок. Був тут колись осередок слов'янських монахів „Сілезький Олімп“, названий так по аналогії з „Грецько-малоазійським Олімпом“, де жили грецькі монахи. На горі в Лужнах, 8 км від Освятима, була парафіяльна церква св. Климентія, тепер там католицький костюл того ж імені. Народ називає ту гору „Сьвенти Клімонт“ — а не „Клеменс“, як би того можна було сподіватися.

Назви місцевостей та церков, зв'язані з іменем Климентія, поширені в Краківській, а особливо в Судомирській області, зокрема в могутніх родах Лисів, Грифів, Яксів та ін. Вони закладали села і називали своїм іменем, будували церкви і монастирі та посвячували їх на честь св. Климентія.

Климентій з Рущі гербу Якса заснував у прошовицькій парохії Кілецького округу містечко Климентів та подарував його монастиреві Бенедиктинів у Станятках. Згинув у битві з татарами під Лігницею в 1241 р. Інший Климентій, також гербу Якса, нащадок сербського емігранта з часів Болеслава Польського, заснував ще одно містечко Климентів у Судомирському повіті (1604 р.), де першим настоятелем був священник з Іваниськ (Iwaniska) з-під Судомира.

В XIV ст. посилювся вплив кольоністів на Карпатське підгір'я — головним чином з „Малої Польщі“, тобто з Краківської та Судомирської областей. Магнати отримують великі наділи земель, заселяють їх кольоністами й місцевими людьми, будують костюли та присвячують їх своїм патронам, як-то було напр. в роді Грифів⁴²⁾ (стор. 55, 95, 146).

Є чимало назв зв'язаних з іншими іменами, як Іван, Юрко, Андрій, з назвами предметів культу, родовими і загальними білохорватськими іменниками.

На всіх землях, де було християнство слов'янського обряду, є місцевості названі від іменника „церква“, як Церекев, Цереквіце, Церекав (германізоване Serekau). Багато з них перетворилося напр. в „Косьцеліска“. Місце, де стоїть костюл Чудотворної Божої Матері в Пекарах в Сілезії називається Церквиця. В іншому місці є Поповичі. Більшість назв змінено, а

чимало (особливо з Краківського воєвідства) знайдемо тільки в старих документах, писаних латинською мовою, як напр. „Книга маєностей” (Liber beneficiorum) Яна Длугоша та інших джерелах. Ось декілька прикладів:

Лука	Luka	Łuka
Мирів	Mirov	Mirów
Псарі	Psary	Psary
Кобиляни	Kobyłany	Kobyłany
Горці	Gorce	Gorce
Загір'я	Zagoria	Zagórz
Бистриця	Bistrica	Bystrzyca
Вербено	Virbeno	Wierzbnó
Сидина	Sydina	Sydzina
Смердина	Smerdina	Śmierdzica

(від „смерд” — раб)

Мова Краківського воєвідства зберегла ще з білохорватських часів слово „тин” (typ, typina), яким народ називає ого-рожу подвір'я, виплетену з вербових, смерекових чи соснових гілляк⁴³⁾ (стор. 283).

Жмийгород над річкою Лукавою Судомирського округу названо Опатовом, а річку — опатувкою. Залишилося тільки село Лукава на шляху Судомир — Жмийгород. В XIII ст. була тут митниця для руської солі, яка йшла в Польщу шляхом Судомир — Жмийгород — Ільса — Пильч, бо сіль в Бохні відкрито в 1251 р. Було ще село Лукавиця, яке належало до монастиря слов'янського обряду в Жмийгороді — разом з іншими селами, як Юрковичі, Буків'яни, Трусколіс. Села з тими назвами і дотепер знаходяться під Опатовом, крім них є ще Іваниська, Івановець Великий, Лукавиця. В „ключі” магнатських маєтків „Оссолін” були села з назвами Смердина, Лукавиця, Кропивники, Дві-Кози. Sandomierz записаний в Галі як Sudomir, а Wisła—Vysla. Слід підкреслити, що Галь послуговувався назвами, які на початку XII ст. вживалися в освічених середовищах Польщі⁴⁶⁾ (стор. 43, 45, 83, 86, 107, 108, 162⁸ і 162⁹).

Kazimerz nad Wisla то давнє село Вітрова Гора, що стояло над річкою Городарою (Horodarza!). Село перетворилося в місто Казимир (Kazemyr, потім Kazimierz), а з річки залишився потік „Отоковий” (Stokowy).

Варто зауважити, що ріка Wiergz окреслена в давніх джерелах назвою Verer, є притаманною для білохорватських земель⁴⁴⁾.

Сліди слов'янського обряду і білохорватського побуту зустрічаються і в піснях. Ось така весільна пісня з-під Кракова:

Beczke piwa wypili
I dwa spusty gorzaleczki
Napoly ze swymi druzeczki,
Sorom, swatkowie, sorom!

„Сором” — безсумнівний залишок минулого. Або:

Od terema do terema
My do slubu dzis jedziewa...⁴⁵⁾ (стор. 43 і 73).

Автор збірника пояснює, що терем — то бездоріжжя чи комора, хоч насправді це княжі палати.

Польська релігійна термінологія має коло сорока термінів тотожних з назвами в Кирило Методіївській Церкві. Відомо, що на білохорватських землях священиків називали не ксьондзами, а попами. В Сілезії називали ще в XIV ст. священиків попами, а святині — церквами. Латинське духовенство, на взір слов'янського, було жонате до XII ст.

В українських, а передовсім в південно-західних, письмових пам'ятках і говорах таких залишків є далеко більше ніж в польській мові. На термінології Кирило-Методіївської Церкви розвинулася пізніше термінологія Київської Церкви.

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОКАЗИ

Проведені після II світової війни розкопи в Кракові, на Вислах (в Вислиці) і в Перемишлі відкрили будівлі дороманського і ранньороманського періоду. До них належать:

1) Ротунда Найсв. Діви Марії на Вевелю в Кракові, правдоподібно з мавзолеєм, 2) Чоторикутна будівля з сіньми (коридором), 3) Головна церква, присвячена св. Михайлові, 4) Церква св. Спаса в Кракові, 5) Церква св. Миколи в Вислах, 6) Церква св. Бенедикта в Кракові, 7) Ротунда і палац в Перемишлі⁴⁶⁾ (стор. 23).

Перемиська ротунда з палацом були далеко більші від краківських та вислицьких будівель. З цього висновок, що Перемишль був якщо не важливішим, то напевно не меншим центром слов'янського обряду.

У Вислах відкрито місце водохрещення, отже мусила там бути резиденція єпископа слов'янського обряду. Над місцем

водохрещення стояла церковця. Чи мала вона якийсь зв'язок з ротондою — трудно сказати. Длугош описував церкву Пресв. Богородиці на Вислах, не виключене, що це відкопано її руїни.

Форми хрестів, виритих на старих кам'яних пам'ятниках.

За описом Длугоша, церква була мурована з тесаного в квадрат каменя, підбудована катакомбами давнього і тодішнього грецького стилю⁴⁷⁾ (стор. 404). К. Лянцкронська пише, що місце водохрещення могло бути збудоване в кінці IX ст., а церковця 60—70 років пізніше²⁹⁾.

Розкопки в Великоморавії та Чехії вказують, що ці землі в давнину були покриті дороманськими і ранньороманськими церквами. Відкриття таких же будівель на північному боці Карпат і Судетів є незаперечливим доказом існування й на цих землях Кирило-Методіївської Церкви.

Під час розкопок в Підгородищі пов. Новий Санч знайдено в руїнах церковці на глибині 80 см камінь (рис. V) з загадковими рисами. Його розмір 22 X 18.4 X 4 см. Знаходяться на ньому три прямокутники: найбільший 18 — 16.8 X 14.6 — 13.6 см, середній 13 — 12.8 X 10.2 — 10 см і найменший 7.4 X 6.4 — 6 см. Боки найбільшого і найменшого сполучені лініями.

В цьому рисунку зберігаються дані потрібні до будови всіх геометричних фігур, користувались ним в руській архітектурі при будові церков, як напрк. церкви в Чернігові. Ця знахідка дала змогу дослідникам встановити, що відкриті під Новим Санчом руїни були церквою з X чи XI ст., а не костьолом⁴³⁾ (стор. 57).

Кондрад Яжджевський, який в 1952 р. вів археологічні розкопки в Червені, згадує, що коло 1927 р. один з тамтешніх мешканців знайшов у присілку Долієво-Острів коло городища Чермно складаний бронзовий (золотистий) хрест грецького походження з трилистковим закінченням і чорною облямівкою. Чи церковця Пресвятої Богородиці і монастир Василян в Турковичах сягають раннього середньовіччя — Яжджевський сумнівається. На його думку, ці будівлі сягають не далі XVII ст. Свій погляд основує на виловлених з Гучви кількадесять років тому дзвонах та назвах деяких ґрунтів, зв'язаних з церквою і монастирем.

Ці та інші археологічні ствердження 1952 р., — каже Яжджевський, — дають підстави до висновку, що під культурним оглядом Червень виразно був звернений на схід, до Русі⁴⁴⁾ (стор. 75, 80 і 85).

Хоч святі брати були творцями Слов'янської Церкви, названої потім „схизматицькою“, Католицька Церква прийняла Кирила і Методія між своїх святих.

В архіві краківської катедральної капітули зберігаються писані на пергаменті „Життя святих“, т. зв. „Passionale“, де в 47 біографіях знаходяться Кирило і Методій. Рукопис популярно називають „Краківською легендою“. І. Польковський, що знайшов цей рукопис, відносить його до кінця XII — по-

чатку XIV ст., а Щесняк — до XIV ст. Отже докладно не відомо, коли дочислено слов'янських архиєпископів до складу латинських святих. В капітульному календарі з 1254 р. їх імен ще не було⁴⁹⁾, однак літописець Мартин Поляк (Martinus Polonus) † 1272 р. називає вже св. Кирила як апостола слов'ян.

В літописі польського історика Матвія з Міхова — „Меховіти” (1456—1529) „Cronica Polonorum”, надрукованій в 1519 р. в Кракові, вміщено коротке оповідання про Кирила і Методія. Міховіта оповідає, що за його часів на Клепарові в Кракові, в церкві св. Хреста, було слов'янське Богослуження.

В богослужебнику (мшалі) латинської єпархії (Венеція, 1629) і в „Officia Propterea Regni Poloniae” (Антверпія, 1637) Кирила і Методія називають патронами Католицької Церкви, через яких Бог захотів привести нас до спільної християнської віри. Готліб фон Фріде робить з цього висновок, що поляки прийняли від св. братів Кирила і Методія віру грецького обряду. „Chronicum Gestorum” з 1645 р. польського історика і перемиського єпископа латинського обряду Павла Пясецького (1578—1649) підкреслює на 48 ст., що Польща і вся слов'янщина не приймали нічого, що йшло від німців, тому Польща не хотіла вчитися й релігії від німців, лише від східних греків — Кирила і Методія.

Й. Затеї знайшов перед війною у варшавській „Народовій бібліотеці” т. зв. вислицький календар, правдоподібно, з XIV ст., за яким 17 липня почитується св. Горазд, наступник св. Методія.

Таким чином і Римо-католицька Церква визнала діяльність Кирила і Методія та їх великі заслуги для церкви.

Михайло Калиняк

*) Числа в дужках (часом з означеними сторінками) вказують на бібліографічні джерела подані в покажчику на кінці статті.

*) Хробрим назвав його 225 років пізніше Богуслав II архієпископ познанський.

1. Stanislaw Zakrzewski, Opis grodow i terytoriow z polnocnej strony Dunaju czy t.z. Geograf Bawarski, Lwow 1917.

2. August Bielowski, Monumenta Poloniae Historica, t. I, II i III, Lwow 1864, 1872, 1878 r.

3. Tadeusz Lewicki, Panstwo Wislan Chorwatow, Krakow 1949 — P.A.U. Sprawozdanie z czynnosci i posiedzen, styczen-grudzien 1948 r.

4. Михайло Грушевський, Історія України-Русі, т. I, Нью-Йорк 1954 р.

5. Vaclav Husa, Historia Czechoslowacji (tlumaczenie), Warszawa 1967 r.

6. Stanisław Tarkowski, *Badania nad początkami Państwa Polskiego*, Archeologia. Rocznik Towarzystwa Archeologicznego we Wrocławiu, poświęcony historii sztuki i kultury materialnej, 1952—1953 r.

7. Karol Shajnocha, *Lechicki początek Polski*, Lwów 1858 r.

8. Tadeusz Lewicki, *Polska i kraje sąsiednie w świetle księgi Rogera geografę arabskiego z XIII w. al Idrisię, cz. II*, Warszawa 1954 r.

9. *Летапись по Ипатскому списку. Издание Археографической комиссии, Санктпетербургъ 1871 г.*

10. *Spisy university J. E. Purkyne v Brne, Filosofická Fakulta, 102, Magna Moravia. Sbornik k 1000. výročí příchodu byzantské mise na Moravu, Praha 1965.*

11. *Relacje Ibrahima Ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekładzie Al-Bekrię, Tadeusz Kowalski wydał, wstępem, komentarzem i przekładem opatrzył, Kraków 1946 r.*

12. Stanisław Zakrzewski, *Najnowsza bulla dla Polski. Spostrzeżenia nad dokumentem „Dagome index”*, Lwów 1922 r.

13. Fr. Dvornik, *The making of Central and Eastern Europe*, London 1949.

14. Konrad Jazdzewski, *Ogólne wiadomości o Czerminie-Czerwieniu*, Archeologia Polska, T. IV, rok 1959 — Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Kultury Materialnej.

15. G. Labuda, *Studia nad początkiem Państwa Polskiego*, Poznań 1946 r.

16. X. Dr. Franciszek Grivec, *Śś Cyryl i Metody apostołowie słowian*, przełożył Jan Korzonkiewicz, Kraków 1930 r.

17. W. Kentrzyński, *Kilka uwag o oparciu Astryku-Anastazym in MPH, t. I*, 1905 r.

18. *Annales Silesiae Nicolai Hennelei ab Hennefeld ab Origine gentis usque ad obitum Imper. Rudolphi II (1612)*, Lipsiae — 1772.

19. J. G. Stredovsky, *Sacra Moraviae Historia, Solisbaci 1910.*

20. *Denkmale der h. Konstantin und Method in Europa von Franz Prikril, Wien 1820.*

21. *Абрамович Д. П. Києво-Печерський Патерик, Київ 1931 р. Пам'ятки мови і письменства давньої України, т. IV, Всеукраїнська Академія Наук.*

22. *Kosmas, Kronika Czechow. Přetl. z lat., wstęp. i koment. opr. Maria Wojciechowska, Wrocław 1968 r.*

23. *Pertz — M.G.XLSS-IX-63, Hannover 1826—1826.*

24. Józef Dutkiewicz, *Odkrycia fragmentów rzymskiego malowidła w kościele w Tropiu. Acta Archeologica Carpathica, t. IV, 1964.*

25. Karolina Lenckrónska, *Teki historyczne*, London, t. XI. 1960—61, odbitka „Reakcja pogańska i powrót odnowiciela”.

26. *M. G. H. SS. V. 134 sgg.*

27. *Maksymilian Gumpłowicz, Hauptrepresentat des lateinischen Ritus in Polen.*

28. *Karolina Lenckrónska, Studies on the roman-slavonic rite in Poland, Roma 1961.*

29. *А. С. Петрушевич, Краткое историческое известіе о введеніи*

Християнства в Предкарпатських странах во време св. Кирила и Мефодія тихже учениками и проповідниками Львовь 1882.

31. A. Naruszewicz, *Historia Narodu Polskiego*, ed. Bobrowicz 1836 r.

32. Ang. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, Romae* 1860.

33. Д. Зубрицький, Критико-историческая повесть временных лет Червоной і Галичкої Русі, от водворенія християнства при князях поколення Володимира Великого до конца XV столітїя, Москва 1845.

34. В. Н. Патищевъ, *Исторія Російская*, Москва 1773.

35. А. С. Петрушевичъ, *Холмская епархія і святители ся*, Львовь 1867.

36. Востокова, *Описаніе рукописей Румянцевого музея*.

37. Sobieszanski, *Wycieczka archeologiczna w niektore strony gubernii radomskiej odbyta w 1851 r.* Warszawa 1852 r.

38. Jan Dlugosz, *Hist. Polonica liber XII* — (ed. K. Przewdziecki).

39. K. Sejkowski, *Dni roczne S. Zakonu Kaznodziejskiego*, Krakow 1743 r.

40. J. N. Chadzynski, *Wspomnienia Sandomierskie*, Warszawa 1850 r.

41. Mislevi, *Historiarum Poloniae et m.d. Lithuaniae scriptorum collectio*.

42. Boleslaw Ulanowski, *O zalozeniu i uposazeniu klasztoru Benedyktynow v Staniatkach*, *Rozprawy Wydziału hist.-filoz. A.U. v Krakowie*, t. XXVIII, 1891 r.

43. Tadeusz Wojciechowski, *Chrobaćja. Zbior Starozytnosci Slowianskich*, t. I, Krakow 1873 r.

44. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa 1898 r.

45. *Pieśni ludu Biało-Chorwatów, Mazurów i Rusi znad Bugu z dołączeniem pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich*, zebrane przez Kazimierza Władysława Wojcieckiego — ozdobione rycinami i muzyką. t. I, Warszawa 1936 r.

46. Andrzej Zakł. *Najstarsze miasta Małopolski*, Krakow 1967 r.

47. Jan Długosz, *Liber Beneficiorum*, t. I.

48. Zenon Wozniak, *Zagadkowy ryt na kamieniu z Podegrodzia*, pow. Nowy Sącz, *Acta Archeologica*, t. VI, 1964 r.

49. *Część SS Cyryla i Metodego w Polsce. Wg ksiąg liturgicznych i legend od końca XIII wieku skreslił Ks. Ignacy Polkowski, Członek Kor. Akad. Um. w Krakowie* 1885 r.

50. Zathay J., *O kilku przypadkach zabytkach rękopiśmiennych Biblioteki Narodowej w Warszawie*, in *Studia dziejów kultury polskiej*, Warszawa 1949.

СВ. КЛИМЕНТ – МУЧЕНИК І УКРАЇНА

У великій християнській літературі, яка розвинулася писано, як це дехто підмічує, від напису на Чесному Хресті, важливе місце, бо зараз же перше після св. Апостола Павла, займає єпископ (папа) римський, Климент I, четвертий по св. Петрі, займаючи пост єпископа Риму. По Клименті Римським лишилось одне тільки послання до Коринтіян, в двох грецьких відписах, а також в латинському, сирійському і коптському. Другий твір, т. зв. Друге Послання Климента, яке існувало до недавня лише в фрагменті, показалося, на підставі найновіших знахідок, не посланням, а проповіддю, датованою пізніше, чим була, згідно зі свідченням Диниса з Коринту, смерть Климента I, в 100 р. по Хр.

Послання до Коринтіян Климента Римського було написано, правдоподібно, в 97 чи 98 році. Дату народження Климента вчені припускають на 30 рік. Донедавна було визнане правдивим припущення, що Климент Римський, це той Климент, про якого згадує ап. Павло в Посланні до Филип'ян: „Благаю й тебе, щирий товаришу, помагай їм, що працювали в благовістуванні зі мною, і з Климентом, і з іншими помічниками моїми, котрих імення в книзі життя” (гл. 4, 3).

Хоч довкруги постаті Климента Римського витворилось багато легенд, а ще більше довкруги його мощів, цей перший християнський автор — по-апостольський, мученик за віру Христову, зв'язаний з Україною, і так само, як його постать і його вчинки були історичні, культ його мощів був на терені України історичний, і то з великим політичним значенням.

Дмитро Дорошенко в „Короткому нарисі історії української Церкви” подає, що св. Климент прийняв мученицьку смерть в наслідок закону Траяна, помимо певних „змягчень”, які були впроваджені в Римській імперії через значне число християн. В „Діяніях св. Климентія” (Мінь, „Патрологія грека”, том 2, кол. 617) подано, що св. Климентій був засланий до Херсонесу цісарем Траяном, обуреним на єпископа за навернення на християнство кількох визначних римлян. Заслання своє відбув Климент разом з кількома сотнями в'язнів — римських християн. Тут Климент мав розвинути широку місіюну

працю, навернути на християнство „цілий тутешній нарід”. Вістка про діяльність Климента в Херсонесі дісталася до Риму, цісар дав приказ покарати Климента смертю „на поживу рибам”. (Можливо, що цей, та деякі інші моменти з життя Кли-

Св. Климент — мученик. Мозаїка із Софійського Собору у Києві.

мента використав Шевченко в „Неофітах”). „Діяння св. Климента” далі описують, що християни виловили тіло мученика, переховували його і потім збудували церкву (за нею шукав Константин — Кирило Філософ). Мощі Климента на Херсонесі

вславились чудами. Про пошукування Константином церкви св. Климентія оповідає т. зв. „Італійська легенда про св. Кирила Філософа”. На запит місіонаря про церкву мали відповісти херсонесці, „що така церква була, але тепер занедбана, а це місце тепер майже опущене через численні напади варварів”.

Моравсько-Паннонське „Життє Константина Філософа” подає вістку про віднайдення мощів св. Климента як певність. В місії, яку відбув Кирило Солунський (тоді ще Константин) на поручення візантійського кесаря Михаїла III і патріарха Фотія до Хазар, затримався він на Кримі, де й віднайшов мощі св. Климентія — папи. Місію до Хазар представляє „Життє” як релігійну, але історичні дані показують на її політичний характер.

Це саме „Життє” описує як обидва брати Солунські, Константин (ім'я Кирила він прибрав пізніше, постригшись) і Методій, вибрались на заклик папи Миколая I до Риму, щоб там дістати дозвіл на відправу слов'янських Богослужб на терені Великоморавії, яка була в руках німецького, латинського духовенства. Про труднощі, які їх стрічали в цій місії, рятування слов'янських територій від германізації відомо не лише з „Життє”, але й з історії. Затримавшись у Венеції, мали вони поважну сутичку з латинськими богословами, в якій завдяки величезному дипломатичному хистові й знанню Константина, апостоли слов'ян вийшли переможно. Латинські теологи пробували доказати солунським братам, що є тільки три священні мови, які беруть початок від напису, даного на приказ Пилата на Хресті Господнім, саме — „гебрейська, еллінська і латинська”. Константин — Філософ збиває заборону величати Господа на рідній мові цитатами зі св. письма, а закінчує свою промову сильним зворотом: „Горе вам, книжники, фарисеї й лицеміри, бо замикаєте Царство Небесне перед людьми, і самі не входите, і тих, що хочуть увійти, затримуете!” Закінчивши промову патетичним зворотом, він вертає до холодної дискусії, в якій наводить число народів, які вже ввели свої народні мови в церковні Богослужби, т. є: вірмени, перси, авазги, іверці, сугди, готи, обри, хозари, тиверці, аравляни, єгиптяни і „многі інші”.

Життє описує далі тріумфальний в'їзд слов'янських апостолів до Риму. Підкреслена є слухність справи слов'янського обряду і слов'янської мови в Церкві. Що сам „апостолик (папа) Андриян (Адріян II)” вийшов їм на зустріч — це було одне з

чуд св. Климента, бо якраз мощі св. Климента Римського, херсонезького мученика, несли зі собою брати солунські. Всі жителі Риму мали вийти назустріч мощам святого, несучи в руках горючі свічі. Була відправлена слов'янська літургія, слов'янські книги дістали благословення, а апостоли слов'ян були висвячені єпископами.

Що Україна прийняла християнство в близькій собі слов'янській мові, це факт, який в'яже нас зі справою, яку боронови Солунські брати, а наявність в них на руках мощів св. Климента її скріпила.

Зв'язок України з культом св. Климента Римського на тім не кінчається. „Повість временних літ” подає, що напередодні хрищення України відбулись такі події: „Володимир потім узяв царицю і Настаса і корсунських попів з мощами св. Климента і Тита, ученика його, взяв церковні посуди й ікони на благословення для себе”.

...„Віддав Корсунь назад грекам як віно за царицю, а сам прибув до Києва”...

Микола Чубатий в своїй „Історії християнства на Русі — Україні”, том I, Рим, 1965, стор. 736, подає, що „Мощі св. Климента, віднайдені та перевезені до Риму св. Кирилом, повернулися на Україну як подарунок римського папи для св. Володимира та його народу в день хрищення (989)”. Джерела цієї відомості Чубатий не подає. Дальші відомості, подані Чубатим про наявність в Києві в Десятинній Церкві голови св. Климента аж до кінця XII ст., є фактом літературно доказаним.

Про поставлення Климента Смолятича київським митрополитом є багато відомостей, які потверджують існування мощів (голови) св. Климента — папи в Києві. Свящ. д-р Юрій Федорів в своїй „Історії Церкви в Україні” (Торонто, 1967), стор. 72, так збирає ці дані: „Климент Смолятич (1147 — ?) — це третій українець — митрополит. Під час його вибору дійшло до непорозуміння і розколу між єпископами грецького походження і єпископами — українцями. Греки твердили, всупереч Номоканонові, що без патріярха не можна поставляти митрополита... Згідно ж... з Номоканоном, не було ніяких перепон єпископами митрополита вибирати. Все ж таки Климент Смолятич був вибраний і посвячений українцями — єпископами на митрополита, уживаючи при посвяченні мощів св. Климента папи. Однак митрополита Климента не хотіли при-

занти вороги Ізяслава (Сузд. князь Юрій Довгорукий) і, коли вони перейняли владу, то Климента прогнали, а на митрополичу катедру знову покликали грека”.

Клим Смолятич, якого літопис називає „книжником і філософом, якого не було в руській землі”, великої міри вченим і проповідником, належав до т. зв. „вищої школи проповідництва”, за оцхненням деяких вчених, а до представників олександрівської школи екзегези за опінією інших (Грушевський, „Історія української літератури”, том 3, стор. 86-87). Грушевський подає ще дуже цікавий коментар в зв’язку із одиноким захороненим твором Климента Смолятича, його „Посланиєм”, адресованим до пресвітера Хоми, настроєного вороже до вищих студій та символічного толкування св. Письма. (Очитаність в грецьких філософах мала бути гріхом Кліма в очах Хоми). Грушевський пише: „Один з видавців „Послання”, Хр. Лопорьов висловив здогад, що питання інтерпретації (екзегетики) св. Письма тоді покритися з ієрархічним питанням — самостійності української Церкви. Самостійники, мовляв, — ті що перевели соборний вибір Кліма на митрополію незалежно від патріархату, стояли разом з Климом на становищі олександрійської школи, яка обстоювала таку „духовну” екзегезу св. Письма, тим часом як грекофіли, прихильники прав патріархату на київську митрополію, були заразом прихильниками антиохійської школи в теологічній науці”. Ці два історичні факти: Клим Смолятич як представник незалежності Києва від Візантії, що бачить Грушевський, і наш митрополит, як виразник Київського центру проти політичного росту північних центрів, що підкреслив о. Федорів, в’яжуться дуже цікаво з обороною „символізму” і „формалізму” в літературі. Аналогія з теперішнім наступом Москви на Україну, з убиванням „високого стилю”, „формалізму” і „символізму” в усіх ділянках творчості аж надто очевидна. І Климові Смолятичу боронити Україну і її окермішність стилю поміг ніхто інший, як св. Климент — мученик, мощами якого був він висвячений на митрополита.

На цьому історія мощів св. Климента не кінчається. Чубатий подає, що „по остаточнім заламанню самостійності Руської Церкви супроти Візантії, десь в другій половині XII століття, митрополити греки, невідомо коли та й де, вивезли цю святість Русі — України з Києва” (стор. 477). Але заки мощі були вивезені, знаходились вони в Десятинній Церкві і

були у великій пошані усього населення, не лиш духовних осіб і князів. Доказом того є ще одна літературна пам'ятка з кінця XII ст. (після всякої правдоподібності), а саме т. зв. „Похвальне слово св. Климентові”. Грушевський подає, що це „анонімне” слово належить до т. зв. „вищої школи” проповідництва. Ще одне „Похвальне слово”, що захоронилося, скромніше в стилі, могло бути перовзором до більш стильово прикрашеного слова, і Грушевський його відносить до XI століття (М. Грушевський, „Історія України — Руси”, том 3, стор. 472-473).

Наш великий історик занявся сам св. Климентом і його чудами. Його праця: „Кілька заміток до чуда св. Климента Папи Римського”, поміщена в Записках НТШ, т. 49. Іван Франко також присвятив дослідницьку працю св. Климентові п. з. „Святий Климент у Корсуні; причинок до історії старохристиянської легенди” (Львів, 1906), нею користується Чубатий. Чубатий наводить опінію Ів. Франка: „Іван Франко, який робив студії над питанням популярності св. Климента в Києві та легенд, що створилися довкола нього, думає, що митрополити греки вивезли ті мощі з Києва тому, щоб вони не служили на майбутнє канонічним цілям київської церковної самостійності і незалежності від Візантії, як воно було за Кліма Смолятича”. (Чубатий, стор. 477, цит. Франка зі стор. 265).

Не тільки літературні твори, історичні події і наукові досліді є виразом популярності цього одного з перших мучеників — носіїв Христової віри на українській землі. Образ св. Климента мученика поміщений поруч з іншими Отцями Церкви у фронтовій абсиді Святої Софії в Києві. Чубатий припускає, що творцем цієї прекрасної мозаїки був українець, а не грек, з огляду на те, що то був Климент Римський, а греки вже в той час мали сильний проти-римський ідеологічний струмінь. Одначе, це ще було б не вистачаючим доказом на авторство українця. Як приглянутись до обличчя святого, то в ньому виразно видно не грецький, а український антропологічний характер. Сама жива особа папи — мученика була надто віддалена, щоб хтось міг знати його вигляд. Творець мозаїки дав святому лице таке, яке сам уявляв, собі і своєму народові найближче. В іконографії цей закон завжди є рішальним. Так св. Климент, хоч римський патрицій з I сторіччя, на стіні св. Софії представлений українцем. І в культурі, і в традиції, він був українським **святим**.

Культ св. Климента є ще одним з доказів давности християнства на Україні, не легендарного, не апокрифічного, а історичного, літературного і науково дослідженого. Крім св. Андрея Первозваного, з Україною, точніше з Корсунем і Києвом зв'язана постать учня св. ап. Павла, св. Климента, великого проповідника і мученика за Христову віру.

Богоматір Печерська, мініатюра з Кодексу Гертруди.

Олександра Ю. Копач

ПЕЧЕРСЬКИЙ ПАТЕРИК – ДЖЕРЕЛО ДУХОВОСТИ

„...не добре, браття,
вкривати Божі чудеса”.

Нестор

Українська література княжих часів, як перекладана так і оригінальна, відкриває перед читачами надзвичайно багатий світ наших предків тої далекої епохи. Ми бачимо їх у всіх верствах нації: володарів, князів, боярів і дружинників, промисловців, і селян-ратаїв. Бачимо їх при праці і в боротьбі за державу з постійними наїздниками зі Сходу. Бачимо, як вони будують церкви, укріплення-городи, монастирі, малюють ікони, пишуть літописи, подорожують, торгують, сваряться за владу, але миряться, як Скляренко пише, „...і знов був мир, Русі знамена сонце осявало”. Та не тільки змістом широкі обрії старої української літератури, в ній бо багатство жанрів, родів літературних творів. Широкі полотна наших літописів, хронік світової історії, збірки афоризмів, проповіді, легенди та апокрифи, подорожні записки (Данило Поломник), поучення дітям (Володимир Мономах), Патерики різних країн, і Печерський Патерик про святих і подвижників України, серед поетичних творів — вершок поезії лицарський епос „Слово про Ігорів похід”, якому вже минуло 800 років!

Та ще треба нам усвідомити собі, що й не вся література середньовіччя дійшла до наших часів. Багато бо цінних книжок пропало в руїнах татарського лихоліття. Деякі твори були призабуті довгими століттями, випадково віднайдені, як напр.

„Слово о полку Ігоревім”, про деякі заховались тільки згадки. Але є й такий твір, який ніколи не забувався. Завжди жив поміж народом, переходячи різні зміни, видання писанні й друковані, а це — **Печерський Патерик**, улюблена лектура наших предків. А написали цей твір ченці Печерської Лаври, найславнішого монастиря в Україні, і знаного в цілому світі тепер і колись.

Початок свій веде монастир з часів панування імператора Ярослава Мудрого. Це за його панування митрополит Іларіон викопав для себе першу печерку над Дніпром. Св. Антоній уже згуртував там 12 ченців, за його наслідника ігумена Варлаама зібралось там 20 ченців, а за св. Теодосія число ченців зросло до 100 осіб. Хто ж були ці люди, що жили в монастирі в пості, молитві і постійній праці? Саме з Печерського Патерика довідуємося, що походили вони зі всіх верств народу, від князів до селян. Різною працею займались. Були бо при монастирі городи з новими рослинами, завезеними зі східних країв, були сади з новими щепами, що їх поширювано потім по всій Україні. Був і перший в Україні притулок для старих людей, був і шпиталь. Була й школа і малярська студія і... писали книги та перекладали твори привезені з інших країв. Саме там у часах на переломі XI-XII століття постала книжка про наших святих — **Печерський Патерик**. Початок йому дали два ченці, пишучи у формі листів, а були це єпископ Симон і чернець Полікарп. До них долучився славний літописець Нестор.

Печерський Патерик не подає життя усіх подвижників і святих, а зосереджується на дуже важливих подіях життя цих ченців, на їхніх учинках, на їхній праці, на їхній боротьбі за досконалість духову, за змагання до совершенности. Тимто в Печерському Патерику звертається увагу на людські слабості, як, ненависть, лінивість, жадоба, себто боротьба з гріхами, з „бісами”. А це ж актуальне по всі часи і для всіх людей на світі. А втім, святі Печерської Лаври виславились не тільки як подвижники християнства, як єпископи, митрополити, як творці української літератури та науки, але й особливими прикметами. Так наприклад, св. Григорій був чудотворець, св. Агапит був чудесний лікар, Алімпій знаний і славний маляр, що йому „янгол помагав малювати ікони” та інші.

На сторінках Печерського Патерика читач знайде для себе щось особливе в світі старої України, і кожний відчує глибоке

незабутнє переживання, стрінувшись з українськими святими, як св. Антоній, св. Теодосій, з чудовими постаттями, як чернець — князь Святоша, володар Ізяслав, літописець Нестор та багато інших. У передмові до Печерського Патерика*)

читаємо: „Ми маємо оригінальне українське джерело, на якому виростала і дозрівала українська християнська духовність уже з самих початків українського християнського буття” (ст. 8). Тож користаймо з цього джерела з нагоди 1000-ліття християнства, „не вкриваймо Божі чудеса”, відкріймо їх для духового росту української нації і нашої держави.

*) Печерський Патерик або Праведні Старої України. Вид. о.о. Василян, Рим, 1973 р., стор. 277.

АФОН – ТВЕРДИНЯ ПРАВЕДНОГО СВІТУ

— Чи може праведник спастись, живучи посеред грішного світу?

— Може, якщо він сам сильніший від того світу.

Здається проста відповідь, та не проста її реалізація. Коли „Дияволу-Світодержцю” поклонились, за словами Вишенського, усі народи, чи та „черепина недобита”, душа праведного аскета, як її розумів Франко, може навіть думати про своє спасіння, не то „дбати”?

Вишенський „втік” від світу, щоб, відсунувшись від суспільства і його проблем, спасати „свою душу”. Чи дійсно так? Чи дійсно цей великий проповідник і аскет „утік від світу”, чи може втік від „грішного світу”, щоб серед праведників, серед праведних книг, праведних дій, набирати сили до боротьби з гріхом, що вкорінився в світі?

Пригадаймо собі, чим був Афон, якими були течії, що проходили крізь нього, і промішували на увесь християнський Схід.

Афон — „Свята Гора” — знаходить свій початок як оселя організованого чернечого життя в половині X століття, незадовго до офіційного хрищення України. Візантія, як центр східного християнства, переживала тоді час політичних заколотів і морального упадку. Проповідництво в більшій мірі чим що інше, переживало час кризи. Святі часи великих Отців Церкви IV—V століть минулись і близько п'ятсотлітня прогалина часу лишилась майже порожньою на дійсне проповідництво. На письменство в Україні, як знаємо, впливала не упадочна, „красномовна”, чи „софістична” література пізньої Візантики, а писання Отців Церкви у частій їх „золотоустій” формі. Так само монастирі на Афоні, що росли і розвивалися незвичайно швидко, через доплив нових аскетів так з Греції, як і з Балканів, підбудовували свої монастирські бібліотеки великими скарбами ранньохристиянської літератури. Попали туди і найстарші пам'ятки слов'янського християнства. Два чи не найцінніші рукописи глаголичного письма заховались якраз на Афоні: 304 пергаментних листків т. зв. Зографського Євангелія, що зберігались в Зографському монастирі на Афоні, та

173 пергаментні листки т. зв. Маріїнського Євангелія, збереженого на Афоні в монастирі Діви Марії. Із пам'яток кириличного письма на Афоні було знайдено В. Григоровичем уривок проповіді, т. зв. Хіляндарські уривки, старослов'янську па-

**КЕЛІЯ АНТОНІЯ ПЕЧЕРСЬКОГО .
БІЛЯ МОН. ЕСФІГМЕНІ НА АТОСІ**

м'ятку XI ст., болгарського походження, що зберігалася в Хіландарському монастирі.

На початку XI ст. припадає також перший контакт України з Афоном. На цьому півострові праведників дістав благословення перший Києво-Печерський подвижник, преподобний Антоній, щоб створити довговікову твердиню для оборони української національної совісті. Молоденький Антипа, що прийшов сюди з Любеча на Чернігівщині, відвідавши перед тим інші святі місця, молився і постив у келії біля монастиря Есфігмені на Афоні. Там настоятель Теоктист, надавши нашому Антипі ім'я отця християнського чернецтва з IV віку, Антонія Великого, сказав: „Господь зміцнив тебе в святих подвигах; час тобі і других керувати до святого життя. Вернись же у свою землю, і нехай буде там благословення святої Афонської гори; від тебе виникне множество чорноризів”.

І дійсно, слова Афоніта справились: від Антонія і Теодосія Печерських розвинулось чернецтво, що стало піємонтом не лише релігійної думки України, але її книжного мистецтва, літописання, політичної стійкості, національної і культурної незалежності, нуклеусом душі народу на довгі століття.

Але безпосередній і посередній контакт України з Афоном продовжується. Через Афон і далі через Болгарію йшли на Україну нові течії зглибленого, аскетизму, містицизму і ісхіїзму (прямування до повного спокою духа), що в XII ст. дістало вираз в стовпництві нашого найталановитшого проповідника, Кирила Турівського, далі, в XIII ст. в проповідництві Серапіона, а в час другого припливу балканських впливів в реформах Кипріяна (XIV ст.) і проповідях Григорія (XV ст.) Цамвлаків. Заслужений коректор проповідей Івана Золотоустого, та Діянь св. Апостолів, Йосип (XVI ст.), також узброївся в книжне знання для України — на Афоні. Ігумен дерманського монастиря Ісакій, Йов Княгиницький та багато інших подвижників нашої землі набиралися сили характеру та інтелекту на Афоні. А Іван Вишенський? Чи треба було йому ховатись у Афонські гори? Чи не міг він лишитись, скажімо, в Острозі чи у Львові, і там спільно із нашими меценатами друкарства і шкільництва працювати в братських школах?

Така прямолінійна людина як Іван Вишенський не міг цього зробити. На Україну вже приплила хвиля реформації із її вільнодумством і ренесансу із його гадючим макіявелізмом у політиці. Вишенський не міг бути слизьким вужем. Він про-

довжував у собі духа прямолінійности Святославого „Іду на ви”. Він не міг „до згоди зі злом” простягати руку. Він міг тільки кликати „голосом вопіючого в пустині”, шукати одиноків, а не знайшовши — огірчено відійти.

Та його голос не залишився без відклику. Втівав від грішного світу, і той грішний світ його не спіймав — (Григорій Сковорода). І наш філософ, і великі аскети, творці Прологів, Четі-Мінеїв, „Золотоустих”, і віруючі аскети, сліпці-бандуристи підготували виступ нашого найбільшого борця проти неправди, гнету і царства Сатани, що найшов собі партнерів не між живими, а мертвими, які лишили печать свого духа в святих книгах. А ненароджені? Чи черпатимуть вони силу від сторожа своїх сумлінь, великого слова Кобзаря, філософа Сковороди, що вмів втікати від грішного світу, великих проповідників, подвижників, що дихали морозним повітрям Афонської гори і вологістю Київських печер? Чи потраплять вони завернути до найбільшої слави нашої землі і народу, правдивої, святої, береженої Києво-Печерськими ченцями держави? Це вже залежить від тих, що тепер живі. І посеред грішного світу, чи то Сходу чи то Заходу, чисті душі українських визнавців своєї правди мусять створити свій Афон.

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНІ БРАТСТВА

У боротьбі за незалежність українського народу значне місце займають церковні братства, в яких гуртувалися найбільш національно свідомі одиниці для унезалежнення своїх політичних, суспільних та культурно-освітніх дій від офіційної ворожої влади. В драматичній поемі „Бояриня” Леся Українка підкреслює вагомість протимосковських дій церковних братств у підтримці Петра Дорошенка. В цьому творі Леся Українка згадує про активну участь жінок в церковних братствах, які себе називали, так як героїня драматичної поеми, Оксана, „братчицями”. (ред.)

Діяльність церковних братств займає визначне місце в історії українського народу, отже природно, що ця діяльність привертає до себе все більшу увагу дослідників, які розглядають її в різних аспектах.

Дослідники історії української Церкви вказують, що вже в Іпатієвім Літописі під датами 1134 і 1159 рр. згадується про церковні „братчини”, які організувалися при церквах, мали вузькоцерковні завдання і до XV ст. нічим особливим не відзначилися.

Дехто сягає ще в дохристиянські часи, коли то у великі свята чи при урочистих подіях, як наприклад похорони, братні роди збиралися на урочисті святкування та торжества. Згодом ці торжества перейшли в християнські звичаї і набрали глибшого змісту. „Братчики во Христі” стали піклуватися церквою, пізніше школою, лікарнею тощо, а також стежили за моральністю членів своєї організації.

Дослідники політичної історії України та її культури розглядають діяльність церковних братств з 80—90 років XVI ст., цікавячись особливо тим, що виходило поза вузькоцерковні, місцеві справи і охоплювало питання політичні, культурні, релігійні, які стояли тоді перед цілим українським народом.

Значне пожвавлення діяльності вже існуючих братств та заснування нових, які різко відрізнялися характером своєї діяльності від попередніх церковних братських організацій, починається під кінець XVI ст. Причин цього явища було багато, з важливіших необхідно згадати:

1) поживавлення релігійного життя в Польсько-Литовській державі, викликане реформацією, а пізніше контрнаступом католицької Церкви;

2) підготовка і проведення церковної унії 1596 р.;

3) збагачення українського міщанства, яке починає переїмати роль провідної верстви в українському народі.

Реформаційні течії докотилися на Західну Україну вже в половині XVI ст., однак не нашли вони й тут відповідного ґрунту до розвитку. Під покривою критики Церкви, реформація критикувала економічний та суспільний лад, якого виразником і оборонцем була католицька Церква. Українська православна Церква була на цей час вже слаба, залежна від патронів, політично безсильна. Проте в бездержавній обстановці вона відігравала важливу роль, ставши Церквою національною, Церквою пригнобленого народу, його одинокою національною інституцією. Розуміла це свідомо частина української шляхти, а ще в більшій мірі українське міщанство. І

хоч мали вони багато застережень відносно тодішнього стану Церкви (деморалізація церковної верхівки, низький рівень освіти священників, тощо), але від неї не відрікалася, а навпаки — почали організованим шляхом проводити нагляд над діяльністю Церкви, не виключаючи її найвищих представників, щоб піднести її моральний рівень і суспільне значення.

Українська шляхта на той час здебільша проходила сильний процес окатоличення і польонізації, а ті нечисленні її представники, що улягали впливам реформаційного руху, як Гойські, Сенюти, Холонські, Чеховичі, Любенецькі та інші, не представляли собою аж так великої втрати і небезпеки для православної Церкви. Тим більше, що відносини між протестантами і православними укладались назагал доброзичливо в обличчі спільного агресивного противника — римо-католицької Церкви.

Реформація причинилася до зросту зацікавлення релігійним життям і наукою, що дало привід до започаткування перекладів Св. Письма на живі народні мови. Тоді саме повстали перші переклади Св. Письма на українську мову, як славна Пересопницька Євангелія (1556—1561), Євангелія в перекладі В. Тяпинського (коло 1570 р.), Новий Завіт в перекладі Невгалецького (1581 р.) та інші.

Одночасно, під тим же впливом, жива мова почала проникати в церковні богослуження (спів колядок, релігійних народних пісень, кантів, проповідь), проти чого так різко виступав оборонець традицій православної Церкви Іван Вишенський: „Євангелія і Апостола в церкві на Літургії простим язиком не виворочайте, по Літургії же для вирозуміння людського попросту толкуйте і викладайте; книги церковні всі і устави слов'янським язиком друкуйте”.

Але заклики Вишенського не могли вже знайти послуху і народна мова щораз ширшою течією входить до церковного вжитку, а одночасно і до української літератури.

Римо-католицька Церква, поборовши при допомозі єзуїтів протестанський рух в Польщі, спрямувала свій посилений наступ проти православної Церкви. Єзуїти, використовуючи досвід протестантів, послужилися живою польською мовою, знаною і уживаною в українських освічених кругах, а також почали видавати богословсько-полемічну літературу „руською” мовою, як наприклад виданий в 1585 р. у Вільні „Катехизм

или наука всемъ православнымъ христіаномъ к повченію велми полезна з латинського языка на руській языкъ ново переложона”.

Крім того єзуїти засновували дуже добре зорганзовані школи де навчання стояло на високому рівні. До тих шкіл вступали також діти православної української і білоруської шляхти і, як правило, католичилися там та винародовлювались.

Проголошення церковної унії в Бересті у 1596 році дало початок урядовому обмеженню прав православної Церкви і легалізації всяких дискримінаційних заходів, включно до ліквідації православних єпископств і митрополії, переймання православних монастирів тощо.

На наслідки не треба було довго чекати. Вже у виданій в 1610 р. у Вільні польською мовою книзі „Тренос або Плач Східної Церкви” Мелетій Смотрицький вичисляє десятки українських княжих і шляхетських родів, що перейшли на католицтво і безповоротно порвали зв'язок із своїм народом.

В цьому критично тяжкому для Церкви і народу положенні в обороні її прав виступає нова суспільна сила: економічно незалежне, зорганізоване в цехах, збагачене на торгівлі й ремеслі, забезпечене юридично магдебурзьким правом, міщанство. Набирає воно значення провідної верстви народу, свідомої свого завдання і ролі.

Виробляючи організаційні форми боротьби за збереження своїх релігійних, національних і економічних прав, міщанство використовує стару традиційну організацію церковних братств, пов'язує її з елементами цехових організацій, dostosовує до нових обставин і покликає до життя нові територіально-національні організми з чітко окресленими завданнями і способами їх реалізації.

До найдавніших і найбільш заслужених братств зачислити треба Львівське Успенське братство, якого статут затвердив антиохійський патріарх Іоаким в 1586 р.

Цей статут пізніше стає зразком для інших церковних братств. Згідно зі статутом братство мало право контролювати діяльність єпископа, отже фактично від самого початку воно було ставропігійним, тобто підпорядкованим безпосередньо патріархові. Але формально право ставропігії надав братству патріарх константинопольський Єремія в 1593 році.

На зразок Успенського почали засновуватись або реорганізуватись львівські братства.

Церковні братства починають поширюватися в першу чергу на західноукраїнських землях, головним чином в містах Галичини, Холмщини, Підляшшя. Так наприклад в 1589 р. були організовані братства в Рогатині і Красноставі, в 1591 р., — в Бересті та Городку, в 1594 р. — в Любліні. Вже в перших роках XVII ст. є відомості про діяльність братства в Холмі, Замості, Сяноці. Починають повставати перші сільські братства.

В Луцьку, що був культурним і адміністративним центром Волині, повстало Воздвиженське братство у 1617 р. Воно об'єднувало крім міщан, також багатьох православних шляхтичів та представників духовенства.

Ідея братств перещепилася з Західньої України на Наддніпрянщину. Завдяки фундації Гальшки Гүлевичівни в 1615 р. засновано Київське Богоявленське братство, якому у 1620 р. єрусалимський патріярх Теофан надав права ставропігії, а в 1629 р. на прохання шляхти Київського воєвідства воно було затверджене королем. До цього братства вступив у 1620 р. гетьман Петро Конашевич Сагайдачний „разом з цілим христолубивим військом Запорозьким”. Це значно піднесло авторитет і значення Київського братства, зміцнюючи його моральні і матеріальні засоби.

З братств діючих на Лівобережній Україні згадаймо ще братство в Немирові (1626 р.), в Лубнях (1636 р.) і в Харкові, про яке згадується щойно в 1700 р.

Крім звичайних братств творилися молодецькі або парубоцькі та цехові братства, що у відрізненні від цехів більше займалися не виробничими а побутовими справами.

Переважно побутовими справами займалися братства на Лівобережжі, тоді як у Західній та Правобережній Україні вони зосереджувалися більш на суспільно-громадських справах.

Братства, як церковні організації, мусіли мати затвердження та благословення вищої церковної влади, якою тоді для православної Церкви в Польщі був царгородський патріярх. Крім згаданих вже Львівського і Київського братств патріярше благословення отримали Луцьке Хрестовоздвиженське і Слуцьке Спаське братство у 1620 р., а Могилівське у 1633 р., одержуючи одночасно ставропігійні права.

Царгородські патріярхи допомагали розвитку українських церковних братств, вважаючи, що ті братства зможуть вивести з занепаду церковне життя. Католицьке духовенство доцінювало це і в 1676 р. добилося сеймової ухвали, яка під загрозою смертної кари, заборонила братствам контактуватися зі східними патріярхами. Львівське братство домогалося скасування цієї ухвали, але безуспішно. І не дивно, бо знесення братства давало надію на ліквідацію православної Церкви. В зв'язку з заснуванням Київського братства уніятський митрополит В. Рутський писав так: „Великою перешкодою для унії є нове братство, засноване в Києві три роки тому схизматиками без дозволу короля. Там вони мають збори і чинять наради... Якщо це братство не буде скасоване, то важко надіятись на щось добре”.

Катедра св. Юра у Львові.

Чого іншого — розвитку і поширення освітньої діяльності братства — боялася шляхта. В проекті скасування унії, що вийшов на переломі XVII і XVIII ст. говориться: „Найбільш непокірливі самі і інших найбільше в непокірливості підтримують ті русини з плебсу, які вміють читати своє письмо. Отже, треба знищити причину їх непокірливості, і тоді вона сама мусить припинитись. І цього ми... легко досягнемо, коли заборонимо вчитись в школах, що є при церквах, хлопським сидам і... тим уникнемо шкоди, яку часто мусимо терпіти від кріпаків”.

Статуту братств передбачали різномірну діяльність. Вони регулювали такі справи, як приймання в члени, членська дис-

ципліна, кари за її порушення (старших братчиків карано суворіше ніж молодших), вибори братського правління, розподіл праці, збирання і розподіл фондів, ведення друкарень, шкіл, лікарень, притулків для старців (Київське братство — для „людей лицарських в битвах покалічених”, тобто козаків — і інвалідів).

Фінанси братств творилися з членських внесків, прибутків з друкарень, з даровизн членів та прихильників. Так наприклад багатий львівський міщанин Корнякт записує братству доходи з маєтку в одному селі, а гетьман Конашевич Сагайдачний — 1500 злотих на школу Львівського братства.

Братства займалися фінансово-кредитними операціями, а деякі мали земельні маєтки, що раніше належали церквам. Це були юридики братств, тобто земельні володіння, заселені людьми, що обробляли ці землі.

Хоч деякі братства мали й великі фонди в своєму розпорядженні, але й витрати були немалі, так що навіть багаті братства попадали в матеріальну скруту. Наприклад Львівське Успенське братство утримувало своїх юридичних захисників при різних судах у Варшаві, при Львівському консисторському суді, а навіть в Римі. Давало воно великі грошеві „подарки” державним достойникам, а часом і самому королеві (напр. в 1676 р. Янові Собеському). Великі кошти витрачало братство на сплату військових контрибуцій. В 1704 році воно мусило заплатити шведам 10,000 талерів, до чого зобов'язав Львівський магістрат.

Братства були всестановими організаціями. Вони гуртували міщан, селян, шляхту, духовенство. До братських шкіл приймали дітей із різних суспільних верств, а найбіднішим давали допомоги. В „Порядку шкільному” Львівського братства говорилося: „богатыи над убогими в школы ничим выщим не мають быти, только самою наукою, плотію же равны, вси бо есми о Христи братія”.

Допомагало братство бідним, хворим, вдовам, сиротам незалежно від їх походження.

Національно-культурні завдання братства виконували шляхом організації братських шкіл та друкарень. Шкільна система спиралася на традиціях східнослов'янської та візантійської культури. Великою повагою користувалися в братських школах слов'янська і грецька мови. Культ слов'янської мови добре характеризує Іван Вишенський, кажучи: що цей язик є „плодо-

стійним от всіх языков и Богу любимійшим" і що він „только истинною правдою Божию основан, збудован и огорожен есть ничто же другое ухищрение в соби не имеет”.

Латинська мова — важлива для розвитку і поширення культури, як офіційна мова судових та адміністративних органів в Польській державі, увійшла до програми братських шкіл.

Особливу вагу мало вивчення мови і граматики, як „основание перьвое и подовша всем хитростем”. Тому вже вкінці XVI ст. виходять перші граматики грецької та слов'янської мови. Але найбільше признання мала, високо наукова на свій час, „Граматики словенское правильное синтагма” Мелетія Смотрицького, що появилася в 1619 р. Ця граматика не втратила практичного та наукового значення і в наступних століттях.

Печатка
Львівського
Братства
з XVII стор.

Разом з підручниками граматики почали виходити і словники. Найславніший з них був „Лексикон словенороский” Памви Беринди, що містив понад 8000 слов'янських слів з перекладом на українську мову.

Програма братських шкіл опиралася на практики західно-європейських та польських шкіл і обіймала сім вільних наук, які ділилися на два курси. Перший курс обіймав крім граматики ще діалектику і риторику пов'язану з піїтикою. Коли учень пройшов перший курс, або, як його з латинська називали, "trivium", тоді проходив вищий курс — "quadrivium", який складався з арифметики, географії, астрономії та музики.

З розвитком шкіл пов'язана і видавнича діяльність, яка мусила бути оперта на власне друкарство. За браком інших

доказів, початком друкарства на Україні вважається 1574 р., коли Іван Федорів, видрукував у Львові „Апостола”. Скоро після того, той же Федорів, викликаний князем Острозьким, zorganizував друкарню в Острозі і в 1581 р. видрукував „Острозьку біблію”.

Перша братська друкарня повстає у Львові, де братчики викуплюють в 1585 р. друкарню Федорова. В 1615 р. починає діяти друкарня в Києво-Печерській Лаврі, що її Єлисей Плетенецький купив у Стратині в Галичині.

В 1626 або 1627 р. відкривається друкарня при Луцькому братстві. В 1633 р. разом з заснуванням Богоявленського братства в Крем'янці, засновується там і друкарня. В тому році Перемишське братство св. Трійці дістає королівську згоду на заснування своєї друкарні. Творяться й інші, менше знані друкарні.

Довкруги братських шкіл та друкарень гуртуються найвидатніші діячі української культури, вчені, філологи, богослови, полемісти, графіки тощо. Провідну роль грало спершу Львівське Успенське братство, а пізніше Київське, на основі якого народилися пізніше славна Києво-Могилянська колегія. Луцька братська школа була головним культурним осередком для цілої Волині.

Культурно-освітня діяльність братства мала значний вплив на піднесення освіти та умового життя в українській православної Церкві. Її представники почали видавати полемічні трактати і проповідницькі твори. З полемічних творів найбільшого розголосу набрали „Апокриси” Христофора Філарета (1597) польською і 1598 р. руською мовами, „Тренос” Мелетія Смотрицького (1610 р.), „Палінодія” Захарія Копистенського (1619—22), „Ліфос” Петра Могили (1664 р.).

Розвиток друкарства викликав потребу ілюструвати книжки. Лаврська друкарня починає ілюструвати свої видання гравюрами на міді, а українські художники — гравери, як Леонтій та Олександр Тарасевичі, Григорій Левицький, Інокентій Ширський досягають в цьому вершин тогочасного мистецтва.

Хоч братства не об'єдналися в одну загальноукраїнську організацію проте й не обмежилися тільки своїми містами та справами. Представники братств зустрілися на сеймах з послами від православної шляхти та козаків. В 1643 р. представники Львівського братства зустрічалися з генеральним писарем Запорозького війська. Від середини XVII ст. Львів-

ське братство мало зв'язки з київськими митрополитами та гетьманським урядом. Львівське Успенське братство взагалі проявляло найбільшу активність в контактах з іншими братствами. Як найсильніше і найзаможніше, воно найчастіше несло поміч іншим братствам. Воно висилало вчителів до Перемишля, Брестя, Рогатина, а навіть до Вільна, як рівнож підручники та інші видання своєї друкарні, ділилося досвідом.

Дуже сильні були зв'язки Львівського братства з Київським. Спочатку Львів помагав Києву, посилав туди вчителів, книжки, а одночасно своїх студентів на навчання до Київської Могиллянської колегії. Пізніше, коли Київ став головним осередком культури на Україні — почав помагати іншим. Зв'язки між Львівським і Київським братствами не перервалися навіть після того, як Львівська ставропігія в 1709 р. перейшла на унію. Серед студентів Львівської академії багато було українців, а між ними й православні студенти Київської академії, що найчастіше мешкали в братських приміщеннях і утримувалися з корепетиції в братській школі. Було це роблено часто всупереч забороні тримати в своїй бурсі „студентів-схизматиків”.

Інші братства, як Луцьке чи Перемиське, також підтримували ділові контакти з сусідніми братствами, раз даючи допомогу, а на другий раз шукаючи в них піддержки для проведення своїх плянів.

Всі братства дуже точно пильнували засади незалежності від адміністрації влади, не забуваючи підкреслювати це в статутах. В статуті Перемиського братства св. Миколи стверджується: „Єжели бы един другому кривду і шкоду якую колвек учинил, не мають ся до уряду світського позивати, леч в братстві позивати един на другого”. Від рішень братських судів тільки в виняткових випадках можна було відкликатися до державних судових установ, але й то не у всіх братствах.

Церковні братства проіснували в Польщі майже через цілий XVIII вік. На території Галичини (яка після першого розподілу Польщі в 1772 р. дісталася Австрії) братства були скасовані декретом уряду в 1788 р., а піклування про справи церков передано обраним парафіянам, яких названо „батьками церкви і провізорами”. На місце Успенського Ставропігійського братства покликано і затверджено декретом з 1793 р. „Ставропігійський інститут”, якого діяльність обмежува-

лася до ведення друкарні, бурси, комерційного підприємства та опіки над церквою (друкарня ця проіснувала аж до 1939 р.). Інші братства, що збереглися в Галичині до ХІХ ст. втратили свій характер і займались тільки побутово-культурною діяльністю.

На українських і білоруських землях, що після розподілів Польщі знайшлися в межах царської Росії, братства були змушені обмежити свою діяльність в рамках ліквідації всіх окремішностей по відношенні до російської православної Церкви. Але в 1864 р. царський уряд видав указ про церковні братства, що дозволяв відкривати братські організації по всій території царської імперії. Очевидно, праця тих братств не мала нічого спільного з їх основною діяльністю в минулому.

Марта Кравців-Барабаш

УКРАЇНЬСКА ЦЕРКОВНА МУЗИКА

Українська церковна музика розпочинається із введенням християнства в Києві й цілій Русі-Україні. Із візантійським обрядом прийшла і грецько-релігійна форма музичних інтерпретацій тексту церковних відправ.

Може навіть більший вплив на формування київського церковного стилю мала рівнож болгарська культура, звідки Русь прийняла письмо та богослужебні книги в перекладах на старослов'янську, сьогодні вже мертву мову.

Головно з політичних міркувань, князь Ярослав Мудрий хотів відсунути безпосередні впливи Візантії і тому назначив українського митрополита Іларіона. Від того часу українська Церква і з тим церковна музика почала розвиватись самобутнім шляхом.

До часів християнських, населення України вірило в свого первісного бога і мало добре розвинену культову музику, яка дійшла до нас у формі щедрівок-колядок і веснянок-гаїлок. Традиційний народний музичний талантизм, одуховлений новою християнською філософією, вплинув в початках і впливає цілі століття на створення особливих якостей українського церковного співу.

Центром культури, релігії й музики Київської Русі був Києво-Печерський Манастир. Там з'явилися перші школи, в тому й навчання співу, перші вчителі-монахи та „розспівщики”, виконавці церковного співу. Церковний спів був одноголосний, без інструментального супроводу, оснований на діатонічних ладах*). Згодом цей стиль почали називати „знаменним розспівом”, і якщо він розвинувся в Києві, то звали його київським розспівом. Спершу передавався він усною словесністю, відтак почали записувати знаками „крюками-знаменами”. Безлінійна крюкова система не давала можливості точного запису ритму і мелодії в сьогодишньому розумінні, тільки приблизний напрям мелодії та приблизну довшу чи коротшу тривалість звуку. Найдавніший запис церковної музики зберігся із XI-го століття.

Тому, що церковний спів розвивався під впливом місцевих виконавців і талантів, є припущення, що церковне багатоголосся почало в Україні розвиватися вже в часах Київської Русі, силою поступового розвитку народнього багатоголосся.

Татарське лихоліття і руїна знищила історичну документацію, але не знищила природнього розвитку народно-пісенної і хорової культури, яка постійно хоч з великими перешкодами, розвивалася із одноголосся часів Київської Русі до багатоголосся козацько-гетьманського періоду.

На поверхню історії випливають відомості про обов'язкове навчання музики й хорового багатоголосного співу по нотах в церковних братських школах у 15 столітті. Тоді вже переважав багатоголосний спів в церквах більших міст України.

Як звичайно, канонічно консервативний характер одноголосного церковного візантійського співу, не легко було зрушити. Але у висліді переважаючого масового вживання в Україні церковного багатоголосного співу з кінцем 16 століття звернулося українське православне духовенство до візантійського патріярха з проханням, законно затвердити загально вживане в практиці багатоголосся церковних співів. Патріярх відповів дипломатично, що не засуджує багатоголосного співу і взагалі способу віддавання Богові хвали, як і де у кого є звичай. Значить українська церковна ієрархія дістала в тому вільну руку.

Паралельно до козацько-гетьманського політичного динамізму, пішов динамічний розвій української культури і церковної хорової музики.

Багатоголосний церковний спів названо партесним, від партій поодиноких голосів. Складне багатоголосся вимагало реформи способу нотації. Старі крюки замінюється лінійною нотною системою, названою „київським знаменом”. В початках, багатоголосся мало гомофонно-гармонічну, три- або чотириголосну структуру. Пізніше розвинулось до складної восьми- і дванадцятиголосної форми з приміненням імітаційної поліфонії**) у т. зв. партесний концерт.

Церковні братства розвинулись з часом у середношкільного типу колегіями. Замітну роль в розвитку і збереженні української церковної музики відіграло львівське і київське братство. В архівній бібліотеці Львівського Ставропігійського Братства збереглися важні документальні музичні публікації. Першоджерелом відомостей про церковну музику був збережений там перший друкований „Реєстр” із 1697 року, — список 267 назв багатоголосних, хорових церковних творів та їх авторів. Рівнож збереглася там перша друкована книга церковної музики „Ірмологіон”.

Київське церковне братство перетворилось також в колегіум, з якого на традиціях Печерської Лаври Київської Русі, розвинулась Могилянська Академія, перша висока школа-університет в цілій Східній Європі. І це був ренесанс української культури і церковної музики. Як і в часах Київської Русі, так і в багатоголоссі козацько-гетьманської доби, народна пісенність мала домінуючий вплив на мелодизм церковних напівів. Головно в музичнім осередку Могилянської Академії розвинулась нова пісенна народно-церковна форма „кантів”, де до народних мелодій підкладано релігійні тексти.

З кінцем 18 століття почали появлятися рукописні збірники кантів під назвою „Богогласник”. Перший друкований „Богогласник” видано в Манастирі Печерської Лаври 1791 р., який містив 248 кантів.

В XVII столітті ми маємо до діла з великим реформатором музики, в тому в церковної, Миколою Дилецьким, який впровадив в українську музику західноєвропейські музичні й теоретичні досягнення; на місце й поруч середньовічних ладів-модусів, впровадив мажор і мінор, (називаючи їх веселим і сумним співом), що рівнож вможливило вживання модуляції й хроматики; розпрацював вказівки для музичної педагогії і для композиції, з приміненням імітаційної поліфонії, та гармонічних правил; започаткував теоретично і прак-

тично форму церковного партесного концерту. Все те зібрано в його музично-теоретичній праці „Грамати́ка музика́льна”, яку опублікував з кінцем 17-го століття. Ця перша в Східній Європі музично-теоретична праця Дилецького була віднайдена недавно в архіві Ставропігії у Львові і перевидана.

Архангел Гавриїл. Село Дальйова. Лемківщина. XV ст.
Нац. музей у Львові.

За часів гетьманських, поруч Могиллянської Академії, займалася музичною освітою і вихованням т. зв. Глухівська школа. Там школились і виростали три велетні української церковної музики: Максим Березовський, Дмитро Бортнянський і Артем Ведель.

Але з початком XVIII століття царський уряд почав забирати до Москви весь культурнотворчий, в тому й музичний, людський потенціал з України. Прийшов примусовий вплив українського таланту в Москву, з тим культури й церковної музики. Таке сталося з Дилецьким, Березовським і Бортнянським. Ведель не хотів йти в Москву, тільки працював в Україні, за те його тримали по тюрмах і в домі божевільних (тодішніх психушках). Коли Березовському не хотіли дати посади в Україні в Кременчугу, він поповнив самогубство. Який виразний прецеденс для сучасної системи і практики Москви, н. пр. з Леонтовичем чи Барвінським.

З упадком Гетьманщини зникає українська культура.

Відродження української церковної музики почалося в Західній Україні у т. зв. Перемиській школі, священиками-композиторами і диригентами — Михайлом Вербицьким й Іваном Лаврівським, у 19-му столітті. Вони спровадили з України музичні церковні твори Бортнянського, Березовського і Веделя та почали їх вживати в греко-католицькій обряді, як наші, українські. В той спосіб церковна музика „золотої доби” утвердилась в ужитку Західної України.

Їх послідовниками були — Сидір Воробкевич, Порфирій Бажанський, Йосип Кишакевич і ін.

В тому часі, у 19-му столітті почав в Києві відроджувати українську церковну музику Микола Лисенко. Микола Леонтович також почав komponувати релігійні твори. Великий вклад в церковну музику дав Кирило Стеценко і Олександр Кошиць. Їх музика мала виразний характер західного професіоналізму.

До часів большевицької революції писали церковну музику — Михайло Вериківський і Пилип Козицький, а в Західній Україні — Станислав Людкевич та Михайло Гайворонський, який переселився до Америки.

*) Лад — звукоряд і його будова.

**) Поліфонія — голосоведення.

Жінки Мироносиці: поява янгола з іконостасу Троїцько-Сергіївського Манастиря 1425-1428 рр.

Юрій Липа

ГИМН ДМИТРА БОРТНЯНСЬКОГО

Будь славен, Боже України,
 Скрізь, де людей звучить язик,
 Давай оновлення з руїни,
 Животвори наш людський вік.
 Нам Твій наказ у серцю мати,
 З ним жити, йти і здобувати.
 Нехай Тобі перебудуть милі
 Діла, що дух наш сотворив, —
 Поля, простори, гори й хвилі
 Наповни міццю славних днів.
 Тобі в серцях віттар ми ставим, —
 Твій владний знак до слави славим.

Тарас Шевченко

*Благословенная в женах,
Святая праведная мати
Святого сина на землі.
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марне тратить.
Скорбящих радосте! пошли,
Пошли мені святее слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки, море
Сльози кровавої лила,
Так, як і ти. І прийняла
В живу душу світ незримий
Твого розп'ятого сина!..
Ти матер Бога на землі!
Ти сльози матері до краю,
До каплі вилила! Ридаю,
Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні свяtilось
Те слово, божее кадило,
Кадило істини. Амінь.*

(З поеми „Неофіти”)

Волинська Богоматір (Луцьк) з XIII сторіччя. Деталь.

КУЛЬТ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В ІКОНАХ

Пресвята Богородиця, Покрова — опікунка княжої України, війська Запорізького та Української Повстанської Армії найшла зорове втілення на нашій землі в численних іконах, що славились чудами. Доля деяких із наших славних ікон невідома, але більшість з них вивезена із нашої землі на чужину в трагічних умовах, прямо зрабована. Подаємо тут деякі відомості про наші чудотворні ікони та їх долю, писані різними авторами. (ред.)

Д В І І К О Н И (ВИШГОРОДСЬКА ТА БЕЛЗЬКА)

Від зарання християнства в Україні дуже поширився Богородичний культ. В джерелі найбільш всім доступному — Енциклопедії Українознавства, Том II, на стор. 859, нараховано тих славних чудотворних ікон 19, хоча це далеко не всі, якими дорожив український нарід. Повніше опрацював їх Святослав Гординський в окремій монографії „Українська ікона 12-18 сторіччя”.

Мене особливо зацікавили дві ікони: Вишгородська Богородиця і Белзька.

Дивним мені виглядало перейменування Вишгородської Богородиці на „Володимирську” і її теперішнє перебування в Третяківській галерії в Москві — де тепер знаходиться також „Велика Панагія”, ікона мальована київським майстром, найбільш правдоподібно черцем Печерського монастиря Алімпієм також під зміненою назвою за місцем пізнішого перебування в Ярославлі, на „Ярославську”.

Мое зацікавлення заспокоїли історичні джерела, які я знайшов у Грушевського:

„Дотепер Ростово-Суздальська область, сей „новий світ” слов’янства, ця світова слов’янська займанина на фінським ґрунті, не відігравала якоїсь важнішої ролі: там сиділи молодші князі, для котрих обітованою землею була Русь-Україна, котрих мрії крутились коло Києва. Юрій Мономахович, що перший надав важніше значіння цій землі, належав ще до тої категорії князів і вложив всі сили й енергію в те, щоб здобути Київ і на золотім столі київським дожити віку. Але по нім наступив його другий син Андрій — чоловік інших політичних поглядів. Він виріс на Поволжю, і Русь-Україна з її довгою історією, виробленими формами життя, була чужою... Він потайки від батька втік з Вишгорода у 1155 р. до Суздаля, забравши зі собою паладіум майбутньої Московської держави — Вишгородську ікону Божої Матері, привезену з Візантії...” (Михайло Грушевський, *Історія України-Руси*, Том 2, стор. 191).

„Тойже Андрій змагає до того, аби знищити, понизити Київ, а бути сеньйором руських земель у своїм Володимирі...” (тамже, стор. 192). „...Так 8 марта 1169 р., в середу другого тижня посту, союзники опанували Київ — і не дали йому помилування. Два дні грабили його, їх війська — смоляне, суздальці і чернігівці, грабили весь город, ...Поділ і Гору, і монастирі і Софію, Десятинну Богородицю, і не було милосердя нікому ні звідки: церкви горіли, християн убивали, інших брали в неволю. ...Взяли багату здобич... церкви обдирали з ікон, книг, риз, і дзвони всі позабирали...” (тамже, стор. 197).

Ікона Вишгородської Богородиці з 12 сторіччя.

Подібні інформації, із поданням того ж джерела, яким користувався Грушевський — літописами — знайти можна і в Історії Києва в двох томах, том I, стор. 92-93. (АН УРСР, Київ 1960).

З ікон домонгольської доби близько 40 збереглося до наших часів. Найдавніша з них Вишгородська ікона. Святослав Гординський подає про неї такі інформації:

„Вишгородська Богоматір, може найславетніше в світовому малярстві зображення Богоматері, фактично є твором грецького мистецтва, привезеним 1134 р. з Царгороду до Вишгорода біля Києва. Ікона ця постала на замовлення з Києва, тому теж імовірно відбила естетичні смаки київського замовця. Як згадано, 1155 р. її забрано до Володимира (Владимира над Клязмою), де вона дістала назву „Владимірської“... Від 1480 р. ікона знаходилася в московському Кремлі, а після революції зберігається в Третьяковській галерії в Москві. Ікона була кілька разів реставрована і перемальовувана; а з первісного, початку 12 ст. малярства, збереглися тільки обидва обличчя і невеликі скравки тла”. (Святослав Гординський, **Українська ікона 12-18 сторіччя**, „Провидіння”, Філадельфія, 1973, стор. 9-10).

Ярослав Пастернак, присвячуючи найбільше уваги цій власній іконі, пише, що й інші ікони заслуговують на окрему увагу, а між ними першою згадує Чудотворну ікону Богородиці, вивезену в 1382 р. Володиславом Опільським з Белзу до Ченстохови (Польща). (Я. Пастернак, **Археологія України**, Торонто, 1961. Стор. 585-6). Дивує мене, чому Шонк-Русич у своїх „Скарбах України” не помістив згадки ні про одну, ні про другу ікону, зрабовану з української землі її ворогами.

Треба признати, що в польських газетах та інших публікаціях, навіть поза Польщею, знаходиться багато статей про іконографію, а між ними, очевидно, найбільш про „Чорну Мадонну” з Ченстохови. Без подання автора була надрукована стаття п. з. „Ікони” в тижневику „Гвізда полярна” з 18 серпня 1984 р., можна теж подібні статті знайти в багатьох інших журналах польською мовою. Найбільш обширна стаття, що обговорює історію Белзької Богородиці, появилась в „Звіонзковцу” з 28 вересня 1982 року, п. з. „Матка Боска Ченстоховска — гісторія образу”. Автор, Й. Мазуркевич, покликається на історика Ірину Богун і її дослідницьку працю, яка підтверджує постання цієї дорогоцінної ікони в часи ранньохристиянські — за традицією малював її св. Лука, 15 літ після мученичої смерті Спасителя, на дошці від стола, на якому споживала страви Богородиця в Назареті. Досліди над іконою були дуже довгі та копіткі, довели вчених до переконання, що частини дошки, на якій було наліплене полотно з іконою, можна віднести до 1-шого сторіччя по Христі — це була дошка з кипарису, але пізніше вона була заступлена липовою дошкою.

Дослідниця реасумує, що теперішня ікона є реплікою стародавньої ранньохристиянської ікони, яка була намальована у Візантії, і дісталася разом з іншими скарбами християнської віри — при хрещенні Володимира Великого — до Києва, з Києва перевезено її в Галицьку землю, а звідтам щойно дісталась вона до Ченстохови. Дослідниця опирається на польських католицьких енциклопедичних та історичних джерелах.

Чудотворна ікона Божої Матері Бельзької, тепер у Ченстохові.

В українській пресі на заході найобширнішу статтю на тему цієї ікони помістив „Християнський голос”, ч. 31, за 3 серпня 1958 р. В цій статті п. з. „Традиція першого перебування образу Бельзької Божої Матері в дорозі до Ченстохови”, український історик мистецтва, Михайло Гоцій, подає дуже цікаві подробиці із перебування Бельзької Богородиці в Корчмині. Доповнює свої відомості історик дуже цінним мідеритом

Антон Малюци із церковці в Корчмині, в якій перебувала якийсь час славна чудотворна ікона. Гоцій описує та вияснює історичне тло вивезення ікони з княжого міста Белза, також цікаво описує деталі нутра церковці, і скриньки, в якій ікона могла в певен час переховуватись, та копії — репліки чудотворної ікони.

Чудотворна ікона Матері Божої із Зарваниці.

Михайло Гоцій із сумом кінчає свою статтю словами: „...у глуші села віками тримається вкорінена традиція про події, давно забуті. Скільки неспросліджених пам'яток в тисячах церков української землі пропало безслідно. А це, що лишилось, чи лишиться по віддалених селах чи в музеях — майже все жде на опрацювання та видання”.

Зібрав Андрій Ільків (Скорочено)

ОБРАЗ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В СЕЛІ ІРЖАВЕЦЬ

Село Іржавець заховалося серед розлогих степів Лівоберсжної України, де Полтавщина межує з Чернигівщиною

Різдво Христове.

(тепер воно в складі Чернигівської області) в 16 км. від залізничної станції Ігня. 1843 р. в ньому зупинявся Тарас Шевченко, а потім написав свою відому поему „Іржавець”. В ній

він оповідає, як в часи руйнування Петром I Запорізької Січі 1709 року, запорожці коша Костя Гордієнка, спільника Івана Мазепи забрали з собою до Криму ікону Божої Матері і там з дозволу кримського хана поставили її в наметі новозбудованої церкви й помолилися до неї... А коли 1711 року Петро I зазнав поразки у війні з Туреччиною і стався крах його експансивної політики на півдні, запорожці повернулися, принесли з собою образ Пречистої і поставили її в селі Іржавці в мурованім храмі (можливо з наказу самого Костя Гордієнка, що був родом з Полтавщини).

В честь Великої Патронеси села Іржавця кожного року 24 травня (за старим стилем) справлялося в ньому храмове свято, що оберталось на своєрідне паломництво з численних сіл. Козацькі жовані вози заповнювали всю широкую площу біля церкви... Рідко хто-небудь оминав поставити свічку перед Пречистою.

Чи схоронилася Велика Патронеса Іржавця?

Коли на початку грудня 1941 року, я, виснажений вкрай, добився до рідного Іржавця з голодного Києва після 18-річної розлуки з дорогим місцем народження, то на місці мурованого храму лежали ще купи розбитої цегли... Що -ж сталося з Іконою Пречистої в мурованім храмі Іржавця, де був настоятелем мій дід, о. Микола Ревуцький після закінчення Полтавської духовної семінарії? Зустрівши вже в Канаді одного мешканця з сусіднього села Рожнівки, той запевняв мене, що люди заховали ікону, коли руйнували церкву, і що вона ніби то десь коротко з'явилась за часів німецької окупації. В цьому є можливість правди, бо культ її шанування був величезний. Якщо ж її знищено, то пам'ять про Неї назавжди охорониться, бо культ її підняв у своїй поемі Тарас Шевченко.

Велика Патронеса Іржавця стала частиною української історії...

Додати можна, що в Іржавці ходила ще легенда про одну жінку з сусіднього села Ступанівки, що піднесла до Ікони тяжко хворого сина, і він скоро вилікувався... Але це вже — навколо.

Валеріян Ревуцький

Леонід Полтава

ХРИСТИТЕЛЬ УКРАЇНИ – НА ПАМ'ЯТНИКУ „ТИСЯЧОЛІТТЯ РОСІЇ”

Історія занотувала, що московські князі з особливою ненавистю віднесли до великого міста (тепер на російській території) Новгороду, за те, що там плекалися елементи демократичного управління. Наприклад, великий новгородський дзвін скликав народ не віче, де обговорювали справи міста, і князь-правитель пишно прислухався до голосу

В горі: Скульптор
М. О. Мікешин.
На право: Пам'ятник
„Тисячоліття Росії”
в Новгороді.

народу. Тому одним із перших московських заходів, з метою поширення меж володінь кучого на початках Московського князівства, було вирізання новгородського населення і спалення міста, що його звали „Господіном Великом Новгородом”.

Можливо саме тому, щоб затушкувати неприємний історичний спогад, у місті Новгороді, тепер у корінній Росії, у 1862-му році був вста-

новлений великий пам'ятник „Тисячоліття Росії”. Не в Москві чи в Петербурзі, а саме в Новгороді...

Автором проекту пам'ятника був видатний скульптор, білоруського походження, М. О. Мікешин (1835—1896).

Українцям відоме це ім'я хоча б тому, що за проектом Мікешина і за народні, українські гроші було встановлено в Києві, після довгих зволікань царських правителів, динамічний пам'ятник гетьманові Богданові Хмельницькому.

Менше відомо українцям, навіть тим, які живуть у Америці, що той же Мікешин дав проект пам'ятника Джорджеві Вашингтонові, який і тепер маємо змогу оглядати в американській столиці.

Скульптор Мікешин знав і захоплювався творчістю Тараса Шевченка. Він проектував увіковічнити постать національного Кобзаря на пам'ятнику „Тисячоліття Росії”, але не одержав на це дозволу, хоча на тім пам'ятнику є постаті відомих письменників з території російської імперії, у тому Пушкіна, Гоголя, Державіна, Крилова й ін.

Пам'ятник „Тисячоліття Росії” — це велика споруда, у формі дзвону, височини до 10 людських постатей. Він стоїть у Новгороді поблизу Софійського собору, з його велетенськими цибулястими банями. На самому вершкуні пам'ятника встановлено великий хрест, що спирається на земну кулю. Під хрестом стоїть ангел, який мав би благословляти Росію, втілену в жіночу постать, схилену перед ангелом під хрестом...

Попід земною кулею з хрестом, що нагадує „знак держави” царів, стоять мідні великі постаті діячів, які здобували Росії „славу”, себто загарбували чужі землі: А. Невський, Єрмак (завойовник Сибіру), Суворов, Кутузов та ін. Найцікавіша і найбільш важлива для нас постать розташована з лівого боку „земної кулі” — це Христитель України-Руси св. Володимир Великий. Він зображений скульптором Мікешиним у соболиній шапці, з вусами і бородою, в накидці-лівреї і з хрестом у піднятій правій руці; при чому, хрест має ще й бічну перекладинку, що символізує православ'я. Зрозуміла річ, у часах хрищення України не було жодних відмін хреста.

Поблизу українських державних діячів, князів св. Володимира Великого Київського, кн. Ярослава Мудрого і князя Володимира Мономаха — розташовані на пам'ятнику історично протилежні постаті типу грабіжника Києва Юрія Довгорукого чи царя-ката Петра I-го.

Пам'ятник прикрашають у нижній частині „дзвону” 129 постатей відомих російських державних і військових діячів, представників науки і культури. Так у згадуваній уже композиції „Письменник і мистецтво” зображені в барельєфах не лише російські діячі типу Державіна, Жуковського чи Лермонтова, а там же видніють і святі Кирило та Методій, які принесли в Україну і на південну Слов'янщину грамоту і письмо. Є там і постать Нестора-літописця, який жив і працював у столичному Києві ще тоді, коли взагалі не існувало Москви у формі міста (до речі, слово „Москва” на мові балтів означає „Гниле болото”).

Пам'ятник „Тисячоліття Росії” дійсно віддзеркалює історію російської імперії, для вдумливої людини виявляє її загарбницьку суть.

Московсько-большевицька революція, вірніше — контрреволюція 1917 року, не зачепила цього пам'ятника. Не зачепили його за Леніна, ані за царствування червоного імператора Сталіна. Тільки німці-гітлерівці під час Другої світової війни порізали цей тисячотонний мідний пам'ятник на частини і збиралися його вивезти в Німеччину. Мета була подвійна: знищити російський монумент-документ і мати дорогоцінну мідь, потрібну для виробу зброї.

Стрімкий наступ частин советської армії не дав змоги гітлерівцям вивезти ешелони з частинами пам'ятника. Советчики негайно його реставрували і знову відкрили, восени 1944 року.

Пам'ятника „Тисячоліття Росії” не руйнували й за інших червоних царів, Хрущова, Брежнєва та ін., і тепер — за влади Горбачова, його знову підправили й начистили мідь, направили навіть, як подавав „Голос родини” ч. 1/1987, „ажурніе фонарі і решоткі”...

Пам'ятник „Тисячоліття Росії” в місті Новгороді наявно показує, що на території Російської імперії в 1917-20 роках відбулася тільки соціалістичного типу зміна, але насправді революції не було: загарбницька імперська суть Росії залишилася надалі та триває і нині, у формі ССРСР.

Дальша розбудова Росії триває, вже не тільки за рахунок України чи інших „советських республік” та країн-сателітів, а й Афганістану та Мозамбіку, Куби та Нікарагви...

У 1988-му році туристам, особливо ж закордонним, напевно будуть показувати пам'ятник „Тисячоліття Росії”, з привласненими українськими релігійними і державними діячами, у тому й Христителем нашої Батьківщини св. Володимиром Великим.

Кажім про це неподобство нашим сусідам у принагідних розмовах. Але справжню відповідь Росії — від імені Нескореної України — можуть тут, за кордоном, дати тільки наші, українські науковці, або рідкісні, зацікавлені в історичній правді, науковці-чужинці, яких треба підшукувати, мобілізувати й інспірувати до праці.

Антиісторичний пам'ятник „Тисячоліття Росії”, встановлений у 1862 році в м. Новгороді, відчищений і повністю реставрований в московсько-большевицькій імперії ССРСР. 1987 р.

Оплакування Христа. Деталь. Церква св. Пантелеймона в Нерезі. XII ст.

*Завжди терновий вінець буде кращий, ніж царська
корона;*

*Завжди величніша путь на Голгофу, ніж хід тріум-
фальний;*

*Так од віку було і так воно буде до віку,
Але стане вінцем лиш тоді плетениця тернова,
Коли вільна душею людина по волі вінчається терном,
Тямлячи вищу красу, ніж та, що кричить по майданах:
„Гей, хто до мене — ходіть, я кожному в руки даюся”.
Путь на Голгофу велична тоді, коли тямить модина,
На що й куди вона йде, не прагнучи інших тріумфів,
Знаючи іншу величність, ніж та, що у голос гукає:
„Я з ласки Бога цариця, бо гляньте — сижу на
престолі!”*

*Хто ж без одваги й без волі на путь заблукався
зблудливу,*

*Плачучи гірко од болю, дає себе тернові раниць, —
Сили не маючи тільки, аби од тернів боронитись, —
Боже! Пожальсь тої крови, що марне колючки
напоїть.*

*Ліпше б вона на обличчі краскою втіхи заграла,
Очі комусь звеселяючи десь на невинному святі.*

У ПАМ'ЯТЬ КОМАНДИРА, ПРОВІДНИКА Й ПОЛІТИКА

23 травня 1988 року промине пів століття від загибелі в голландському місті Роттердамі від вибуху московської бомби полковника Євгена Коновальця. У боротьбі за українську державу в 1918-1920 роках, полк. Коновалець очолював найсильнішу формуцію українських військ, а саме Січових Стрільців, що розвинулася до розмірів корпусу. Згодом він був основником і начальним командантом Української Військової Організації, а від 1929 року до своєї загибелі — провідником Організації Українських Націоналістів.

1928-го року полковник Коновалець опублікував свою найважливішу працю п. н. „Причинки до історії Української Революції”. Вона стала одним із основних творів, на підставі яких була сформована політична концепція ОУН. Коновалець наголосив у ній такі заложення: 1) примат боротьби за українську суверенну і соборну державу, якому треба підпорядкувати всі льокальні, соціально-програмові, партійні чи інші міркування, до часу поки буде закріплена держава; 2) головним ворогом української держави є Росія, себто російський завоюницький імперіялізм всіх родів; 3) для здобуття і побудови держави необхідна сильна революційна українська армія; 4) для здобуття і закріплення держави також необхідна соборницька й революційна організація; 5) також потрібна мудра державницька зовнішня політика.

Рівночасно, у своїй студії, полк. Коновалець відмічує на історичних прикладах головні помилки національного проводу, в якого руках знайшлась доля формованої української держави, що довели до упадку і втрати цієї держави. У 1920-их роках відбулась на цю тему велика дискусія в усіх українських провідних колах. Студія полковника Коновальця вважається підсумком цієї дискусії з боку організованих націоналістичних кіл, що сформуvalи ОУН, побіч писань ідеологічного титана українського революційного націоналізму — д-ра Дмитра Донцова. Донцов витиснув свій вплив на світогляді Євгена Коновальця ще 1913 року (себто перед 75 роками!)

своєю знаменитою доповіддю на Всеукраїнському Студентському З'їзді у Львові. Від 1918 року, дружба і співпраця між обидвома діячами все більше затіснювалася, поглиблювалася і доповнювалася. Обидва вирізнили як найважливішу державно-творчу національну постать 1918-1920-их років — гол. отамана Симона Петлюру.

Передруковуючи вибрані частини зі студії сл. пам. Євгена Коновальця, присвячуємо їх п'ятдесятій річниці Його загибелі й сімдесятій річниці відновлення української держави актами IV-го Універсалу й Листопадового Чину, як теж боротьбі в обороні цієї держави — Героям з-під Крут та переможцям у бою над москалями під Мотопилівкою — Січовим Стрільцям.

Анатоль Бедрій

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(У р и в к и)

При оцінці діяльності Січового Стрілецтва та при характеристиці ролі Січових Стрільців у якомуньбудь періоді української революції треба мати постійно на увазі середовище, в якому вони знайшлися: небувалий хаос, анархію та реальні умовини, серед яких організація Січових Стрільців розвивалася й проіснувала два роки*)...

З'їжджаючись до Києва з різних московських таборів із постановою служити в українській регулярній армії, ми не тільки не мали ніяких „амбітних плянів”, але, навпаки, були надмірно наївними ідеалістами. Ми були дуже молоді й дуже недосвідчені. Все воно вкупі, — ідеалізм молодість, недосвід і наївність почали мститися на нас із перших наших починів на київському ґрунті. Найбільше попеклись ми на нашій вірі у провідників тодішнього українського революційного руху. Вони користувались у наших очах недосяжним авторитетом. І, хоч як болюче відчували ми їхню **нехіть до нашої ідеї** — самостійної та незалежної української держави, проте ми не зневірювались у них. Та швидко ми були **примушені** ставитись критичніше до діяльності діячів Української Центральної Ради, бо бачили наочно, що їхня політика спричинює у краю, замість ладу, щораз більшу анархію, яка не тільки виключає організацію війська, але веде державу до неминучої руйни.

Це було за кілька тижнів після приходу німців до Києва*)...

За **два тижні** перед гетьманським переворотом ми дізнались про намір німців форсувати Павла Скоропадського на гетьмана України та розв'язати Українську Центральну Раду. Я поінформував тоді про це негайно членів Центральної Ради, — Лизанівського, Чечіля й Шпрага, соціал-революціонерів, що єдині з представників усіх політичних партій старалися тримати зв'язок з нашою військовою організацією... За кілька днів, не діждавшись відповіді, я пішов до проф. Грушевського й передав йому ті самі відомості. На це запевнив мене проф. Грушевський, що нічого лякатися, що він сам розвідував у німецькому командуванні й говорив з його представником полк. Школьценбергом та має певні відомості, що Центральний

Раді рішуче ніщо не загрожує... Проф. Грушевський користувався тоді таким авторитетом у нас, що після його заяви ми покинули думку зміцнити охорону Центральної Ради. Вістка про захоплення Центральної Ради відділом німецького війська та про скандальну поведінку цього відділу з членами Центральної Ради, а зокрема з проф. Грушевським, якому молодий старшина наказав тримати довший час „руки вгору“, дійшла до нас саме під час засідання Стрілецької Ради...

Майже одночасно дістали ми відомості, що на Липках на швидку руч організуються частини з російських частин, які звуть себе „гетьманцями“, та що в будинку кол. міністра здоров'я Любінського є головна квартира Скоропадського. У військовому міністерстві я застав заступника військового міністра, генерала Грекова, якому теж запропонував негайно виступити проти московських добровольців і обеззброїти їх. Однак **генерал Греків не згодився...** Таке становище ген. Грекова незвичайно погано вплинуло на настрої стрільців і цілком дезорієнтувало старшинство... Безпосередньо після помазання гетьмана почули ми від німецького командування вже цілком інші слова, цілком іншим тоном: всякий виступ проти гетьмана Скоропадського вони, німці, вважатимуть виступом проти них; вони домагаються дати волю розвиткові започаткованих подій та вимагають підпорядкування Січових Стрільців гетьманові...

Гетьман заявив мені, що багато, мовляв, доброго чув про Січових Стрільців, що вже давно хотів бачитись зі мною і т. д., і врешті запропонував мені, щоб Січові Стрільці перейшли в його службу, при чому наступного дня мали б урочисто передефілювати перед його палатою, що рівнятиметься офіційному визнанню нової влади збоку всього Стрілецтва. На це я відповів, що Стрілецтво є здисциплінованим військом, яке зробить так, як йому скаже його командування; що Січові Стрільці не мішаються до політики і їхнє завдання — служити рідному краю, підпорядковуючись його правовому урядові; що для Січових Стрільців цим правовим проводом України була досі Центральна Рада, і що стрілецьке військо не може через ніч переходити з табору до табору лише тому, що хтось ставить його перед доконаний силою факт; крім того, стрілецтво докраю схвильоване **метою переведення перевороту й засобами, якими він, гетьман Скоропадський, покористувався для перевороту**; далі заявив я гетьманові, що сам я вважаю

його виступ початком великих лих для України та що це є також погляд цілої Стрілецької Ради...

Так ось, перша (й остання) ближча зустріч Січових Стрільців з питанням національної й соціальної політики українського революційного парламенту та його уряду була дуже скромна^{*)}. На хід цієї політики ми не мали до самого кінця найменшого впливу, не хотіли й не могли мати його, маючи ті характеристичні прикмети (хиби), про які я вже згадував. При всьому нашому недосвіді ми бачили ясно, що політика Центральної Ради без уваги на сприятливі умови, що постали по приході німців, не йшли по лінії позитивного державного будівництва. З другого боку факт перебування німців на Україні, до чого причинилася Центральна Рада, повинен був заставити її шукати певного „модусу вівенді” з німцями; тим часом діяльність Центральної Ради вказувала на щось протилежне. Ми ясно бачили, що наосліп уганятись на дикому коні, учепившись його гриви й дико покрикуючи, не можна буде вічно й що пригадуватися над цим після упадку буде запізно. Ми вже міцно захиталися у нашій вірі в Центральну Раду, щоб виразніше не казати, але наша наївність казала нам вірити ще безоглядно в авторитет голови Центральної Ради до тієї міри, що ми не зважувались ставити ніяких рішучих домагань зміни дотеперішньої політики та діяльності Центральної Ради, хоча з огляду на свою військову силу, ми могли **це зробити**. Та ця думка навіть не зроджувалася у наших головах; ми подумали про це тільки тоді, коли з нашим ідеалізмом опинилася вкупі з політиками перед твердою, небажаною нами дійсністю та коли на власній шкірі зазнали наслідків думок та діяльності українського революційного уряду. Не дивлячись на те, що Січове Стрілецтво, як революційна військова організація, утратило віру у вартість Центральної Ради, все ж, **бажаючи рятувати її авторитет у широких народних масах**, перед замахом, що, ясно, йшов збоку чисто московської реакції, шукало в перших днях нових шляхів для зліквідування гетьманського перевороту. Тим треба пояснити відмову СС піти на згадані вище пропозиції гетьмана й німців. Що поза цим кроком не зроблено інших, рішучіших, треба завдячувати лише недостаті якихнебудь доручень і вказівок від Центральної Ради. Січове Стрілецтво, складене здебільшого з галичан, не почувалося в той час ще у Великій Україні настільки певним, щоб без вказівок від та-

мошніх політичних діячів робити серйозніші рішення. Все ж таки, вже тоді висувалося перед Січовим Стрілецтвом питання, чи не краще залишитися при гетьмані для рятування національного характеру армії й для придбання таким робом впливу на характер всієї держави... Дуже можливо, що, не зважаючи на свої настрої, Січові Стрільці таки були б визнали Скоропадського гетьманом і залишились у Києві, коли б не відсутність підтримки гетьмана збоку якоїнебудь української партії із складу Центральної Ради.

*
**

В ім'я правди треба рішуче заявити, що тоді Січові Стрільці не мали наміру не дотримати даних гетьманові заяв. Все те, що ми говорили гетьманові Скоропадському від першої нашої розмови з ним до останньої, перед самим повстанням, говорено щиро, й воно відповідало дійсності. Ми все підкреслювали, що нам залежить на продовжуванні державности й ми готові підтримати гетьмана, коли він буде цю державність боронити...

Творення ж поодиноких українських військових частин почалось і скінчилось за гетьманування П. Скоропадського на Сердюцькій Дивізії. Зате щораз більшала кількість і кріпшала сила московських добровольчих дружин. Відомо, що зріст московських впливів та соціальної реакції йшов за різною зміною німецької політики, яка почала згодом орієнтуватися на „єдину неделіму". В розмовах з вищими німецькими старшинами не чулося вже нічого про бажання помагати в будові Української Держави...

*
**

Декляруючи урядові Української Держави бажання знову творити Січове Стрілецтво, я сам спершу, а пізніше й делегація Січових Стрільців з Білої Церкви, заявили й виразно це підкреслювали, що Січові Стрільці будуть вірні гетьманській владі, якщо вона буде боронити самостійної і від нікого незалежної української державности...

Виступивши в листопаді 1918 р. проти гетьмана, Січові Стрільці залишились вірними своїй декларації. Звільнив їх від вірності Скоропадському його універсал про федерацію з Росією.

*
**

Стрілецька Рада, після довгого та основного обміркування вирішила не їхати до Галичини. При прийманні цього рішення

заважили найбільше такі міркування: 1) від самого початку формування Січового Стрілецтва виховувано Січових Стрільців у тому дусі, що вони є революційним військом, яке має стояти на сторожі української державности, і тому не можна відтягати його далеко від центру саме тоді, коли ця державність явно загрожена; 2) у складі Січових Стрільців знаходиться велика кількість наддніпрянців, які уважали столицею України Київ та до справ Великої України відчували більший інтерес, ніж до справ Галичини, тим більше в такий переломовий момент, отож наказ виїзду до Галичини може викликати огірчення й зменшити їх запал та боєздатність; 3) саме становище у Великій Україні є того роду, що з моментом вибуху революції в Центральних Державах провал гетьманщини майже певний, а при відсутності в той час Січових Стрільців на Україні цей протигетьманський рух прийняв би московсько-большевицький характер; 4) з утратою наддніпрянської бази Галичина буде втрачена для українців навіть і тоді, коли галицькі війська відберуть Львів, тому що поміж Польщею й Большевією сама Галичина ніяк втриматися не зможе...

Легенда про „зраду” Січових Стрільців не тільки фальшиво насвітлює їхнє тодішнє становище, але не достає їй фактичного ґрунту для роблення докору Січовим Стрільцям, ніби вони погіршили становище галицьких військ...

Оборона української державности перед зовнішніми та внутрішніми ворогами була підложжям, на якому хотіло Січове Стрілецтво поширити свою організацію... Січові Стрільці здавали собі ясно справу, що можуть стати або найсильнішою підпорою гетьмана, або повалити його... Цієї думки не забували Січові Стрільці ніколи, не забули й тоді, коли були щиро готові стати вірним військом Павла Скоропадського, як українського гетьмана... Оточення гетьмана розуміло добре стрілецьку душу й, маючи, мабуть, вже тоді намір звести гетьманат на манівці, уважало Січових Стрільців з самого початку своїми ворогами. Січові Стрільці були до гетьмана та його уряду завжди щирі та що в заявах вірности Українській Державі все бриніла нотка погрози тим усім, хто хотів би Українську Державу звести до фікції... У вересні, коли Січові Стрільці почали формуватися в Білій Церкві, вони ще вірили в можливість врятування української державности у вигляді Української Держави на чолі з гетьманом Скоропадським. У

жовтні ця віра вже сильно захиталась, і примара повстання почала набирати щораз конкретніших форм.

Німці потерпіли в світовій війні поразку, що сильним гомоном понеслась по Україні, захитала повагу та значення німецького війська, а разом із тим, і гетьмана. Одночасно Український Національний Союз набирав щораз більшого авторитету в очах українського громадянства.

Такі обставини вказували ясно, що ось-ось уся влада явно перейде в руки правих російських кіл, себто станеться те, проти цього Січові Стрільці виразно застереглись у своїй декларації. Переговори Українського Національного Союзу з гетьманом скінчилися для українців неуспіхом**). Серед народних мас почало кипіти, невдоволення селянства й робітництва переходило в завзяте обурення та бажання помсти. Сам гетьман, без огляду на найкращі наміри поступово тратив вплив на хід подій, що переходили під контроль російської реакції, яка його оточувала, та не мав змоги зробити який-небудь рішучий крок... Не могло бути найменшого сумніву, що при розвалі німецького фронту в наслідок революції, яка вибухла тоді в Центральних Державах, негайно почнеться наступ московських большевиків на Україну. Так само було цілком очевидним, що гетьман не зможе дати большевикам відсічі. Адже в гетьмана не було українського війська поза одною хіба Сердюцькою Дивізією, Окремим Загоном Січових Стрільців і Запорізькою Дивізією, що стояла на північно-східніх кордонах України... А участь московських добровольчих дружин у війні проти большевиків мусіла б привести до явного проголошення в Україні російської державности.

Питання „кудюю йти?“ ставало руба у цілій своїй жахливій наготі. Проголошення гетьманом федераційного маніфесту було тим остаточним чинником, що пхнув Січових Стрільців до виступу в обороні ідеї української державности... Січові Стрільці рахувалися з одним безсумнівним фактом, який стверджували віч-на-віч з кожною дниною виразніше: „карательніе отряди” скомпромітували серед широких народних мас ідею українського національного визволення настільки, що ті маси швидко будуть готові піти за кожною силою, яка йтиме під гаслом боротьби проти України.

15-го листопада 1918 р., після проголошення маніфесту й складення московського кабінету міністрів я пішов ще раз до гетьмана й представив йому такі побажання: 1) відкликання

маніфесту; 2) скликання Національного Конгресу, що його плянував Український Народний Союз, а не дозволяв гетьманський уряд; 3) розформування російських добровольчих дружин; 4) перенесення Січових Стрільців з Білої Церкви до Києва. Зі свого боку обіцяв я гетьманові, що ще в останній момент постараються в Українському Національному Союзі, щоб проєктований ним Національний Конгрес не виступав проти особи гетьмана. Схвилюваний гетьман відмовився, розвів руками і сказав, що нічого не в силі вдіяти... Тоді я заявив, що вважаю становище, яке склалося, суперечним основним ідеям Січового Стрілецтва. З гетьманського палацу пішов я просто до Національного Клубу, де здибав колишніх прихильників гетьмана — Дмитра Донцова, директора Української Телеграфічної Агенції, і Сергія Шемета, лідера хліборобів-демократів. У розмові зі мною вони теж висловилися за потребу повстання...

За кілька днів Україна вже палала. Мотовилівський бій вирішив долю гетьманщини...

На заклик Українського Національного Союзу стали Січові Стрільці ударною силою в протигетьманському повстанні та осередком повстанського руху. 14-го грудня 1918 р. республіканські війська зайняли Київ, а вже 19-го січня 1919 р. йшла евакуація політичної влади. 4-го лютого Київ перейшов у руки наступаючих московсько-большевицьких військ... протягом шести тижнів, командування міста було в руках Січових Стрільців.

То був найприкріший період з усієї історії Січових Стрільців... В той саме період вони вклали найбільше праці й енергії, а досягнули найменше успіхів. Крім того, вони одержали за свою діяльність в той час від істориків української революції стільки, скільки не почув ні один легіон якоїнебудь іншої нації. Бо, коли прийшов кінець доби Директорії, то головні учасники й винуватки тієї катастрофи з легким серцем і спокійною совістю скинули вину за всі невдачі на Січових Стрільців, себто, на тих, на яких раніше, в найбільшому розгарі подій, складали з себе весь тягар праці, що до Січового Стрілецтва не належала й була понад його сили. Директорія, як верховна влада Української Народньої Республіки, звалювала своїми наказами на Січових Стрільців всі можливі функції влади, а, коли Січові Стрільці, як і передбачалося, не могли впоратися з накладеними на них обов'язками та запобігти

анархії й розвалові, тоді Директорія, передусім її голова, зробила Січових Стрільців винувниками всіх промахів і лих, які тільки в той час довершено, включно з отаманією.

Коли в Білій Церкві почалися готування до сподіваних подій, то Січове Стрілецтво рахувалося тільки з одним завданням, яке стоятиме перед ним на випадок успіху повстання, себто співпрацею з усіма покликаними до цього чинниками для організації української армії з метою оборони врятованої державности перед ворогами, що від Чорного моря, Басарабії, Заходу, Півночі й з-над Дону сунули на Україну...

Стрілецька Рада була проти оголошення загальної мобілізації. Для плянового переведення мобілізації не мала Директорія відповідного апарату, не було відповідної кількості старшин і підстаршин, не було теж налагоджене діло узброєння та умундуровування. Січові Стрільці заступали тоді думку, що в наслідок такої загальної мобілізації повторяться дуже скоро незорганізовані та нездисципліновані частини, які, залишені на самих себе, будуть готові на всякі самочинні виступи. Дальшим важним аргументом проти оголошення мобілізації був факт, що при загальній мобілізації нахлине у військові частини дуже багато непевного й розкладового елементу, який буде тільки тягаром при формуванні боездатних частин.

Головне командування нас не послухало й оголосило загальну мобілізацію. Як можна було передбачити, почали напливати вже в перших днях по оголошенню мобілізації такі маси народу, що ні одна з регулярних частин не могла їх опанувати. Січові Стрільці мусіли попри ведення бойової акції на фронті творити напшвидку апарат, що мав би організувати військово ті десятки тисяч селян, добувати для них зброю, одяг, харчі і — це найважливіше — давати їм певних старшин, яких тоді було небагато.

Разом з організованими частинами вступило до Києва багато непевних і нездисциплінованих відділів. Перед командуванням Осадчого Корпусу постало дуже важне завдання очистити київський гарнізон від непевних елементів, що від першої години нової влади в Києві стали для столиці загрозою погромів і розбою. Замість звернути всю свою енергію та увагу на організування військової сили для оборони України перед зовнішніми ворогами, команда Корпусу Січових Стрільців мусіла розпочати боротьбу проти ворога, який був у своїй власній армії...

Цілком своєрідне явище — це сумної пам'яті „отаманія”. Її зродив мобілізаційний наказ Директорії. На тлі повної не-приготованості апарату та безсилля військової влади взяти в руки маси мобілізованих, появилися самочинні команданти менших і більших збройних гуртів, які вели всякого роду самочинні операції та, швидше або пізніше, розходилися додому або переходили на бік большевиків. Правда, особливо з самого початку, були поміж такими „отаманами” чесні й ідейні люди. Вони несли нарівні з іншими старшинами важку організаційну й фронтову військову службу та згодом, при формуванні більших військових одиниць, вливалися в них з своїми загонами або вступали туди особисто.

Іншим чинником, що страшенно утруднював Січовим Стрільцям працю, була большевицька агітація агентів Москви серед війська. У цій роботі помагали москалям наші рідні ліві есери та большевики, пхаючи з всіх сил Україну в обійми червоної Росії...**)

В самому ж нутрі Директорії, особливо по приїзді до Києва, виявилися такі яскраві різниці думок між поодинокими членами, що надії на якусь „гармонію” влади виявилися прямо наївними. Передусім кидався у вічі антагонізм між Винниченком і Петлюрою. Далі, виявилось, що особовий склад Директорії безумовно невдалий і що в такому вигляді Директорія буде нездібною вивести Україну з небезпеки кількох воен та закріпити державність...

Серед усіх членів Директорії найбільше вибивався С. В. Петлюра, людина криштално чесна, безкорисна, доброї волі, великої віри й енергії. Щоправда, і в нього не було потрібної підготовки до керівництва військовими й політичними справами Української Республіки, однак його велика віра була тим чинником, який, без уваги на невдачі, що почали спадати на українську владу, сполював усіх в одну цілість і дав змогу серед незвичайно несприятливих обставин вести визвольну боротьбу на українській території більше ніж півтора року.

Не знаю вже, чиє це було нещастя — наше, Січових Стрільців, чи політичної влади, що ми ще з Білої Церкви були організацією, яка мала свій власний внутрішньоадміністративний апарат, чого не мала ні одна центральна установа, ні одно міністерство, ні, навіть, Директорія. Тому члени Директорії

й уряду почали відсилати до нас людей та справи, які нас, військову команду округи, ні трохи не торкалися...

З другого боку, ми дуже добре знали, що кожний наш рішучий крок в якійнебудь важливішій справі ширшого ха-

Головний Отаман військ УНР — Симон Петлюра.

рактеру будуть вважати за бажання військових вмішуватися не в свої справи. Тому тим гарячіше бажали ми собі, щоб ми не були змуснені вічно наказувати, а тільки, щоб самі одержували від когось накази. Але що ж, було п'ять дирек-

торів, які ставили величезні вимоги до Січових Стрільців і до київської команди. З другого боку антагонізм між Головою Директорії та Головним Отаманом довів до того, що ми взагалі не знали, кого треба слухати.

Боротися на власну руку з „отаманією”, примусити населення шанувати авторитет верховної влади, провадити війну на три фронти, з яких один тягнувся від Гомеля через Чернігів — Бахмач до Харкова, другий охоплював смугу Чорного моря, третій — галицьке Поділля та Волинь, було понад наші сили. Бож, крім військової „отаманії”, ми мали занархівзоване та зреволюціонізоване запілля, і його втихомирення військовою силою могло йти тільки разом з налагоджуванням внутрішньоадміністративного апарату та розумною, послідовною, ясною й рішучою соціальною й національною політикою...

Побачивши, що речник „большевицького курсу” в Директорії не має відваги прийняти повноту влади навіть при підтримці армії, себто, не вірить в успіх свого „курсу”, ми звернулися до людини, яка мала яскраву фірму ворога большевиків, до С. В. Петлюри, гадаючи таким робом остаточно погребати думку про можливість порозуміння з Советами і з крайньою українською лівицею та зважитися на відверту війну з Росією при оголошенні військової диктатури. Головний Отаман не хотів теж брати на себе відповідальности, й тоді виринув третій проект т. зв. тріумвірату, в якому мали взяти участь, крім Симона Петлюри, представники Стрілецької Ради, — я й полк. Андрій Мельник. Цю думку винесено на т. зв. державну нараду в Києві 16 січня 1919 р.

З усіх наших цілей і завдань перед нами лишилася тільки одна мета: **зберегти себе, як військову одиницю, щоб відсунути якнайдалі неминучу катастрофу та вийти з неї з честю...**

Поняття революційности й контрреволюційности набрало з ходом революції дуже умовного характеру. Зрізничкування течій, перехід партійних діячів з табору до табору та партійних людей, що командували військовими частинами, під різні прапори раз лівішого, раз правішого характеру (Шинкар, Зелений, Григоріїв) остаточно внеможливили кваліфікацію революційности поглядів і настроїв активних діячів революції, а тим більше революційних військових організацій. Тому, очевидно, Січових Стрільців вважали й донині вважають раз реак-

ціонерами, раз большевиками, монархістами й республіканцями, соціалістами і націоналістичним легіоном — залежно від того, хто робив оцінку. Коли взяти до уваги склад Січових Стрільців, то дійсно там були люди найрізномордніших соціально-політичних поглядів, переконань, симпатій. Але Січові Стрільці, як організація, не виявили у своїй діяльності ніяких хитань — їхня ідеологія залишилася до останнього дня простолінійною й послідовною аж до нюансів...

Січові Стрільці, без огляду на своє соціально-політичне „крredo”, були завжди однозгідні щодо національно-державного інтересу батьківщини. Національно-державний момент був провідним чинником усієї військової діяльності організації Січових Стрільців. І лише з тієї вихідної точки треба розглядати й оцінювати вірну службу Січових Стрільців Українській Народній Республіці часів Центральної Ради, факт добровільного складання зброї під час гетьманського перевороту, повернення до служби Українській Державі під час гетьманщини, повстання проти гетьмана, всі труди з метою підтримки Української Народньої Республіки періоду Директорії й врешті останній демобілізований наказ у Чорторії. Національно-державне питання ставили Січові Стрільці на перше місце, й за це, мабуть, посипались на них закиди щодо їх шовінізму, контрреволюційности й реакційности.

Є лише фактом, що мале й невивистачальне теоретичне підготування організаторів і керманів Січового Стрілецтва пізніше дуже мстилося на них і робило їхнє завдання незвичайно важким. Серед навали організаційної праці й серед нестримного розгону революційних подій важко було наздігнати те, чого нам не доставало... Ми старалися якнайменше вмішуватися у ці справи, якнайбільше відсуватися від реальної політики та дотримуватися свого національно-державного принципу. Наше становище під час гетьманського перевороту, повстання й київський період 1919 р. є доказом не реакційного політиканства, що закидують нам наші вороги, а навпаки — саме нашої найбільшої аполітичності, яку може зберегти лише військово-революційна організація. Таку настанову вдалось нам з великим зусиллям зберегти весь час аж до самого кінця. Саме ту аполітичність прозвали реакційністю. Така наша „реакційність” полягала в тому, що ми не хотіли впливати зброєю на вирішення питання політичного устрою, а вживали її виключно для оборони національного характеру держави.

Січове Стрілецтво ніколи не було байдуже до соціальних питань. Передусім не тільки середовище, в якому постала січово-стрілецька організація, і не тільки різnorodний людський матеріал, з якого складалася ця організація, але й усі інші кардинальні питання, зв'язані просто зі справою самого існування організації, не дозволяли бути байдужим до того, що розбурхувало довкола нас море пристрастей. З другого боку, факт, що Січове Стрілецтво зродилося в наслідок російської революції й стало підпорою Української Центральної Ради, яка з самого початку взяла гострий і рішучий „лівий” курс, витиснув певне тавро на організації Січових Стрільців, чого не могли затерти ніякі даліші події і що мало чималий вплив на пізніші настрої більшості керівників Січового Стрілецтва. Як люди військові, перейняті духом послуху й не деморалізовані політиканством, Січові Стрільці не могли так легко відректися людей, до яких довший час мали безмежне довір'я. Початковий вплив світогляду тих людей на Січове Стрілецтво залишив свій нестертий слід і тоді, коли той світогляд перестав навіть Січових Стрільців захоплювати. Січові Стрільці ніколи вже не могли „струснути зі своїх ніг порох”, який винесли з будинку Центральної Ради, де тримали почесну варту...

24 грудня 1918 року, коли представники Української Народної Республіки переймали владу в Києві, Запорізький Корпус мусів уже на Слобожанщині відбивати наступи війська т. зв. „українського радянського уряду” — армії, яку сформовано на Московщині за гроші московського уряду. Відомі виступи Зеленого, Данченка й Григорієва сталися тоді, коли вже існував бахмацький фронт. Це не вина війська, що виключно воно мусіло займатися пацифікацією запілля і що певні представники Директорії та, взагалі, цивільної політичної влади вважали домагання спокою, ладу й порядку в запіллі тероризовуючою вимогою реакціонерів, підтягаючи під реакційність усі військово-адміністративні розпорядження, називаючи „свободою вислову громадської думки й волі народу” кожний прояв анархії. Це не вина війська, що воно знало тільки про бойовий фронт, який не воно створило, та про зовнішнього ворога, який, ніким не зачеплений, почав наступ на Україну. Політичні чинники не хотіли цього знати й творили легенду, ніби саме Січове Стрілецтво хоче війни з большевиками, провокує їх, бо Січові Стрільці — принципові во-

роги радянської влади та хотять використати війну для заведення своєї диктатури в Україні. Отже, не поведінку дніпровських дивізій, не ліво-есерівську й московсько-большевицьку агітацію, не все псевдореволюційне безглуздя, що тоді творилося в Києві, вважали провокацією, але, навпаки, заходи війська ліквідувати всі протидержавні прояви називали провокацією революції, зокрема провокацією уряду Радянської Росії.

Розпорядки Осадного Корпусу не були висловом „січовицької сваволі“, а тільки відповіддю на яскраві виступи проти ладу й порядку під час накиненої нам (вже розпочатої) війни. Вони були охоронними засобами проти безперервних спроб чужонаціональних і наших, власних ворогів втягнути українське військо в хаос, дезорганізувати й занархізувати його...

Січові Стрільці опинилися в трагічному становищі: вони мали в своїй найближчій історії Мотовилівку, вони зазнали великих втрат у боях і були знесилені боротьбою із зовнішнім ворогом — московськими більшовиками і внутрішнім ворогом — власною анархією, яку всі проклинали. Не зважаючи на всі свої зусилля, вони побачили себе цілком осамітненими, оточеними з усіх боків ворогами. Московщина й Польща бачила в них найбільшу підпору зненавидженої української державности, а свій власний український нарід від селянських низів до верхів інтелігенції вказував на них, як на винуватців тих лих, що звалилися на Україну. Зневірені й утомлені війною, видали Січові Стрільці декларацію, ще раз з'ясовуючи своє національно-державницьке „вірую“.

Проскурівська декларація Січових Стрільців була суттєво висловом тієї самої основної ідеї, що й білоцерківська „гетьманська“ заява. Пізніше у боях під Бердичевом, Шепетівкою, Здолбунівом, Крем'янцем, Чорним Островом, Звягелем, Карачківкою і т. д. Січові Стрільці знов здобули симпатії широких селянських мас. Для них Січові Стрільці залишилися й досі військом, яке любило лад і порядок, було здисципліноване і слухняне, суворе супроти себе самого й хоробре на полі бою.

Ще задовго, поки Галицька Армія перейшла Збруч, Січові Стрільці тримали з нею зв'язок тими своїми частинами, що боролися на польсько-українському фронті в Східній Галичині. Вже в момент протигетьманського повстання виринув був у нас проєкт взаємного обміну військовими частинами обох

армій, але цей проєкт переведено тільки частково й то не цілком вдало. Передбачаючи саме ту небезпеку, що загрожувала наддніпрянським військовим частинам від большевицької пропаганди, ми хотіли дістати від Головного Командування Галицької Армії певну кількість галицьких частин, а замість цього вислати до Галичини наддніпрянські частини. Таким робом хотіли ми реалізувати на ділі соборницьку думку, як теж паралізувати большевицьку пропаганду. На основі дотеперішніх досвідів ми знали, що галицькі частини не піддаються так скоро згаданій пропаганді. З другого ж боку, ми думали, що й наддніпрянські частини, попавши в оточення здисциплінованої здорової армії, стануть ще більш боездатними і що Галицька Армія нічого на такому обміні не втратить. Цю акцію обміну започатковано ще до в'їзду Директорії в Київ висланням в Галичину одної наддніпрянської бригади. На жаль, ця спроба покінчилася невдачею...

Щодо вислання галицьких частин на Велику Україну, то їздив я в цій справі з полк. Вітовським до Головного Командування Галицької Армії в Бібрці, завдяки в. о. Секретаря Військових Справ, сотн. Бубелі вдалося нам отримати з Галичини коло двох тисяч новобранців, які після вишколу виявилися дуже гарним і надійним елементом. Ще пізніше кілька разів роблено спроби в справі обміну, однак ці спроби не мали ніякого впливу ні на склад обох армій, ні на їх бойові операції...

Знаючи далі дуже добре, на основі досвідів з директоріанського періоду, які тягарі спадають на армію разом із захопленням Києва, у балачках з Головним Отаманом пропонували ми йому не спішитися з самим вступом у Київ, а раніше поширити базу на Півдні. Коли ж вирішено таки вступати до Києва, то ми прохали Головне Командування вислати туди Січових Стрільців, що прекрасно визнавалися на київському терені та в київських обставинах. Головне Командування, думаючи, що нам залежить тільки на „честі” ввійти першими в Київ, відкинуло нашу пропозицію.

Прийшла телеграма за підписом Головного Отamana про перехід Галицької Армії на сторону Денікіна. Не хочу вирішувати, чи й наскільки Галицька Армія була змушена підписати відомий договір з Денікіном — все ж сам факт переходу на

бік ворога без повідомлення братньої Армії, а зокрема тих частин, що стояли в безпосередньому сусідстві, був учинком дуже прикрим і жалюгідним...

Від командування Наддніпрянської Армії одержали ми були наказ обеззброювати під час нашого відступу галицькі частини, які ще були в цих районах і мали наказ від свого командування скупчуватися в районах, призначених уже денікінським штабом. Цього наказу ми вже не виконували, бо бачили останню дію катастрофи й рахувалися тільки з корисністю самого існування якихнебудь українських військових частин навіть під чужою владою. Самі ж ми на цей шлях не пішли, Січове Стрілецтво не могло наслідувати Переяславську Угоду.

Розпочиналася найстрашніша сторінка визвольної боротьби Соборної України — період духовної прірви поміж двома частинами нації. Антагонізм, що існував досі тільки поміж політиками, які групувалися кругом двох урядів, перенісся після денікінської угоди в низи, а в першу чергу в стрілецьку масу. Різке становище урядових кіл Української Народньої Республіки, що самі почали вже після довершеного факту, на мою думку зовсім непотрібно, роздувати шкідливе значення переходу Галицької Армії до Денікіна, не могло причинитися до заспокоєння настроїв. Катастрофальне становище, в якому опинилася територія України, що стала для ворогів українського народу ареною боїв, лише сприяло кличеві: „В усьому винні галичани — зрадники Українського Народу!“ У категорію ж „зрадників“ попали не тільки члени Галицької Армії, але взагалі всі уродженці Галичини...

Після історичної, мабуть, останньої, офіційної наради командатів усіх окремих частин Армії Української Народньої Республіки в присутності Головного Отамана та прем'єра міністрів І. Мазепи в м. Чорторії, вирішено ліквідувати регулярну війну й перейти на партизанщину. Всі старшини Корпусу Січових Стрільців, галичани і наддніпрянці, одноголосно ухвалили здемобілізувати Корпус і залишити всім вільну руку: або приєднатися до повстанської армії, яку складав ген. Омелянович-Павленко, або повертатися додому. Думати над тим, як дістатися додому, не було часу. Несподіваний наскок поляків на Чорторию заскочив Січових Стрільців і деякі частини,

що були розташовані в цьому містечку. Поляки роззброїли всіх і перевезли, як інтернованих до Рівного і Луцька.

**

Ті, що попали до луцьких касарень, були одними з перших вояків Наддніпрянської Армії, які зазнали розкошів польських таборів. По кільканадцять стрільців і старшин душилося в одній кімнаті. Хворі на тиф лежали поміж здоровими, що костеніли від холоду й завмирили з голоду. Подібні, а може й гірші обставини були в рівенському таборі, де поляки скупчили теж велику кількість старшин і козаків Наддніпрянської Армії... За той період інтернування втратила Українська Армія багато дуже гарних бойових старшин і стрільців. Годі подавати на цьому місці їх реєстр. Згадаю тільки ген. Василя Тютюнника й гармаша полк. Василева. У той же час перебував полк. Андрій Мельник найтяжчий рід синього плямистого тифу.

Ми не знали, як довго буде тривати таке інтернування та що Польща гадає робити з нами далі. Думаючи над засобами, якими можна добутися на волю, не забували ми при цьому ніколи нашої мети: дальшої організованої активної боротьби. Тому обмірковували ми різні можливості творення нового осередку регулярної Української Армії та добуття нової операційної бази на терені України. Діставши в Луцьку відомості про квітневу угоду Головного Отамана з маршалом Пілсудським, ми, samozрозуміло, поставилися до неї з самого початку негативно й не вірили в успіх польсько-українського походу на Київ. Тоді то, під час довгих розмов наших старшин (у Луцьку скупчилися майже всі члени Стрілецької Ради), вирінув у нас проєкт піти на Службу до Української Бригади в Чехо-Словаччині...

Головному Отаманові ми переслали тільки з Луцька заяву, що хочемо взятись за справу перевезення Української Бригади з Чехо-Словаччини на Україну. Він викликав мене й моїх товаришів із Стрілецької Ради до Варшави. Ми з'ясували йому, що при допомозі Української Бригади бажаємо створити новий зав'язок Січового Стрілецтва для активної боротьби проти большевиків.

Опісля нам дійсно вдалося вибратися за кордон, де з весною 1920 року зібралася переважна частина членів Стрілецької Ради: полк. Андрій Мельник, підполк. ген. штабу Ю. Отмарштайн, полк. Р. Дашкевич, сотн. В. Кучабський, пок. сотн.

І. Андрух, сотн. Я. Чиж і сотн. В. Чорній. Члени Стрілецької Ради, що залишилася в Польщі, ген. (тоді ще полковник) М. Безручко й полк. Р. Сущо, зобов'язалися не творити для спільного походу з поляками ніякої Січово-Стрілецької частини. Вони персонально поступили на службу 6-ї Січової Дивізії...

Гетьман Павло Скоропадський

Отже, як тільки ми приїхали за кордон, зараз же побачили, що наші сподівання знайти сприятливі умовини для праці були великим непорозумінням. Антагонізм поміж галичанами й придніпрянцями, що постав після грудневої угоди Української Народньої Республіки з Польщею та поглибшав після квітневої умови, нагадував настрої на Наддніпрянщині після переходу Галицької Армії до Денікіна. Тільки ж тепер галичани обвинувачували наддніпрянців, і закид „зради” поширено на всіх, хто вродився на Наддніпрянщині.

Так само не сповнилися наші сподівання щодо Бригади в Німецькому Яблінному. Президент д-р Е. Петрушевич покладал на Бригаду, як на військо Східньої Галичини, великі надії, і нізащо не хотів зрікатися свого впливу на неї віддаленням її від себе. Та й у самій Бригаді думка про переїзд на Україну, як узагалі про виїзд з Чехо-Словаччини, з огляду на акцію тодішнього уряду Західньо-Української Народньої Республіки й

самої Команди Бригади, як теж з огляду на загальні настрої, що панували тоді серед українців за кордоном, була дуже непопулярна. Серед голицького громадянства переважала тоді думка, що галичанам треба взагалі усунутися від „наддніпрянських справ”, що наддніпрянцям не можна вірити, бо вони кожної хвилини здібні на дальшу зраду в галицькій справі. Сама чеська влада теж не годилася на виїзд Бригади, вимагаючи на це дозволу Польщі, незалежно від того, чи Бригада мала б їхати через Польщу, чи через Румунію. Нам нічого не залишилося, як зачекати на дальший розвиток подій на Україні. Поразка поляків і роля, що разом з цим припала на долю Армії Української Народньої Республіки, зробили наш план неактуальним. Ми вирішили його ліквідувати. У зв'язку з нашими заходами в справі перевезення Бригади в Україну поведено проти нас збоку уряду Західньо-Української Народньої Республіки, Команди Бригади й поодиноких людей неперевірливу у засобах дуже гостру кампанію. На нас посипалися різного роду наклепи аж до того, що ми польські запродавці та що Українську Бригаду хочемо передати в руки поляків. Так само і ті наддніпрянські кола, що були прихильниками польсько-української згоди, включно з Головним Отаманом, почали дивитися на нас скося, закидаючи нам, що ставимося дуже негативно до польсько-українських злицинь.

У липні 1920 р. відбули ми у Празі останнє засідання Стрілецької Ради, на якому, після з'ясування безкорисности й безцільности дальшого перебування за кордоном, рішили ми закликати всіх Січових Стрільців до повернення в Галичину. Після цього засідання Стрілецької Ради перестала фактично існувати Січово-Стрілецька організація. Старшини Січових Стрільців, що були за кордоном, здебільшого роз'їхалися — одні на Наддніпрянщину, інші до Галичини. Кожний з них вступив до тієї групи чи партії, що краще відповідала його особистим переконанням.

Крім того, за ініціативою стрілецьких старшин відбувся ще 31-го серпня 1920 р. у Празі „З'їзд Відпоручників Українських Військових Організацій за Кордоном”, на якому, між іншими, були присутні неофіційно представники Бригади в Німецькому Яблінному, представник Українського Союзу Старшин у Відні, представники робітничих сотень у Закарпатській Україні й представники нашої американської еміграції. На

цьому з'їзді ухвалено, між іншим, такі постанови: 1) З'їзд стоїть на становищі повної соборності й самостійності України без огляду на те, в які соціальні та політичні форми вилється ця самостійність; 2) З'їзд стверджує, що теперішнє катастрофальне становище України є наслідком неохоти до праці, нестійкості, хитання, суперечності з гаслами, наведеними в точці 1, і самого факту існування аж двох українських урядів та їх органів; 3) З'їзд вважає вказаним не ставити мілітарного спротиву з'єднанню українських земель, яке тепер наспіває через большевицький наступ, та одночасно закликає всіх старшин і стрільців Української Армії до дальшої послідовної боротьби за самостійність України; 4) З'їзд вважає потрібним зберегти в організованій формі наявні поза територією України військові частини та об'єднати їх ідейно між собою. Крім того, З'їзд закликав усіх тих, що можуть вертатися в Україну, до повернення і праці на місцях, а далі прийняв постанови щодо центрального ідейного проводу всіх військових організацій...

*) Від 1918 до 1920. — А. Б.

*) Українські й німецькі війська визволили Київ від комуністсько-російської окупації 1 березня 1918 р. — А. Б.

*) Тут мова про період Української Центральної Ради. — А. Б.

**) Команда Січових Стрільців кілька разів старалася довести до розуміння між Гетьманом й Українським Національним Союзом, впливаючи відповідно на президію У.Н.С. — Є. К.

**) Див. П. Христюк: „Замітки і матеріали”, т. 4, ст. 75-76 про утворення революційного комітету лівими есерами для боротьби наперед проти гетьманщини, а потім — Директорії. Там стоїть: „Головний Революційний Комітет вступив у контакт з російськими большевиками й організував на всьому Лівобережжю повстання проти Директорії”. — Є. К.

Є. КОНОВАЛЬЦЕВІ

*Знімайтесь, кличі суремні,
завзяттям туги бойової!
У серці — бішені вогні,
їх тільки помстою напоїш.*

*Ох, червоніти би щигу.
кістками брязгати би мечеві!
За землю Руськую святу,
за рани Ігореві.*

*Брешуть на щити лисиці.
Сонця схід — рудіше крови.
В бій би линуть безголово
під вогонь і холод криці.*

*Впасти першим, чи десятим.
Тільки б каленіти в люті,
що найглибше спис метнути,
болючіш меча затяти.*

*Гуде і б'ється в грудях мідь,
перетинаються ножі.
Люби, люби і ненавидь,
і, мужу, — жий!*

*На кремінь — олово руки.
На лезо — ока гострота.
Пруги чола, як знак, різкі
й на попіл спалені уста.*

(„У. Слово”, 21. 5. 1939)

*) Оксана Печеніг — пражське псевдо Оксани Лятуринської.

ЯРОСЛАВА З ОПАРІВСЬКИХ БАНДЕРА

(1917 - 1977)

Існують людські життя, яких доля пов'язана з Україною, і, як доля України, безмежно трагічна. Таке було життя дружини Провідника ОУН, того, якого ім'я наганяло страх на всіх ворогів України і стало синонімом боротьби за незалежність і державотворчого духа України. Життя дружини героя, Степана Бандери, найбільшого сина України нашої доби. Ім'я Степана Бандери стоїть помежи іменами державних провідників, президентів, королів. Та це був провідник поневоленої нації у боротьбі за її незалежність, тої нації що є ключовою для існування найжахливішої тюрми народів, СРСР. Надто він був небезпечний для неї. Собі небезпечних провідників СРСР пробує ліквідувати, де б вони не були. В одному році пробувало КГБ зліквідувати і президента Регана, і Папу Римського, колишнього Кароля Войтилу, що піддержував волелюбні зусилля Польщі. Ці атентати Москві не вдалися. Але атентат на Степана Бандеру був дуже прецизно підготований і виконаний. Українська визвольна боротьба потерпіла велику втрату. Але ім'я Степана Бандери лишилося живим і в народі, який намагається йти його слідами, і в устах ворогів, що хочуть його знищити.

І лишиться живим між нами ім'я подруги його життя, що разом з ним пила чашу його боротьби, переслідувань і особистої посвяти.

В особі дружини Провідника Степана Бандери ми маємо героїчну постать, яка несла в своїм житті не лишень ту героїку, яка всім помітна і прийнята як великомучеництво за ідею, що її гльорифікує Леся Українка поетичним твором „Грішниця”, але й ту тихеньку, непомітну героїку самопосвяти і самовідречення, що їх оспівує наша велика поетеса в драматичній сцені „Іфігенія в Тавриді” та в коротенькім вірші „Забута тінь”.

В „Іфігенії в Тавриді” устами героїні Леся Українка каже так: „Коли для слави рідної країни така потрібна жертва Артеміді щоб Іфігенія жила в цій стороні без слави, без імен-

ня, без родини — хай буде так!” Якже ж це підходить до долі Ярослави Бандери, яка мусила довгі роки скриватися під чужим прізвиськом, жити не то по чужих хатах, а навіть в лісі без крівлі над головою, тільки з маленькими дітьми, без родини, без батька-матері, без чоловіка — чи це не гірша доля від легендарної Іфігенії? Про жінку великого італійського співця, Данте, у вірші „Забута тінь”, Леся Українка каже так:

Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спиралась на її плече, запевне;
Їй дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перейняли єдиний;
Коли погас вогонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.
Так, вірна тінь! А де ж її життя,
Де ж власна доля, радощі і горе?
Історія мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і самотних,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних як той клопіт,
І довгих, як нуджа, я бачу сльози...

Скільки ж тих безсонних ночей провела жінка Степана Бандери, скільки вона виплакала сліз!

Сльози виплакувати почала майбутня жінка Провідника ще в ранньому дитинстві. Прийшла вона на світ 14 вересня 1917 року в Сяноці на Лемківщині як донька о. Василя Опарівського, який, будучи польовим священиком Української Армії — Січових Стрільців у І-шій світовій війні, загинув у бою проти поляків. Осиротівши дитиною, мала опіку своєї люблячої матері-учительки, що працювала над усвідомленням селян, аж до своєї мученичої смерті з рук поляків — поляки замордували її матір. Брата Лева, члена ОУН, розстріляли німці. Чи ж мало пережитого горя?

Маленькою Славкою опікувалася бабуня, особливою в час, як та відвідувала гімназію в Сяноці. Із Сянока, після деякого часу перебування в Коломиї, де проживав її вуйко, д-р Ганківський, поїхала вона до Львова, де студіювала на університеті. Там увійшла вона у вир підпільної боротьби, була свідком і співучасником дій ОУН, якої провідником Краєвої Екзекутиви Західніх Українських Земель був Степан Бандера.

Поляки заарештували її з учасниками Студентського Конгресу у Львові 21 березня 1939 року. Ділила вона долю борців ОУН, які каралися і гинули по тюрмах та концентраційних таборах усіх займанців, — почавши від Бригідок та Берези Картузької, через Авшвіц, Саксенгаузен, Бухенвальд, Маутгаузен, і Ебензее, аж до Норильська, Мордовії, Воркути, Казахстану і Кінгіру.

На знімку зліва: донька — Наталка, дружина — Ярослава, провідник ОУН — Степан Бандера зі сином Андрієм та донька — Леся.

Проте, помимо пережитих родинних трагедій у дитинстві і особистих та родинних в ранній молодості, Ярослава Опарівська була повною життєрадості молодою людиною, що тішилась життям, використовувала його в найбільш здоровий та молодечий спосіб — як спортсменка. Брала участь в спортивних змаганнях, особливо в бігах на далеку віддаль, де часто здобувала перші місця. Як відомо, біги на віддаль вимагають великого зусилля та витривалості, чого вона дала доказ і в спорті, і в житті.

Коли точно пізнала вона Степана Бандеру, і в яких обставинах відбулось їх вінчання — мені невідомо. З оповідань

людей близьких до Степана Бандери знаємо, що коли він представив її своїм друзям як свою наречену, кидалася в очі її велика скромність, тихість і повага.

Ставши жінкою Провідника, ступила вона на шлях ще більших небезпек, тривог і обов'язків. Як відомо, Степан Бандера був інтернований ще перед 30-тим червня 1941 р. В цьому році народилася найстарша донечка Наталка. Сама лишилась мати з немовлятком, як чоловік арештований німцями був ув'язнений в тюрмі в Берліні та в бункрі концтабору в Саксен-гаузен. Але Ярослава не була лиш матір'ю — мученицею. Вона далі, як член ОУН, виконувала організаційні завдання, і, прийшовши на побачення з чоловіком, виповняла доручення зв'язкової.

Життя на волі після війни ніколи не було спокійним, безжурним життям для Провідника, ні для його родини. Коли прийшли на світ Андрій в 1946 і Леся в 1947 роках, продовжувалося життя повне небезпек, ховання по лісах, життя під не своїм прізвиськом, під чужим, негостинним дахом або й цілком без нього. Вже в Канаді Ярослава Бандера — бабуня розказувала внукам про таке Різдво, яке їй з трьома малими дітьми прийшлося перебути в лісі цілком без їжі — не то із святовечірніми стравами. А вона — як розказують діти — була чудовою господинею, прекрасно пекла, і любила пекти тісточка, які донині пам'ятають її внуки. Та цього люк்சусу спокійного життя господині дому, жінки й матері, вона мала так мало — це були лишень проблиски соняшного проміння серед трагічних, чорних буднів скитальщини. Аж до моменту апогею її горя, як 15 жовтня 1959 року в Мюнхені впав від руки ворога її чоловік, Провідник ОУН, Степан Бандера.

Життя в Німеччині в законспірованій щоденній атмосфері мало все таки свої ясні моменти. Оглядаючи альбоми родини Бандерів бачимо на світлинах хвилини щастя, які Провідник старався зафіксувати для своїх найближчих, гейби прочувати, що довго з ними не буде. На світлинах промінює щастя на обличчі Ярослави, коли вона близько чоловіка, коли вони всі разом — батько, мати й діти. Вони обоє дуже любили природу і спорт, передали це й дітям. Ярослава любила не лишень бігти на віддаль, але й відбиванку, а особливо лещата. Такі ясні моменти родини Бандерів були під час мандрівок у гори, як вони всі разом тішилися морозним повітрям і снігом в

швидкім леті з гори на долину серед смерек та ялинок, що їм нагадували рідні Карпати і Бескид. На тих світлинах можна відчувати глибину родинної любови, яка так рідко не була пов'язана з розлукою і терпінням. Які вони всі були щасливі, коли батько родини жив! Є декілька світлин доволі інтимних, на яких Степан Бандера обіймає, або й цілує свою дружину, яка вона була тоді безмежно щаслива! Але є знимка цілої родини, деś у Альпах, як Андрійко і Леся ще були маленькими. Там вони сидять всі дуже близько творячи одну суцільну групу. Степан з одного боку, Наталка з другого, а мама її в середині. Степан, сидячи на шпилі гори, на тлі скелястих, покритих снігом гір, задивлений у далеч, зосереджений у своїх думках, завжди свідомий свого посту. А вона — всеціла мати, обіймаючи Наталку і двох маленьких Андрійка і Лесю з усмішкою любови і теплої опіки, немов би хоронила дітей від лиха.

Ми знаємо її життя в Канаді, в Торонті, від 1960 року. Прожила вона тут сумні роки вдовиного життя, пробувала дати дітям все що можливе: любов, опіку, освіту, осяяти їх будні теплом вже нарешті своєї хати, хоч на чужій землі. Ми знали Ярославу Бандеру. Знали її очі, незвичайної краси великі сині очі, які вона передала всім дітям, разом із лагідною вдачею, скромністю, терпеливістю, добротою. Діти її адорували. Андрій завжди порівнював її красу із красою фільмових артисток у Голівуді — з тою різницею, що вона не потребувала підмальовувати і побільшувати собі очей, бо вони були в неї природньо іконописні. На її обличчі показувалась вся краса її душі. В щоденнім житті була вона як ті вже неіснуючі тепер і забуті святі, що уміли повністю відріктися усього свого особистого, а жити лишень для других. Невістка її, Маруся, каже, що мама нічого нового з одєжі собі не купувала. Одягалася дуже скромно, але завжди дуже охайно і з добрим смаком. Вміла хоронити і гарно вдержувати свою одіж. Любила красу — доглядала і плакала рожі та інші квіти в садочку. Дуже любила самоту серед природи. Багато часу проводила в садочку — багато думала, думками верталась в минуле. Оживала лишень як з'являлися друзі з давніх літ, от як Олена Климишин, яку вона дуже любила. Часто їм приходилося бути на самоті в минулому, але коли вони ховалися, живучи нелегально зі Степаном, то, — як це діти пам'ятають, — були з ними завжди якісь „вуйки” — якась

ще особа для охорони. Ті часи повні тривоги, всетаки були дорожчими для Ярослави, ніж бучімто спокійніше і безпечніше життя у Канаді. Смерть чоловіка — це був удар надто сильний на сили будь якої жінки. Але переїзд до Канади був продовженням її тяжких переживань. За словами Андрія, сина, „стратили вони в Канаді ґрунт під ногами“, мука їхня не облегчилась, а посилилась, помимо опіки, яку дав Визвольний Фронт родині Провідника.

Ярослава Бандера була дружиною Провідника, вірною, безгранично люблячою, відданою і йому і дітям, але і була собою.

Своєю відданістю чоловікові, дітям і своєму обов'язкові, який стояв перед нею в цій ролі, стала вона символом жінки — українки. Цілком не модний в цьому зматеріялізованому світі образ жінки скромної, ніжної, доброї, тихої, терпеливої, із болем пережитого горя на обличчі. Але подивімось на обличчя Волинської Богородиці, яку малював наш іконописець в 13-тій столітті в час татарських нападів. В обличчі Богородиці зібралось терпіння матері, жінки, українки, що бачить муки, і свого народу Богородиці, що прочуває муки свого Сина. В обличчі Ярослави Бандери, і в її житті, ми можемо відчуті ту святість, яка потрібна сьогодні всім українським жінкам, в грізний час світових катастроф, яких нам не оминати. Та святість, та рідкісна святість самовідречення і самопожертви, терпеливості і завзяття, конечно для доконання того, до чого змагав, і за що згинув чоловік Ярослави — Степан Бандера.

Часи наступають тривожні. Ми мусимо бути готові.

Молімось за Україну. Молімось за спокій душі нашої дорогої Подруги, світлої душі Ярослави Бандери.

Вічна їй пам'ять!

Аріядна Стебельська
1. XI. 1987.

Ю. Середяк

ПІДКОШЕНЕ ЖИТТЯ

(Спогад про Марійку Доманську)

В другому томі „Дрогобиччина”¹ на стор. 43-ій подано неповний список втрат, що їх понесла Студентська Секція в Дрогобичі за рр. 1939-40. В тому списку, друга за чергою, фігурує **Маня Доманська**, з поясненням: „Розстріляна в тюрмі НКВД у Львові в 1941 р.”

Кілька слів, а яка велика криється за ними трагедія!...²)

Знаючи Маню від маленької дівчинки, як і її всю родину, хочу написати дещо про цю молоду скромну дрогобичанку, що її змолота советська машина, — одну з найкращих учениць гімназії ім. Івана Франка.

З початком вересня 1927 р. почав я ходити до сьомої класи народної школи ім. Адама Міцкевича в Дрогобичі, що була напроти польського костьола. Школа була хлоп'яча, а учениками були українці, поляки й жиди. Серед українців я скоро знайшов гурт приятелів, а серед них Ярослава Доманського, спокійного і скромного юнака, що був одним із кращих учеників у класі. Він гарно рисував, а що і я мав нахил до рисун-

ків, між нами, очевидно, поглибилася дружба. В нашій „малярській” групі був також ученик Юрко Кұльчицький, що опісля, закінчивши учительську семінарію в Самборі, студіював в Академії Мистецтв в Кракові і тепер є відомим малярем та проживає у Франції.

Зі Славком Доманським я дружив більше ніж з іншими хлопцями, і час від часу бував у нього дома; його родина —

батько, мати, старша сестра Стефа, старший брат Мілько і молодша сестра Маня — мали невеличке мешкання при вул. Міцкевича ч 36, де мати Мані виконувала службу сторожихи, а батько — тому, що хоч був українцем, але був римо-католиком, то й мав працю в державній рафінерії нафти „Польмін”. Вдома всі говорили по-українськи, жили доволі бідно, видно, що заробітки батьків були невеликі. Стефа була кравчиною, працювала приватно по домах багатих дрогобичан, а Мілько працював механіком в якомусь варстаті. Я був часто в їх домі, зі Славком разом училися, а в вільні хвилини рисували або грали в шахи. Звичайно, мала Маня все була дбайливо зодягнена, гарненько зачесана, з двома довгими косами, тож не дивно, що вдома мала всі привілеї любого члена родини і, як її сестра чи брати, добре вчилася.

В 1928/29 р. Славко поступив до Торговельної Школи, а я, через хворобу ока, залишився вдома, тобто в селі Летня, Дрогобицького повіту, бо треба було мені їхати до Львова на очну клініку на доволі трудне лікування. Та хоч ми були в різних місцевостях, зі Славком переписувались, і як я коли бував в тому часі в Дрогобичі, заходив до дому Доманських майже як до якоїсь моєї родини.

Шкільного року 1929/30 і я записався до Торговельної Школи, на перший рік, тоді як Славко був уже на другому році. Звичайно, ми і далі дружили і я часто бував в їх домі. Так було аж до того часу, як я закінчив Торговельну Школу і виїхав з Дрогобича.

Славко, закінчивши школу, не міг дістати ніде праці. Він в тому часі багато читав, а що ще з народної школи мав прихильних товаришів, що жили в Жидівському Домі Сиріт (на вул. Собіського), почав з ними мати якісь ближчі контакти. Між тими жидами з Сирітського Дому був невеличкого росту хлопець, Глядштайн, який ходив з нами до народної школи ім. Міцкевича, а опісля працював у фотографічному заведенні „Тиціян” (при вул. Міцкевича). Той Гладштайн був одним з „тихих” комуністичних активістів, що їх старанно підготувляли в Сирітському Домі. Треба додати до того, що фотографічне заведення „Тиціян” виконувало всю фотографічну працю для місцевої польської поліції в Дрогобичі (про що розказував Глядштайн Доманському, а той, якось у розмові зі мною виявив той факт), отже ж там треба було комуністам мати

тихого, але певного співробітника. Глядштайн був чи не одним з тих, хто мав вплив на Славка, тож нічого дивного, що Славко поступив до КПЗУ.

Після закінчення Торговельної Школи почав я вдома приготувлятися до матури, хочаби здати її як екстреміст. Але водночас я, як член Юнацтва ОУН, щораз більше захоплювався ідеєю Організації, виконував ряд меншого „калібру” завдань, а щоб мати еwentуально прикриття для моєї рухливої діяльності, я почав працювати в концерні Івана Тиктора у Львові, спочатку як кореспондент на Дрогобиччину, опісля як співробітник „Нового Часу”, „Нашого Прапора”, „Комаря”, а теж чимало рисував я різного рода загадок для тижневика „Неділя”. Розуміється, я часто бував в Дрогобичі, вступав до Доманських, і вже тоді довідався, що Маня почала ходити до української гімназії ім. Івана Франка в Дрогобичі. Під час таких відвідин скаржилася мені мама, що „Маня має великий клопіт, бо не може — через довгі і грубі коси — носити приписаної шкільної шапки-мазепинки”. З Манею я вже почав говорити як з юначкою, що пачала більше реально оцінювати наше положення під польською окупацією, і одного разу вона мені похвалилася, що читала спогади Горліс-Горського, в той час „бест-селлер” наших видань.

Але я не мешкав в Дрогобичі і не все міг знати, якими дорогами йде життя Мані-Марійки Доманської. Та в 1936-му році, в неділю, 31-го травня відбулося в Нагуєвичках відзначення 20-річчя смерті Івана Франка. Те відзначення відбулося на подвір'ї, де стояла вже нова хата Франків. Юнацтво ОУН Дрогобиччини, Самбірщини і Стрийщини (в тому часі це був один організаційний терен) дістало заздалеігдь припоручення, щоб бути на тому відзначенні. Я поїхав туди з Летні ровером, і коли знайшовся на місці святкування в гурті молоді, стрів Марійку. Вона, побачивши мене, втішилась і сказала: „Як добре, що і ти тут є”. Я ті слова добре запам'ятав, бо від того часу почав думати, що Маня є в Юнацтві ОУН. Наскільки здогади мої були правдиві, не знаю, бо Юнацтво — не був мій сектор, а Юнацтвом в Дрогобиччині займалися, по черзі, Михайло Смола, Богдан Зарицький, Стефан Ніклевич і Юрко Костишин (вже всі вони покійники). Я почав трактувати Маню як свого друга, привозив їй до читання ті часописи, що були поліцією сконфісковані, а я мав їх інколи з редакції ще перед тим, поки вони потрапили до цензури. Найбільш цікаві були

ті газети, що інформували про Варшавський процес за вбивство Перацького, а які членство ОУН було зобов'язане читати.

Від 1932 до 1938 р. кожного року відбував я „дрощу” на Маківку, що була все в першу неділю місяця серпня. В 1936 р. стрінув я в Тухлі Маню. Я прийшов з групою скільських соколів³⁾, увесь мокрий, бо нас солідно скупав рясний дощ по дорозі між Гребеновом і Зелем'янкою. Вона приїхала (чи прийшла) скоріше до Тухлі, вже мала з іншими подругами місце до спання в якійсь stodolі і, побачивши мене, щиро привіталась, турбуючись, як ми будемо такі мокрі спати.

— Золотко, — казав я до неї, — ми ж молоді, „ніщо нам лихо ні пригоди”...

Ми обое розсміялись і розійшлись, побажавши собі доброї ночі.

Другого дня, в неділю, ми знову стрінулись на горі, при стрілецьких могилах, але я там не мав багато вільного часу, бо треба було робити записки для виготовлення репортажу про те святкування і якнайскоріше переслати його до Львова, до редакції.

Після Маківки, я з Манею бачився щораз менше, знав тільки, що вона в 1938 р. здала з дуже добрим вислідом матуру в гімназії ім. Івана Франка в Дрогобичі (господарем її класи був проф. Липинський), а я, пірнувши в працю для організування купців і промисловців в Стрию та околиці, мав обмаль часу на виїзд до Дрогобича. В Стрию заскочила мене війна і я, коли прийшли німці, поїхав до Дрогобича. Зайшов до хати Доманських, де й почались розмови-здогади, що з того всього буде. Коли я залишився на часок з Манею, ми почали говорити на тему, що, можливо, тепер вже є нагода для відбудови української держави, і я тоді сказав, що добре було б придбати собі якусь зброю, так, на всяк випадок. Тоді Марійка призналася мені, що вона була на вакаціях на Лемківщині (чи не на приходстві о. Петра Липина в Волі Миговій) і там навчили її обходитися з револьвером та стріляти з нього. Це мене вже майже упевнило, що Маня — член Організації, бо одною із точок вишколу членів ОУН було, власне, запізнатися зі зброєю. Я ніколи не казав, ані не натякав їй про мою участь в організаційному житті, але вона, мабуть, своїм жіночим інстинктом відчула, що я не такий, як її рідний брат, що

я її друг у боротьбі за волю України, і тому відносилась до мене з повним довір'ям.

По кількох днях німці відступили з Дрогобича і на їх місце прийшли большевики. Маня записалася на філософію у Львові, і там замешкала разом з другою дрогобиачкою, Даркою Угрин, яка студіювала музику і спів. Я почав працювати в Дрогобичі як головний бухгалтер Відділу Мистецтв при Облвиконкомі, і на свого заступника взяв Славка Доманського. Мушу тут сказати, що хоч він знав, що мої політичні переконання є зовсім протилежні, ніж його, він повадився коректно і чесно,

З початком вересня 1940 р. переїхав я на працю бухгалтера до Театру ім. Івана Франка в Перемишлі. До мене інколи писала карточку чи листа Дарка Угрин, з якою я знався вже давніше, хоч вона до організаційного життя була непричетна. Яке ж було моє здивування, коли в одному з листів Дарка повідомила мене, що НКВД арештувало Маню. Звичайно, прийшли вночі, зробили тряс, забрали її записки і всякі її дрібниці. Згодом був суд і її засудили на десять років тюрми. В якому процесі вона фігурувала, не знаю. Думав я інколи, що в процесі 59-и що відбувся 17-19 січня 1941 р. у Львові, відомий як процес Другої Крайової Екзекутиви ОУН в Західних Областях України. До сьогодні нема повного списку підсудних з того процесу, а Люба Комар в журналі „Сучасність” чч. 9-10 за 1981 р. подала всього 44 прізвища підсудних, так, що 15 підсудних дотепер невідомі та ждуть на свого історика. В тому процесі було трьох підсудних на прізвище Доманський, але це були студенти зі Станиславова. Не виключене, що НКВД, маючи список трьох членів ОУН на прізвище „Доманський”, натрапило на Маню Доманську як студентку університету, і, думаючи, що це вона з тої самої родини, забрали і її.

Десь у квітні 1941 р. Дарка Угрин та ще одна дрогобичанка, Лідія Кузик (дочка кол. судді Кузика) як члени „Гуцульського Хору” виїхали в турне до СРСР, і той хор мав в пляні відвідувати Україну, Кавказ і Середню Азію. Угрин прислала мені листівки з різних міст, де виступав хор і, остання така листівка була з Сочі. Та вибухла німецько-советська війна, наше листування перервалось, і щойно в 1946 р. переглядаючи советську пресу, натрапив я в „Правді” на доволі велику рецензію на виступ „Гуцульського Хору” в Москві, в якій чи-

мало похвал присвячено Дарці Угрин як першій солістці того ж хору. Цю рецензію згодом переслав я братові Дарки, Любомирові, до Еспанії, який в Мадриді, по війні, докінчував розпочаті студії інженера-лісника.

Я відбіг дещо ві дтеми, але хотів згадати про дрогобичанку Дарку Угрин як визначну українську співачку, про яку дотепер в українській еміграційній пресі не стрів я ніде згадки. Навіть Антін Рудницький у своїй праці „Українська Музика”, хоч згадує інколи й маловідомих співаків, оминув імення Дарки Угрин цілковитою мовчанкою.

Але повертаймо до справи Мані.

Вибухла німецько-советська війна і я десь коло 10-го липня 1941 р. поїхав ровером з Перемишля до Дрогобича, маючи замір поїхати додому, бо вдома не знали, де то я „пропадаю”. В Дрогобичі зайшов я до мешкання Доманських і тут довідався від її сестри Стефи ось що:

Маня була засуджена на 10 років тюрми і сиділа на Замарстинові. Дня 16-го червня 1941 р. вона написала з тюрми додому листа, в якому просила привезти їй теплий плащ і вовняний коц, бо готовлять транспорт, щоб засуджених вивезти. Сестра Стефа зразу поїхала до Львова і тут в суботу 21-го червня 1941 р. зголосилася до замарстинівської тюрми, щоб доручити передачу. Там передачі не прийняли, заявляючи, що Маня Доманська вже виїхала в транспорті на Схід. Тримав я той лист Мані в руках і, читаючи його, десятки думок прошибали мою голову, на які не знаходив відповіді. Мені незвичайно шкода було тої молодой дівчини, доньки так прихильних до мене її близьких. Ми мали різні здогади, що, може, вона ще вернеться, адже ж, це тільки початок війни, але, на жаль, наші здогади лишилися лише здогадами. За часів німецької окупації Маня не повернулася до Дрогобича.

Трагедія родини Доманських, що її спричинила війна, не кінчається. Мілько, покликаний до сов. армії, не вернувся додому, Славко утік разом з Червоною армією на Схід, а батько загинув під американськими бомбами під час того, як ескадри американських літаків, що вилетіли з Румунії з міста Плоешті (яке вже було заняте большевиками) скинули свій вантаж на рафінерню „Польмін” в Дрогобичі. Це сталося 26 червня 1944 р.

Постає питання, хто „допоміг” довідатись, що Маня — член Організації? Адже ж вона у Львові була не така то відома

діячка, отже, треба думати, що хтось „всилав” її, хтось, кому вона безпосередньо підлягала, з ким була в організаційних зв'язках, бо ж Маня не сиділа раніше (за польських часів) в тюрмі, не була переслідувана польською поліцією, не виглядала на грізного члена ОУН. Вона була спокійна, лагідної вдачі дівчина. Виказувала нахил до студій. Тон її голосу був гарний і оригінальний. Большевики, зайнявши Галичину і здобувши архіви польської поліції, мабуть, не мали у своїх списках прізвища Марії Доманської, бо коли б так було, треба припускати, що її були б схопили раніше, ще перед тим, поки вона покинула рідний Дрогобич і виїхала до Львова, щоб здобути знання, щоб у майбутньому бути корисною людиною для тої України, яку вона любила і для якої хотіла працювати.

Повернувшись у липні 1941 р. до Перемишля, почав я розшуки за Марійкою. Дав я кількаразове оголошення до „Львівських Вістей”, розпитував поворотців із советських тюрем, але ніхто не міг нічого конкретного про неї сказати. Питав я в Українськiм Допомоговiм Комiтетi у Львовi, чи нема її в списках тих, що їх розпізнали в тюрмах, але теж без успіху.

Хай цих кілька моїх слів буде для неї китицею незабудьок від її друга з молодих літ!

1) „Дрогобиччина — Земля Івана Франка”, Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто, 1978.

2) „...Мою наречену Марію Доманську, засуджену сталінським судом на 10 років, замордували енкаведисти в Бригідках у Львові в червні 1941 року”. (Олекса Горбач, „Чого не сказали київські катєбісти з „Радянської України”?”, „Новий Шлях”, Вінніпег, 18 серпня 1978 р.).

3) Соколи — члени тіловиховного товариства „Сокіл”.

СНІВЕЦЬ СЕЛЯНСЬКОЇ ДУШІ

Василь Стефаник — (14. 5. 1871 — 7. 12. 1936)

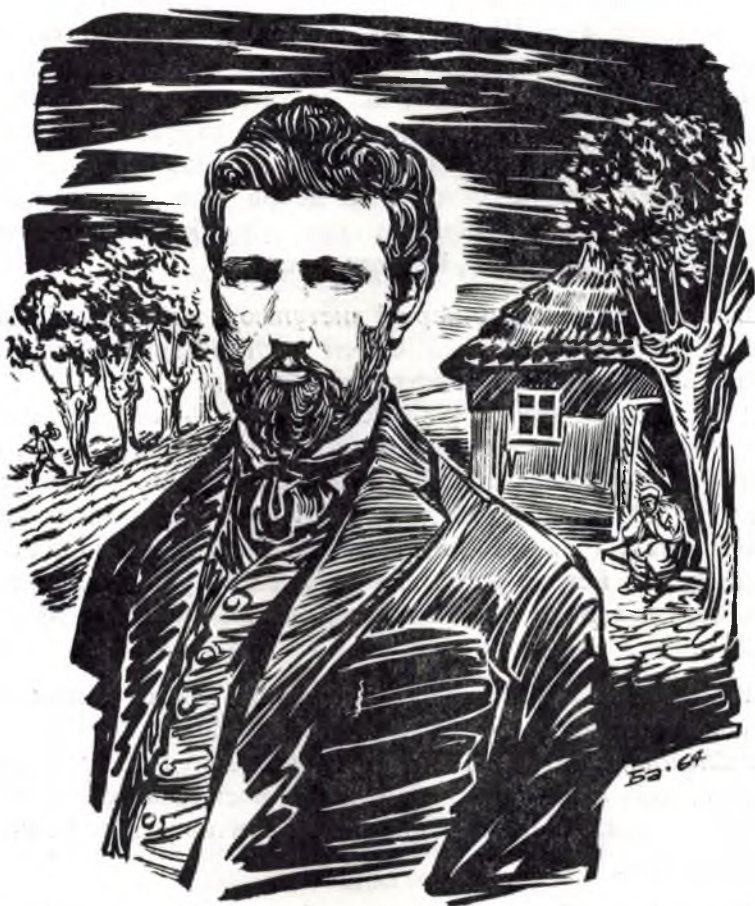
Обабіч битого шляху, що веде з Городенки до Снятина, майже на півдороги між цими містами, лежить село Русів. Воно немов колиска сховалось в низині, що оточена горбами. Серед села підносяться так само кілька пагорбків: на однім — церква, на другім — школа, на інших — кладовища. Цих кладовищ аж п'ять, з чого можна догадуватися, що Русів належить до давніх поселень. На найвищому горбі, за переказами, був колись замок боярина Руса, від якого походить назва села.

Русів — рідне село Василя Стефаника. Воно лежить у південно-західньому кутику нашої землі, що носить назву Покуття. Рідне село письменника Русів і ціле Покуття — за словами Івана Франка — „один з найкращих закутків на широких просторах і не лише нашого краю. Воно славиться також в Україні чорноземом, добрими кіньми, та любов'ю до старших селянських традицій, народньої ноші, пісні, та ще й цікава його говірка, що зберігає в собі багато елементів староруської мови. Це здається, одна з найбільш консервативних закутин України”.

Русів як кожне старе село України, має свою історію. Наїзд татар 1622 року знищив ціле Покуття, з русівської оселі лишилося в живих ледве вісім мешканців. З того часу залишилися два роди селян, найбільших і найбагатших, Стефаників і Дідухів, що завжди змагалися за владу і вищість у селі.

Батько письменника — Семен Стефаник — одружився з Оксаною Кейван, що походила з роду Дідухів і в той спосіб поміж двома родами закінчився спір. Семен одержав від свого батька 18 моргів поля, усю силу м'язів, практичний розум і любов до землі. Вона опанувала всіма почуттями, всіма думками і всіма мріями Семена. Продовж свого трудолюбивого життя він збільшив своє господарство вдесятеро. Він став найбагатшим господарем на цілу околицю, маючи 180 моргів поля. З цього подружжя, що поєднувало кров обох аристократичних селянських родів, 14 травня 1871 року народився май-

бутній новеліст. На два роки старша сестра Марія, молодші брати Юрко і Володимир, ще молодша сестра Параска — це родина Стефаника. Всі дитячі спомини Стефаника пов'язані зі сестрою Марією, яка дуже любила його. Дитинство Стефаника — це доля всіх селянських дітей, яких від колиски гартували до твердого життя.

Володимир Баяс. Василь Стефаник. Графіка.

В листуванні Стефаника з Ольгою Гаморак — пізнішою його дружиною — зберігся нарис, де він, як не можна краще, характеризує своє оточення дитячих років: „Нагадується мені одна весна, давня — давня. Я мав у пазусі від мами яблука, сир і хліб. Я стояв коло воза, а мама кропила свяченою водою

воли, віз і плуг на возі, і тата і мене, — бо перший раз з весною ми вибиралися в поле. Я перший раз ішов робити весну. Я сидів з татом на возі і ми їхали в поле свіжими дорогами, що ще ніхто від осені не їхав. Тато казав: „Ти вже великий, меш зі мною у поле ходити, а за то д'великодню я тобі файний капелюшок і черевики куплю, будеш робити тай будем мати”... Я тогди вже поважно брав свою великість і чув вдоволення неописане. Цілий день я поганяв воли, мука була, плач і сварка. Вечором я вертався до дому і чув вищість над моїми бідними ровесниками, що їх тати не мали волів, ані поля, ані плуга. Мама мене привітала як парубка. Дала вечеряти і наказала Марії, аби мені дала більше яєшниць, бо я роблю. Марія лишила більше, бо добра була. А потім мама подарувала мені „Отченаш”, бо ноги дуже боліли і постелила мені, і перехрестила мене, і я спав — спав...”

В цьому маленькому нарисі виступають найважливіші особи його дитинства: Батько Семен — тип дужого, твердого селянина. Він учить сина працювати в полі й любити землю. Мати Оксана, як кожна українська жінка — сторож домашнього вогнища, побожна, працьовита і предоброго серця. Сестра Марія — товаришка його дитячих розваг і опікунка в дитинстві. Мати і сестра дали йому під час дитячих років стільки тепла і любови, що живий спомин про них навіки залишиться в його серці. Вони обидві стануть пізніше героїнями багатьох його оповідань, надиханих якоюсь релігійною любов'ю.

Коли Василькові скінчилося сім років, батько записав його до сільської школи. Тяжко було рухливому хлопцеві звикати до шкільної „муштри”. В школі панувала нудота, учитель не розумів дітей, а діти вчителя. В науці Василько не вибивався, але був середнім учнем. В цій школі навчився він тільки читати й писати.

По закінченні сільської школи батько рішив віддати сина на науку в місто. „З нього не буде доброго газди” — говорив Семен до своєї жінки Оксани. Чогось не дуже любить робити в полі, чогось забувається, задуманий, задивлений десь далеко. Думаю віддати його до школи. Вивчимо його і дамо йому легкий хліб, може не буде так гарувати, як ми”. Та Оксані не промовляли слова чоловіка до серця. Не могла собі уявити, як може пустити від себе дитину. Але воля батька перемогла і

по вакаціях 1880 року записав сина до II-ої класи міської школи в Снятині. Життя Василя змінилося. Десятилітній хлопець, дуже вражливий, болісно переживає розлуку з матір'ю і селом. Але батько завів до міста в школу і сказав: „паном будеш”. Це стало вирішальним моментом на ціле його життя. Опісля він писав про цю подію: „Я пішов від мами в біленькій сорочці; з білої сорочки сміялися, кривдили мене і ранили. І я ходив тихенько, як білий кіт. Я чув свою подлість за тихий хід і кров моя діточа з серця капала” (Мое слово).

Та вирішний вплив на формування Стефаникового світосприймання було його перебування в коломийській гімназії, куди він, закінчивши IV-у класу народної школи в Снятині, переїхав в 1883 році.

„Одного серпневого дня — згадує Стефаник в автобіографії — перед заходом сонця сказав мені батько, щоб покинути чотири воли, які я поганяв у плузі і аби йти до дому та мити ноги та збиратися на завтра до Коломиї до школи. Ті ноги ніяка сила з найліпшим милом не могла була обмити. Потріскані, порепані, боліли страшно, і я плакав, а мати складала на стіл всіляке білля і поливала його сльозами”.

Вже з перших днів свого побуту в коломийській гімназії Стефаник відчув глум і насмішки від деяких учителів і однокласників — панських синів.

Створилися два непримирені табори: панські сини з одного боку і діти села, або як їх згіржливо називали „селянські сорочки — мамині льолі” — з другого. Головною причиною цієї ворожнечі були національні і соціальні відмінності. Вже в першій класі гімназії зайшла подія, що зранила душу молодого гімназиста на ціле життя. Одного разу — учитель поляк вибив його різкою і сказав: „Ідзь мудзю сьвіне пасыць”, потім підняв йому сорочку, що спадала зверху штанців, щоби осміяти хлопця. Панські учні заревіли сміхом, а Стефаник вийшов і подався на свою квартиру. Про цей випадок довідався батько і приїхав до директора зі скаргою на вчителя. Того самого дня купив батько для сина панський одяг. На другий день та сама юрба учнів зустріла перебраного мужика гураганним сміхом. „І здається мені, що я був би іншим чоловіком, якби той стид мене не струїв”, — писав пізніше Стефаник. В душі хлопця відбувались якісь дивні зміни. Зроджувався гнів і протест проти пануючого ладу, міцніла віра в тих, якими погорджували. Передчуття матері збулося. Материнське серце від-

чувало, що її сина чекає тяжке випробування при зустрічі з панським світом.

В гімназії Стефаник приятелює з Лесем Мартовичем, пізнішим видатним новелістом, і Львом Бачинським, найбільшим приятелем його молодости, пізніше відомим провідником радикальної партії і депутатом до віденського парламенту та одним із найкращих українських промовців.

В цей період в Галичині починає поширюватись соціалістично-радикальний рух, що виростає під впливом ідей Драгоманова, Франка і Павлика. Цей рух починає захоплювати уми гімназійної і студентської молоді. В коломийській гімназії постає таємний гурток, що ним керують Лесь Мартович і Лев Бачинський. Гурток працював над поглибленням національної і соціальної свідомости та виробленням стійких характерів серед молоді. Стефаник вступив до цього таємного гуртка учнем IV-ої класи. Члени цього гуртка їздили по селах, відбували збори, віча, на яких виголошували палкі промови, засновуючи читальні „Просвіти” і влаштовували різні національні свята. В цій праці над собою і над селом кристалізується політичний світогляд Стефаника.

Вслід за цією культурно-освітньою роботою молодих гімназистів посипались доноси до дирекції гімназії, що учні займаються підпільною політичною роботою. В наслідок цих доносів виключено 20 учнів — українців з гімназії, між ними Стефаника. Це було при кінці VI-ої класи. На наступний шкільний рік Стефаник вступив до VII-ої класи дрогобицької гімназії, де вже від року вчився Лесь Мартович, виключений за таку ж саму роботу.

Під час своєї культурно-освітньої роботи на селі Стефаник зустрівся з о. Кирилом Гамораком, що був священником у сусідньому селі від Русова — в Стецевій і депутатом до галицького сейму. О. Кирило Гаморак мав численну сім'ю, п'ять дочок і трьох синів. Його гостинний дім був пристановищем молоді, що під час вакацій днювали й ночували в ньому. Цей дім став другим родинним домом Стефаника і його найближчих приятелів Бачинського і Мартовича. Зі самим господарем і його дочками він заприязнився на ціле життя, а одна з них, Ольга, стала найінтимнішою його повірницею, а згодом дружиною.

В Дрогобичі Стефаник вперше зустрівся з Іваном Франком, заприязнився з ним і став частим гостем в його домі в Нагуєвичах. В той час Франко був уже славним, дуже відомим.

ним письменником і політичним діячем та популярним публіцистом. Редаговані ним журнали „Громадський Друг“, „Дзвін“ і „Молот“ пропагували нові соціалістичні ідеї, що захоплювали молоду інтелігенцію, що вийшла з народу. В 1900 році соціалістичний рух оформлюється в політичну радикальну партію, що нею проводили Франко і Павлик. До радикальної партії приєднався і Стефаник. Разом із Мартовичем належав до активних членів таємного гуртка дрогобицької гімназії. Політичним діячем в ширшому розумінні цього слова Стефаник ніколи не був. Його тягнуло більше до літератури, але з цими своїми зацікавленнями він не зраджувався тоді перед ніким, навіть перед своїм товаришем Мартовичем, який вже в гімназії почав писати свої новелі. Через ціле своє життя Стефаник був рядовим членом радикальної партії, хоч часто не погоджувався з методами праці її провідників. Він гидував усяким партійним чи груповим перебіжництвом, що за гроші або почесні змінювали свої переконання. І саме цьому його пуристанству радикальна партія завдячувала, що він від неї ніколи не відмовлявся.

В 1892 році Стефаник здав матуру і вступив на медичний факультет Краківського Університету. В той час у Кракові повчалось приблизно 50 студентів українців. Студенти мали своє товариство „Академічна Громада“, була домівка, куди сходились щовечора студенти, читали часописи, дискутували, виголошували доповіді. Кинувся і Стефаник у вир праці між товаришами. В скорому часі він вибився на провідне місце між студентами, зокрема як добрий промовець. В 1895 році зайшов в житті Стефаника різкий поворот, що мав рішучий вплив на його письменницьке формування. Під час концерту в честь Т. Шевченка в Кракові, що на ньому вступне слово виголосив Стефаник, він познайомився з двома людьми: лікарем-поляком Вацлавом Морачевським і його дружиною Софією Окуневською, дочкою знаного політичного діяча з Городенки, україркою і першою жінкою-лікарем в Австроугорщині. „Це знайомство було чи не найважливішою подією моєї молодости“ — писав пізніше Стефаник. Вацлав Морачевський — людина європейської культури. Він не лише лікар і хемік, він чудовий знавець літератури, мистецтва, музики. Його дружина прекрасна піяністка. Перебуваючи довго за границею в Швейцарії, Франції і Німеччині та знаючи прекрасно мови цих країн, вони находили зв'язки з найнові-

шими течіями в літературі і мистецтві. „Вони приїхали з Цюріху” — пише Стефаник про Морачевських — обоє високо освічених „і я від них користувався широким європеїзмом”. Краків був тоді осередком польського літературного і мистецького життя. За допомогою Морачевського Стефаник зустрівся з тодішніми польськими письменниками, як: Станіслав Пшибишевський, Владислав Оркан, Станіслав Виспянський, Ян Каспровіч, і Казімеж Тетмаер. В колі польських письменників, з якими зустрічався Стефаник, відбувались пристрасні дискусії про літературні напрямки. Щоб розбиратись у літературних суперечках, Стефаник пильно перечитує всі літературні новинки та важливіші твори західноєвропейської літератури, що в той час заслуговували на увагу.

Та на формування літературного таланту Стефаника мала таки найбільший вплив українська література, зокрема творчість Т. Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, Юрія Федьковича і Михайла Коцюбинського, а також народна творчість. Праця в народі по селах значно поширила горизонт, розбуджувала уяву, давала можливість стикатись з різними людьми і характерами. Тому молодий студент відчув потребу сильного слова, що не тільки будило б, але виховувало б маси на боротьбу за краще майбутнє. Таку силу вислову, велику мудрість і красу знайшов Стефаник у самому народі. Тому він пірнув у народну творчість, пильно збирав і записував народні пісні, перекази, колядки і гаїлки. Захоплювався цими перлами, знаходив ліки для свого чутливого серця і животворну народну силу, якої шукав.

Під час вакацій 1895 року Стефаник знову між народом, улюбленими своїми селянами. В той час відбувалася передвиборча кампанія до галицького сойму. Стефаника захопило загальне піднесення народніх мас. Він кидається в народну гущу, відвідує багато сіл на Поліссі, де виголошує ряд своїх блискучих промов. Під час цієї передбиворчої кампанії Стефаник був арештований і просидів 13 днів у коломийській тюрмі. Цей арешт став причиною непорозумінь між Стефаником а його батьком. Батько багатій і вїйт села Русова не міг примиритися з фактом, що його рідний син виступає проти ладу, який захищав його багатство. Він робить докори синові, що через нього захворіла мати і відмовляється даліше утримувати сина на студіях. Та причиною хвороби матері не був арешт сина. Стефаникова мати — це мати страдниця, знесилена

тяжкою працею, заступниця своїх дітей перед суворим батьком. На її плечах спочивала вся праця в дома, що переходила всі фізичні спроможності тендітної жінки. Любила всіх своїх дітей, але найбільше Василя, бо він постійно перебував поза домом. Тому в душі сина була велика любов до матері, така безмежна, яку можуть мати лише великі чутливі серця.

Подругою Стефаника була також найвидатніша серед співачок ХІХ-го і ХХ-го ст., на два роки молодша від нього, Соломія Крушельницька. Походила вона зі села Біла, Буцацького повіту на Тернопільщині. Після закінчення Львівської Консерваторії, навчалася в Італії. В роках 1893-94 була прімадонною Львівської опери. Соломія Крушельницька була достойною партнеркою співаків світової слави як Карузо, Шаляпін, Мишуга, Ваттісіні. Незрівняну співачку запрошували на всі сцени найбільші театри світу. У Варшаві, Петербурзі, Парижі й Міляні, Римі й Неаполі, в Мадриді і Лісбоні, в містах Африки і двох Америк їй підносили золоті вінки й корони. Світова слава співачки, зустрічі з великими композиторами, зокрема з Пуччіні, виступи на прийомах у королів, навіть у російського царя, не відвертали її думок про рідний поневолений нарід. Перебуваючи закордоном, вона підтримувала тісний зв'язок з рідним краєм, переписуючись із чільними представниками тодішньої наукової, літературної та мистецької еліти, як Іван Франко, В. Стефаник та ін. Як тільки знаходила час поміж новими ангажментами за кордоном, приїздила до рідного краю і давала свої концерти. На всі виступи артистки, чи то було у Львові, чи Кракові, чи Коломиї завжди приїздив Стефаник. Його улюбленими піснями були: „Ой під гаєм, гаєм”, та „У сусіда хата біла”. Крушельницька знала що другою піснею ранив душу письменника, бо вона відносилася і до нього. Стефаник захоплювався прекрасною народньою піснею, яка у виконанні славної артистки набирала особливої сили і краси.

23 червня 1898 року Крушельницька виступала з концертом у Коломиї. Після концерту на честь співачки відбувся великий коктейль. На концерті та на коктейлі був також присутній Стефаник. Коктейль згуртував багато старших і молодих звелічників славної та вродливої співачки. Крушельницька вирізняла з поміж усіх Стефаника. Дякуючи за увагу, проголосила тост на честь усього товариства, а опісля підійшла до Стефаника і з ним поділилася своєю чаркою шампан-

ського. Це викликало зрозумілу заздрість у інших, бо кожний в душі бажав бути на місці Стефаника. Коли приятелі запитали його про відносини зі співачкою, він відповів „Все добре — чудовий голос, добра душа і і надзвичайна врода, але я чоловіком співачки бути не можу”. Стефаник лишився сердечним другом великої співачки на все своє життя.

1 січня 1900 року прийшла катастрофа, якої найбільше боявся Стефаник. Померла його улюблена Мати. Смерть матері — це найстрашніший удар, якого зазнав Стефаник за все своє життя. Через півроку після смерті матері батько одружується вдруге. Його велике господарство не може бути без господині, але великий відчай сина не дозволяє розуміти батька. Конфлікт між ними обома поглиблюється, син пориває з батьком і залишається без грошей, без фаху, без надій на майбутнє. Медичного факультету Стефаник не закінчив, хоч вісім років просидів у Кракові. Після смерті матері покидає Краків зовсім ризбитий психічно, дістає нервовий розстрій. Біль по втраченій матері не дозволяє йому вертатися до рідного села. Він скитається з місця на місце, від одного друга до другого, то перебуває у свого шкільного товариша Мартовича, що вже в той час був адвокатським практикантом у Городку, то в Миколи Шухевича у Львові, то в о. Івана Плешкана в селі Чортівці городенського повіту. Трапляється йому нагода одержати посаду викладача літератури в Чернівцях, але він відмовляється. Згодом він повертається до свого рідного села, поселяється у свого брата Юрка і там живе якийсь час далеко від приятелів і знайомих. Лише часто зустрічається з Ольгою Гаморак, що була вчителькою в сусідньому селі Стецевій. Побут у Русові серед рідних піль, зустрічі з любою йому товаришкою з дитячих літ заспокоюючо впливають на психічний стан Стефаника. Поволі йому повертається втрачена рівновага.

В 1903 році Стефаник знову твердий і суворий повертає до письменницької праці. Цього року виїжджає на всеукраїнське свято до Полтави, на відкриття пам'ятника Іванові Котляревському. На Україні він особливо знайомиться з видатними письменниками і культурними діячами, між іншим з Михайлом Коцюбинським, Лесею Українкою, Мих. Старицьким, Борисом Грінченком, Мих. Міхновським, Іваном Стеценком і композитором Мик. Лисенком. Вертаючись до дому після полтавських святкувань, Стефаник відвідав могилу Т.

Шевченка в Каневі. В листі до Ольги Гаморак він схвилювано пише: „Сьогодні побував я цілий день на могилі Шевченка... оце місце, звідки я поклонився цілій Україні”.

Глибокі психічні рани поволі загоюються. Взаємини з кожним днем кращають. Стефаник вирішив вернутися на село і стати господарем. В січні 1904 року він одружується з Ольгою Гаморак. З дружиною поселяється в домі свого тестя о. Гаморака і бере в руки керму його господарства. З нього не лише добрий новеліст але й добрий господар. Він сам оре, сіє, сам усього доглядає. Батько Семен тішиться, що син добрий господар, жалкує, що дав його до шкіл. В 1908 році Стефаника обирають депутатом до австрійського парламенту. Тепер мав можливість боронити інтереси народу з урядової трибуни. Він кидається у вир політичного життя. Його авторитет росте з кожним днем і батько тішиться своїм сином. Але в цей час напруженої політичної діяльності Стефаник перестає писати. Літературні кола занепокоїлися його мовчанкою і ніхто не міг погодитися з думкою, що Стефаник ще в силі віку не міг дати українській літературі свого нового слова. Михайло Коцюбинський пише в той час Стефаникові: „Я ніяк не можу помиритися з таким довгим антрактом у Вашій літературній роботі. Не може бути, щоб Стефаник — нащ, а особливо мій, люблений письменник, краса нашої анемічної літератури, щаслива оаза — замовк назавжди”. Але Стефаник замовк на цілих 15 років.

Коли Стефаник став депутатом, відразу виріс в очах свого батька. Він кличе сина до себе, дає йому 18 моргів поля і будує нову хату. В 1910 році він переїздить на свою власну господарку до Русова і тут залишається до кінця свого життя. Від 1912 року дружина Стефаника занедужала на легені і по двох роках безуспішного лікування, 4-го лютого 1914 року померла, залишаючи трьох малих синів — Семена, Кирила і Юрка.

Жаль по втраті дружини заглушують гармати першої світової війни. Під час першої окупації Галичини військами царської Росії, він залишається в Русові, переховується у своїх приятелів селян, то у свого тоді вже близького приятеля Івана Семанюка, адвоката в Снатині, українського письменника Марка Черемшини. Під час другої окупації Стефаник утікає до Відня. Фрагменти жахливих подій, які йому доводилося переживати під час його втечі, знаходять пізніше місце в його

новелях. У Відні по п'ятнадцятьох роках мовчанки, у Стефаника „народилося знову слово”. Війна сколихнула його талант, він не міг мовчати, коли цілий світ і його батьківщина Україна горіли у вогні. Так постають нові новелі: „Дитяча пригода” і „Марія”, де описує криваві змагання українського народу і його героїв Січових Стрільців за свободу. З проголошенням самостійності Західньо-Української Народньої Республіки його покликають до Української Національної Ради у Львові. 22 січня 1919 року він з головою галицької делегації Львом Бачинським їде до Києва і бере участь у проголошенні Соборности.

Вся післявоєнна творчість Стефаника — це голосний протест проти поневолення України. В цих нових новелях сила його вислову ще більше зміцніла. Він неначе хоче викинути зі серця всю силу, весь біль, що зібралися були в ньому за багато років мовчання. В останньому періоді його творчости появляється 23 новелі і кілька автобіографічних споминів. Ці новелі ввійшли у збірку „Земля”, видану у Львові 1926 року.

В перші повоєнні роки переживає Стефаник цілий ряд тяжких ударів. Вмирають його обидва брати, вмирає батько Семен, і з цілої родини залишається він сам один зі своїми синами. Новелю „Вона — земля”, написану зараз після смерті батька, він присвячує його пам'яті. Матеріальні справи Стефаника помітно погіршуються. Воєнні дії знищили його господарку, а тут хлопці повиростали, треба посилати їх до школи. З трудом береться до наладнання своєї господарки.

В період українізації на Радянській Україні Стефаник на-в'язує контакти з літературними колами України. Швидко приходить до висновку, що Україна веде страшну боротьбу з російським імперіялізмом, яку на культурному фронті очолював Микола Хвильовий. Українські культурні кола стали оглядатися за письменником, що міг би бути символом культурної боротьби для цілої України. Франка, Лесі Українки і Мих. Коцюбинського в живих уже не було, тому їх вибір упав на останнього з великої письменницької гвардії, на Стефаника. Ґрунт для цього вони підготовляли дуже обережно: спершу спеціальне засідання літературного сектора Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) у Києві з приводу появи новелі „Сини”, до речі твору цілком націоналістичного, — далі призначення Стефаникові досмертної пенсії Народнього Комісаріату Освіти та іменування його членом ВУАН. Стефаник довго ва-

гався, чи йому прийняти пенсію Народнього Комісаріату Освіти. Остаточню, за порадою Льва Бачинського, погоджується, бо це, як сказав його приятель, гроші українського народу, а не большевицьких комісарів. Від титулу академіка ВУАН рішуче відмовився, мовляв, він ніякий вчений, а лише письменник. Починаючи з 1930 року зв'язки Стефаніка з Радянською Україною починають поволі рватися, а вкінці відмовляється від досмертної пенсії.

В 1926 році культурні кола Галичини святкували 25-літній ювілей появи його збірки „Дорога”. На святочному концерті виступали з промовами письменники його близькі друзі Марко Черемшина і Богдан Лепкий. На бенкеті після концерту виступали найкращі друзі його молодості — Вацлав Морачевський і Лев Бачинський. Стефанік дуже не любив різних похвал і ювілеїв за його письменницьку працю. Був дуже скромний і сам про себе висловлювався, що не вміє писати. Під час бенкету його примусили сказати кілька слів. Ось уривок з його промови на бенкеті: „Я робив, що міг.. Перетоплював це мужицьке слово, яке мав біля себе, аж мене це сиве волося коштувало, аж пальці мені викручувались з болю і я гриз їх. І нині чую, що половину треба би перечеркнути з того, бо я, вірте, занадто великий естет, бо я ясно здаю собі справу з того, що зробив. І все, що я писав, мене боліло. Щоби дати пів аркуша друку, я мушу написати тисячу аркушів, і як уже нині на вечорі це сказав один із вас, я, бігме, не вмію писати”...

Це свято дало одначе багато радості йому, бо зустрівся з дорогими йому друзями, але ця радість скоро погасла, бо вневдовзі після цих святкувань помер його друг Марко Черемшина. Кожну втрату своїх найближчих чи то з родини, чи його друзів Стефанік глибоко переживав. Він говорив: „Я боюся вже тої смерті, бо вона ходить весь час за мною, як сновиди”. Вневдовзі вмирає його ще один друг, цим разом найближчий — Лев Бачинський. Тяжкі переживання по втраті найдорожчих йому осіб підривають його здоров'я. Відновляється нервова хвороба і артеріосклероза поволі паралізує праву руку і він не може писати. Під час недуги він часто говорив, що хоче сповідатися і відійти у вічність так, як його батьки. Він почав думати про поєднання з Богом. В цьому багато допомогли йому зв'язки з митрополитом Шептицьким, якого знав особисто і, коли перебував у Львові, то завжди

бачився з ним. Коли матеріальне положення Стефаника погіршилося, то митрополит помагав йому матеріально постійно до кінця життя. Останні місяці Стефаника — це один безмежний ланцюг страждань. Він відійшов у вічність 7 грудня 1936 року.

Найкраща біографія Стефаника — це його творчість, зокрема його листування з різними приятелями, що є підставою студій його життя і писань. Написав Стефаник відносно мало, бо всього 58 новель, що вийшли в п'ятьох збірках. Перша збірка його новель появилась 1899 року під назвою „Синя книжечка”, слідом за нею вийшла друга „Камінний Хрест” (1900), „Дорога” (1901), „Мое слово” (1905) і остання „Земля” (1925). Хоч написав Стефаник мало, але та мала збірка його новель стала такою великою, що її не перевершив своєю духовістю ніхто з молодого покоління письменників до наших днів. Як психолог селянських душ Стефаник не має собі рівного не тільки в нашій літературі, але й у світовій. Великий літературознавець Іван Дзюба твердить, що Стефаник своїм стилем і силою вислову перевищує Гі де Мопассана, французького новеліста, якого вважають першим у світовій літературі. Особливо глибокі своїм змістом і навіяні патріотизмом — це новелі, що постали з вражень першої світової війни і української революції. В новелях „Вона — земля”, „Сини” і „Марія” він виступає як національний борець за рідну землю, як співець українського селянина — **героя**.

Він прийшов на світ тоді, коли на чорну землю сипався білий цвіт вишні. З усією ніжністю поета покохав він цей цвіт. У великій мові символів землі цей цвіт — синонім душевної чистоти людей праці з чорними й порепаними, як вона — земля, руками. З палітри землі взяв Стефаник ці два кольори — чорний і білий, — і переніс у своє мистецтво як два основні тони. Хлібодарна земля — всеплодюча мати — на теренах України не клекотить гарячою лавою вулканів. Однак її чорнозем запікся від пломеню сонця і того творчого вогню що палає в її глибинах. Великі сини землі — Шевченко, Франко і Стефаник — від неї зачерпнули вогню для свого вулканічного слова.

Вже появою перших новель Стефаника стало ясно, що народився феноменальний новеліст не лише в українській

літературі. В 1901 році наш найавторитетніший критик Іван Франко писав: „Стефаник — може найбільший артист з божої ласки, яким уже сьогодні можемо повеличатися перед світом”. Як zareagував на таке несподіване визнання таланту тодішній студент Краківського Університету? Не кине́ться він ні в любов, ні в містику, хоч на стрункого „чорнокудрана”, що одягався в найкращих кравців Кракова і належав до найелегантнішої молоді, „чигала прекрасна половина роду людського” — писала пізніше письменниця Катря Гриневичева. Не пішов Стефаник і за оманливими кличами „чистого мистецтва”, якого розкладником модерних течій був тоді Краків. Світ по своєму ловив цього дивного самородка в Покуття, але не спіймав його. Були й у Стефаника свої „розпуття велелюдні”, моменти вагань. Нарешті він твердо і безповоротно вирішив іти туди, де „сине небо і чорні скиби, і білий плуг і пісня, і піт солений”.

Першим своїм виступом вніс Стефаник багато нового в українську літературу. Найбільш ударають в очі його лаконічний стиль, його буйна багатообразова поетична мова, що вся потопає в порівняннях, словом — відомий на європейському ґрунті імперсіонізм. Епохальним відкриттям Стефаника — мистця було його мислення у формі мініятури. Це було відкриття нової енергії мистецького слова. Приятелька з буковинських верховин, сусідка з-за Прута, Ольга Кобилянська, яка часто переписувалась зі Стефаником, писала до нього: „Страшно сильно пишете Ви. Так, як-бисте витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу... Гірка, пориваюча поезія Ваша, котру не можна забути. В мене нема такої сильної мужицької руки Стефаника, — тої залізної сили, котра кількома рисами ставляє пам'ятник”. Справді, коли поринути у світ Стефаникової новелі, то впадає в очі отой постійний епітет — „залізні руки” його хліборобів, що від їхньої сили постають величаві монументи. Високі моменти трагіки в його новелях — ці границі „крайнього ефекту” в монументальному мисленні Стефаника символізують найсильніші моменти життя. Смерть, як контраст життя, негачія його, примушує письменника ще більше дорожити життям. Великий біль і велика радість є „найвищим виразом життя” — пише Стефаник одному приятелеві. „Життя, ой яке воно файне у своїм болю й радості”: Ось оптимістичний трагізм того, кого так несправедливо обвинувачували в песимізмі і кого

так палко боронив від цих безпідставних закидів Іван Франко. Стефаник, як живий нерв цієї „чорноземної сили” створює галерею постатей, які можуть зайняти почесне місце поруч з вічними образами світової літератури. І ось кілька силуеток Стефаникових героїв — мужиків: завзятість, прагнення до визначеного собі ідеалу Івана Дідуха („Камінний господар”) вбачають посвояченим з Ібзенівським „Будівничим Сольнесом”, батьківський біль Стефаникових героїв порівнюється з муками Лаокоона, нещастя Пріяма — з тугою Максима, що синів з війська не дочекався. І той маєстат болю мають всі ті героїські хлопці Стефаника. Мати, трагічна Ніубея, — героїня „Кленових листків”, розлучаючись з дітьми та своїм життям, співає пісню. Старий Максим, що втратив на війні двох синів і носить у душі більший біль, ніж будь-хто („Ти дала сина одного, а я двох”). Цей дід, якого від болючих дум пече сивий волос, як розжарений дріт, ще має силу боритися зі зміями — кіньми, що годен землю робити. В цій своєрідній силі трударів своєрідна краса. Стефаник, як Леся Українка, запитував себе „Що дасть нам силу?” Як і вона, уявляв свій нарід у вигляді сонного велетня, що прокинеться. Роса, що супроводжала все життя селянина, дає „дужість і здоров’я” не лише пшеницям і житам, але й хліборобам. „Ей ти, росо, — звертається хлібороб до неї перед своїм сном, — їла ти мене від дитини, я коло овець плакав від тебе. А як був молодий, то мусів підкочувати білі штани, йдучи від дівки, щоб мама не сварила, а як став газдою і заходив у збіжжя косити, ти жерла мене і кусала”. А водночас роса в естетиці праці — символ розради і краси, і в своїй поетичній молитві до неї старий Лазар каже: „Баную дуже, що мене не будеш заросювати, як ти, святе сонце, родишся”. Скупані в сонці, дощі й бурі, трудівники тримаються довгі роки в силі, аби їхні діти й діти їх дітей жили і росли. Мистецькі постаті Стефаника вражають не тільки великою силою „філософії землі”, але й певними чисто скульптурними та малярськими ефектами. Ось закам’яніла від горя фігура батька, син якого „Стратився” у війську. Селянин сидить у вагоні, зігнувшись, сховавши голову у писану тайстру. Тайстра наповняється слізьми, які безупинно плывуть з очей батька. Яка природна і водночас символічна скульптура горя: згадаймо фігури Івана та Проця, що схилили захмелені голови на стіл у корчмі і котять по ньому сльози („У корчмі”). Трагікомічна жанрова сценка: маленькі діти б’ють батька, що лежить на землі п’яний („Лесева

фамілія"). Ще одна страшна картина: „Сама — самісінька”. Залишена сама лежить смертельно хвора баба. Над нею літають мухи та лізуть їй до рота, але безсила баба не може їх зганяти... В останній агонії грінула головою аж потекла кров, і баба умерла. Мухи з розкішшю лизали кров, своїми закровавленими крильцями сідали на миски і розносили бабину кров. „Лаокоонівська” група батька з дітьми: Гриць Летючий біжить зі своїми двома дівчатками до ріки, щоб їх утопити, бо немає чим їх прокормити, одну втопив, друга випросилася („Новина”) „Прив'язана чорним волоссям до чорної землі, як камінь” — скульптура матері, дитина якої конає („Лан”). Контраст білого волосся старості на вічно-зеленій плямі озимини... („Озимина”).

Стефаниківський герой — селянин не лише страждає, але й протестує. Навіть несамолюбний вчинок гриця Летючого в „Новині” є протестом і ганьбою двадцятого віку за можливість такої соціальної несправедливості і нужди селянства. Сільський нуждар „голодник” здатний не лише „намнецькати” багача, але й пустити з димом його садібну, вчинити криваву розправу за образу своєї гідності („Палій”), („Суд”). Він здатний міцно любити не лише облитий потом клопоту своєї землі, але й свою країну. Він віддає для України двох своїх синів висилаючи на війну проти загарбників, „най вас обох закопаю в цю нашу землю” („Сини”). Марія з одноіменного оповідання, син якої „царя називав катом” і був засланий на Сибір, пригорнула хлопців з-над Дніпра як рідних синів, виражаючи споконвічну мрію українського народу про соборність. Помираючи, селянин просить не тільки насипати на його могилу рідної землі, але й покласти на груди портрети Шевченка і Франка. Одним словом Стефаникові селяни-герої вміють страждати, протестувати і боротися.

Знедолені біженці залишають свою землю і втікають від московського молоха у світ за очі, бо „москаль іде і сонце залягає. І Хіна і Сибір та дикий нарід з цілого світа”... Німіє баба Марія, бо немає гіршого горя для селянина, як покидати свою рідну землю („Вона — земля”), дитина їсть хліб, вмочений у кров забитої матері („Діточа пригода”), сниться Марії спів її синів, яких забрала війна („Марія”), селянин, який втратив синів, проклинає Бога і небо („Сини”).

Писав Стефаник тільки тоді, коли відчував надхнення, коли його вражало щось у саме серце. Горе своїх героїв

переживав як своє власне горе. Він сам признавався: „Писав я горіючи, і кров зі сльозами мішалася. Я писав тому, щоби струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоби з того вийшла велика музика Бетховена“. Так міг говорити лише письменник, який понад усе любив свій нарід.

Окреме місце в творчості Стефаника має його мова. Вона є проста і лаконічна. Кожне слово наче виковане з найтвердішого металу, воно має своє стале місце, незаступиме, як тони в музиці. Нічого не можна ані додати ані відняти. Майже всі його новелі переплітані монологами й діалогами і тому їх легко пристосувати до сцени. В 1934 році театр „Заграва“ під дир. В. Блавацького ставив „Землю“ Стефаника. Для інсценізації „Землі“ були використані такі новелі: „Вона — земля“, „Сини“, „Марія“, „Злодій“, „Побожна“, „Морітурі“, „Кам'яний хрест“, „Палій“, „Кленові листки“ і „Басараби“. Вистави проходили з великим успіхом. Свою „Землю“ побачив Стефаник перший раз на сцені в Коломиї весною того самого року. Перед виставою глядачі привітали появу Стефаника овацією. Через залю аж до почесного місця утворилася алея зі селян з довколишніх сіл. Тією алеєю проводили його, хворого та немічного, серед вигуків „Слава“. Він здивований ішов, як по жару ступав. Коли сів на призначене місце, сказав: „Богу дякувати, що це перебув“.

За деякий час після вистави Стефаник помістив статтю в „Новому Часі“ „Під вражінням вистави „Земля“, де між іншим писав: „Не можу тепер затаїти свого страху перед виставою „Землі“: Непокоїло мене, як пройде вистава: Я знав і знаю, що я не можу мати публіки. Чи ця публіка знайдеться в театрі і чи дир. Блавацький буде в силі поставити моїх героїв так, щоби вони зацікавляли ширшу публіку? Але найбільше непокоїв мене покутський діалект, я лякався і не дармо. Крім Блавацького ніхто не міг ним говорити. Кожний діалект, як кожна мова мусять належати до цілого чоловіка, від дитини до старости, або мусить бути вивчений, інакше він стає жаргоном... А вже перейнятися фразою, бо я фразесович, то треба дійсно вродитися в Русові... Я не міг з молодих літ навчитися мови Куліша і Панаса Мирного, бо я з природи лівиний, і цього я прилюдно каюся“.

Майже всі новелі Стефаника, за виїмком кількох автобіографічних, писані покутським діалектом. Звернення до дія-

лекту було зв'язане з пошуком індивідуального стилю Стефаника. У поглядах на вживання діалекту в літературі, Стефаник боровся як мистець і громадянин, уважав чи не злочиним писати діалектом.

Франко писав, що діалект не завадив Стефаникові стати всеукраїнським письменником. Звертаючись до молодих письменників Стефаник радить не йти його слідами й не писати діалектом, а літературною мовою: „Перетоплюйте це різноманітне слово українських діалектів, говорів, жаргонів на одну спільну, кришталіно чисту літературну мову”.

Стефаник знав ціну своєї праці, проте на схилі віку йому здавалося, що він зробив надто мало і говорив: „Я стидаюся, що я письменник, а все, що я написав, то не як письменник, що робить ремесло зі свого письменства, лишень як одиниця, що незвичайно любила своє оточення”. І саме ці скромні слова письменника вважаймо його заповітом. Бо й справді він не був ремісником, а великим артистом-майстром, а оточення його стало куди ширшим ніж село Русів, ніж Покуття, а навіть ціла Україна. Місце Стефаника у проні найбільших письменників світу.

Друг Стефаника, його односельчанин Ілля Вахнюк сказав за рік після смерті письменника: „Літа пливуть, як річна вода, якої не стримаєш. По однім вони залишають великий слід на землі, по другім хиба могилу, яку стратують, зрівняють далішні покоління. А Василеві літа лишать незабутній слід в історії українського народу, бо такий талант був йому писаний”.

На найвищому горбі, де колись стояв замок боярина Руса видніє могила Стефаника. Це русівський акрополь, куди йдуть і йтимуть люди пішки, поки житиме народ, який зродив співця селянської душі.

З НАГОДИ 40-ЛІТТЯ „ГОМОНУ УКРАЇНИ”

Після Другої світової війни, коли ще в Карпатських лісах і на Поліссі говорила мовою скорострілів і гранат героїчна УПА, коли на Захід пробивалися свідки та учасники воюючої і нескореної України, українській спільноті у розсіянні потрібна була трибуна, яка голосила б правду про методи та мету боротьби українського народу за своє існування, за державну незалежність.

Перша половина нашого століття багата історичними подіями, але не тільки подіями, які відбувалися понад нашою волею, але теж і такими, що їх творив сам український нарід, дозрівши тієї свідомості, що майбутнє його стане кращим, коли долю свою візьме у власні руки, коли сам стане підметом історії.

Остання визвольна боротьба, найбільше героїчна, але й найтрагічніша відбувалася в умовах найменше догідних. Потуги, які розгорнули военний театр на нашій землі, за її скарги повели битву. Одним і другим український нарід став надорозі до їхнього грабунку. В довадок московський окупант мав союзників на Заході, що йому запевнили перемогу над німецьким окупантом і ворогом України. Була двофронтва війна, коли український нарід боронив не лише своє життя і волю, але у безперспективній війні честь нації та прапор дальших змагань у майбутньому. Морально та ідейно український нарід у цій війні пережив історичний досвід в орієнтації на власні сили, які одинокі можуть принести респект і допомогу при іншому укладі сил у світі.

Спільний фронт Москви із західними аліянтами у минулому і фізична потуга Москви, розбудована економічною допомогою Заходу, що викликає страх перед Третьою світовою війною і панічне бажання миру, прикриває справжній образ дійсности і відкриває дорогу Москві в країнах Заходу не лише готувати перемогу системи большевизму, але атакувати проб-

лему визволення поневолених Москвою народів, як „агентурне” явище німецького нацизму.

Советсько-московська агітація, що використовує свободу слова у демократичному світі, намагається усіма мовами світу очорнити український народ і відхилити від його ідеалів свободи та незалежності навіть найближчих приятелів, не згадуючи вже непоінформованих у справах Східної Європи людей.

Дирекція, редакція, адміністрація і співробітники Видавництва „Гомін України”, рік 1962. Перший ряд зліва: ред. В. Солонинка, В. Микұла (Вел. Британія), І. Бойко, інж. М. Кравців, В. Леник (Німеччина), д-р. Р. Малащук, І. Крушельницький (Вел. Британія); другий ряд зліва: д-р. Б. Стебельський, ред. О. Матла, інж. П. Шевчук, В. Дейчаківський, о. д-р П. Баб’як.

Поруч московської агентури діють її союзники різного походження, що з власних інтересів ідуть на співпрацю з Москвою, оплюгавлюючи українські визвольні змагання п’ятном „фашизму”, „нацизму” чи „антисемітизму”. Існують у світі, як у кожній нації „татарські люди”, що ради лакіства нещасного і кар’єри на праці сильних цього світу, включаються у большевицьку пропаганду і співпрацюють, піддержуючи московські теорії щодо українського народу чи його визвольної

справи. Для цього використовують т. зв. „культобмін”, чи „наукові конференції” чи поїздки в Україну, в яких реклюють співзвучні з московськими „наукові теорії”.

На цьому тлі виринає пост видавництва „Гомін України” в Канаді, яке тижневиком і книжковими виданнями вже продовж 40-ка років продовжує бути не лише інформатором про Україну, український нарід і його життя, але також про його справжні ідеали, боротьбу, непофальшовану історію боротьби, що не втихає, а росте і розвивається на ідеалах героїв ОУН і УПА.

Багатогранне життя України і в країнах діаспори знаходить свій об’єктивний, але правдивий відбиток на сторінках „Гомону України”. Газета присвячена не лише політичним концепціям Організацій Визвольного Фронту, але й ширших кіл української спільноти, її церковного, політичного та громадського життя. Тижневик інформував про рух спротиву в Україні, про діяльність Антибольшевицького Бльоку Народів на Заході, а в окремих додатках газети про культурні, економічно-господарські, жіночі, молодечі, політв’язнів і комбатантсько-військові справи та проблеми.

Коли в загальному „Гомін України” спрямовував свою увагу на політичному відтинку життя в Україні і на еміграції, виявилася потреба специфікувати проблематику життя. Зокрема виринала потреба присвятити увагу питанням української культури в ділянці якої розгорнулася боротьба за душу українського народу і за його історичну пам’ять в Україні та української культури на еміграції, як засобу збереження особовости чи ідентичности української спільноти в країнах діаспори.

Рівночасно стала виразною проблема економічного збереження української субстанції, бо у якійсь мірі розбудова економічної незалежности сприяє культурній і політичній силі народу. Ця ділянка суспільної праці потребувала клімату для дальшого розвитку спільноти.

Подібно своє відзеркалення знайшли на сторінках газети проблеми українського жіноцтва, згуртованого в Об’єднанні Жінок Ліги Визволення України, проблеми молоді на сторінці Спілки Української Молоді, отже виховної проблематики, як теж і військової тематики комбатантів українського війська Товариства колишніх вояків УПА.

Остаточно прийшла проблема англомовних українців і чужинців, що їм потрібно було усвідомити українську проблематику та визвольні ідеї, яким присвячений тижневик „Гомін України”. Треба було почати окремий додаток газети, що дістав назву — „Юкрейнієн Еко”.

Так „Гомін України” став багатогранним джерелом інформації, а рівночасно плацдармом ширення правди про Україну, боротьби з фальсифікаторами чужими і своїми.

Дирекція Видавничої Співки „Гомін України” в 1986 р. Сидять, зліва: директор Володимир Окіпнюк, Леся Шуст і д-р Роман Малащук. Стоять, зліва: Микола Бартків, д-р Олег Романишин, Володимир Довганюк, Микола Фіголь, Василь Дідюк, Михайло Шепетик і Микола Кулик, члени Дирекції.

Дозволимо собі повторити дещо інформацій з історії „Гомону України”, якому сповнилося 40 років життя і праці.

Тижневик „Гомін України” почав своє існування в грудні 1948 року у Торонті, з ініціативи Святослава Фроляка, Романа Малащука, Івана Бойка та ще кількох осіб, що згодом відійшли від активної співпраці у Видавництві.

Першим директором технічним був Петро Волиняк, а відповідальним за Видавництво — С. Фроляк. Головним редактором спершу був Михайло Сосновський, а згодом Роман Рахманний і знову Сосновський до 1954 року.

В серпні 1949 р. новозорганізована „Ліга Визволення України” (ЛВУ), на пропозицію дирекції „Гомону України”, перебрала опіку над видавництвом. Черговим директором став Ярослав Спольський, а з квітня 1950 р. Василь Безхлібник. Після нього пост директора перебрав в 1953 році Володимир Кліш, що в 1954-му передав керівництво видавництва Іванові Вараниці, який в 1958 р. перейшов на працю редактора, а його місце перебрав Іван Бойко і працював на пості директора до 1968 р. З того часу директором був Омелян Кущнір аж до 1976 р., коли керівництво видавництва перейняв теперішній директор — Володимир Окіпнюк.

Більш стабільною була праця редакторів, які після відходу Романа Рахманного в 1951 році і Михайла Сосновського в 1954 р. перебрали редакційні обов'язки в тому ж часі — Василь Солонинка (головний редактор) до 1979 р., Олександр Матла (його заступник) до 1981 р. і Богдан Стебельський з 1955 р. (редактор „Літератури і Мистецтва”), який продовжує редагувати названий додаток „Г.У.” По відході В. Солонинки продовж року до 1980 працював головним редактором Анатоль Бедрій, а після нього Олег Романишин, із 1981 р. починаючи. Крім названих вище працювали: Андрій Бандера — редактор англомовної частини „Г.У.” — „Юкренієн Еко” — продовж дев'яти років до смерті редактора в 1984 році, пост якого перебрала Ірина Мицак. Короткий час працював редактором Станіслав Колесар, а по його відході у 1985 р. доповнила редакторський склад Олена Глібович. Мовним редактором, починаючи з 1981 р. працює Софія Сосняк.

Поруч постійно zatrudнених редакторів у видавництві „Гомін України” існували редактори окремих додатків, як Левко Гусин — „Спорт” (в 1955 р.), „Господарські вісті” (продовж 14 років) — Олександр Матла, „Трибуна Сумівця” (продовж 13 років) — Микола Фіголь і Ірина Мицак, „З життя ЛВУ” (продовж 12 р.) — Володимир Макар, Василь Дідюк і Микола Бартків та „Сторінка ОЖ ЛВУ” — Марія Солонинка і Марія Колодій. Додаток „Вояцька ватра” Т-ва кол. вояків УПА появляється, дякуючи Володимирові Макареві, рівно 30 років.

Та було б дуже несправедливо обмежити нашу згадку до адміністративного апарату і складу редакції, що несли головний тягар обов'язків щодо ролі, яку виконує газета та ціле видавництво продовж 40-ка років її існування.

Згадаймо в першу чергу співробітників: письменників, науковців, діячів культури, суспільних діячів і церковних, визначних постатей нашого політичного світу, ідеологів, педагогів і виховників, а також економістів і ряду інших ділянок багатогранного життя.

Дирекція і Редакція Видавничої Співки „Гомін України” в 1987 р. Сидять, зліва: ред. д-р Богдан Стебельський, Леся Шуст і д-р Роман Малащук. Стоять, зліва: директор Володимир Окіпнюк, гол. ред. д-р Олег Романшин, Микола Фіголь, ред. Софія Сосняк, ред. Ірина Мицак, Василь Дідюк, Михайло Шепетик і Микола Бартків.

На сторінках „Гомону України” були друковані статті: і літературні твори: Степана Бандери, Ярослава Стецька, Дмитра Донцова, Євгена Маланюка, Юрія Тиса-Крохмалюка, Антона Княжинського, Степана Галамая, Леоніда Полтави, Володимира Гаврилюка, Оксани Керч, Адольфа Гладилевича, Аріядни Шум, Алли Коссовської, Мирослави Ласовської-Крук, Аріядни Стебельської, Богдана Романенчука, Володимира Макара, Михайла Дмитренка, Івана Кейвана, Володимира Янова, Михайла Лози, Софії Наумович, Михайла Кушніра, Василя Ніньовського, Романа Малащука, Миколи Чировського, Романа Рахманного, Володимира Болубаша, Анатолія Бедрія, Василя Бородача,

Івана Шевчука, Андрія Ількова, Юрія Лінчевського, Олександри Копач, Олександра Татомира, Теодора Терен-Юськова, Ореста Павлова, Марти Кравців-Барабаш, Семена Романова, Миколи Климичина, В. Кульчицького Гута, Остапа Хмуровича, Івана Білана, Костянтина Біди, Наталії Башук, Петра Башука, Павла Шевчука, Володимира Безручка, Василя Дідюка, Івана Дурбака, Корнеля Крупського, Ярослава Курдидика, Володимира Луцева, Василя Луцева, Олега Лисяка, Петра Мірчука, Григорія Ощипка, Олександра Підгайного, Євгена Б. Рослицького, Лева Шанковського, Павла Штепи, Олександра Соколишина, Василя Щербія, Оксани Романишин, Романа Завадовича, Василя Литвина, Василя Безхлібника, Ігната Білінського, Любомира Рихтицького, Олександра Домбровського, Панька Незабудька, Миколи Шафовала, Лесі Лисик, Михайла Гикавого, Романа Кухара, Антона Кущинського, Володимира Косика, Павла Маценка, Володимира Пасіки, Івана Боднарчука, Матея Гути, Людмили Волянської, Тетяни Федорів, Степана Голяша, Михайла Івасівки, Анатолія Демуса і ще декого.

В умовах діаспори наших поселень для преси важливою ділянкою інформації є дописи з теренів. „Гомін України” постійно був інформований його дописувачами з подій, якими пульсує українське життя, а зокрема Організацій Визвольного Фронту. Довгими роками зі сторінок тижневика не сходили імена: Михайла Завадського з Едмонтону, Ольги Гайдимовської і Левка Ковальчука із Ванкуверу, Степана Пісоцького, Івана Корди та Ілька Козири із Тандер-Бей, Петра Ластовського із Вінніпегу, Миколи Потуторського із Судбур, Степана Гарасимовича, Ярослава Пришляка і Миколи Андрюхова із Монтреалю, Михайла Шекала із Ватерфорду, Василя Лупинцева із Калгар, Степана Мединського з Лондону, Степана Романюка з Летбридж, Миколи Барткова, Миколи Стека і Степана Тикайла із Ошави, Ярослава Сташинського із Сент Кетеринс і Богдана Кульчицького із Гамільтону.

Спільними силами редакції, авторів-кореспондентів і дописувачів, творився ідейно сцементований колектив співробітників пера, якому допомагав теж і технічний апарат адміністрації і друкарні. Згадати б найстарших із кадрів цього колективу директорів друкарні: Володимира Довганюка і Володимира Дейчаківського, а в адміністрації: — о. д-ра Павла Баб'яка, Василя Кушмелина, Романа Войцуна, Павла Шевчука, Таню Корінь а з новіших Віру Микитин та Івана Фіголя.

У гармонії цих трьох чинників: творчого слова, його публікації і поширення лежить таємниця існування видавництва, ogrіваного ще й теплом пресового фонду, що його від початків плекає організована опіка Ліги Визволення України.

Адміністрація Видавничої Спілки „Гомін України” в 1987 р. Стоять зліва: Іван Фіголь — кол. керівник відділу оголошень, Микола Бартків — заступник директора Видавництва, Володимир Окіпнюк — директор Видавництва, Степан Пелех — керівник відділу оголошень. Сидить — Віра Микитин, керівник канцелярії Видавництва.

Видавництво „Гомін України” — це не тільки тижневик із своїми додатками та кожнорічним альманахом, але теж видавництво різноманітних видань з різних ділянок літератури, літературознавства, науки, публіцистики та спогадів видатних постатей нашої сучасності. Між ними твори високої наукової вартости, праця Миколи Аркаса — „Історія північної Чорноморщини”; ряд блискучих стилем і глибоким змістом публістичних творів Дмитра Донцова — „Поетка вогняних меж, Олена Теліга”, 1953, „Рік 1918 — Київ”, 1954, „За яку революцію”, 1957, „Дві літератури нашої доби (передрук), 1958, „Незримі скрижалі Кобзаря”, 1961, „Хрестом і мечем”, 1967; цінні праці Євгена Маланюка — „Книга спостережень”, т. 1. 1962, і „Книга спостережень”, т. 2. 1966; літературні твори Меланії Кравців — „Дорога”, роман, 1955, і „Калейдоскоп”, оповідання, 1960; Ольги Мак — „Чудасій”, повість, 1956, „Жаїра”, історичний роман з бразилійського життя, т. 1., 1957 і т. 2., 1958; „Каміння під косою”, повіст, 1973; Юрія Тиса — „Конотоп”, оповідання, 1959 і „К-7”, фантастична повість, 1964; Олега Лисяка — „Люди такі як ми”, оповідання, 1960; Василя Волицького — „На Львів і Київ”, спогади, 1963; Зенона Тарнавського — „Дорога на Високий замок”, новелі, оповідання і нариси, 1964; Лесі Лисак — „Срібна Мадонна”, нариси, оповідання, есеї, 1973 і „Замок на вулиці Мейн”, оповідання, 1976; Оксани Керч — „Наречений”, повість, 1965 і „Такий довгий рік”, повість, 1971;

Нестора Ріпецького — „Р 33”, оповідання, 1967; збірка новель, нарисів і повідань Миколи Понеділка — „Говорить лиш поле”, 1962; спогади Володимира Макара — „Войові друзі”, т. 1., 1980 і „Пройдений шлях”, а. 1 (Від Бистриці до Бугу), 1983; збірка гумору Святослава Караванського — „Ярина з городу Хоми Черешні”, 1981; спогади Романа Малащука — „З книги мого життя”, 1987.

В останньому десятилітті помітно виринає проблема зменшення числа читачів української преси і книжки. Наклади видань приноворюються до природного відходу україномовного читача і стають безперспективними для видавництва. Таке положення змушує видавництво спиратися на виданнях фінансованих авторами чи організаціями і тому останньо переважають книжки, які тільки друкуються у Видавництві „Гомін України”, але видавцями є автори чи організації як ЛВУ, ОЖ ЛВУ, СУМ, ООЧСУ, УПА, НТШ, АДУК і КУК.

Рівночасно помітна тенденція спільних видань Видавництва „Гомін України” із Українською Видавничою Спілкою у Лондоні. Спільними силами, для спільного ринку, видали обидва видавництва твори Степана Любомирського „Ніколи не забуду”, роман, 1984, та три томи цього ж автора „Слідами заповіту” (том перший — „Поховайте та вставайте”, том другий — „Кайдани порвіте” і том третій — „І вражою злою кров'ю волю окропіте.” 1985-1986).

Добре, при цій нагоді, пригадати видання, що друкувалися в друкарні „Гомону України”, між ними: „З волинських і поліських рейдів УПА”, видання Товариства кол. вояків УПА, 1959; Володимир Макар — спомини „Берега Каргузька”, видання ЛВУ, 1956; Юрій Липа — „Поезія”, видання Українського Лікарського Товариства, 1967; Віра Ворскло — „Листи без адреси”, поезії, 1967, і тієї ж авторки збірка поезій „Лада”, 1977; „Збірник наукових праць НТШ у Канаді (В обороні української культури і народу)”, 1966, „Збірник наукових праць на пошану Євгена Вертипороха”, Видання НТШ у Канаді, 1972, „Ювілейний збірник наукових праць НТШ у Канаді” (До 100-річчя Товариства), 1977; „Естафета”, збірник літератури і мистецтва Асоціації Діячів Української Культури ч. 1, 1970, і „Естафета” ч. 2, 1974 (видання АДУК); „25-річчя СУМ Канади” (Видання Спілки Української Молоді в Канаді), 1973; Микола Климишин — „В поході до волі”, спомини, видання Ліги Визволення України, 1975; „Шлях до мети” — ювілейна книга у

25-річчя діяльності Об'єднання Жінок Ліги Визволення України, 1978; „На пошану Лесі Українки”, видання Комітету Українок Канади, 1980; Дмитра Козія — „Глибинний етос”, нариси з літератури і філософії, видання Курсів Українознавства ім. Ю. Липи у Торонті, 1984; „Українські політичні в'язні в СРСР”, видання Ліги Визволення України, 1979; XV Крайовий З'їзд ЛВУ”, видання КУ ЛВУ, 1981; „XVI Крайовий З'їзд ЛВУ”, видання КУ ЛВУ, 1984; Степан Горлач — „Богдар”, видання автора, і того ж автора — „Приповідки і афоризми канадських українців, 1985; Василь Дідюк — „На народній ниві”, нариси, статті і репортажі, т. 1, 1982 і т. 2, 1985, видання автора; Дмитро Гудей — „Українська народня творчість”, видання автора, 1986; „Українці в Тандер Бей” — збірник матеріалів і документів у 45-ліття відділу КУК, 1986, видання КУК у Тандер Бей; „Ювілейна пропам'ятна книга Українського Культурного Центру в Торонті”, видання УКЦентру, 1986.

Як бачимо з наведеного матеріалу активність друкарні Видавництва „Гомін України” в останніх роках сильно збільшилася на користь видань споріднених організацій та видань окремих авторів.

Подібно як в організації редакційної праці велику допомогу несли автори, дописувачі-кореспонденти, так теж у праці кольпортажі газети, та різних видань велику допоміжну роль на громадських засадах виконували та виконують представники видавництва. Ось вони: В. Вівчарук — Брентфорд, А. Коломійчук — Калгарі, Д. Кіт — Чатам, Г. Дронь — Чикаго, О. Гошовський — Едмонтон, М. Главка — Гамільтон, С. Мединський — Лондон, М. Андрухів — Монреаль, М. Бойчук — Саскатун, Я. Чучман — Ст. Кетеринс, М. Коційовський — Судбури, В. Кахнич — Тандер Бей, Й. Гуменюк — Су Сент Мері, І. Федонь — Велланд, М. Мостовий — Віндзор, П. Рибак — Оттава, М. Хар — Вінніпег, В. Фук — Ошава. Крім того крамниці — книгарні „Арка” у Торонті.

40 років — великий відтинок часу і не менший капітал праці та жертви людей. Не все занотоване, люди відходили і приходили. Життя змінливе, але ідеали, ради яких продовжується праця і мовчазна відданість людей, не проминає. Люди вірять у вічність ідеалів України, в потребу її визволення і державної самостійності і тому працюють. Їх гріє любов до свого народу і помагає спільно перемагати життєві перешкоди та докладати усіх сил для дальших успіхів.

БОСИМИ НОГАМИ ТА ДУМКОЮ НАВКОЛО ВОРОНІЖА

Ходивши босими ногами по Займі, а потім описуючи околицю на схід від Вороніжа, я ніяк не міг зрозуміти, — кому, коли й для чого була потрібна Займа, — окопана ровами, полоса лісу шириною щось більше кілометра що простягалась по середині приток Десни Есмані та Реті, від Наддеснянського луґу до Задунового озера, а можливо ще й далі, до боліт Східної Есмані? (Я далі Задунового озера не був).

Від Наддеснянського луґу до Задунового озера, віддаль більше тридцяти кілометрів, а до Східної Есмані, буде більше п'ятдесяти. Окопати ровами такий шматок лісу, покопати в ньому безліч ям на землянки, колодязі, копанки, пообкопувати заgonи для худоби і тому подібні земляні споруди, потрібна була велика кількість людей. Порозчищати ліс для густої сітки продовжних і поперечних доріг, також потрібно було часу і людського зусилля.

Хуторяне що заселявали простір Займи самотніми господарствами чи невеликими хуторами, виконати такої праці напевно були не спроможні, а до того землянок, колодязів, копанок чи зайвих доріг, їм було непотрібно.

Хутір Дідівщина, один з більших хуторів розкиданих по Займі, розміщений понад Мостовицянською дорогою, якою наші предки пересувалися між південними та північними поселеннями Сіверщини, і землянки, колодязі, копанки, заgonи для товарної і тяглої худоби, навколо Дідівщини потрібні були для постою, а дідівчанські ремісники та взагалі хуторяне потрібні були для ремонту обвозів, реманенту, одягу та поповнення харчів.

Після заснування козацької столиці в Батурині, козаки дещо випрямили дорогу між Кролевцем та Вороніжем через греблю Писаревичів на Есмані, і обов'язки Дідівщини, перебрали хуторяне Волжиного хутора. Але Вольжин хутір складався тільки з декількох родин, а тому біля нього скоро заснувались, Бруховецького, Андроників, Воронців та Бабаків хуторі. Колодязі, окопані місця постою козацького війська, ще й за мого дитинства використовувались подорожніми купцями що їхали з ярмарків чи на ярмарки. Хуторяне ремісники, до колективізації жили з свого ремесла. Але для чого була зрита Займа ямами від землянок, колодязями та окопаними загородами, в околиці хутора Білогривого, далеко на південь від Дідівщини та на північ від Волжиного та Андрониківського хуторів, мені було зовсім незрозуміло.

За кілометр на північ від Займи, знаходиться дещо вузла і коротша полоса лісу також окопаного з усіх боків ровами, — Діброва.

Діброва ще за моєї пам'яті хуторянами звалась Святим Гаєм і туди ранньої весни на свято Власа (Велеса), хуторяни виганяли корів на бруньки, а на свято Юрія виводили пасти коні в ночі, а світанком обрізавши гриви та хвости одноліткам-стирунам, поспішали на Мости щоб в Есмань пустити на воду. Між Дібровою та Мостами є невелике джерельне озеро і чимала піщана галявина у старій та стрункій хвоїні, над крутим обривом, — Гало.

Іван Марчук.

Казка лісів.

Туш.

Під час Різдвяних свят, хуторяне на озері обов'язково будували крутілки-качелі, а на Гало ходили спускатися на саночках з крутого обриву. До схід сонця, на Великдень, хуторянські дівчата та молодіжці

поспішали вислухувати свою долю на наступний рік, прислонючі вуха до землі над обривом, звідкіля колись било джерело, а старші хуторяни з дітьми приходили на Гало вже розговівшись Паскою, отак собі посидіти на сонці в затишку хвоїни, заграли з сусідами в навбитки крашанками і взагалі проветси Святий День, в затишкві хвоїни та спокої.

В осені, на свято Покрови, навколишні чередники зганяли свої череди на недалеке розлоге болото притоки Есмані Хлипи, а самі на Галі розводили багаття, пекли в прискові картоплю та вгощались нею взаємно і з посланцями від хуторян. Під кінець дня, засипали багаття піском, череди доручали післанцями хуторян, а самі розходились домів.

Діброва, озеро та Гало, оправдували своє існування. Вони були потрібні навколишнім хуторянам для взаємного порозуміння з випасом худоби, в особистих справах, а головне, — так годилося. Так робили їхні Предки.

Найдавніша, людиною споруджена переправа через Есмань, — Мости, самозрозуміло була охоронювана і для придатності і щоб ворог не покористувався нею. Навпроти впаду Хлипи в Есмань, знаходиться високий бугор, також званий Хлипою, на якому ще й тепер видно сліди земляного валу і з якого добре видно греблю Мости. На Мости ще й за моєї пам'яті світанком на Юра возили волосню з гриви та хвостів лошат стригунів не тільки хуторяне, але й вороніжці та клишковці. На Мостах на Купала палали вогнища, співи та музика навколишніх дівок та парубків не вмовкали до світанку. Мені святкувати Купала на Мостах вже не довелося, бо весною 1928-го року торфорозробка розірвала греблю, а на навколишнім болоті почала видобувати торф.

Кілометрів з два від Мостів, нижче по Есмані є врочище Пристань також як і Займа зрите ямами та окопами. Від Пристані до річки Осоти був Березовий Гай, від якого тепер залишилось декілька копанок та дорога іменована Копанською. Ями та окопи біля Пристані і копанки в Березовому Гаї, могли служити нашим Предкам не тільки для охорони переправи на Мостах та човнів на Пристані, але й передньою обороною Вороніжа від ворогів, які могли приплисти в цю околицю Десною, але навіщо і кому потрібна була Займа з численними замлянками, колодязями, окопами, копанками, посередині лісистого масиву між двома притоками Десни, здогадатися було годі, аж потрапила мені в руки Книга Влеса.

На четвертій дощечці „А“, Книги Влеса, між іншим є згадка про Вороніж. — „...Сежбо Воронзенць було місто, в якому усілилися Годи, а Руси били їх. І те градо було мале, а також попри те спалене, і прах і попел його вітри рознесли на всі боки. І місто те оставлено, бож земля тая руськая є і тому не зрічется її і не забудете її, там бо кров отців наших лилася, і так це ми по праву домагаємось за той Воронзенць“.

На дощечці четвертій „Б“, також є згадка про Вороніж. — „...а тоє вужча Русколунь... або Руси... і перемістившиися ішли на Годь од Воронженця... б'ючи там десять тем добірних боянів комонних або пісих...“

На дощечці четвертій „В”, написано. — „Бо Воронженць був древній, за многії віки уставен і окремлен од нападу навколо...”

Дощечка шоста „Д”, розповідає. — „І бояр Сегеня, що убив сина Ерсенреха і одтрүчив Гүлареха до Вороненця. Там була втала Русь Босурська і Руськолунь”.

На уламках дощечок що зібрані під числом 27, також знаходиться декілька окремих речень що відносяться до Вороніжа. — „...се бо огороджували землю Руськолани і охороняли її... многії, і то ішли отці до лісів у Ворозенць і ураз... на Годь всією силою і розторошили їх...”

Сумніватись в тому, що Влес Книга згадує про Вороніж на Сіверщині, а не про Вороніж на схід від Дону, в так званій Центральній Чорноземній Смузі, нема потреби, бо навіть з дозволу московських окупантів, Вороніж на Сіверщині в 1977-му році відсвяткував своє вісімсотліття існування, як міста згідно літописних записок, а згідно археологічних відомостей, Вороніж, як людське поселення існував вже в добу пізнього палеоліту, тобто п'ятнадцять тисяч років тому. Вороніж за Доном, хоч і велике місто тепер, але йому не більше пів тисячі років, а до того його заснували, якраз вихідці Вороніжа-Сіверського, а не навпаки.

В „Історії міст і сіл” Сумської області, виданої Академією Наук УРСР, в Києві 1973-го року, на сторінці 610 виписана така головоломка. — „Вважають, що саме тут існувало згадане в літопису під 1177 роком місто Вороніж. (Полное собрание русских летописей, т. 1 СПб, 1846, стор. 385).

На початку XVII ст. там, де було стародавнє місто, виник хутір Вороніж... 1654 року він став сотенним містечком Ніженського полку”.

Тобто десь в XII ст. старовинне місто Вороніж зникло зовсім, і тільки через п'ятсот років пізніше, виник на тому місці хутір та за п'ятдесят років став знову полковим містечком. Чому така доля спіткала Вороніж історики з Академії Наук УРСР, не пояснюють. За моєї пам'яті, до початку Першого п'ятирічного плану, „перебудови” народного господарства, у Вороніжі було біля десяти тисяч окремих господарств-родин, а після „перебудови”, згідно „Історії міст і сіл”, в 1973-му році, у Вороніжі нараховувалося, — „9,2 тис. чоловік”. Тобто менше ніж було родин перед „перебудовою”. Але я не на це бажаю звернути увагу майбутніх дослідників Сіверщини, бо доля Вороніжа згідно Влес Книги не була рожевою, не є вона й тепер згідно з опінією істориків Академії Наук УРСР, — „...бож земля тая руськая є, і тому не зрічется її і не забудете її, там бо кров отців наших лилася, і так це ми по праву домагаємось за тсй Воронзенц”.

Переживали наші Предки не одно лихоліття, переживемо і ми та вияснимо причини лихої долі нашого, забутого моїми земляками Сіверського Вороніжа. А Вороніж, не тільки на основі Книги Влеса був старовинним і славним; — „Бо Воронженць був древній, за многії віки уставен і окремлен од нападу навколо...” та в літопис записаний, як важливе місто нашої Батьківщини, але ще й до сьогодні зберігає своє минуле в земляному валові що колом приблизно в кілометр діаметром знаходиться в центрі теперішнього, „селища міського типу”, як

його „величає” „Історія міст і сіл” Сумської області”. В підвалинах колишньої Святині, а теперішньої церкви св. Миколи. В цеглі брам колишньої оборонної споруди, що з неї спритні московські батюшки змурували дзвіницю і престол св. Михайла над церквою св. Миколи... І звичайно, в Займі. Займа знаходиться приблизно в дванадцяти кілометрах від колового укріплення та земляного валу у Вороніжі, відстань і на модерні військові укріплення досить поважна, але так воно в давнину було. Березовий Гай з копанками, Пристань з земляними окопами та спорудами, Мости та бугор Хлипа, правдоподібно були першою чи другою лінією оборони, а Займа була наступною.

До того можливо припускати, що Займа навіть була не тільки оборонною спорудою перед наступом ворога, але й сама служила вороніжцям пристановищем коли вони мусили залишати Вороніжець, переможені ворогом. „...Себто Воронзенць було місто, в якому усілися Годи, (а можливо Гади?) а Русь била їх”.

Якщо й справді Займа бувала тимчасовим пристановищем вороніжців під час ворожої окупації їхнього Вороніжця, тоді й існування Священного Гаю-Діброви та Гола з озером цілком обосновані. Святі місця наших Предків мали бути чистими від крові та людського постою, а тому вони й знаходилися на віддалі від Займи, Вороніжа, Пристані, Мостів та взагалі людських осель та їхніх доріг і стежок.

УКРАЇНЦІ І КОРАБЕЛЬ „ВОЛТУРНО”

ПО КРАЩУ ДОЛЮ — ЗА ОКЕАН

У 1900-их роках багато українців із західньої частини України — з Галичини, Волині, Лемківщини, частково з Буковини — виїздили на заробітки, головню до Німеччини. Гнані нуждою наші люди, під чужим пануванням, були змушені бодай тимчасово залишити рідні краї. Частина виїмгрувала й за океан, до Америки, Канади, навіть Аргентини та Бразилії. Дехто з них, заробивши важкою працею грош, повертався додому, купував землю, ставав господарем, незалежною людиною. Значна частина емігрантів-заробітчан залишалися за океаном, і так постала українська еміграція — економічна і одночасно політична (хоча в ті часи ще мало національно свідомі), політична тому, що Україна була в чужих руках, і вже сам виїзд сотень тисяч людей був своєрідним протестом проти чужинського панування.

У 1900-их роках із Російської імперії найбільше виїмгрувало поляків, дуже мало українців, бо ж ті наші землі багатші й більш урожайні. Зате із Західньої України, що тоді перебувала у складі Австро-Угорської імперії, еміграція була велика. Частина наших людей працювала кілька років у Німеччині й поверталась додому. Щороку до Німеччини на заробітки виїздили з Галичини кругло 100 000 людей. Працювали в шахтах на Шлезьку (у Сілезії), робітниками на фабриках; частину контрахтували на сезон — рільниками. Звичайно, контрахтори обіцяли „золоті гори”, але все таки важка праця давала змогу відкласти грош і „з чимсь” повернутись додому.

Поверталися наші люди спочатку і з-за океану, головню з Америки (ЗСА), бо емігрантам у Південній Америці жилося важко і не завжди була навіть змога оплатити квиток, щоб повернутися кораблем в Україну.

Так із знедолених творилась Заокеанська Україна, яка з роками ставала економічно на власні ноги, дітей посишала на науку, самоорганізувалась при українських Церквах, забезпечених союзах, згодом і в політичного типу організаціях чи товариствах, налагодила культурне життя, при тому не забувала про далекий Рідний Край. Тисячі українських долярів пливли на схід, для Рідної Школи в Галичині, для діяльності „Просвіти” на всіх українських землях напередодні Першої світової війни, себто перед 1914 роком, а згодом і на діяльність УВО, ОУН.

Пливли наші люди до Америки на малых, тісних кораблях, глибоко у трюмах, у задусі й невгодах — аби дешевше. Починаючи від 1896 року емігрантів, з різних країн Європи, в ньюйоркському порту

вітала високо піднятим, палаючим смолоскипом волі статуя Свободи. Побачивши Свободу, люди плакали, обіймались, цілувались з радості: це ж кінець їхнім митарствам на океані, і, дасть Бог, кінець їхнім митарствам економічним, які так докучали „на нашій не своїй землі”... Правда, декого ще відсилали назад, із Острова Сліз, після перевірки здоров'я, де людей оглядали так, як оглядають коней на ярмарку... Та переважна більшість таки добивались до благословенного берега Америки і починала нове життя, у своїй, українській правді і вірі.

Українці на кораблі „Волтурно”

Завербовані агентом 46 українців з Галичини були перевезені у вересні 1913 року до Роттердаму в Голландії. Звідти їм простелилася дорога до Америки. Це були селянські родини з Надорожнева, з Надвірної, із Озерян, Вжеську й ін. районів Зах. України, переважно молоді міцні люди, кілька пар мали вже й малих дітей.

Тепер ми сідаємо разом із ними на невеликий океанський корабель-лайнер „Волтурно”, що належить до англійської „Роял Лайнс”. Це корабель лише на 3,600 тонн вантажності, має 57 людей обслуги, бере до 700 пасажирів, курсує звичайно між Роттердамом і Нью-Йорком.

Хоча „Волтурно” вважався пасажирським кораблем, він завжди перевозив, крім людей, ще й багато вантажів, і то дуже небезпечних: різні хемічні добрива, оливку, тисячі кілограмів мотузів тощо — все, що могло легко загорітись. Очевидно, пасажирів нічого не знали про той небезпечний вантаж, не знали, можливо, й контрактори, бо не всі вони були несовісними людьми.

І цього, останнього разу, дня 2-го жовтня 1913 р., „Волтурно” відплив з Роттердаму, де він стало набирав емігрантів до Америки, з отаким подвійним вантажем.

Подорож мала б тривати приблизно два тижні. Так і розраховував бувалий капітан, на прізвище Інч, який завжди старанно застосовував усі методи остороги в океані.

Майже тиждень пропливли щасливо, хоча корабель дуже гоїдало і багато людей похворіли на морську хворобу, між ними й дехто з мужчин-українців та майже всі їхні жінки-дружини, сестри чи знайомі, також німки, голляндки, румунки...

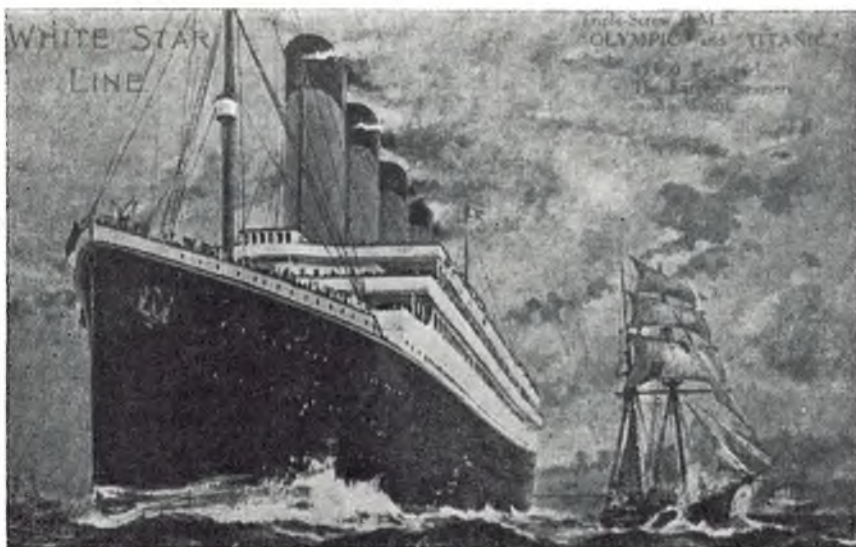
На сьомий день, коли „Волтурно” вже був посеред океану, сталося нещастя: у вантажній частині корабля вибухнула з невідомих причин пожежа. Припускають, що могла виникнути навіть від тертя легкозапальних хемічних речовин, адже корабель тоді дуже кидало, океан лютував.

Капітан Інч швидко збагнув, що вантажити людей на рятувальні човни під час океанського шторму — це завеликий ризик, та не було й місця на всіх понад 600 людей. Тому він наказав негайно телеграфістові безнастанно подавати сигнали „СОС” („Рятуйте наші душі”) і радіом на різних фреквенціях, щоб його могли почути різні кораблі.

За рік перед тим у океані від зудару з айсбергом загинув велетенський лайнер „Титанік”, що його вважали найбільш безпечним у світі. Капітан Інч вирішив за всяку ціну не допустити до жахливих

втрат людей. Але пожежа розгоралася і вода, що її лили у трюм матроси, і помпи, що працювали на повну потужність — нічого не допомагало!

Коли пролунали кілька вибухів, капітан наказав спустити кілька рятувальних човнів, бо іншої ради не було, хоча він у душі боявся такого рішення в надзвичайно буряну погоду.

Репродукція поштової картки, яку надсилали із пасажирського корабля „Тітанік” перед його загибеллю в океані — від зіткнення з крижиною-айсбергом — 10 квітня 1912 року. Це був корабель-велетень, водомісткістю 45 000 тонн.

Корабель „Волтурно”, про який мова в нарисі, був маленький, як на океанську лінію — лише 3 600 тонн водомісткості.

Першим почали спускати на воду рятувальний човен ч. 2, у який всіли три корабельні старшини, кілька матросів, а решта — переважно жінки з дітьми і без малих. Між ними українка, Ганка Павляк з Озерян. Та тільки човен доторкнувся ревучих хвиль, його відразу ж перекинуло! Люди з борту бачили, як старшини з великим зусиллям обернули човен догори і втягали в нього людей, які трималися з обох боків за борти. Але могутні удари хвиль і вітру швидко відігнали човен ч. 2 далеко від корабля... Човен зник серед бризків і піни, і його вже ніколи не бачили, хоча, вважають, що кілька осіб з нього врятували інші кораблі, які вже поспішали на поміч.

Тим часом пожежа прорвалась нагору, вогонь бушував на верхньому деку. На сигнал „СОС” почали відгукуватись інші кораблі, отже була вже якась надія. „Волтурно”, як поранений, кидався на височенних хвилях. Але частина переляканих пасажирів почали вимагати,

щоб їх саджали на рятувальні човни. Легко могло дійти до заколоту, надзвичайно небезпечного явища на кораблі та ще під час шторму й вогню! Тому капітан Інч дав розпорядження спустити ще один човен, число 6, на який потрапило найбільше чоловіків: коли б він перевернувся, то все таки була надія, що бодай частина мужчин втримається на поверхні хвиль...

Та й за рятувальним човном ч. 6 пропав слід через кілька хвилин: його понесло ударами вітру і течією геть від „Волтурно”..

За книжкою „Найчорніші години” Джей Роберта Наш

Тут подаємо переклад із праці Дж. Роберта Наш „Даркест аурс” („Валлабі Бук”, Н-Й, 1977), з його розповіді „Морське нещастя” (стор. 601—603) — Jay Robert Nash „Darkest Hours”.

„За 75 миль від потопуючого „Волтурно” плів елегантний корабель лінії „Канард” — „Карманія”. Його капітан Барр, почувши „СОС”, наказав негайно плівти до „Волтурно”. Також інші кораблі, багато не розпитуючи по радіо, швидко взяли курс до потопуючого корабля. Це були: американські „Кронланд” і „Міннеаполіс” з Атлантичної Транспортної Лінії, корабель „Ропеганнок”, німецькі кораблі „Сейдліц” і „Гроссер Кurfюрст”.

„Капітан Інч, побачивши, що човен ч. 6 втримався на хвилях, хоч його й понесло в невідоме, наказав спустити на воду ще один рятувальний човен, ч. 7. У нього всіли частина емігрантів і кілька членів залоги. Але і цього човна чекало нещастя: від ударів вітру і хвиль човен потрапив під гвинт „Волтурно”, який перетяв його і розтрощив на шматки... Всі люди загинули на очах переляканих пасажирів!

„З різних сторін на „СОС” відгукувалися ще більше кораблів. То були: французький лайнер „Ля Турен”, російський парохід „Цар”, а також кораблі „Азіян”, „Девоніян”, навіть велике нафтоналивне судно „Наррагансет”. Це судно-танкер, хоча підпливло до „Волтурно” найпізніше, відіграло найбільшу роль в рятуванні пасажирів серед усієї міжнародної флотилії.

„Швидко після нещастя з човном ч. 7 капітан Інч опинився перед новою проблемою: група чорних матросів з команди вилізла з трюму, покинувши свої пости. Вони кричали, що вогонь вже доходить до парових казанів і що металеві починає не витримувати жакливої „білої температури”.

Капітан Інч з кількома старшинами почав звертати тих замальцьованих осібняків до сходів униз. Але вони не рухалися, а один за явив: „Капітане, ми туди, вниз, не повернемося. Там певна смерть”.

„Але на кораблі все ще є понад п'ятсот людей”, — сказав капітан Інч. Не гаючи часу, він витягнув револьвера і скерував на групу чорних: „Ідіть униз і виконуйте ваші обов'язки”. Ті не рухалися. „Я стрілятиму в першого, хто кинеється до рятувального човна”. З виразом невдоволення ті повернулися униз.

„Коли серед наляканих емігрантів рознеслася вістка, що капітан не буде більше спускати човнів, група панікерів з обслуги корабля, і з ними дехто з емігрантів, кинулися самовільно і, нашвидку вскочивши

в човен, почали спускатися з борту до хвиль. Але човен перевернувся, не діставшись до води, і всі втікачі загинули в страшних хвилях.

„У той час, коли вже всі інші готувалися зустріти таку саму долю, — до „Волтурно” підплив корабель „Карманія” (компанії „Гунард”). Люди на „Волтурно” радісно замахали руками, але їхня радість була передчасною: колосальні хвилі не давали змоги рятувальним човнам з „Карманії” наблизитись до „Волтурно”. Капітан Барр дивився безпорадно, як вогонь добирався вже до корми емігрантського корабля. Тим часом на обрії показався дим багатьох кораблів, які поспішали до „Волтурно” на поміч: „Гроссер Курфюрст”, „Міннеаполіс”, „Цар”, „Девоніян” та ін. Та хоч як вони старались, їхні рятувальні човни перевертались на крутих, розбурханих хвилях, і їх доводилось витягати нагору... — на очах людей палаючого „Волтурно”, які в розпачі молились, кричали, благали..

„Палуба корабля почала корчигись, вигинатись від вогню, що охоплював уже й капітанський місток. Раптом пролунав могутній вибух: це зірвались сигнальні ракети й ін. вибухові речі, що є на покладі кожного корабля. Вибухом обпалило лице, волосся капітанові Інчеві, пошматовало частину його блискучої уніформи, вирвало частину черевика. Хоча дуже обпалений, капітан Інч зберігав спокій і відважно стримував рештки залоги і пасажирів, щоб не допустити до паніки.

„Коли надія на рятунок меншала, капітан дозволив членам залоги стрибати в море, заки ще увесь корабель не вибухне. Дехто стрибнув і тих врятували човни з інших кораблів, які кружляли навколо „Волтурно”. Інші ж героїчно тримались і заспокоювали пасажирів, усе ще маючи надію на порятунок.

„В час цієї драми підплив великий танкер „Наррагансетт”. Його капітан наказав негайно випустити на розбурхливій хвилі багато нафти, і вода навколо „Волтурно” відразу ж почала заспокоюватись — нафта стримала хвилі! Тоді з усіх кораблів кинулись до палаючого на носі й кормі „Волтурно” рятувальні човни. Матроси гребли як навіжені, намагаючись виграти кожну секунду. Це були справжні перегони з часом.

„Капітан Інч наказав негайно, але впорядковано, покидати корабель.

Першими були жінки з дітьми, як це мало місце і під час аварії „Титаніка”, потім мужчини і решта матросів. Усіх відразу ж перебирали на рятувальні човни й везли до різних кораблів, і всі були врятовані.

„Капітан Інч був останнім, хто залишав корабель, охоплений пожежею. У пошматованій і обпаленій уніформі, він спускався вниз, як і належить морському вовкові: під однією рукою тримав морську книгу-щоденник, а під другою переляканого маленького песика, який усіх на кораблі розважав. Капітан сів у рятувальний човен і широко відкритими очима дивився на охоплений полум'ям „Волтурно”.

„Не дивіться на це, капітане”, — хтось порадив.

„Не грає ролі, — відповів капітан Інч. — Я нічого цього не бачу, я осліп від вибуху”.

„Капітан Інч нічого не бачив впродовж багатьох днів, заки зір знову відійшов. Кораблі врятували 521 пасажирів і членів залоги, які

не знали, як і дякувати рятівникам. Загинули в океані 136 людей, які шукали порятунку в човнах з „Волтурно”.

Стільки з книги „Найчорніші години”.

Про далішу долю „Волтурно” відомо, що корабель ніяк не хотів потопати, хоч і вигорів до тла. Пожежа виникла 8-го жовтня, а ще й 16-го з його обпеченого кадовба ішов дим. Мертвий корабель гойдався на океанських хвилях, як морський привид з опери „Летючий Голляндець”... „Волтурно” став загрозою для інших кораблів, а в тому районі океану їх завжди плівло чимало.

Нарешті 17-го жовтня 1913 року до „Волтурно” підпливла робоча команда данського корабля, нафтоналивного судна „Шарлюа”. Матроси спустилися на линвах у трюм і обстежили вигорілий кадовб з покорченим залізом. Вони молотами відбили на дні корабля отвір-люк (по-англійському „сі-какс”), швидко вибрались нагору й пересіли на шлюпку.

Тепер уже сумна доля малого океанського лайнера „Волтурно” була припечатана: океан ринув у його покорчене нутро, і „Волтурно” швидко пішов на дно. Ще одна невидима могила виросла на океанському підводному цвинтарі.

Врятовані українці

Український часопис на Пітсбуржчині в Америці „Народне Слово”, пресовий орган обезпечено-громадської Народної Помочі (згодом Української Народної Помочі), у своєму першому числі, з 15 березня 1914 року, повідомив у коротких вістках про жертви катастрофи корабля „Волтурно” (стор. 9-та). Там читаємо — цитуємо, з малими правописними змінами:

„Про жертви катастрофи на кораблі „Волтурно”, який затонув дня 10 жовтня (Неточність — ЛП) на повнім морі в дорозі до Нью-Йорку, подаємо за виказом австрійського міністерства слідуєчі дати, які дотичать подорожних з Галичини. Погибли слідуєчі особи: Михайло Урбанський з Надорожнева, Антін Зеболь з Бжесьця, Микола Жураковський з Надвірної, а про слідуєчих не знати, чи загинули, чи врятувалися: Микола Ящиншин з Надорожнева, Ганка Павляк з Озерян, (її доля невідома — ЛП), Марія, Петро, Дмитро і Катерина Никитчуки і Марія Мриголод з Волосяня. Врятувалися з Галичини 35 подорожніх”.

Розшукаймо, досліджуємо

Стаття „Українці і корабель „Волтурно” була вислідом невеликого дослідження („рісерч”) після того, як автор пригадав давню розмову з попереднім головним предсідником УНПомочі бл. п. Василем Шабатурою в Пітсбургу, Па.: він сказав, що знав кількох краян, які врятувалися з корабля, під назвою „Воля”, на якому сталася пожежа. Він зазначив також, що то було перед Першою світовою війною.

Розшуки в Конгресовій Бібліотеці (під час праці в „Голосі Америки”) англійського або американського корабля „Воля” з такою сумною „біографією” не дали висліду.

Коли ж, уже по смерті бл. п. Василя Шабатури — почесного головного предсідника УНПомочі (його іменем за гол. предсідника Володи-

мира Мазура названо Стипендійний Фонд УНП для членів-студентів), автор натрапив на перший примірник „Народного Слова” з 1914 року, з вісткою про „Волтурно”, тоді вже не було особливих труднощів знайти дані в Америці про той нещасливий корабель емігрантів з Європи, в тому і з України.

Закінчуючи, закликаю — на правах українського письменника і вже старої людини — молодших письменників, науковців, журналістів звертати більше уваги на долю й долю наших, українських людей у вільному світі, на дороги, якими вони сюди пробивалися з поневоленої Української Землі, на все, що можна назвати, услід за о. Агапієм Гончаренком, приятелем Тараса Шевченка (і першим його пропагатором в Америці в минулому столітті) — **ЗАКОРДОННОЮ УКРАЇНОЮ.**

А ця стаття нехай буде вінком на темні підводні могили тих наших братів і сестер, які не змогли ніколи побачити осяяного променями волі смолоскипу статуй „Свободи”.

Бейбері Ленд, Саутемптон, Н.-И.
1987 р.

АЙЗЕНГАВЕР У ВІЙНІ 1943-1945

Книжка Дейвіда Айзенгавера про свого славного діда Двайта Д. Айзенгавера п. н. „Айзенгавер у війні 1943-45", яка появилася в цьому році у видавництві „Рендом Гавз", і вже викликала широкий розголос в рецензійних кругах та є визнана критиками найкращою книжкою цього роду. Вона не є біографією, а є студією про генерала американської армії, за висловом рецензента журналу „Атлантик" за серпень 1986.

Це велика (977 сторінкова) книга і є першим із запланованих трьох томів, які можуть забрати Дейвідові Айзенгаверові труд поважної частини його життя, і якщо цей його плян здійсниться, то це буде найкращим пам'ятником Двайтові Айзенгаверові, каже авторитетний критик Теодор Дрейпер у своїй рецензії, яка була надрукована серією статей в „Ди Нью Йорк Рів'ю оф Букс" (числа 14, 15 і 16, 1986). Цілий текст рецензії Дрейпера дорівнює не менше як 50 книжковим сторінкам друку.

В часі війни Дрейпер служив хронікарем у 84 Дивізії американської армії в Європі. Він прекрасно зорієнтований у військових подіях того часу, є автором відомих праць про Советський Союз і перечитав масу спогадів тих, що мали вплив на політичні події. У його рецензії є багато виносів, цитат та цінних пояснень корисних читачам, що не мали змоги запізнатись з тими авторитетними працями.

На цьому місці варто зазначити, що автор обговорюваної нами книжки, а також автор рецензійної статті в „Ди Нью Йорк Рів'ю оф Букс" в більшості називають Англію — Британією, а її нарід британцями. Так само називають Советський Союз — Росією, а нарід Советського Союзу — росіянами. Як знаємо, в теперішніх американських публікаціях назва „Советський Союз" є більше поширеною. Тепер також більше американців знають, що за назвою „Советський Союз" скривається злоща російська імперія.

Помимо свого об'ємистого розміру, книжка в основному покриває військові події лиш за вісімнадцять місяців часу почавши від інвазії в Нормандії до часу німецької капітуляції.

На вступі рецензії автор каже, що з усіх американських воєн від часу Револуції, американці найменше жалують за тим, що воювали в часі Другої світової війни, і навіть тепер, після чотирьох десятиліть мало-хто глядить на участь в ній — без одобрення. Те, що світ позбувся нацизму завсіди уважатимуть найбільш гордим досягком, але це, що нацизм замінено в Європі комунізмом завсіди притемнюватиме той осяг.

Дрейпер каже, що книжка Дейвіда Айзенгавера спонукала його наново переглянути війну в Європі, частинно при його допомозі, а частинно самому іти до оригінальних джерел, вислідом чого він пробував зробити перевірку, узгіднюючи зі своїм поглядом, він час до часу подає коментарі на погляд Дейвіда Айзенгавера. „Я не завсіди погоджуюсь з ним, але я завсіди подивляю ґрунтовність і серйозність його намагання” — каже рецензент.

За Дрейпером, Двайт Д. Айзенгавер як градуант Вест Пойнт Академії в 1917 р., запізно виступив на арену, щоб побачити военну дію у Франції. Його 1920-ті роки пройшли на тренувальний вишкіл, на виконання призначень та промоції. В 1933 році він був спеціальним асистентом генерала Дуглеса МакАртура на Філіппінах, а в початкових місяцях Другої світової війни служив в Дивізії Военного Плянуння в уряді Шефа Штабу генерала Джорджа С. Маршала у Вашингтоні. Після десятки років праці при б'юрку, в червні 1942 року, його призначено шефом штабу союзних збройних сил. Все це вказувало, що його протегував генерал Джордж Маршалл, і все було б добре на новому місці призначення в Північній Америці, якби не те, що три четвертих війська під його командою були британці.

Два чільні британські команданти фельдмаршал сер Гаролд Александер і генерал сер Бернард Л. Монтгомері номінально стали його підрядними. Вони знали, що Айзенгавер не мав військового досвіду, і тому в поведінці з Айзенгавером вони дали йому відчуті це. Така опінія високих британських командантів про Айзенгавера тягнулася за ним на європейський фронт після висадки в Нормандії.

В тому часі в найвишому спільному британсько-американському командуванні від Британії були генерал Монтгомері і генерал сер Алан Брук, а від Америки генерал Айзенгавер. Судьба воєнних операцій союзних армій в більшості залежала від цієї трійки. Брук з Монтгомері гляділи з якимсь презирством на Айзенгавера, якого завданням було координувати операції на цілому західному фронті, але маючи проти себе таких союзників, йому не легко було виконувати свої плани одобрені своїми зверхниками у Вашингтоні.

Брук у своєму деннику робив недискретні записи, які зовсім дискредитували Айзенгавера як голівнокомандуючого союзними арміями. Денник Брука повний образливих висловів про особу Айзенгавера був опублікований ще за життя Айзенгавера. Брук, між іншим, з іронією записав: „Айзенгавер не погана людина, але мозку, щоб проводити стратегію армій, в його голові зовсім нема”.

Про Монтгомері рецензент каже, що він був автентичним британським ексцентриком найбільш скрайнього типу. Він убирався, їв, спав та все інше робив ексцентрично. Звичайно, він носив футром підбите взуття, як мішки плісові штани і сірий светер затягнений через голову, або два светри затягнені один на верх другого, а на голові носив свій чорний берет. В більшості мешкав окремо в трейлері та в товаристві молодих помічників, яким було дозволено їсти з ним. Ішов спати не

пізніше як десята година вечором і незалежно від обставин і товариства.

Він майже завжди відмовлявся брати участь в конференціях американських генералів і посилав на ті конференції свого шефа штабу майор-генерала сер Франціса де Гвінгард, який репрезентував його без права робити рішення. Монтгомері настоював на тому, щоб стрічатись з Айзенгавером сам-на-сам, і тоді він майже цілий час говорив. Одного разу він дав таку гірку промову, що Айзенгавер мусів спинити його, кажучи „Обережно Монті! Ти не смієш так говорити до мене бо я є твій бос”.

Дригих два високі американські генерали — Бредлі і Паттон відчували відразу до Монтгомері, якого егоїзм Бредлі уважав мегаломанією. Монтгомері відносився до них по грубіянському і дійшло до того, що американці майже не говорили з Монтгомері. Бредлі заявив, що приятельські взаємини з Монтгомері є виключені. Маючи того за багатого довготерплячий Айзенгавер сказав: „Монтгомері відносить усе на особисті порахунки і старається довести те, що американці, а особливо я, немаємо ніяких заслуг у війні, і що ми малошо маємо до діла з війною. Вкінці я перестав говорити до нього”.

Третій й останній том офіційної біографії Монтгомері, який появився цього року в Лондоні, представляє його як мілітарного генія вищого гатунку, однак це змішане з такими трагічними додатками як: „З природи він був задиркуватим. Настирливість була вщеплена в його характері. Він був образливий в своїй зарозумілості, егоїзмі і самооправданні. Він любив радше домінувати чим ділитись. Його нетактовність та егоцентризм ображували майже кожного, включно з королевою. Він трактував свою матір, сина і декого зі своїх найближчих безсердечно, а навіть із жорстокістю, яка в нього була патологічною”.

Мілітарний історик Бейзл Лідделл Гарт назвав його „дуже хлоп’ячим та поважно психологічним випадком”, а Малколм Мюггерідж уважав його характер химерним. Горонві Ріс додавав в ньому дотик божевілля пом’якшеного тільки війною, а його син Дейвід говорив про його надмірний ексцентризм.

Така то людина була ключовою брітійською мілітарною фігурою з якою Айзенгавер та американці мали співпрацювати як союзники.

Як вже згадано, Дрейпер у виносках подає авторитетні джерела, і безумовно, цим робить добре прислугу Дейвідові Айзенгаверові, якому не було зручно так відкрито обороняти свого діда.

Хоч Айзенгавер із влачі був тактовною і примирливою людиною то помимо цього названі брітійські генерали своєю нетактовністю і задиркуватістю довели до того, що Айзенгавер одного разу вже виготовив на письмі резигнацію, однак до її реалізації не дійшло бо Монтгомері був змушений перепросити Айзенгавера.

З брітійцями не було легко співпрацювати ще й тому, що їхні роди зброї, летунство, наземні і морські сили мали окремих верховних командантів. В них не було одного команданта, який міг би так як Айзенгавер

відповідати за всі роди зброї. Така структура відповідальності ускладнювала стратегічні операції, які у війні виринали несподівано.

В додатку до того був ще й Черчіль, який не так як Рузвельт, який не уважав себе експертом в мілітарних справах. Черчіль не робив лінії між своєю політичною і мілітарною ролями, бо він в одній особі був прем'єр-міністром і міністром оборони. Його засідання з воєнним штабом звичайно тривали до 2-ої години ночі і всі, що брали участь ранком нормально вставали до служби, а Черчіль спав до полудня.

Фельмаршал Брук аналізуючи особу Черчіля — як стратега, між іншим записав у своєму деннику: „В усіх своїх плянах він живе з руки до уст. (Англійський ідіоматичний вислів, який характеризує людей, що живуть тим, що день приносить і не дбають про будучину. Прим. К. К.). Він ніколи не може збагнути цілості пляну в його ширині (усього на фронті), або в його глибині (довго термінові проекти)”.

Дрейпер цитує Браєнта — автора, який у своїй книжці „Тріумф на Заході” записав: „Що злило Брука і його колег було те, що Черчіля просили одобрити плян, який вони приготували для застосування договору з американцями в Каїре для будучої стратегії відносно Японії. Він зовсім заперечив існування такого договору, а коли йому показали, що він і президент поклали на тому проекті свої ініціали, він відповів, що він не вважає зобов'язуючим того усього, що він робить, а після того повернувшись до свого старого проекту, який раніше був відкинений Головними Штабами, як британським так і американським, а саме, щоб зробити висадку на Суматрі, бо він супроти opinii усіх вірив, що таким чином перетнемо морську комунікацію Японії з Бурмою”.

Правда, що розходження в британсько американському союзі не органічувались тільки до британців проти американців, бо в деяких справах Черчілеві сильно опонували британці так як і американці. В Головній Кватирі Союзних Сил в Європі крім Айзенгавера усі були британці і вони завжди сторонилися за Айзенгавером проти штабових офіцерів в Лондоні, які вважали, що ШЕЙП (ініціали Головної Кватери Союзних сил в Європі в англійській мові) є прямо запродана американцями.

Парадоксально, що Айзенгавер, який ніколи не догоджував Бруків і Монтгомері, не вдовольняв також Бредлея і Паттона, а був час, що навіть і Маршалла тим, що в їхній opinii він був „про-британцем”. В кватирі Паттона іронізуючи казали, що „Айзенгавер є найкращим британським генералом”.

Паттон навіть записав у своїм деннику те, що Айзенгавер є запроданий англіцям. На ділі, Паттон відплачував злом за добро Айзенгаверові, який два рази вирятував Паттона від неласки. Паттон умів не підпорядкуватись, а навіть збрехати, що мілітарний історик записав делікатно як „натягання правди”. Проте, Айзенгавер тримав Паттона тому, що той був його найбільш агресивним фельдмаршалом.

Дрейпер каже, що Дейвід Айзенгавер трактує клопоти Айзенгавера чесно, але „з низького клопача”. Наприклад, коли Айзенгавер кілька

годин вичікував на побачення в головній квартирі Монтгомері, то Дейвід зарекордував це як „Айзенгавер прийняв до відома відсутність Монтгомері вибачливо“, однак в очах інших присутніх відсутність Монтгомері видавалась неввічливістю.

Дрейпер каже, що Дейвід занотував подібні скарги і невдоволення не драматизуючи їх, а попри це він в загальному ставить ривалів і критиків свого діда у незручне положення. На ділі, каже Дрейпер, встановлення західного союзу у війні було поклоне ревалізацією і перехресними цілями, що аж стає дивно як Айзенгавер міг це все пережити і вийти психічно непошкодженим.

Треба мати на увазі і те, що в тому союзі були ще й французькі, польські та інші дорадники (без права голосу). Вони виявляли претенсії, які доводили до ще більших внутрішніх спорів і ферментів. Рецензент припускає, що клопоти в брітійсько-американському союзі могли бути багаті гіршими, якщо б Айзенгавер був сильнішим, або капризним командантом. Справи, які ділили брітійців з американцями були далеко глибші і більше непримирливі чим стиль командування Айзенгавера.

В справі головної стратегії Айзенгавер брав накази з Вашингтону де рішенням був Маршалл. Напевно, що він недовго був би вдержав свій пост, якби не виконував наказів так як того хотів Маршалл. Причин до розходжень між брітійськими та американськими верховними військовими командантами було декілька, але основною з них усіх було непогодження у великій стратегії провадження війни проти німців. Напочатку союзники стали перед вибором, або „периферійної“, або „фронтової“ стратегії.

Брітійці воліли перший спосіб війни, а саме, на окраїнах Європи, на Середньому Сході, в районі Середземного моря та в Північній Африці. Вони також очікували на советський наступ на східному фронті. Вони планували робити наступ вже на виснажених німців.

Натомість американці були за солідним фронтом та за прямою атакою на головні сили Німеччини так, як вони відтак це зробили 6-го червня 1944 року — висадкою в Нормандії. Хоч раніше вони взяли участь в Африці та в Сіцилії тільки тому, що тоді вони ще не зібрали потрібних сил і не хотіли, щоб ті сили, які знаходилися в Англії в безділлі, пустували цілий рік.

Весною 1944 року американська армія вже налічувала 11 мільйонів, а брітійська 5 мільйонів. (Це загальне число армій цих країн). Фельдмаршал Брук занотував у своїм деннику: „Ситуація повна труднощів, американці починають мати переважаючу силу на: сходу, в повітрі і на морю. Тому вони вважають, що вони є уповноважені диктувати те, як їхні сили мають бути розставлені”.

Після того брітійські шефи занехали свою опозицію, адоптуючи слідуючу лінію міркування записану Бруком: „Гаразд, якщо ви настоюєте на тому, щоб ми стали проклятими дураками разом з вами, скоріше чим це з вами станеться і буде фатальне, то ми станемо тими проклятими дураками разом з вами і ми постараємось виконувати роль проклятих дураків — проклято добре”.

Гордим англійцям було тяжко підпорядкуватися наявно переважаючій силі американців і вони до кінця війни в такий чи інший спосіб творили труднощі Айзенгаверові. Бритійські команданти завсіди мали „краці” ідеї наступу та стратегії в загальному.

У вступі до своєї книжки Дейвід Айзенгавер каже, що його дідо не був політиком, а тільки військовиком. Дрейпер доводить, що з тексту книжки виходить що інше, а саме, що Айзенгавер також керувався і політичними мотивами помимо того, що в диспутах з Черчілем, коли йому було потрібно того, він твердив: „Я не посідаю політичного авторитету”.

Дрейпер каже, що висадка в полудневій Франції під засекреченим кодом „Ковадло” (Енвіл) була об’єктом найдовшого спору і контроверсії з поміж усіх стратегічних плянів цілої війни, але тут Айзенгавер також переміг і здобув навіть зі сторони британських військових стратегів, помимо побоювань Черчіля, що висадка в Нормандії коштуватиме завелике число життя вояків. Автор каже, що в тому часі гордість британської імперії була не тільки історичною пам’яттю. Багато британців ще вірили, що периферійними фронтами та східним фронтом німці виснажаться самі, а заоподженими британськими силами ще якось вдасться вдержати британську імперію.

Помимо того, що плян висадки в полудневій Франції був одобрений Сталіним на конференції в Тегерані, в листопаді 1943 року, переміг плян висадки в Нормандії. Айзенгавер був одним з тих, що виготовили цей плян. Американці були приготовані на великі жертви, щоб перевести в життя цей стратегічний плян. Дрейпер зауважує, що більшість книжки Дейвіда Айзенгавера займається спорами на пункті мілітарної стратегії.

Із зближенням побіди над Німеччиною між американцями і британцями почали наростати ще більші спори і непорозуміння, а головню на пункті, якою має бути повоєнна Європа. Бритійці думали категоріями їхньої традиційної політики — рівноваги сил, а це в Америці, каже рецензент, звучало як брудний вислів. Американці в першу чергу були заінтересовані побідою над Німеччиною та Японією.

Рузвельт, Гопкінс і Маршалл висловили страх перед зростаючою небезпекою зі сторони Советського Союзу та приготовлялись до потреби дати наказ зупинити советську інвазію в Європі, а відносно повоєнного устрою думали створити на місці Ліги Народів щось більш авторитетне. Військові команданти виявляли бажання захопити кожен для себе якнайбільше території Німеччини сподіваючись, що вона залишиться під окупацією країни, війська якої захоплять її. Вони не здавали собі справи з того, що окупація Німеччини за зонами була дискутована між провідниками союзників вже в липні 1943 р. і в січні 1944 р., а в люті 1945 р. в Ялті остаточно „полагоджена” з доданням четвертої окупаційної зони для Франції. Окупаційний плян за зонами був інспірований Черчілем.

З початком березня 1945 року, союзні армії зближались до Берліна. Айзенгавер був дуже стурбований тим, щоб не допустити до випадкового зудару західно-союзних армій з советською, яка лавіною

сунула на Берлін. Щоб запобігти небажаному випадковій зустрічі, 28 березня Айзенгавер вислав депешу до Сталіна пропонуючи зустріч армій на шляховому вузлі Ерфурт-Ляйпціг-Дрезден, вздовж по лінії річки Ельби. Ця депеша Айзенгавера викликала останню велику контрверсію між брітійцями та американцями. Стара боротьба за Берлін знов вибухла з такою інтенсивністю, що аж потрясла Айзенгавером.

Брітійці були розлючені тією депешою з двох причин. Вони обвинувачували Айзенгавера, що то не було його справою прямо комунікуватися зі Сталіном без одобрення його мілітарних і політичних зверхників. Що більше, вони зрозуміли, що цим кроком Айзенгавер списав мету захоплення Берліну віддаленого в найближчому пункті на схід від Ельби біля 60 миль.

Ця міжусобна боротьба вибухла в часі між 29-тим березня і 18-тим квітня, в останніх днях закінчення війни, є наукою того, як найближчі союзники можуть зле зрозуміти один одного в справі, яка стояла перед ними цілими місяцями. Суперечка за те, чи Айзенгавер поступив правильно, або, що він з боягузтва та без спротиву віддав росіянам західню цитаделю — триває і досі, каже Дрейпер.

Дехто твердить, що нині історія виглядала б інакше, якби так американці були тоді випередили росіян в захопленні Берліна. Дрейпер каже, що з причин доцільности захоплення Берліна і досі існує так багато гірких суперечностей, що в цьому випадку є варто слідкувати аргументи, які розвинулися в слідуючих словах провідників. Тут він цитує дещо з кореспонденції тих провідників відносно Берліна:

Айзенгавер до Маршалла, 30 березня 1945: „Смію вказати, що сам Берлін вже не є особливою метою”.

Айзенгавер до Монтгомері, 31 березня 1945: „Те місце (Берлін) так далеко як я заінтересований, став тільки географічною локацією”.

Айзенгавер до Команди Союзного Штабу, 31 березня 1945: „Берлін вже не вважається стратегічним простором тому, що він в більшості знищений. Мене поінформовано, що міністерства переносяться в район Ерфурт — Ляйпціг. Щобільше, він тепер є так близько російського фронту, що як тільки росіяни рушаться знов то сягнуть його, а це є справою лиш кількох днів”.

Черчіль до Айзенгавера, 31 березня 1945: „Я не вірю в те, що тепер Берлін стратив мілітарну й політичну важливість. Упадок Берліна матиме глибокий психологічний ефект на німецький спротив в кожній частині Райху... але як Берлін залишиться під німецьким прапором, він не може не бути децидуючим пунктом в Німеччині”.

Черчіль до Рузвельта, 1 квітня 1945: „Без сумніву, що російські армії займуть цілу Австрію і займуть Відень. Якщо вони також захоплять Берлін, чи будуть тоді вони переконані, що вони є переважачим учасником нашої спільної перемоги, і чи це не доведе до загрозливих роздорів в будучому? Тому я вважаю, що з точки зору політичного, ми повинні маршувати в Німеччину так далеко як можливо є, а Берлін повинні захопити ми, якщо він буде в нашому засягу. Це має значення на ґрунті мілітарному”.

**Президент ЗСА Айзенгавер відкриває пам'ятник Т. Шевченкові
у Вашингтоні.**

Айзенгавер до Черчіля, 1 квітня 1945: „Зовсім натурально, якщо умовини ЕКЛІПСИ (розвал Німеччини) несподівано відбудуться всюди вздовж фронту, ми поспішимо, а Любек і Берлін будуть включені в нашу важливу ціль”.

Черчіль до Айзенгавера, 2 квітня 1945: „Я уважаю високоважливим те, що ми повинні подати руки росіянам так далеко на сході як тільки можливо”.

Айзенгавер до Черчіля, 3 квітня 1945: „Якщо можна буде втягнути Берлін в орбіт наших успіхів (бритійсько-американських) то заслугу ділитимемо спільно”.

Монтгомері до Айзенгавера, 6 квітня 1945: „Я особисто не погоджуюсь з тим, що Берлін перестав бути метою. Я уважаю, що Берлін має виразну вартість як ціль. Я сумніваюсь в тому, що росіяни думають так само, але вони можуть тільки вдавати, що вони так думають”.

Айзенгавер до Маршалла, 7 квітня 1945: „В кожному часі, як зможемо захопити Берлін малим коштом, ми це зробимо, але в теперішній стадії я уважаю мілітарно недоцільним робити це нашою метою, а особливо на тлі факту, що він є тільки 35 миль від російської фронтової лінії. Я є з перших, що мусять визнати те, що війну провадиться з метою досягнути політичні цілі, і якщо Союзна Команда Штабу рішить те, що в союзному намаганні взяти Берлін переважають чисто мілітарні міркування на полі дій, то я радо достосую мої пляни і мій спосіб думання, щоб виконати таку операцію. Однак, я впевнено думаю, що захоплення Берліну повинно бути залишене як щось, що ми зробимо якщо можливе і практичне”.

Айзенгавер до Монтгомері, 8 квітня 1945: „Щодо Берліну, то я готовий признати, що це має політичну і психологічну важливість, але багато важливішим буде льокація осталих німецьких сил в зв'язку з Берліном. Це є вони на кому я концентруватиму мою увагу. Очевидно, якщо матиму нагоду взяти Берлін дешевим коштом — я візьму”.

Айзенгавер до Союзної Команди Штабу, 14 квітня 1945: „Есенція мого пляну є стати на Ельбі та очистити мої фланги”.

18 квітня 1945: Бритійська Команда Штабу неохочо погодилася на кінцевий плян Айзенгавера.

Дрейпер каже, що ці наведені ляконічні вислови ніяк не відображають тої сварні і терпіння, які супроводжали виміну тих думок. Айзенгавер мав свої пляни, які були попирані Маршалом та Американською Командою Спільного Штабу.

Айзенгавер радився Бредлея скільки втрат коштуватиме захоплення Берліну. Відповідь була: „Сто тисяч”. Він уважав, що це задо-рога ціна.

Тим часом росіяни були готові заплатити високу ціну за Берлін. Дійшовши до Одри в лотому армії малшала Жукова переконалися, що їм треба буде воювати за кожен крок землі. Вони приготували 190 дивізій (біля двох з половиною мільйона війська) до атаки на Берлін з полудня, центру і на північ від міста. Офензиву на Берлін розпочато 15 квітня, але оборона хоч безвиглядна, але сильна, не допускала до столиці. Щойно 24 квітня, після окруження міста поча-

лись бої за поодинокі частини міста. Гітлер поповнив самогубство 30 квітня, а 2 травня наступила капітуляція.

Від 16 квітня до 8 травня російські втрати сягнули 304,887 убитих, ранених і загинув. Загальні втрати по обидвох сторонах в боях за Берлін винесли біля пів мільйона.

Здобуття Праги також принесло Айзенгаверові чимало турбот по-мимо того, що в боях за Прагу він вже мав кращу комунікацію зі східним союзником. Айзенгаверові прийшлося стримати Паттона, який міг захопити Прагу 6, або 7 травня. Росіяни захопили Прагу 9 травня.

Реасумуючи opinію про Айзенгавера, його критиків і прихильників, Дрейпер вважає, що Айзенгавер, навіть з його недомаганнями, ще найкраще надавався на важний пост верховного команданта союзних військ, і що ніхто інший з тодішніх американських генералів того завдання не виконав би краще. Айзенгавер мав у своїй вдачі щось, що магічно діяло на інших, а особливо діяло позитивно в часі конфліктів і спорів.

В дещо подібний спосіб він висловлюється і про Черчіля, хоч перше він скритикував його називаючи творцем фраз таких як: „м'яка підчеревина”, або „проколення під паху”, які, каже він, не мали нічого спільного з фізичною реальністю в полуднево східній Європі. Часами він доводив своїх військових дорадників до розпачу тим, що щось мало бути негайно приготовлене, а як вони це щось приготували вложивши багато зусиль, він вже немов забув про той проект чи план і вже був заінтересований новим пляном. Черчіль хитався в opinії про росіян. Раз він уважав, що їм не можна вірити, а другий раз висловлював надію на те, що з ними можна буде співжити.

Проте, мабуть ніхто інший, каже рецензент, не виконав би був того завдання, яке в тяжких воєнних умовах сповнив Черчіль. Він з Айзенгавером творили майже незамінну в тому часі двійку, яка мусіла координувати політичні й мілітарні сили для розв'язки воєнної проблеми.

Коли Брук намагався витиснути Айзенгавера як команданта наземних сил, Черчіль стримував його кажучи, що він не хоче того, щоб між Айком і групами армії був ще хтось, бо Айк є доброю і згідливою людиною. Бредлі на його місці, казав Черчіль, не хотів би навіть слухати якоїсь опозиції. Брук з прихованою злістю відповів, що він не хоче такого згідливого команданта тому, що згідливий командант не є злібний виграти війну.

Дрейпер каже, що більша частина величезної книги Дейвіда Айзенгавера заповнена спорами між союзниками, а головню між Америкою і Британією, бо третій головний союзник — Росія, діяв сам в наступі на Німеччину. Він ставить питання, що було б якби так НАТО до якого належить стільки країн, мало спільно воювати проти спільного ворога?

Виглядає, що вислід Другої світової війни був немов несподіванкою для тих, що повалили нацистівську загрозу (правильніше було б сказати — традиційну німецьку загрозу), а дійсного миру не встано-

вили і тепере людство мусить жити в страху перед гіршою загрозою чим були обидві світові війни.

Автор закінчує свою велику та аналітичну статтю кажучи, що коли глянути взад за причиною такого двосторінного висліді Другої світової війни то приходимо ближче до твердої і гіркої дійсности, яку Дейвід Айзенгавер під кінець своєї книжки висловлює в слідуючий спосіб:

„На ділі, та безконечна дебата над тим, що могли союзники зробити щось інше, щоб заблокувати росіян на сході Європи, має тенденцію ще глибше затемнювати це питання: чи могли союзники зробити щось інше і раніше, для контролі Німеччини, щоб не допустити до тої нужди, яку вона задала Європі. Сьогодні історія Європи могла виглядати інкаше якби Європа з Америкою в 1930-их роках, були зустріли інкаше фашизм, який не так як комунізм, на ділі, оточив Європу та спаралізував решту її. З вибухом Другої світової війни комунізм був прикутий тільки до Советського Союзу, без вигляду на поширення (хіба тільки насильно) помимо советського приречення поширити большевизм на цілий світ. І диво, фашизм прийшов до влади в: Німеччині, Італії, Еспанії, Польщі, Мадярщині і Румунії та причинився до деморалізації Франції, і практично поділив мудрість Англії й Америки на пункті того, щоб зробити щось для стримання його поширення. Хоч можна тільки припускати, однак виноситься враження, що якби Європа була з рішучістю зустріла фашизм, а ЗСА поперли її в тому намаганні, то було б не дійшло до Мюнхену та без війни можна було б позбутися Гітлера і відзискати самопошану до демократії. Не було б советської окупації Варшави, Берліну і Праги, але... в травні 1945 року такі думки були тільки пустим припущенням бо уся увага була звернена на проблему відбудови спустошеної Європи”.

Треба мати на увазі ще й інші чинники, які вплинули на такий вислід війни, який стався не так як багато хотіли і надіялися. Наприклад, в 1940 році президент Рузвельт обіцяв американському народові, що його сини не будуть воювати в чужих війнах. Відомо, що Америка не мала заміру завойовувати чужі простори. Таке політичне наставлення було американського уряду і народу, а помимо того Америці прийшлося встрянути в Другу світову війну.

Ми, тодішні втікачі в Німеччині, очікували того, що західні союзники, після розпаду гітлерівської Німеччини поставлять вимогу советським ордам, щоб вони вицофалися до своїх довоєнних кордонів. Такі сподівання не були видумкою втікачів. Вони існували навіть серед високих генералів американської армії.

Дрейпер цитує частину того, що записав у своєму деннику фельдмаршал Паттон, — як зміст його розмови із секретарем війни Робертом Р. Петтерсоном: „Покажіть тим людям (росіянам) образ сили й потуги... Якщо ви цього не зробите, тоді я вам скажу, що ми перемогли німців і розбродили їх, але ми програли війну... Я хочу, щоб ваш Стейт Департамент, або хтось хто тим завідує, показав цим людям (росіянам) де є їхня границя та дав їм реченець вицофання за їхню границю, і перестеріг, що як вони не виконають того, то ми попхаємо

їх до границі. Можливо, що вони схочуть протиставитись нашим вимогам, але після того не гратиме ролі скільки мільйонів людей вони мають, і якщо ви схочете Москву, я дам вам її”.

У відповідь на це Петтерсон освідомляв Паттона про те, що „Ви не здаєте собі справи з того, яку силу мають ці люди”.

Згідно з особою, яка редагувала денник Паттона, три дні після тої розмови Паттон хотів реабілітувати тих німців, які схотіли б воювати проти росіян. Серед американців принайменше нуртували такі думки і вони мали деякий відгук і серед англійців.

Фельдмаршал Брук записав у своїм деннику: „Цього вечора я переглянув звіт пляновиків про можливість нашого обернення проти Росії, якщо постануть клопоти в дискусії з нею про будучину. Нам поручено прослідити цю справу. Безумовно, що ця ідея є фантастична, а вигляди на успіх зовсім неможливі. Нема сумніву, що від тепер Росія є всемогутньою в Європі”.

Як бачимо, песимізм, чи може реалізм? — маршала Брука діаметрально суперечив оптимізові фельдмаршала Паттона.

В серпні 1945 р. Айзенгавер вже був гостем маршала Жукова в Москві. В книжці Дейвіда Айзенгавера на сторінці 565 є фотосвітлина на якій бачимо Айка на площадці мавзолея Леніна в часі паради. По правій стороні Гаррімана стоїть Сталін, а далі Берія, Айзенгавер, Жуков і ще якась особа.

У фотоальбомі п. н. „Це є Айк” опублікованому видавництвом Генрі Голт і Ко. ще в 1952 році, бачимо аж декілька фотосвітлини Айка з тодішнього побуту в Москві, а в розділі п. н. „Місія генерала до Москви в 1945” написано, що в часі цілої подорожі Айк виглядав відпруженим, як завжди, однак Джон Гантнер звітував, що Айзенгавер пізнав хто є росіяни. „Коли ми пізнаємо, що ввічливість зустрічається грубістю, а щирість — аrogантністю” — сказав Айк в 1946 р. — „то наша терпелівість зношується і стає тонкішою”.

Напевно, що Двайт Д. Айзенгавер займе місце серед найбільш визначних постатей в історії американського народу. Варто згадати й те, що після закінчення війни він замінив генеральський мундир на академічну тогу і в роках 1948-1953 був президентом Колумбійського університету, а в роках 1953-1961 два рази був вибраний 34-тим президентом країни.

Для американських українців Айзенгавер назавжди залишиться пам’ятним, як той президент, який в липні 1959 року підписав резолюцію, яка відтак стала законом, що встановив щорічне відзначування в місяці липні тижня поневолених народів, так довго, аж поки ті народи визволяться з-під ярма московської імперії. Він також буде пам’ятним для нас, як той, що 27 червня 1964 року, у Вашингтоні святочно відкрив величавий пам’ятник Шевченкові збудований коштом українців у вільному світі.

ОГОЛОШЕННЯ

ПІДТРИМУЙТЕ УСТАНОВИ, ПІДПРИЄМЦІВ І ПРОФЕСІО-
НАЛІСТІВ, ЩО ОГОЛОШУЮТЬСЯ У НАШІЙ ПРЕСІ ТА
АЛЬМАНАХОВІ

Брати Рошки

На фото: три брати Рошки. Всі три народились в селі Конюхів, повіт Стрий, Україна. Зліва: Іван, нар. 1900 р. — помер в 1977 р. в місті Калгарі, Канада. Стефан, нар. в 1914 р. — помер в 1983 р. в Торонті, Канада і Василь, нар. 1893 р. — помер в 1965 р. в Чікаго, ЗСА.

Остання світова війна для українців не була милосердною. Багато загинуло у концентраційних таборах, в чужих військових формаціях, частина вступила у ряди Української Повстанської Армії, яка розпочала боротьбу за здобуття УССД. Для багатьох обставин зложилось так, що по закінченні війни доля закинула їх до таборів біженців в Західню Німеччину і Австрію і вони після кількох років скитання виїмгрували до ЗСА, Канади чи інших вільних країн.

Розлука з родиною, тяжкі военні і повоенні роки, підірвали здоров'я багатьом молодим людям і вони передчасно зійшли у могилу, не діждавшись тієї хвилини, щоб повернутись у вільну Україну.

Стефанія Рошко-Воробець
з родиною
Омага, Небраска, ЗСА

OVER

30
YEARS OF
SERVICE

OVER

30
YEARS OF
SERVICE

КУПНО, ПРОДАЖ та ОЦІНКИ РЕАЛЬНОСТЕЙ
R. CHOLKAN & CO. LIMITED,
REALTOR

REAL ESTATE ● APPRAISALS

EXECUTIVE OFFICES

527 Bloor Street West, Toronto, Ontario M5S 1Y5 (416) 532-4404

METRO BRANCHES

Central 527 Bloor Street West, Toronto, Ontario M5S 1Y5
(416) 532-4404

West 2336 Bloor Street West, Toronto, Ontario M6S 1P3
(416) 763-5555

Etobicoke 5302 Dundas Street West, Etobicoke, Ont. M1B 1B2
(416) 236-2666

Out-of-Town Branch

Main Street, Port Sydney, Ont. P0B 1L0
(705) 385-2983

ЗАГАЛЬНА АСЕКУРАЦІЯ

CHOLKAN INSURANCE BROKERS
LIMITED

GENERAL INSURANCE

5302 Dundas St. West, Etobicoke, Ont. M1B 1B2
(416) 763-5666

АРАНЖУВАННЯ МОРТГЕДЖІВ

DIXDALE INVESTMENTS LIMITED
MORTGAGES

527 Bloor Street West, Toronto, M5S 1Y5
(416) 532-4404

OVER 200 REPRESENTATIVES TO SERVE YOU

Єдине кооперативне підприємство на американському
терені під назвою
УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ КООПЕРАТИВНЕ ТОВАРИСТВО

„САМОДОПОМОГА”

В ЧІКАГО

що провадить харчову крамницю в Чікаго та літню відпочинкову
оселю в Равнд Лейку, Іл. Адреса Кооп. „Самодопомога”:

“SAMODOPOMONA”

2204—06 W. Chicago Ave., Chicago, Ill. 60622

Tel. 252-2793

ВАСИЛЬ ДМИТРАШ — ВЛАСНИК ПЕКАРНІ

ANN'S BAKERY

2158 West Chicago Avenue & 2601 W. Iowa St.

Chicago, Ill. 60622

Tel. EV 4-5562

Губиться мова... Тратиться Народ...

ДРУКУЙТЕ ПО=УКРАЇНСЬКИ!

ВИКОНУЄМО ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:

*Наша спеціальність - гравіровані весільні запрошення
з українськими зображеннями.*

Trident Associates Printing

P. O. Box 614

Buffalo, New York 14240

Українська Друкарня

„ТРИЗУБ” ®

у Бюфало, Нью Йорк

Phone: 716-691-8404

UKRAINIAN PRINTERS

Personal and Commercial Printing:

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

We Ship — U. S. and Canada

 Canadian Office

TRIDENT ASSOCIATES PRINTING

85 Lakeshore Road St. Catharines, Ontario L2N 2T6

 BY APPOINTMENT ONLY

Phone: 716-691-8404

УКРАЇНСЬКИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДІМ

455 Welland Ave.

St. Catharines, Ont. L2M 5V2

РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНІ ЗАЛИ

НА КОНЦЕРТИ, СВЯТКУВАННЯ, ВИСТАВИ,

ВЕСІЛЬНІ ГОСТИНИ І Т. П.

НА ВАШЕ БАЖАННЯ І ЗА ВАШИМ ВИБОРОМ

ПРИГОТОВЛЯЄМО НА ГОСТИНУ

ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN BLACK SEA HOME

455 WELLAND AVE., ST. CATHARINES

ONT., L2M 5V2

TEL.: 682-6531

КРЕДИТОВА СПІЛКА

St. Mary's (Toronto) Credit Union Limited

832 Bloor St. W. (near Shaw St.), Toronto, Ont. M6G 1M2

Tel.: 537-2163

Ділові години:

Від понед. — чет. 9:30 — 5:30

п'ятн. — 9:30 — 7:30

суб. — 10:00 — 1:00

В цих годинах Кредитова Спілка приймає протягом цілого дня всі аплікації на позички

УКРАЇНСЬКА ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

"JANETTE IGA" FOOD MARKET

405 JANE STREET, TORONTO, ONTARIO

Telephone 766-0812

ВЛАСНИКИ — МИКОЛА і ЯРОСЛАВА ІГНАТОВИЧІ

IGA

П. БОЖИК і СТ. СТАНЬКО

ВЛАСНИКИ

Харчові крамниці в Торонті:

1094 ST. CLAIR AVENUE WEST —

2295 BLOOR STREET WEST — 766-7138

1104 KING STREET WEST — TORONTO, ONTARIO

КЕРАМІКА СТУДІО

355 JANE St., Toronto, Ont. M6S 3Z3 Tel. 763-2814

ВЛАСНИКИ: РОДИНА МИКИТИН

В крамниці можна набути кераміку власного виробу, фарби, щітки, сирівець, мистецькі приладдя, ікони, картини, тканини та крайки. Постійно маємо в продажу найвищої якості краски до писанок і всі необхідні прилади.

УКРАЇНЬСКА НАРОДНА ПОМІЧ

БРАТСЬКО-ДОПОМОГОВА ОРГАНІЗАЦІЯ

Має 20 родів модерних різнорідних клас життєвого забезпечення: забезпечення на ціле життя, забезпечення до 65 років життя, забезпечення на 20 років. Вивінуване забезпечення після 15 і 20 років платности і в 65-му році життя. Спеціальне ошадностеве забезпечення оплачуване впродовж 20 років, Стипендійна грамота для дітей і молоді оплачувана до 18 років життя, фамілійне забезпечення, акцидентове, термінове, забезпечення з одноразовою вплатою на ціле життя, ануїті, забезпечення платника грамот малолітніх, подвійне забезпечення тощо...

Помірковані рати членських вкладок і високий зворот дивіденди.

Українська Народна Поміч має свої Відділи
в 21 стейтах Америки і 6-ох провінціях Канади

Ukrainian National Aid Association of America

HEAD OFFICE:

925 N. Western Ave.
Chicago, Illinois, USA 60622
Telephone: (312) 342-5102

CANADIAN OFFICE:

140 Bathurst Street
Toronto, Ontario M5V 2R3
Telephone (416) 869-0687

НАЙБІЛЬША В СВІТІ УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ МЕБЛІВ І ДОМАШНЬОГО УСТАТКУВАННЯ,

ЯКА СЛУЖИТЬ УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ ВІД 1953 РОКУ.

ВЛАСНИКИ МИРОН ГЕРУС З РОДИНОЮ
ЗАПРОШУЮТЬ ВІДВІДАТИ КРАМНИЦЮ,
ЩОБ ПЕРЕКОНАТИСЯ, ЩО ТУТ НАЙБІЛЬШИЙ ВИБІР
МЕБЛІВ, ПО КОНКУРЕНЦІЙНИХ ЦІНАХ
НАЙКРАЩА ЯКІСТЬ. ЗАЙДІТЬ І ПОБАЧИТЕ.

ROCHESTER FURNITURE CO. LTD.

1995 DUNDAS ST. E., MISSISSAUGA L4X 1M1
(1 km W. of Hwy 427)

6 2 4 - 4 4 1 1

КРАМНИЦЯ ДОБІРНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ

M. & S.

915 MAIN STREET

WINNIPEG, MANITOBA

Tel. 942 - 4924

Управитель

ВОЛОДИМИР КОСТЮК

Єдине українське похоронне заведення у Вінніпегу

KORBAN FUNERAL CHAPEL

907 MAIN STREET WINNIPEG, MAN.

Tel. 956 - 2193

ВАКАЦІЇ НА ФЛґОРИДІ

BEACHCOMBER APARTMENTS

330 — 85th STREET, MIAMI BEACH, FLA., USA 33141

Tel. 305--865-2291

FOR COURTEOUS FRIENDLY SERVICE

2271 BLOOR STREET WEST, TORONTO, ONTARIO, M6S 1P1

ЄДИНА В ТОРОНТІ УКРАЇНСЬКА

COMMUNITY TRUST

COMPANY LIMITED

2271 Bloor Street West

TORONTO, ONTARIO, CANADA M6S 1P1

T e l. 7 6 3 - 7 3 3 3

приймає вклади і ощадності, платить найвищі відсотки,
уділяє особисті і мортгеджові позики, приймає і реєструє
пенсійні пляни.

Полагоджує всі банкові операції
Завідує спадками і довіреннями (Траст)

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

WEST ARKA

BOOK & GIFT STORE

власники

ОЛЬГА і АНДРІЙ ЧОРНІЙ

і син АНДРІЙ

”ВЕСТ АРКА“

2282 Bloor St. W. Toronto, Ontario
M6S 1N9

Tel. (416) 762-8751

УКРАЇНСЬКА ПЕКАРНЯ

THE FUTURE BAKERY

739 Queen Street West

TORONTO, ONTARIO M6J 1G1

TEL. (416) 368-4235

В И П І К А Є

НАЙКРАЩІ РІЗНІ ЖИТНІ ХЛІБИ, СОЛОДКЕ ПЕЧИВО,

МАКІВНИКИ, МЕДІВНИКИ

І РІЗНЕ

Д О М А Ш Н Є П Е Ч И В О

☛ Доставка до крамниць і домів ☚

Для Вашої вигоди ново відкрита Кафейка при:

735 Queen Street West — Toronto

ВЛАСНИКИ: РОДИНА ВЖЕСНЕВСЬКИХ

СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКА КРЕДИТІВКА

- ⊗ БЕЗКОШТОВНЕ ЧЕКОВАННЯ
- ⊗ ВИСОКІ ВІДСОТКИ
- ⊗ ПРИЄМНА ОБСЛУГА
- ⊗ ДЕПОЗИТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$60,000.
- ⊗ ЖИТТЄВА АСЕКУРАЦІЯ НА ОЩАДНІСТЬ ДО \$2,000.

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА

СВ. МИКОЛАЯ

ВУЛ. БЕЛВУДС 4

ТОРОНТО

ТЕЛ. 366-4529

— Урядові години —

понеділок, вівторок і середа — 11 до 6 веч.

четвер і п'ятниця 11 до 7 веч., субота 9 до 1.30 по пол.

УКРАЇНСЬКА ФІРМА М'ЯСНИХ ВИРОБІВ
В ЕДМОНТОНІ

CENTRAL ALBERTA MEAT CO. LTD.

12165 FORT ROAD

EDMONTON, ALBERTA

479-1714 — Телефон — 477-1714

ПОРУЧАЄМО ШАНОВНИМ ПОКУЦЯМ СМАЧНІ
ЕВРОПЕЙСЬКІ І КАНАДСЬКІ М'ЯСНІ ВИРОБИ,

ЯК:

ЧАСНИКОВА КОВБАСА, КІЛЬКА РОДІВ ШИНКОВИХ
КОВБАС, САЛЯМІ, САЛЬЦЕСОНИ, ПАШТЕТИ,
ДОМАШНЬОГО ВИРОБУ ШИНКИ, ВУДЖЕНИНУ І Т. П.

ЗАВЖДИ МАЄМО НА СКЛАДІ
ВЕЛИКИЙ ВИБІР СВІЖОГО М'ЯСА
ДОСТАВЛЯЄМО ЗАМОВЛЕННЯ ДО ХОЛОДИЛЬНИКІВ

Питайте за нашими товарами в крамницях по цілій Аль-
берті, або зайдіть до нашої власної крамниці під повище
поданою адресою і переконайтеся самі про великий ви-
бір товарів, помірковані ціни та ввічливу обслу́гу.

ДОСТАВЛЯЄМО ДО КРАМНИЦЬ

ПО ГУРТОВИХ ЦІНАХ

У К Р А Ї Н С Ь К А

Б У Д І В Е Л Ь Н А Ф І Р М А

● Б У Д О В А Ф А Б Р И К ●

● В И Н А Й М Ф А Б Р И К ●

KOSTRUBA & SONS INC.

**E. KOST CONSTRUCTION
CO. LTD.**

ORAD LIMITED

846 LEXICON DR.

Mississauga, Ontario

L4Y 2P8

Tel.: 890-0196

У К Р А І Н С Ь К Е

ФОТО ЗАВЕДЕННЯ

В ЕДМОНТОНІ

ALPHA PHOTO

10562 - 97th Street
EDMONTON, ALTA.
T5H 2L2

Власники:

ЯРОСЛАВ І ТЕТЯНА
ФЕДОРІВ

ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

ім. Ген. Тараса Чупринки-Романа Шухевича

9615-153 Аве. Едмонтон, Альберта

Винаймаємо залі на весілля, бенкети і т. п. із солідною
кухонною обслугою.

Просимо телефонувати на число телефону: 478-4881
(після 7:00 год. вечора).

Дирекція

ОБ'ЄДНАНІ УКРАЇНСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

UBA TRADING CO. LTD.

ГОЛОВНЕ БЮРО ТА ГУРТІВНЯ:

300 DWIGHT AVE., TORONTO, ONTARIO M8V 2W7
Tel. 252-2246 - 47 - 48

**ТОВАРИ ПРОДАЄМО ТІЛЬКИ ГУРТОМ
ДО КРАМНИЦЬ.**

МАЄМО НА СКЛАДІ:

Споживчі товари, тютюнові вироби, солодоші, косметикү,
патентовані ліки.

ВІДДІЛИ ГУРТІВНІ:

UBA - Cash & Carry

138 Euclid Ave. — Tel. 366-2324
41 Drummond St. — Tel. 252-2120
21 Prescott Ave. — Tel. 656-1921
3543 Danforth Ave. — Tel. 698-1868

* * *

ВІДДІЛ UBA ПІД НАЗВОЮ:

HAYDEN MACDONALD (OSHAWA) LTD.

750 FAREWELL AVE., OSHAWA, ONT.

Tel.: 686-2644 & 733-4647

CASH & CARRY — OSHAWA: Tel. 433-1188

WELLINGTON WHOLESALE LTD.

335 PINEBUSH RD.

CAMBRIDGE, ONT. N1T 1B2

Tel.: 1-519-653-2680

MAYKUT HARDWARE STORE

Gifts • China • Paints • Plumbing & Electrical Supplies

682 QUEEN ST. W. - TORONTO, ONTARIO - PHONE 363-1520

Коли хочете купити домашнє знаряддя, то заходьте до нас.

Продаємо по поміркованих цінах

Ніна і Тарас Парченко

ARKA SHOES

2218 Bloor St. West, Toronto, Ont., corner Runnymede & Bloor

Великий вибір взуття — жіночого, чоловічого та дитячого.

Імпортованого з Німеччини марки „Саламандра”, Франції, Італії та найкращого канадського виробу.

ЦІНИ ПОМІРКОВАНІ

ВЛАСНИК — Т. ГРУБИЙ

ТЕЛЕФОН 763-1851

JENNIE'S FLOWER SHOP

ВЛАСНИКИ — БОГДАНА І ІВАН ІГНАТОВИЧІ

Tel. 766-0813 — 3316 Dundas St. West (at Runnymede)

Toronto, Ontario M6P 2A4

PARKWAY AUTO BODY REPAIRS

1974 DUNDAS ST. W.

TELEPHONE 531-1227

Направляємо знищені авта, виконуємо механічну працю

РОБОТА СОЛІДНА

ВЛАСНИК — А. ПРЕДКО

ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

BLOOR TRAVEL AGENCY

ВЛАСНИКИ: МАРКІЯН КОГУТ ТА ІГОР КУРИЛІВ

1190 BLOOR STREET WEST (near DUFFERIN)
TORONTO, ONTARIO M6J 1E9

TEL. (416) 535-2135 & 535-2136

О Р Г А Н І З У Є :

- ☐ всякого роду подорожівання по всьому світі
- ☐ спроваджування рідних на постійне перебування або на візити
- ☐ продаж квитків на всі корабельні і літунські лінії, як наприклад: Air Canada, Lufthansa, Swissair і Wardair.

НЕ ЙДИ, НЕ ШУКАЙ ЧУЖИХ СОБІ БЮР,
БО НАЙКРАЩЕ ОБСЛУЖИТЬ „АГЕНЦІЯ БЛЮР”!

УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

ASTRO TRAVEL SERVICE

Р. Г Р И Ц И Н И

2206 BLOOR ST. WEST, TORONTO, ONT. M6S 1N4
Tel. 766-1117

IOAN SQUARE, 1585 MISSISSAUGA VALLEY BLVD.
MISSISSAUGA, ONT. — TEL. 270-4111

УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ

ANNETTE FOOD MARKET

238 Annette Street, Toronto, Ontario, Telephone 767-8011

ВЛАСНИКИ — О. і П. КАВУНИ

АПТЕКА МЕДВІДСЬКИХ

SANITAS PHARMACY

546 Queen St. West, Toronto, Ontario, Tel. 363-3746

M. KOPYSTANSKY UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST
TORONTO, ONTARIO, CANADA
RES. 763-1000 BUS. 766-6691

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ФІРМА
ОПАЛОВОЇ ОЛИВИ

FUEL LTD.

737 DOVERCOURT RD.
TORONTO, ONT. M6H 2W7

Tel. 536-3551

 24-ГОДИННА СОЛІДНА ОБСЛУГА

ST. NICHOLAS INVESTMENT LTD.

4 BELLWOODS AVE., 2nd Floor

TORONTO, ONTARIO

TEL.: 367-9977

Приймаємо готівку на 1-ші і 2-гі гіпотечні позики (мортгеджі).

По більше інформацій звертайтеся до:

ОРЕСТА ТВЕРДОХЛІБА.

EDMONTON SURGICAL AND OSTOMY SUPPLY MARKET DRUGS LTD.

ONE DAY DELIVERY AND INSTALLATION

HOURS: 8:30 AM — 6:30 PM MON-FRI.

8:30 AM — 5:30 PM SAT.

Великий вибір речей для старших віком людей.

Власники: **Мирослава і Борис Фербеї**

10203-97 Street
Edmonton, Alta. T5J 0L5

Phone: 422-1397

SIPCO OIL LIMITED

83 SIX POINT ROAD

TORONTO, ONTARIO M8Z 2X3 — TEL. 232-2262

SIPCO — OSHAWA

183 BLOOR ST. E., OSHAWA, ONT. L1H 3M3

— TEL. 728-5138

1. Доставка найкращої якості опалювальної оливи та продаж і обслуґа домашнього устаткування.
2. Винаймання з можливістю купівлі оливних печей і пальників.
3. Вставляння газових печей і центральних охолоджень.
ОБСЛУГОВУЄМО ТОРОНТО, ОШАВУ І ОКОЛИЦІ

● 24-ГОДИННА ОБСЛУГА ●

ТЕЛЕФОНУЙТЕ ВДЕНЬ І ВНОЧІ

232-2262

ТРИЗУБ

TRIDENT-ALBERTA FUEL OIL

260 Jane St., Toronto, Ont. M6S 3Z2

Телефон: 763-5312

ВЛАСНИКИ: РОДИНА ПАНЬКІВ

— Доставка оливи і фахова безплатна обслуга —

МС
DAIRY CO. LTD.
212 MAVETY STREET

TORONTO, ONTARIO

Tel. 766-6711

ПРОДАЄМО КВАСНУ СМЕТАНУ, СИР, ГУСЛЯНКУ,
ЙОГУРТ, ФРУТ ЙОГУРТ, МАСЛО І СИР

Durie Meat Products & Delicatessen

Крамниця м'ясних і споживчих товарів.

2302 Bloor St. West, Toronto, Ont., Tel. 762-4956

ВЛАСНИК: СТЕПАН і ОЛЬГА МОЦЯК з СИНОМ

WEST END MEDICAL PHARMACY

O. E. Dzulynsky, B.Sc.Pharm. O. G. Chabursky, B.Sc.Pharm.

2199 BLOOR ST. WEST, TORONTO, ONT. M6S 1N2

Tel. 769-1717 & 769-3674

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

А R K A

575 Queen St. W. Toronto, Ont. Tel. 366-7061
M5V 2B6

Можна набути:

книжки, журнали, часописи,
шкільне і бюрове приладдя,
різьби, вишивки, нитки, панаму,
грамофони, платівки,
машинки до писання,
обручки, заручиневі перстені.

УКРАЇНСЬКА ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

NATIONAL I.G.A SUPERMARKET

970 COLLEGE ST. — TORONTO, ONT. — TEL. 536-3449

BABY POINT REAL ESTATE LTD.

2323 Bloor St. West. Suite 218, Toronto, Ontario M6S 4W1

Telephone 763-2548

Власник фірми:

МИХАЙЛО ГЕНЯГА

Відомий українській громаді продавець реальностей на протязі довгих років. У потребі купна чи продажу реальности, запрошуємо зайти до бюро або зателефонувати: 763-2548.

ARGUS BUSINESS CONSULTANTS

ФАХІВЦІ У: БУХГАЛЬТЕРІЇ (ACCOUNTING)

КНИГОВОДСТВІ (BOOKKEEPING)

ПОДАТКАХ (INCOME TAX)

Tel. 276-2121

—◆—
РОМАН ТИСЯК

COURTESY CHEVROLET - OLDSMOBILE LTD.

1635 THE QUEENSWAY, TORONTO, ONTARIO, M8Z 1T9

Роман Тисяк

BUSINESS TEL.: 255-9151

ДИМ: 767-8175

PAGE: 586-1318

Перед тим, поки Ви купите авто, перевірте ціни і зайдіть до нас за порадою.

Я РАДО ПОСЛУЖУ ВАМ
ПРИ ВИБОРІ АВТА.

КРЕДИТОВА СПІЛКА

„ПОСТУП—ВІРА”

**ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ ТА КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ПОСЛУГ
ВИМІНА ЧЕКІВ — ОПЛАТА МІНІМАЛЬНА**

Урядові години:

Від понеділка до четверга: 10 ранці — 5:30 по пол.

В п'ятницю: 10 ранці — 6:00 ввечері

В суботу: 9:30 ранці — 12:00 в полудне

“PROGRESS-VERA” CREDIT UNION LTD.

627 Selkirk Avenue, Winnipeg, Manitoba R2W 2N2

Tel. 589-7849 & 586-7715

CENTRAL PRODUCTS

&

FOODS LTD.

“Famous Products”

МАРКА ЗНАНОЇ КОВБАСИ

630 NAIRN AVENUE, WINNIPEG, MAN. PH. 667-3855

Управитель Я. ДЕРЖКО

**УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В СТ. КЕТЕРИНС
UKRAINIAN (ST. CATHARINES) CREDIT UNION**

118 Niagara Street — St. Catharines, Ontario, L2R 4L4

Phone: 684-5062

Приймає вклади, уділяє позички особисті і мортгеджові,
асекуровані до \$15.000.

На випадок смерті родина не сплачує позички згідно з
законом Кред. Спілок.

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Понеділок, вівторок і середа від 10:00 — 5:00 ввечері

Четвер і п'ятниця від 10:00 — 6:00 ввечері

Субота від 9:00 — 1:00 по пол.

Кредитовий Комітет урядує кожного вівтірка
від год. 7:00 — 8:30 веч.

А С Е К У Р А Ц І Я

**ЖИТТЄВА — АВТА — ХАТИ — ПІДПРИЄМСТВА
ТА ІНШЕ**

**DEPENDABLE INSURANCE
BROKERS LTD.**

4195 Dundas St. W. Suite 333, Etobicoke, Ont. M8X 1Y4

ІВАН ЦЕРКОВНИК — ПРЕЗИДЕНТ

Telephone: 234-5260

ЧЕРЕЗ ОЩАДНІСТЬ ДО КРАЩОГО ЗАВТРА!

**1-й УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ
ЩАДНИЧИЙ БАНК**
«ПЕВНІСТЬ»

**ВСЕСТОРОННЯ БАНКОВА
ОБСЛУГА**

Щадіть, позичайте та полагоджуйте всі свої банкові потреби у найбільшій українській фінансовій установі

Ощадності забезпечені федеральним агентством до висоти 100 тисяч дол.

**1ST SECURITY FEDERAL
SAVINGS BANK**

932 - 936 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 772-4500

2166 Plum Grove Road Rolling Meadows, IL 60008 (312) 991-9393

DRIVE UP CASH STATION® WALK UP

820 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 276-4144

КРЕДИТ КАРТКА "VISA" У КАСІ САМОПОМІЧ

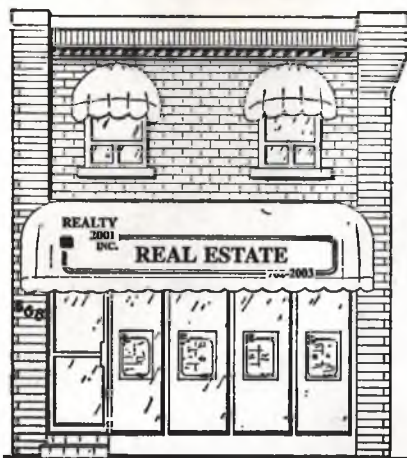
УКРАЇНСЬКА
ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВНА КАСА
„САМОПОМІЧ”
ЧІКАГО

2351 West Chicago Ave. Chicago, Illinois 60622, (312) 489-0520

REALTY 2001 INC.

762-2003

HEAD OFFICE
568 ANNETTE ST.

TORONTO, ONT.
M6S 2C2

- RESIDENTIAL —
- COMMERCIAL —
- INVESTMENT —
- REAL ESTATE —

**MORTGAGE & BUSINESS
BROKERAGE**

МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ФІРМА КУПНА І ПРОДАЖУ
РЕАЛЬНОСТЕЙ. ОЦІНКИ РЕАЛЬНОСТЕЙ. АРАНЖУ-
ВАННЯ, КУПНО І ПРОДАЖ МОРТГЕДЖІВ

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ В СИНДИКАТАХ ТА СПІЛКАХ І КО-
МЕРЦІЙНИХ РЕАЛЬНОСТЯХ. В УСІХ ДІЛЯНКАХ ПРО-
ДАЖУ ЧИ КУПІВЛІ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ, ФІРМА "REALTY
2001" ДАСТЬ НИЖЧІ ВІДСОТКИ КОМІСОВОГО.

ПО БІЛЬШЕ ІНФОРМАЦІЙ ТЕЛЕФОНУЙТЕ ДО ВЛАС-
НИКА ПЕТРА КОВАЛЬЧУКА НА: 762-2003.

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР
ДЛЯ СЕНЬОРИВ ІМ. СВВ. ПЕТРА І ПАВЛА

СКАРБОРО, ОНТАРІО
Люксові приміщення

Доступні ціни

Дружня атмосфера

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР для СЕНЬОРИВ
— це люксові приміщення для сеньорів з численними
вигодами й послугами. Тут можете вибрати вповні само-
стійне життя —

А П А Р Т М Е Н Т

або забезпечитися помешканням, опікою і харчуванням

Р Е З И Д Е Н Ц І Я

В одному, чи другому приміщенні будете

ВИ ПАНОМ У СВОЇЙ ХАТІ!

Заїдьте, телефонуйте або пишіть на адресу:

STS. PETER AND PAUL RESIDENCE

221 MILNER AVENUE, SCARBOROUGH, ONT. M1S 4P4

(416) 291-3900

УКРАЇНСЬКА ФІРМА БАРРІНГТОН

ДРУКУЄМО ПО УКРАЇНСЬКИ
І ПО АНГЛІЙСЬКИ!

Виконуємо всякі друкарські роботи:

Книжки ● Журнали ● Афіші

Програмки ● Фірмові друки

Наша спеціальність — друкуємо вже новою методою
в чотирьох кольорах.

За ближчими інформаціями тел.: 629-1240.

BARRINGTON
PRINTING & LITHOGRAPHY

4995 TIMBERLEA BLVD., UNIT 6
MISSISSAUGA, ONTARIO
L4W 2S2

„ДЕЛЬТА ІМПОРТ”

МАРІЯ ЛЕЩУК і ІРЕНА БОДНАР

— власники —

Зайдіть до нашої крамниці, де зможете набути дарунки на різні okazji, і також вибрати товар на посилки в Україну. На складі у нас є трипільська і гуцульська кераміка, кришталь, образи, платівки, ікони, найновіші книжки, дереворізьба, матеріяли і нитки до вишиття, хустки вовняні і шовкові, светри і т. п.

DELTA IMPORT COMPANY

2242 W. Chicago Ave.

Chicago, IL 60622

(312) 235-7788

ІВАН ТЕЛЬВАК — ВЛАСНИК

М'ЯСАРНІ І ХАРЧОВОЇ КРАМНИЦІ

MIDWEST FOOD MARKET

941 N. WESTERN AVENUE

CHICAGO, ILL. 60622

TEL. HU 6-7174

КРЕДИТОВА СПІЛКА „СОЮЗ” – ПОВНІСТЮ ДО ВАШИХ ПОСЛУГ

Дирекція Кредитової Спілки „Союз” повідомляє, що пані Ольгу Заверуху прийнято на становище управительки

За порадами у Ваших фінансових потребах звертайтеся до нашої управительки, а вона Вам послужить.

Членів кредитової спілки „Союз” запрошуємо прийти до головного відділу і познайомитися з нашою управителькою.

SO - USE CREDIT UNION

2299 Bloor Street West, Toronto
406 Bathurst Street, Toronto, Ont.

M6S 1P1 • (416) 763-5575
M5T 2S6 • (416) 363-3994

У К Р А І Н С Ь К А І М П О Р Т О В А Ф І Р М А

FIRCHUK'S TEXTILES AND HOME FURNISHING

— PARCELS TO EUROPE —

HEAD OFFICE:

610 QUEEN ST. WEST, TORONTO, ONT., TEL. 364-5036
M6J 1E3

HAMILTON BRANCH:

293 OTTAWA ST. N., HAMILTON, ONT., TEL. 549-2005

WINNIPEG BRANCH, MANITOBA:

992 MAIN STREET, TEL. 586-7094

- ★ ВИСИЛАЄМО БАНДЕРОЛІ В УКРАЇНУ І ДО ІНШИХ КРАЇН ЄВРОПИ ВАГОЮ ДО 10 ФУНТІВ
- ★ МАЄМО ВЕЛИКИЙ ВИБІР ПО СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІНАХ: КОЖУХИ, ШУБИ, САРДАКИ, ШОВКИ І ВОВНЯНІ МАТЕРІЯЛИ З АНГЛІЇ.
- ★ ШКІРЯНИЙ ОДЯГ ДЛЯ ЖІНОК І МУЖЧИН, ВИШИВАНІ БЛЮЗКИ, „АРРОВ” СОРОЧКИ, СТЕНФІЛД БІЛИЗНУ, ДЖІНСИ ТА КЕРАМІКУ.
- ★ ХУСТКИ, НИТКИ ДМЦ, ПОЛОТНА ДО ВИШИВАННЯ ТА МАТЕРІЯЛИ.

— Продаємо товар до крамниць по гуртових цінах —

CAPITAL CITY SAVINGS CREDIT UNION LTD.

UKRAINIAN BRANCH

В ЕДМОНТОНІ ЛИШЕНЬ ОДНА
УКРАЇНСЬКА ФІНАНСОВА ІНСТИТУЦІЯ

ЗАЙДІТЬ ДО НАС

● **THE ONLY UKRAINIAN FINANCIAL INSTITUTION** ●
IN EDMONTON

MAIN BRANCH

ST. MICHAEL'S BRANCH

10850 - 97th Street

7404 - 139 Avenue

(403) 429-1431

(403) 473-6911

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

83-85 CHRISTIE ST., TORONTO, ONT. M6G 3B1

РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНІ ЗАЛІ

НА КОНЦЕРТИ, СВЯТКУВАННЯ, ВИСТАВИ,
ВЕСІЛЬНІ ГОСТИНИ І Т. П.

НА ВАШЕ БАЖАННЯ І ЗА ВАШИМ ВИБОРОМ
ПРИГОТОВЛЯЄМО НА ГОСТИНУ

ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ

👉 ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ 👈

Дуже вигідний доїзд підземкою і автобусами

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

83-85 CHRISTIE ST., TORONTO, ONT. M6G 3B1

Tel. (416) 531-3610

НОВИЙ ПОЧИН УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО
ЦЕНТРУ — ОСНУВАННЯ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО
МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. МИКОЛИ ЛИСЕНКА.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

В ЕДМОНТОНІ

В НАШІЙ КНИГАРНІ МОЖЕТЕ НАБУТИ:

- Найбільший і найкращий вибір українських книжок.
- Великий вибір українських платівок і касет.
- Різного роду полотна до вишивання і нитки ДМЦ.
- Матеріяли до українських танцювальних строїв, плахти, пояси, обшиття, ленти, вінки, і т.п.
- Стінні календарі.
- Прибори до писання писанок.

Висилаємо безплатні каталоги:

Книжок — Платівок — Приборів до писанок —
Календарів

UKRAINIAN BOOK STORE

P.O. Box 1640

10215—97 Street

Tel. 422-4255

Edmonton, Alberta, Canada T5J 2N9

Висилка „Бандеролів” в Україну як рівнож продаж різних галантерейних виробів по доступних цінах.

Власник МИХАЙЛО СВИСТУН

10219 — 97 Стр.

Едмонтон, Альберта T5J 0L5

Тел.: 422-5693

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ КАСА В МОНТРЕАЛІ

*Це фінансова установа,
що дає своїм членам найкращі умови:*

- ★ В Українській Народній Касі Ви одержите найвищі відсотки від своїх ощадностей
- ★ УНКаса уділяє гіпотечні і звичайні позички на догідних умовах
- ★ Вклади з уділами до висоти \$2,000.00 є заасекуровані на кошт УНКаси, тому користайте з услуг своєї установи.

Урядові години Централі:

понеділок до середи . від 10 до 6 ввеч.

четвер і п'ятниця ... від 10 до 7 ввеч.

субота від 9 до 12 в пол.

3250 BEAUBIEN EST, MONTREAL, P.Q. H1X 3C9

3960 ST. LAWRENCE BLVD., MONTREAL H2W 1Y3

СТАНІЦЯ РОЗЕМОНТ:

Приміщення церкви Успіння Божої Матері
6185-10 Ave. Роземонт

СТАНІЦЯ ЛЯШІНИ:

Приміщення церкви св. Василя Великого
875 Провост вул. Ляшіни

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

**ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ
ДО ЧИТАННЯ ФОРМАТІ
З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬКОЮ
ОБГОРТКОЮ.**

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ \$15.00 РІЧНО

КАЛЕНДАР „СВІТЛА” — \$8.00

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

**Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні
весь рік, коли як Різдвяний дарунок
замовите для них
„СВІТЛО”.**

**виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські
роботи: часописи, журнали, книжки, відозви, афіші, ле-
тучки, канцелярійні друки, коверти, візитівки, весільні
запрошення, друки у двох або й більше барвах, тощо**

Адреса:

THE BASILIAN PRESS

**286 LISGAR STREET, TORONTO M6J 3G9 CANADA
TEL. 535-6483**

КРЕДИТОВА СПІЛКА БУДУЧНІСТЬ

ДЛЯ ВАШОЇ ВИГОДИ ТА УСЛУГ

- * дарові обслуговування за електрику, газ і телефон
 - * едукативні та пенсійні конти
 - * термінові депозити
 - * реєстраційні пенсійні плани
 - * мортгеджові позики
 - * особисті позики
 - * позики на авто
 - * лінія кредиту
 - * вогнетривалі скриньки
 - * грошові перекази
 - * подорожні чеки
- і багато більше!

140 BATHURST STREET, TORONTO, 363-1326

2253 BLOOR STREET WEST, TORONTO, 763-6883

4196 DIXIE ROAD, MISSISSAUGA, 238-1273

221 MILNER AVENUE, SCARBOROUGH, 299-7291

Звертайтеся до нас завжди з повним довір'ям.

DISTRIBUTORS OF
QUALITY EUROPEAN MEATS

451 SIMCOE ST. S.
TAUNTON Sq.
OSHAWA, ONT.

**A FAMILY SUCCESS
STORY
WHERE YOU GET THE FRESHEST
PRODUCT AT THE PRICE**

- PARTY TRAYS
- OVER 75 VARIETIES OF EUROPEAN STYLE MEAT
- GUARANTEED TENDER — CHOICE CUT BEEF
- FRESH POULTRY — FRESH PORK — EUROPEAN BREAD

**TAUNTON SQ.
571-1446**

**SIMCOE ST.
723-1602**

НАЙБІЛЬША В КАНАДІ УКРАЇНСЬКА ФІРМА
ЗАПАСОВИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ЧАСТИН
ТА ВЖИВАНИХ АВТ

NORTH QUEEN AUTO PARTS LTD.

70 North Queen St., Toronto, Ont.

Тел.: 233-5801

Власники:
РОДИНА СЕМБАЙ

УКРАЇНСЬКА ФІРМА

SKIRA & ASSOCIATES LTD.

CONSULTING ENGINEERS

ВЛАСНИКИ:
ЗЕНОН СКИРА і РОМАН КЕРКУШ
262 BURNHAMTHORPE RD. WEST
MISSISSAUGA, ONTARIO L5B 2C2

Тел. (416) 276-5100

**НАШЕ ЗАВДАННЯ
ДОПОМАГАТИ ВАМ І ВАШІЙ РОДИНІ, НАШІЙ
ГРОМАДІ
ТА ПІДДЕРЖУВАТИ УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ**

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В ТОРОНТІ

КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ФІНАНСОВИХ УСЛУГ:

- ★ Позички на всі потреби
 - ★ Персональний відкритий кредит на ваші видатки
 - ★ Перші і другі моргеджі
 - ★ Ощадності
 - ★ Термінові депозити
 - ★ Р.Р.С.П.
 - ★ Чотири автоматичні касири
 - ★ Корисні умови на вкладах і позичках
-

INQUIRE ABOUT ALL OUR SERVICES

**Ukrainian (Toronto)
Credit Union Ltd.**

**295 College St., Toronto
2397 Bloor St. W., Toronto
3635 Cawthra Rd., Mississauga
225 The East Mall, Etobicoke**

**Tel: 922-1402
Tel: 762-6961
Tel: 276-0468
Tel: 233-1254**

SERVING THE UKRAINIAN COMMUNITY

Увага!

КАЛГАРИ

Увага!

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В КАЛГАРАХ

UKRAINIAN (CALGARY) SAVING & CREDIT UNION LTD.
6948 LIVINGSTONE DR. S. W., CALGARY, ALTA.

Заохочуємо Вас складати свої ощадності у своєму фінансовому підприємстві.

- У своїй спілці одержите високі відсотки і безплатну асекурацію до \$2,000.
- Можете також одержати догідну позику, які забезпечені до висоти \$10,000.

Години урядування:

кожного вівторка і п'ятниці від год. 7-ої до 9-ої ввечері

ДИРЕКЦІЯ

Leyden's & BOW VALLEY Crematorium
FUNERAL HOME LTD.
(Owned and Operated by LEYDEN'S Funeral Home Ltd.)

"Chapel of Remembrance"

Services at Prices to Accommodate
Families in all Financial Circumstances

Offering Various Cremation Services
to Meet Your Personal Needs

304 - 18th Avenue S.W., Calgary — 228-4422
Clareholm — 625-3212

WHOLLY CANADIAN FAMILY OWNED & OPERATED
Serving Calgary Area Since 1930

Y. ONYSCHUK & CO. LIMITED **Insurance Brokers – Realtor**

обслуговує у всіх ділянках

А С Е К У Р А Ц І Ї

ЗАГАЛЬНОЇ — домів, підприємств тощо і **ЖИТТЕВОЇ** — особистої і комерційної, включно з груповою і пенсійною та маєтковим плянуванням

ТА КУПНА-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТЕЙ — домів і підприємств, оренда приміщень для підприємств, оцінка нерухомостей у податкових і спадкових справах

2477 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO

M6S 1P7

Telephone 7 6 7 - 5 4 0 8

— Професійна обслуга від 1948-го року —

УКРАЇНСЬКЕ ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ

CARDINAL FUNERAL HOMES

366 BATHURST ST. — TEL. 868-1444

92 ANNETTE ST. — TEL. 762-8141

T O R O N T O , O N T A R I O

ВЛАСНИК — ДЖЕЙМС КАРДИНАЛ

Дві каплиці до Ваших послуг. ■ Щира, чесна, і солідна обслуга

ДЕРЖАВНІ СВЯТКОВІ ДНІ КАНАДИ — 1988

● Новий рік — 1 січня. ● Велика п'ятниця — 1 квітня.
● Великодній понеділок — 4 квітня. ● День Вікторії — 23 травня. ● День Канади — 1 липня. ● День праці — 5 вересня. ● День подяки — 10 жовтня. ● День прослави поляглих — 11 листопада. ● Різдво Христове — 25 грудня.

АМЕРИКАНСЬКІ ДЕРЖАВНІ СВЯТА — 1988

● 1 січня — Новий рік. ● 15 лютого — День народин Джорджа Вашингтона. ● 30 травня — День прослави поляглих („Меморіал Дей”). ● 4 липня — Свято самостійности. ● 5 вересня — День праці. ● 10 жовтня — День Колумба. ● 11 листопада — День воєнних ветеранів. ● 24 листопада — День подяки. ● 25 грудня — Різдво Христове.

МІРИ ДОВЖИНИ

В Канаді впроваджено метричну систему. Для обзнайомлення читачів подаємо канадські і європейські міри, ваги і т. п.

Канадські:

1 миля — 1,760 ярдів — 5,280 стіп
1 ярд — 3 стопи — 36 цалів
1 стопа — 12 цалів

Європейські:

1 кілометр — 1,000 метрів
1 метр — 100 сантиметрів
1 сантиметр — 10 міліметрів

При переміні канадських мір на європейські і навпаки:

1 миля — 1.60935 кілометра — 1,609.35 метрів.
1 ярд — 0.9144 метра — 91.44 сантиметрів — 914.4 міліметрів.
1 стопа — 30.48 сантиметрів — 304.8 міліметрів.
1 кілометр — 0.62137 милі — 1,093.61 ярдів — 3,280.84 цалів.
1 метр — 1.09361 ярда — 3.28084 стопи — 39.3701 цалів.
1 сантиметр — 0.3937 цалів.

ТЕМПЕРАТУРА ЗА ТРЬОМА СИСТЕМАМИ

Реомір	Цельсій	Фаренгайт	
80°	100°	212°	пункт кипіння води
76	95	203	
72	90	194	
68	85	185	
63.1	79.9	174	
60	75	167	пункт кипіння алкоголю
56	70	158	
52	65	149	
48	60	140	
44	55	131	
42.2	52.8	127	
40	50	122	
36	45	113	
33.8	42.2	108	
32	40	104	
29.3	36.7	98	температура людської крові
28	35	95	
25.3	32.2	90	
24	30	86	
21.3	26.7	80	
20	25	77	
16	20	68	
12.4	15.3	60	
10.2	12.8	55	
8	10	50	
5.8	7.2	45	
4	5	41	
1.3	1.7	35	
0	0	32	пункт замерзання води
— 0.9	— 1.1	30	
— 4	— 5	23	
— 5.5	— 6.7	20	
— 8	— 10	14	
— 9.8	— 12.2	10	
— 12	— 15	5	
— 14.2	— 17.8	0	
— 16	— 20	— 4	
— 20	— 25	— 13	
— 24	— 30	— 22	
— 28	— 35	— 31	
— 32	— 40	— 40	

МІРИ ПОВЕРХНІ

Канадські:

1 фарма — 160 акрів
1 акр — 4,840 квадратних ярдів
1 кв. ярд — 9 квадратних стіп
1 кв. стопа — 144 квадратні цілі

Європейські:

1 гектар — 10,000 кв. метрів
1 морг — 5,754.6 кв. метрів
1 кв. метр — 10,000 кв. сантиметрів
1 кв. сантиметр — 100 кв. міліметрів

Або при заміні європейських на канадські:

1 гектар — 2.471 акра — 11,960 ярдів
1 морг — 1.397 акра — 6,752.5 кв. ярдів — 60,772.5 кв. стіп.
1 кв. метр — 1.196 кв. ярда — 10,764 кв. стіп — 1,550.016 кв. цілів.
1 кв. сантиметр — 0.155 кв. цяля.

Заміна канадських на європейські міри поверхні:

1 фарма — 64.75 гектарів — 112.5 моргів.
1 акр — 0.404 гектара — 0.703 морга — 4,047 кв. метрів.
1 кв. ярд — 0.83613 кв. метра.
1 кв. стопа — 929.03 кв. сантиметрів.
1 кв. цяль — 6.41516 кв. сантиметрів.

МІРИ ВАГИ

В Канаді:

1 унція — 16 драм
1 центнер — 100 фунтів
1 фунт — 16 унцій

В Європі:

1 тонна — 10 центнерів
1 центнер — 100 кілограмів
1 кілограм — 100 декаграмів
1 декаграм — 10 грамів

Або при заміні канадських на європейські:

1 тонна (канад.) — 0.907 тонни (європ.) — 9,07185 центнерів — 907.185 кілограмів.
1 центнер (канадський) — 0.453 центнера (європ.) — 45.359 кілограмів.
1 фунт — 0.45359 кілограма — 45.359 декаграмів.
1 унція — 2.835 декаграмів — 28.35 грамів.
1 драм — 1.77 грамів.

МІРИ ОБ'ЄМУ

Міри пливких тіл

Канада:

1 гальон — 4 кварта
1 кварта — 2 півкварти або пайнти

Європа:

рівняється 4.456 літри
рівняється 1.1365 літри

Міри сухих тіл

1 бушель — 4 пеки

1 пек — 2 гальони

1 кварта — 1 півкварти або пайнти

рівняється 35.648 літри

рівняється 8.912 літри

рівняється 1.1365 літри

1 канадська миля рівняється 1.6609 кілометра

1 кілометр рівняється 0.621 милі

1 кілограм рівняється 2.2046 канадським фунтам

З М І С Т

	Стор.
Літопис про св. апостола Андрія Первозванного	6
Календарієм, історичний календар	8
Визначні події українського народу	32
Літопис про князів Володимира і Ярослава	33
Митрополит Іларіон: „Слово про закон і благодать” (уривок) ..	37
Богдан Стебельський: Нарід український — християнський ..	38
Кирило Турівський: „Канон в честь св. Ольги”	42
А. Ш.: Автор „Канону св. Ользи” — св. Кирило Турівський ...	46
Михайло Калиняк: Кирило-Методіївська Церква на північ від Карпат	50
Аріядна Шум: св. Климент — мученик і Україна	72
Олександра Копач: „Печерський патерик” — джерело духовости	79
Аріядна Шум: Афон — твердиня праведного світу	82
Леонід Бучило: Українські церковні братства	86
Марта Кравців-Барабаш: Українська церковна музика	96
Юрій Липа: Гимн Дмитра Бортнянського	101
Тарас Шевченко: Уривок з поеми „Неофіти”	102
Андрій Ільків: Культ пресвятої Богородиці. Дві ікони	104
Валеріян Ревуцький: Образ пресвятої Богородиці в селі Іржавець	109
Леонід Полтава: Христитель України на пам’ятнику „Тисячоліття Росії”	111
Леся Українка: „Завжди терновий вінець...”	115
Анатоль Бедрій: У пам’ять командира, провідника і політика ..	116
Полк. Євген Коновалець: Причинки до історії української революції	118
Оксана Печеніг: Є. Коновальцеві	138
Аріядна Стебельська: Ярослава з Опарівських Бандера	139
Ю. Середяк: Підкошене життя	145
Степан Семенюк: Співець селянської душі	152
Богдан Стебельський: З нагоди 40-ліття „Гомону України” ..	170
Г. Сірик: Босими ногами та думкою навколо Вороніжа	180
Леонід Полтава: Українці і корабель „Волтурно”	185
К. Крупський: Айзенгавер у війні 1943-1945	192
Оголошення	204

ПРЕДСТАВНИКИ „ГОМОНУ УКРАЇНИ”:

**У всіх справах передплат, оголошень і купна уділів (шерів)
просимо звертатися до наших представників**

за поазбучним порядком місцевостей:

W. Wiwcharuk
58 Collingdon Dr.
Brantford, Ont. N3S 3E2	M. Kocijowskyj
583 McNeil Blvd.
Sudbury, Ont. P3C 2H7
A. Kolomijczuk
5324 — 40 Ave. N. W.
Calgary, Alta. T3A 0X4	W. Kachnycz
836 Simpson St.
Thunder Bay, Ont. P7C 3K4
D. Kit
23 Coverdale St.
Chatham, Ont. N7L 2V1	A. Malko
885 Queens Blvd.
Kitchener, Ont. N2M 1A8
Mr. H. Dron
2325 W. Rice Street
Chicago, Ill. 60622	I. Fedoni
141 Wilson Rd.
Welland, Ont. L3C 2T5
W. Walkiw
9222 — 116 St.
Edmonton, Alta
T6G 1R1	“West Arka”
2282 Bloor St. West
Toronto, Ont. M6S 1N9
M. Hlawka
87 Gainsborough Rd.
Hamilton, Ont. L8E 1E4	“Arka”
575 Queen St. W.
Toronto, Ont. M5V 2B6
S. Medynskyj
121 Tavistock Rd.
London, Ont. N6J 1Z5	M. Mostowyj
1150 Parent Ave.
Windsor, Ont. N9A 2E5
M. Andruchiw
3960 St. Lawrence Blvd.
Montreal, Que. H2W 1Y3	M. Char
395 Flora Ave.
Winnipeg, Man. R2W 2R6
M. Boychuk
342 Vancouver Ave. N.
Saskatoon, Sask. S7L 3P6	W. Fuke
335 Connant St.
Oshawa, Ont. L1H 3S7
Ukrainian Credit Union
118 Niagara St.
St. Catharines, Ont.
L2R 4L4	Ukrainian Publishers
200 Liverpool Rd
London, NI-ILF, ENGLAND

або прямо до Видавництва:

“Homin Ukrainy” (Ukrainian Echo) Publ. Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

